Vladimír Neff

II
CÍSAŘSKÉ FIALKY

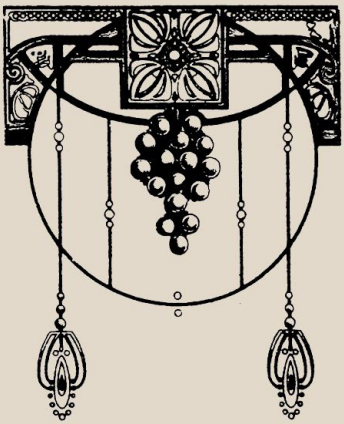

Městská knihovna v Praze

e-kniha • Praha • 2026

Císařské fialky

Vladimír Neff

Románová pentalogie,
II. svazek

Znění tohoto textu vychází z díla Císařské fialky tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím BB art v Praze v roce 2010.

Podle předlohy z fondu Moravské zemské knihovny v Brně.

§

Text díla (Vladimír Neff: Císařské fialky), publikovaného Městskou knihovnou v Praze, je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno Autorským zákonem č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ-Nevyužívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Verze 1.0 z 22. 5. 2026.

OBSAH

ČÁST PRVNÍ Krásky bez věna 5
KAPITOLA PRVNÍ Přeslice 6
KAPITOLA DRUHÁ Emancipace 83
KAPITOLA TŘETÍ Bedlivý obchodník 127
ČÁST DRUHÁ Císařské fialky 154
KAPITOLA PRVNÍ Bornovi v Paříži 155
KAPITOLA DRUHÁ Cena za naražený cylindr 196
ČÁST TŘETÍ Člověk člověka hledá 214
KAPITOLA PRVNÍ Nový Bechstein 215
KAPITOLA DRUHÁ Martin Nedobyl 227
KAPITOLA TŘETÍ Když padly hradby 331
KAPITOLA ČTVRTÁ Moravské dvojzpěvy 394

ČÁST PRVNÍ

Krásky bez věna

KAPITOLA PRVNÍ
Přeslice

1

Maminka, ač věnem chudá a zjevem pravšední, neprožila za svých dívčích let to, co budoucnost zchystala pro obě její dcery, starší Hanu a mladší Bětuši, nepoznala ono ponižující čekání na ženicha, které Hanu bezmála připravilo o život. Dcera krupaře z Mladé Boleslavi, řádného měšťana, čehož dokladem je listina z roku 1779, kterou otec jeho byl propuštěn z poddanství, vyrůstala z dětských ťapáčků, učíc se vařit i šít, prát a žehlit, uklízet a mýt nádobí, odchována přitom zásadami, jež stále opakovány, nabyly v jejím prostinkém povědomí samozřejmosti a nezvratnosti přírodních zákonů, například: Boj se Boha, onť ví o každé myšlence, i té nejtajnější. Buď poslušnou, nikdy a v ničem neodmlouvej svým rodičům, a až se provdáš, manželovi. Nestarej se o věci vážné, o něž starati se přísluší toliko mužům. Na nic nebuď zvědavou. Buď šetrnou a oučinlivou, neb rozmařilost a zahálka plodí bídu, a bída, toť největší neštěstí, jež člověka může stihnouti.

Bála se tedy Magdalénka Boha, nestarala se o věci vážné, o něž starati se přísluší mužům, byla poslušná, oučinlivá, neodmlouvala, nebyla na nic zvědavá, byla šetrná a pilná. Děvče do dvanácti češ, praví staré lidové přísloví, do šestnácti střež, po šestnácti děkuj tomu, kdo vyvede dceru z domu. Údobí, kdy Magdalénka měla být střežena, ještě nebylo u konce, a nejsouc zvědavá, nemyslila na to, co jí nastane potom. Věk šestnácti let byl v jejích očích vzdálený tak nesmírně, že si ani představit nedovedla, že by ho

kdy mohla dosáhnout, vždyť jí chyběly ještě celé dva měsíce do patnácti!

Za tohoto šťastného a poklidného stavu mladé své mysli krmila jednoho dopoledne na dvorečku králíky, když tu na ni zavolal její desetiletý bratříček, že prý má jít na moment nahoru. Poslušná, šla tedy na moment nahoru, a hle, v parádním pokoji, tak řečeném hostovském, jehož nejkrásnější zdobou byla prázdná klícka po kanárovi Manínkovi, uhynulém před dvěma léty, složená z různobarevných skleněných tyčinek – když na ni zasvítilo sluníčko, vypadala jako pozdrav z ráje – strnule seděl pospolu s jejími drahými rodiči veliký, tlustý pán, Magdalénce známý toliko od vidění z nedělního korza, jistý magistrátní rada, před nedávnem do Mladé Boleslavi přeložený. Při dívčině vstupu host, od hlavy k patě slavnostně oblečený, uctivě povstal, povstali též rodiče, a otec, krupař a řádný občan, pravil:

– Tak to je, Magdalénko, tvůj nastávající, pan zkoušený magistrátní rada jurisdoktor Vácha. Právě požádal o tvou ruku.

– Chcete být mou drahou ženuškou, slečno Magdalénko? zeptal se pán, široce se usmívaje a odkrývaje veliké zuby.

Polekaná, nejistá, Magdalénka se podívala na svou maminku a poprosila ji pohledem, aby jí dala pokyn, co odpovědět na tuto otázku cizího pána. A hle, maminka, zářic a slzíc blaženstvím, kývala hlavou, přičemž se její podbradek smršťoval v tučné záhyby a opět se natahoval, a na její masité tváři bylo napsáno: Řekni ano, dítě, bude to tvé štěstí, řekni ano, řekni ano.

– Prosím ano, řekla tedy Magdalénka, bázlivě odhlížejíc od maminky k pánovu masitému obličeji, ozdobenému bezvadně hrotitým, černým, vzhůru natočeným knírem, podobným těm fajfkám, jimiž se zatrhují jednotlivé položky v účtech nebo oupisech inventáře.

– To je dobře, řekl tatínek krupař a zamnul si ruce. – Tak se můžete políbit, děti, a buďte moc a moc šťastni. Hni se, Magdaléno, hni se a nestůj tu jako sloup.

Magdalénka, přemáhajíc chvění rukou a žaludku, přestala tedy stát jako sloup a hnula se, a pan magistrátní rada ji pošimral na obou tvářích svým hrotitým knírkem. O čtvrt roku později, právě když překročila první měsíc patnáctého roku věku svého, odvedl si ji pan magistrátní rada doktor Vácha k oltáři. Učinil to z důvodů, jak se říkalo, ideálních, prostě proto, že zatoužil po jejím mládí vší silou svého překrveného, překrmeného těla dobře zachovalého vdovce.

Magdalénin osud se v rodném městě jejím stal předmětem závisti palčivé, závisti neskonalé.

2

Pan zkoušený magistrátní rada doktor Mojmír Vácha byl muž vážný, akurátní byrokrat, oddaný sluha předpisů, výnosů, oběžníků a číslic. – Já nemohu vystát resty, resty u mne neexistují, říkával, a vskutku resty u něho neexistovaly. – Já úřaduji, říkával také, – pro lidi, ne pro strany. Jiní si obešlou třebas dvacet lidí na osmou hodinu, a ti aby pak čekali celé dopoledne, než na ně dojde řada. Já obesílám po etapách – toho na osmou, toho na devátou, toho na desátou, a pak to jde jako po másle a nikdo nečeká. A uvažuji: když je to holič, neobešlu ho na sobotu, protože vím, že v sobotu mají holiči nejvíc práce. Když je to sedlák, obešlu ho na osmou, i když je z vesnice třeba čtyři hodiny vzdálené, protože vím, že vstát ve čtyři hodiny není pro takového chomouta žádná záležitost. Úředník musí uvažovat a mít srdce na pravém místě.

Sám také vstával dosti časně, o šesté, protože byl náchylný k otylosti. Procházel se pak před domem a popíjel při tom karlovarskou vodu, kterou si dával posílat v bednách. Byl velmi zbožný; v neděli i ve svátek chodil se ženou a později s oběma dcerami do kostela, kdež s nimi sedával v lepší úřednické lavici. Býval na něho impozantní pohled, když se svou rodinou kráčel pomalým krokem rovným středem náměstí k chrámu, vysoký, těžký, s nedělním cylindrem na hlavě, bez jediného smítečka na uhlové černi kabátu, navoněný kolínskou vodou, kterou si byl natřel tvář, pořezanou od holení a vymasírovanou kamencem, dokonalý; ejhle muž, který během týdne řádně plnil své povinnosti vůči lidem a teď se ubírá do božího domu, aby splnil svou povinnost vůči Nejvyššímu. Paní Magdalénka, zpěvníček v podpaží, nevysoká, neširoká, při chůzi opatrná a váhavá, oděná častokrát přešitou pláštěnkou z černého sametu – manžel velmi šetřil na jejím vybavení –, zanikala vedle jeho mohutnosti, ztrácela se jaksi při jeho boku. Byla si toho možná trochu vědoma, neboť úsměv zdobící její kulatou, mírnou tvář, jíž velmi slušel důleček na levém líčku, byl velmi plachý, nejistý, ostýchavý; i po deseti dvaceti létech manželství s jurisdoktorem Mojmírem Váchou stále ještě vypadala, jako by nebyla s to uvěřit svému štěstí, že se jí dostalo tak řádného, tak váženého muže, a jako by nebyla s to přivyknout myšlence, že z nepatrné dcerky krupařovy povýšila na jemnostpaní, na paní doktorovou, na paní magistrátní a později dokonce zemskou radovou.

Vyrovnaná vážnost pana jurisdoktora Mojmíra Váchy, jeho smířenost se světem, s nebem a s vlastním svědomím byla však pouze vnějšková. Trpěl utkvělou myšlenkou, že na vyšších místech ho neoceňují po zásluze, a byl proto v skrytu nitra svého zahořklý; pomalost svého postupu přičítal tomu, že je Čech, ale kupodivu nesnažil se svou národnost zapřít nebo změnit. Svůj pocit ublí-

ženosti, svou nespokojenost, již si odnášel z úřadu, vyrovnával si doma. Tam byl pohlavárem, neomezeným vládcem; nač mám ženu? říkával. Muži sluší snažení, ženě mlčení; to také říkával. Těch hrůz, jež zažila paní Magdaléna, když měla vlhké dříví nebo když jí kouřila plotna, takže hrozilo nebezpečí, že nebude včas hotova s obědem! Služku jí sice manžel dopřával, ale vždy jen mladičkou, lacinou, a tudíž málo platnou, jednu z těch dívek z německých hor, jež chodívaly sloužit do českých rodin, aby se naučily druhému zemskému jazyku.

– Pán spí, říkávala paní Magdaléna, prst na ústech, když po obědě ulehl na čtvrt hodinky; bylo to zbytečné, protože jeho spánek byl tak vážný, ctihodný a důležitý, že dokud spal, nikoho ani nenapadlo, aby promluvil jinak než šeptem. Jídal rád hovězí jazyk s polskou omáčkou. Tuto okolnost brala s úctou na vědomí celá rodina, paní Magdaléna, Hana, Bětuše a i německá služtička z hor. Jazyk s polskou omáčkou byl tím povýšen do vyšší sféry, přestal být pouhým jazykem s polskou omáčkou, stal se jídlem, které pán, respektive tatínek, jí rád.

– To tatínek rád, myslívali si všichni členové jeho domácnosti, kdykoli na stůl přišel jazyk s polskou omáčkou.

– To já rád, říkával on, protože věděl, že to je velmi důležité.

Jeho „řekl jsem“ mělo vždy platnost neodvolatelnou.

– Kolik knedlíků? ptá se paní Magdaléna, chystajíc mu večeři na talíř.

– Dva, odpoví manžel pevně.

– Jen dva? Ale to se nenajíš.

– Řekl jsem dva.

– Ale vždyť jsou malinké! Dám tři, ano?

– Řekl jsem dva, opakuje muž, chladný, neúprosný, skvělý pán ženiných myšlenek, ženiných skutků.

Jedenáctého měsíce po svatbě, právě v čas svých šestnáctých narozenin, povila mu paní Magdaléna dceru, jíž dáno jméno Hana, a když jí bylo sedmnáct, přivedla na svět Bětuši. Byl velmi nespokojen, že se mu nedostalo syna, a dával to důrazně najevo. Říkával svým dcerám přeslice; narážel tím asi na to, že rod Váchů, tato významná posloupnost vážených, svědomitých úředníků, kteří nikdy neměli resty, vymře po meči a bude se množit už jen po přeslici.

– Pojďte sem, přeslice, ať se taky něco dovíte, volával je po večeři, a usednuv k lampě, vytahoval z kapsy některou z německých knížek, jež si vypůjčoval u místního knihkupce, povětšině povídek obsahu mravoličného nebo náboženského, *Das grüne Pfarrhaus* nebo *Eine Ohrfeige zur rechten Zeit*, *Eine Dame ohne Herz* nebo *Eine Rosenknospe.* Předčítal pak dlouho, přísně, občas zvedaje k přeslicím zachmuřený zrak, aby se přesvědčil, dávají-li pozor. Bětuše, mladší, naslouchala způsobně, ač rozuměla jen každému pátému slovu; zato Hana se vrtěla, zívala, šustila papírem, z něhož si něco skládala, nebo aspoň vrzala židlí. Když ji zmrazil káravým pohledem nebo slovem, bavívala se pozorováním, jak legračně vypadá tatínkova tvář, shora až po špičku nosu zastřená stínem, od nosu po bradu osvětlená, a jak divně se pohybují, když čte, jeho hrotité knírky, namazané pravou maďarskou pomádou a podobné tykadlům nebo rozmáznutým sazím.

Když dívky odcházely spát, dával si od nich líbat ruku a uděloval jim tento poslední příkaz dne:

– Mějte mravné sny!

Někdy, když se mu v úřadě nahromadily resty, jež, jak známo, nesnášel, nosil si domů listiny a hned po večeři odcházel do svého kabinetu, aby je zpracoval. Tehdy maminka okřávala, odkládala šití, vytahovala ze zásuvky kartičky patience a ptávala se svých

dcer spiklenecky, při čemž se jí důlek na levé tváři půvabně prohluboval:

– Tak co? Kterou si dáme? Cop? Tambora? Nebo Marschieren-Marsch?

– Marschieren-Marsch, pěkně prosím, maminko! volávala Bětuše.

Sledovala pak s vážností, jak maminka luská kartičkami. Hana se zpravidla bavila něčím jiným, něco kreslila nebo lepila, a jen chvílemi bez zájmu přikukovala hře, až někdy z ničeho nic spustila netrpělivě, ukazujíc prstíkem:

– Tak na co čekáte, maminko, s tou devítkou? Dejte ji sem, tím si uvolníte místo pro srdcového krále, dámu sem nahoru a sem károvou dvojku, trojku, čtyřku, pětku…

– Počkala, počkala, co to mele? Jakou devítku sem mám dát? Nepletla se do toho, když tomu nerozumí.

Ale Hana tomu rozuměla a ukázalo se vždy, že má pravdu.

Ach, s tou bude trápení, s tou bude trápení, až povyroste! myslívala si maminka znepokojena. Děvčeti nesvědčí, když je příliš bystré, protože tím zahanbuje muže. Po kom jen to ta holka má?

3

Když byl Vácha ženat s Magdalénou sedm let, začalo se mu konečně vyplácet to, že nikdy neměl resty a že úřadoval pro lidi, nikoli pro strany. Byl přesazen do Turnova a jmenován přednostou okresního soudu I. třídy, a po dalších pěti létech přesazen do pevnostního města Hradce Králové a povýšen na zemského radu s ročním služným šestnácti set zlatých. Přiblížil se tak k samému

vrcholu svých životních snah; všechno, co na tomto světě je hodno závisti a touhy, bylo na dosah jeho masité, hrubé ruky.

– Pamatujte, že takového tatínka, jakého máte vy, má na světě málokdo, říkala svým dcerám paní Magdaléna, zatímco látala, pomáhajíc svému slabému zraku cvikrem, mužovy punčochy. Vácha, těžký, hřmotný, potrhal punčoch neuvěřitelné množství.

– Prosím ano, odpovídala Bětuše, zatímco převinovala panenku nebo prala v malinkých nečičkách či vařila písek a kamínky na trpasličí plotýnce, zkrátka připravovala se způsobnou dětskou hrou na svůj budoucí úkol matky a hospodyně.

– Tak, tak, říkala paní Magdaléna, kývajíc hlavou. – Ale kde je Hana?

Ach, kde býval Haně konec? Možná ve větvích sousedovy zahrady, snad na hradbách, možná někde na válečné výpravě proti klukům ze sousední ulice.

– Pamatujte, že co člověk může udělati dnes, nemá nikdy odkládat na zejtřek, poučoval své dcery pan zemský rada Vácha, když se s nimi ubírával na denní procházku. V zimě je vodíval pod podloubí na náměstí, v létě za bránu na luka při Labi nebo do lipových alejí, kruhem obtáčejících hradeckou pevnost, kdež pozorovávali tahy setnin a bataliónů vojska všech barev, bez konce putujících krajinou. – Dívejte se na svou maminku, nejvzornější ze všech žen. Viděly jste už někdy, že by maminka něco odložila na zítřejší den?

– Maminka nikdy nic neodložila, tatínku, nikdy! volala Bětuše vroucně a přesvědčeně.

– No proto. Na co se ohlížíš, Hano? Tebe se to netýká, co tu povídám?

– Ta holka mi dělá starosti, říkával ženě, když se večer chystali k spánku. – Není v ní za mák serióznosti.

– Ale vždyť se Hana ještě může změnit! pokoušela se namítat, ale dobře věděla, že její obhajoba nebude nic platná, protože manžel nikdy neustoupil od toho, co kdy řekl. Pronášela své námitky jen ze zvyku a možná také proto, aby měl příležitost k stálému uplatňování své mužské pevnosti, své neústupnosti, své neúprosnosti.

– Není v ní za mák serióznosti, opakoval zachmuřeně, spořádaně si zouvaje boty zouvákem. Když pak, oděn dlouhou noční košilí, uléhal do postele, neopomněl nikdy poznamenat s obdivným, rozkošnickým pomlaskáváním:

– Ta chladí, pane, ta chladí!

Tím mínil jelení kůži, kterou měl pod prostěradlem. V mládí býval střelcem, a kůže, na níž spával, prý byla z jelena, jejž sám složil.

4

Mladší Bětuše, jak naznačeno, vydařila se po mamince, byla jako ona poslušná, hodná, vzorná, jako ona sklonná bát se vší autority nadzemské i světské; pomenší, drobná, s útlou, pobledlou tváří, oživenou očky maličko šilhavými, tichá, těšila se přízni svých rodičů a budila v nich naděje nejrůžovější.

– Což Bětuše, říkal o ní otec, – o tu není starost, ta se vdá, ani nebude vědět jak.

Výrok to ne neoprávněný co do své podstaty, ale hrubě nepřesný, byloť zhola nemyslitelné, aby se Bětuše jednou vdala, aniž by věděla jak, vždyť všechno její konání bylo zaměřeno k manželství, k budoucím jejím vdavkám. Od sedmého roku věku svého si pod maminčiným dozorem ve volných chvílích vyšívala plesovou

pláštěnku z bledě modrého tylu, aby jednou, až začne chodit do tanečních zábav, vynikla mezi svými vrstevnicemi skvělostí úboru. Učila se všem uměnám, jež děvčeti dodávají ceny v očích možného nápadníka, pracovala na jemných mušelínech, šila, krejčovala a vařila, to vše, jak praví básník, se zpěvem na rtech; byla dokonalá.

Zato s Hanou byl kříž. Jako všechny dívky z úřednických a důstojnických rodin v Hradci Králové chodila do klášterní třítřídky, a školské sestry se nepřestávaly pohoršovat nad jejím chováním, marně jí dávajíce za vzor její mladší sestru, marně posílajíce jejím rodičům krásným písmem narejsovaná, ale nepřívětivá psaníčka, v nichž si květnatým slohem stěžovaly, že „Hana Váchová, dcera blahorodí Vašich, ohavně sobě vede, rovně co by ne dívkou, anobrž chlapcem uličnickým byla, nezbedně skotačíc a při vyučování pozor náležitý nedávajíc, v nepořádku věci své školní chovajíc, po stromech lezouc a s dětmi protivného pohlaví veřejně se koupajíc". Zkrátka nebylo v ní, jak stručněji a pádněji říkával její otec, za mák serióznosti. A nadto byla ošklivá až běda, samá ruka, samá noha, tělo stvořené pro rychlý pohyb a skok, samý špičatý loket, samá holá kost, žádná něžná křivka, žádné zaoblení hezoučké, na němž by si oko odpočinulo jako na hebkém jarním paloučku. A co nejhoršího, byla ústnatá, měla své rozumy, nikomu nezůstala dlužna odpověď, takže nejen z klášterní školy, ale i od pohoršených občanů soukromých docházely k Váchovům stížnosti, jednou že Hana, vážně po právu napomenuta ctihodnou paní lékárníkovou, aby na hlavním náměstí chodila způsobně a neskákala po jedné noze, odsekla jí neuvěřitelně, „aby se starala o své", jindy že vlídně dotázána paní starostovou Collinovou, první dámou města, kdyže dostane, Hana totiž, rozum, odpověděla nezdvořile, že „až naprší a nebude bláto". Prostořeká, nevážná, nemilá, svévolná, nepěkná, zkrátka nemožná byla Hana.

Jurisdoktor Vácha rozhodl, a proti žádnému jeho rozhodnutí, jak známo, nebylo odvolání, že jeho dvě dcery začnou chodit do tanečních zábav současně, a proto starší Hana vstoupila do společnosti o rok později, než bylo zvykem, když jí bylo už šestnáct. Ale, panečku, ta se změnila v posledních dvou třech letech! Jaká to vyrostla krasavice z ošklivého hubeného kachněte, nad nímž otec i matka zarmouceně vrtívali hlavou!

O půldruhé pídě větší než Bětuše, ztepilá a rovná, s čistou tváří, lemovanou těžkými tmavozlatými pletenci vlasů, s profilem bezmála klasickým, jejž příjemně zjemňovalo klenuté čelo, sklánějící se ke kořeni nosu křivkou sladce sedlanou, vypadala jako Amazonka nebo panenská bohyně; bylo by možno si ji představit, ana kráčí volnými, dlouhými kroky hvozdem, toulec se šípy na pravém rameni, levicí vedouc za parůžky jelínka, tuniku vykasanou nad kolena, aby nepřekážela pohybům jejích štíhlých, sošných nohou.

Otec rozhodl, že obě sestry budou chodit stejně oblečeny, i chodívaly jako dvojčata jednou v růžovém, jednou v modrém, s pentlemi týchž barev ve vlasech, za ušima kokardy, spojené pentlovým můstkem. Nešťastné to rozhodnutí, a běda pro Bětuši, že proti němu nebylo odvolání! Neboť co slušelo Haně, to neslušelo jí, a Haně slušelo všechno. Přesná shodnost obleku usnadňovala srovnávání, a výsledek toho srovnávání nemohl být pro Bětuši jiný než nepříznivý. Obě sestry se učily hrát na piano a zpívat, a při kávových a muzikálních dýchánčích často dávaly své umění k lepšímu; ale čím byl Bětušin malý, příjemný alt proti Haninině čistému, silnému sopránu, který i lidem proti ní zaujatým – a těch byla většina – nezřídka vháněl slzy do očí a způsoboval, že když dozpívala, ještě notnou chvíli potom zůstávali roztržitě zasněni, roztržitě usměvaví, jako bývají lidé, kteří chodili po světě slepí,

hluší, ke všemu nevšímaví, až pojednou stanuli ohromeni, neboť se setkali s čistým zpodobením krásy!

I není divu, že Bětuše smutněla, a když jídala polévku, její očka šilhávala k okraji talíře stále teskněji. Obdivovala se své sestře, uznávala její převahu, svou nepatrnost; milovala ji, jako nepatrný milovává většího a skvělejšího, a přitom jí i záviděla. Tato závist však byla velmi pošetilá, zcela bezpředmětná, protože ač byla krásná jako Junona, ač bývala královnou plesů a ač kdekomu z hradeckých mužů zamotala hlavu, neměla vážných nápadníků o nic víc než Bětuše, přesněji: ani jedna, ani druhá neměly vážného nápadníka pražádného, protože bylo známo, že Vácha jen tak tak vystačí se svým úřednickým platem a že jeho dcery dostanou do života tolik co nic.

– Na ty nemysli, od těch na pět kroků dál, říkávaly o nich hradecké maminky svým dospívajícím synům, když je pozorovávaly z okna, jak se procházejí s otcem, obě nažehlené, oblečené podle vzoru pařížských módních obrázků, které si dávaly posílat. – Úřednický stav, toť lesklá bída. Peníze taková holka z úřednické rodiny nemá, ale aby uměla dělat jako děvče z chalupy, aby dovedla hospodařit a šít a vařit, to nedovede. Ne, ne, chlapče, před Váchovými děvčaty se střez a chraň, ty by prostrojily nos mezi očima, ty mají fajnové ručičky, které dovedou jen rozhazovat peníze, hlavně ta Hana, samá paráda, samý flanc, a vespod nic. Váchovi žijí nad své poměry.

To bylo to nejhorší, co se o Váchových dalo říci.

5

Roky plynuly. Hana chodila svými volnými, dlouhými kroky po ospalých hradeckých ulicích jako mladá tygřice vsazená do klece,

Bětuše vedle ní jako její stín, a obě pozvolna pozbývaly naděje, že kdy dosáhnou toho, pro co byly stvořeny. Stárly: Haně už bylo osmnáct, Bětuši toliko o rok méně, a zatímco i nadále chodily do všech plesů, stávaly se čímsi odbytým, vyřízeným, bezmála podezřelým.

Odpolední kávová společnost, již s maminkou navštěvovaly, byla z nejlepších kávových společností Hradce, společnost to prvního stupně, do níž býval zván sám pan starosta Collino, který vedl velký dům a měl dvě dcery. Když se v pětašedesátém roce obě tyto dcery provdaly, splynuly Hana s Bětuší, jejich vrstevnice, s cerclem vdaných paní, jež je z kyselé útrpnosti přijaly mezi sebe. Svačiny, jež pořádala sama paní Collinová, byly skvělé, šíleně rozmařilé, podávalať se tam ne káva, nýbrž pravý čínský čaj, a před rozchodem hostů přicházíval na stůl hořící punč. Stejně nádherné byly kávové sedánky u paní Větvičkové, choti velkoobchodníka s plátnem a ručními krajkami, jejíž jediný syn, tehdy šestnáctiletý, se v tanečních hodinách prudce zamiloval do naší Hany, a protože mu jeho rodiče v této lásce bránili, pokusil se o sebevraždu, napiv se červeného inkoustu, jímž byl Haně napsal dojemnou báseň na rozloučenou. Po výplachu žaludku a po zničení kompromitující básně odeslán do Prahy, aby tam pokračoval v studiích, vbrzku upustil od své první lásky, ale nikoli od básnických pokusů, a k zármutku otce i matky vydal tiskem, a to pod vlastním počestným jménem, svazeček veršů, nazvaný *Psáno krví*.

Kromě tohoto syna měli Větvičkovi ještě dceru na vdávání, neobyčejně tlustou, o níž bylo známo z jejích vlastních přiznání, že se krmí šestkrát denně, pročež maminky před ní varovaly své ženitby schopné syny, prohlašujíce o ní, že projí nos mezi očima. Pro dobro této dcery tedy Větvičkovi pořádávali, jak pověděno, nádherné odpolední společnosti, na nichž se sice nepodával hořící

punč jako u Collinů, ale zato čokoláda nebo kakao, a kdež dcera domu se často dala uprosit, aby zahrála na klavír. Pro zajímavost připomenuto, že slečna Větvičková hrála jen takové kousky, v nichž se ruce na klaviatuře často přehazují křížem, efektní a elegantní to gesto.

Paní Magdaléna s dcerami bývala zvána na každý z takovýchto dýchánků, ale sama pak byla nucena oplácet, a to lezlo do peněz a nic z toho, jak říkal otec, stále nespokojenější, stále nervóznější neúspěchem svých dcer. Každý den, který uplynul, aniž se u Váchů objevil solidní pán s postavením, aby požádal o Haninu nebo Bětušinu ruku, byl pro něho den marný, a protože se žádný takový pán neobjevoval, byl marný celý jeho život.

– Čím jsem si zasloužil takový osud? říkal. – Mám dcery staré panny! Je na světě něco zbytečnějšího než stará panna? I tady ta rozvrzaná židle je k něčemu dobrá, někdo si na ni sedne a odpočine si, ale k čemu je stará panna? Holka, která nikomu na celém světě nebyla dost dobrá k tomu, aby z ní udělal svou kuchařku, svou pradlenu a aby mu nahřávala postel!

– Ale tatínku, tatínku, jak to mluvíš! kárala ho paní Magdaléna.

Ale doktor Vácha, neúprosný, teprve přicházíval do varu.

– Holka k ničemu je stará panna! A já jsem otec dvou takových holek! Já, doktor práv, já, zemský rada, mám dvě dcery a nikdo o ně nezavadí! Kdyby to byl aspoň mrzák, kdyby to byl kretén, co takhle slintá, kdyby to byl žebrák, ale on nikdo, nikdo! Nikomu na světě nejsou po chuti! Jak k tomu přijdu, mít je nadosmrti na krku? Já jim plesové róby, já jim zpěv, já jim piano, já jim francouzštinu, já jim všechno, já kvůli nim co živ nebudu nic mít, a co z toho? Staré panny! Dvě staré panny!

Bětuše, rudá po uši, zahanbená, tvářila se, jako by se kála z vědomě dopuštěné viny, a Hana mlčky zuřila. Stále ponižována,

trpkla ve svém hrdém, samolibém srdci a znenáviděla otce i své vlastní pohlaví. Nedávná účastnice klukovských bitek a výprav do cizích zahrad, v noci vášnivě plakávala a vyčítala Bohu, že ji udělal dívkou, ne chlapcem, a co nejhoršího, dívkou z malého města, bez věna.

Co se s ní stane, jak dopadne, když se nedočká, když ženich opravdu nepřijde? Oddá se ženichovi nebeskému, sladkému Ježíši, a vstoupí do kláštera. Tato myšlenka ležela na dlani, neboť tenkrát, v třetím roce před vypuknutím prusko-rakouské války, přišli do Hradce Králové jezovité a pořádali misijní slavnosti. Dcera zbožného otce a matky, Hana propadla náboženské horečce. Z nedostatku žádoucího žíněného provazu opásala se na holém těle kusem šňůry na prádlo, odmítala jíst sladké moučníky, a aby se cvičila v spasitelné odříkavosti, v noci si kladla k posteli ovoce nebo sladké zákusky a raníčko pak, sotva vstala a ustrojila se, spěchala na ulici, aby je podarovala chudým.

– Ta je rozhazovačná, ta má lehkou ruku! říkaly o ní hradecké měštky, nevraživě sledující toto její bohulibé konání. – Sama jen taktak, že má co do huby, nic na ní není, jen kůže na kostech, ale žebrákům by rozdala poslední.

Hana pak denně chodila do klášterního kostela svatého Ducha, naslouchala kázání tovaryšů Ježíšových a celé hodiny trvala na modlitbách. Zatajením dechu a stažením hrdla dovedla v sobě naráz, mechanicky, vzbudit pocit hluboké zbožnosti.

– Ta se nepředře, ta raději dřepí v kostele, než aby hnula prstem a dělala něco pořádného! říkaly o ní hradecké paničky.

Idea vstupu do kláštera naštěstí ovládala Haninu vzrušivou mysl čas pouze nedlouhý a byla vytlačena nápadem jiným, daleko zajímavějším, jejž v ní vzbudily, aniž o tom věděly, její a Bětušiny učitelky ručních prací, staré slečny Schwarzovy, dcery nadporučí-

ka od kavalerie. Bydlily tam, kde velké hradecké náměstí přechází v náměstí malé, sedaly u okna, pilně šily a pilně vyhlížely do ulice kritizujíce, co se děje dole. Nadřely se, napíchaly se do úmoru, aby udržely nad vodou své malé, kyselé, závistné živobytí, ale byly nezávislé; nu a ubohý příklad těchto scvrklých dušinek přivedl Hanu na nádhernou myšlenku, že si zřídí skvělý módní salón a bude udávat tón celému městu.

V jednom z románů, jež jí půjčovala její učitelka francouzštiny, vdova po berním úředníkovi, původem Ruska, setkala se Hana s výrazem, který jí učaroval. Byl to výraz „une grande couturière de Paris“, veliká pařížská švadlena. Tento výraz se jí tak zalíbil, tak jí zavoněl velikým světem, že se jí rozbolelé srdce rozbušilo, ale současně jí připomněl ubohost jejího údělu úřednické dcerky z malého pevnostního města ve východních Čechách, takže plakala hořce a dlouho. Ale čím ubožejší byl její úděl, tím nutnější bylo mu čelit. Stane se velikou hradeckou švadlenou, une grande couturière de Hradec Králové, domůže se skvělého postavení, bude zahrnuta penězi, a tím i vážností a obdivem, a rok co rok bude jezdit do Paříže pro módní novinky, bude tam studovat úbory dam z vysoké společnosti, unikne z protivného krunýře hradeb, z velkého a malého náměstí, z ohniska pohledů slečen Schwarzových, paní lékárníkové, paní Větvičkové a jiných hradeckých drben.

Protože nemohla své tajemství unést sama, svěřila se sestře a nabídla jí dokonce, že ji přijme za společnici svého salónu, ale Bětuše neměla dosti fantazie pro záměr tak velkolepý.

– Prosím tě, ty máš nápady, jak si to představuješ? řekla jí. – V Hradci nikdo nemá dost peněz, aby mohl šít u velké švadleny. A malých švadlen je tu dost.

Rozumná, střízlivá to námitka, leč Hana neměla náladu pro rozumné, střízlivé námitky. Pohrdavě pokrčila jemnými, půvab-

nými rameny, jež by v dnešní době budila obdiv, ale která tehdejší vkus shledával poněkud chudými, ne dosti po ženstku oplácanými, a pustila malověrnou sestru k vodě. Rozhodla se, že svou kariéru d'une grande couturière de Hradec Králové zahájí tím, že stvoří hned napoprvé mistrovský kus, sama ten mistrovský kus ponosí, sama na sobě jej vystaví na odiv.

Nastávala nová plesová sezóna a Hana byla pozvána za předtanečnici hlavního úřednicko-vojenského bálu. Podle tatínkova a maminčina mínění to pro ni byla veliká příležitost k společenskému úspěchu, kterým by přilákala nápadníky, ale Hana teď už na vdavky nemyslila; pro ni byl tento ples příležitostí k úspěchu reklamnímu, k skvělému zahájení činnosti veliké hradecké švadlí. Tyto dva názory, ač zcela odlišné, vedly k společnému závěru, že na nákupu látky se tentokrát nesmí šetřit. Otec se naštěstí vrátil z úřední komise, jež mu vynesla třicet zlatých na mimořádných dietách, i uvolil se, že celou tuto částku obětuje na Hanino vystrojení.

– Chci dopít svůj kalich hořkosti do dna, řekl. – Prosím, já nemusím mít na tabák, já si nemusím dopřát novou košili, jak je rok dlouhý, prosím, já si na nic nestěžuji, jen když přeslice jsou nastrojeny jako princezny. Ale to nic, to nic, aspoň mají úspěchy! Až mě to na mou duši kolikrát mrzí, věčně vyhazovat ze dveří ctitele a nápadníky, samý kníže, samý bankéř, tuhle zas velkostatkář, tamhle ministr, ten by chtěl Hanu, ten by chtěl Bětu, a člověk nemůže vyhovět všem, vždyť mám jen dvě dcery, a ty dcery jsou tak mladičké, že se ještě vdávat nemohou!

Vytáhl z náprsní tašky tři nové bankovky po deseti zlatkách, pěkně je srovnal, aby se jedna druhou kryly, a když je kladl na stůl, dodal:

– Nakupujte rozumně, mně to dalo moc práce, než jsem si ty peníze natiskl.

A vrhnuv vyčítavý pohled nejen na neseriózní Hanu, ale i na nevinnou Bětuši, jež tentokrát měla jít na bál v přešitých šatech loňských, odešel, veliký, hřmotný, do svého kabinetu, aby se oddal přísně chmurným myšlenkám o zpackanosti svého života, o pomalosti svého postupu, o neodbavitelnosti svých dcer, o tom, že pan starosta Collino dnes odpověděl na jeho pozdrav jaksi chladně, o tom, že právě vyhodil třicet zlatých pro nic za nic, o tom, že zase přibral na váze, o tom, jak malé a ospalé město je Hradec Králové, do něhož je zaklet možná nadosmrti, o tom, jak by to bylo žádoucí a zdravé, kdyby přišel ten dlouho očekávaný státní bankrot, neboť on, Vácha, likvidní peníze nemá, a proto by od srdce přál všem žroutům a bařtipánům, kteří se nestydí kupovat ženichy pro své dcery za hříšný mamon, kdyby jim bylo řádně puštěno žilou.

– Bůh se na to všechno kouká a nehne prstem, končil své úvahy. Kde je boží spravedlnost? Nikde. Když to takhle půjde dál, já přestanu chodit do kostela a vystoupím z církve, a bude to.

Takto vyhrožoval Bohu často, už několik let, ale nic to nepomáhalo.

6

Ne bez námahy přemluvila Hana paní Magdalénu, aby látku na bálovou róbu, již společně nakoupily v Praze, nesvěřily některé malé hradecké švadleně, nýbrž švadleně světové, švadleně vysoké společnosti, totiž jí, Haně. Maminka podceňovala dovednost své dcery, bála se, že Hana látku zkazí – nelze si představit bez hrůzy, co by tatínek k tomu podotkl, kdyby se to stalo – ale nakonec povolila, a dobře učinila, neboť výsledek byl velkolepý.

Nic nezkazila Hana, nepromarnila třicet zlatých diet, jež si otec utrhl od úst, a naopak projevila svým mistrovským kusem vkus tak znamenitý, že maminka, vidouc ji, krasavici, v jejích nových šatech, jaké v Hradci Králové snad nebyly dosud spatřeny, jen spráskla ruce a pak beze slova dceru objala a pocelovala ji na obě tváře, uzardělé pýchou a radostí.

Tehdáž nosily se sukně široké a nosilo se jich mnoho, i byla Hanina šedomodrá sukně vrchní, ušitá z tylu nad pavučí jemného, ozdobena od pasu dolů pruhem z bílého hedvábí na půldruhé pídě širokého, a nejbližší pak sukně spodní, barvy zvadlé růže, z hustšího mušelínu, byla poseta záhyby a sámečky tak, aby jich dvě až tři řady z každé strany bílého pruhu prokukovaly vrchní látkou. Haniny paže se tenkrát zdály drobet tenké, i ušila si rukávy až k loktům, pološiroké, obroubené hedvábem, a že i svou šíj podezírala z nadměrné štíhlosti, zdvihla šaty ke krku víc než nutno. Tím vzbudila sice dojem jisté přísnosti, leč přísnost ta byla v dráždivém kontrastu s nápadností celku, činíc jej tak ještě nápadnějším. Ale kontrast, napadá nám mimochodem, je základní stavební kámen uměleckého díla! Tak, tak, ano, Hanin mistrovský kus byl dílo umělecké, a málo záleží na tom, že ji stálo nadměrně mnoho času, tolik, že kdyby v budoucím svém salónu každou svou kreaci měla sdělávat tak piplavě a pracně, stěží by se uživila; také bez valné důležitosti je to, že ve dne u okna a v noci u olejové lampy šijíc a šijíc, užívala dvou náprstků: jeden měla na prstě, druhý stál vždy na stole, naplněn vodou, kterou si vylévala za krk, aby se vyburcovala, když ji přemáhala dřímota. Pouze na výsledku záleží, a výsledek Hanina snažení byl překvapující. Mladá a krásná, oblečená výtvorem své hrdé a činorodé vůle, Hana se podobala panenské bohyni více než kdy jindy.

Po plese, který na hradecké poměry byl mimořádně skvělý, vyprávěly si klepny v městě, že ti Váchovi jsou už tak na huntě,

že nemají ani na švadlenu, i jsou nuceni si šít doma nejen zástěry a kacabajky tahací, nejen prádlo a noční lajblíky, ale i bálové toalety. Takový byl nečekaný ohlas Hanina tvrzení, jež z reklamních důvodů tu a tam utrousila, že šaty, jež tu na ní vidíte, jsou jejím vlastním výtvorem, a to od návrhu až po poslední steh. Některé hlasy znalkyň se však daly slyšet, ať prý milá Hanička nevypráví žádné pohádky, to se přece vidí na první pohled, to se pozná bez ptaní, že ty šatečky jsou od nejdražší pražské švadleny. Inu, Váchovi žijí na velké noze, dcerušky chtějí všude hrát prim, vedou si rozmařile, a aby se lidé neptali, odkud na to berou, vymýšlejí si takové směšné povídačky a snaží se našinci věšet bulíky na nos. Sama! Sama si to ušila! Svět neviděl takovou drzost!

Ale když pomluvy tyto šly městem, měla už Hana na mysli něco docela jiného než své ctižádostivé záměry, svou budoucnost podnikatelky, umělkyně jehly, královny mód. Své vystoupení na úřednicko-vojenském plese považovala za obrovsky úspěšné, tolik, že hlava jí šla kolem a ona se usmívala vstávajíc lehajíc, usmívala se bez důvodu, roztržitě, usmívala se, když šila, usmívala se, když pozorovala duhový lom slunečního paprsku, tříštícího se v barevných skleněných tyčinkách prázdné kanáři klícky, kterou její maminka přinesla do domácnosti věnem, usmívala se, když kráčela k paní Anně Semjonovně, své učitelce francouzštiny, usmívala se nad stránkami románu, jejž jí táž Anna Semjonovna půjčila, usmívala se jen tak, jen proto, že byla zase ráda na světě, že byla blažená; jen tehdy se snad neusmívala, když sama se doprovázejíc na pianu, zpívala svým skvostným sopránem, to proto, že při zpěvu je těžko se usmívat.

Zase ráda tedy byla na světě, zase, pravili jsme, byla blažená, ale nikoli bez jistého stínu, bez jisté úzkosti, která ji občas vytrhla z nejšťastnějšího zadumání, takže znenadání se zachvěla, jako

by jí po zádech přeběhl mráz nebo jako smrt by na ni byla sáhla ledovou rukou. On je jiný než všichni, uvažovala; škoda jen, že je tak *docela* jiný, škoda, že není trochu obyčejnější, škoda, že je tím, čím je! Ale kdyby nebyl *tak docela* jiný než všichni, nebyl by *takový*, jaký je, a to by také bylo škoda; a tak člověk neví, co by bylo lepší. Ach, teď už ti nezávidím, vlaštovičko, že umíš létat, už ti nezávidím, protože jsem s ním tančila valčík. Polku tančí také jako nikdo, ale jeho valčík, toť ne tanec, toť sen, toť vznášení, ba co víc, sen v jeho náruči, vznášení v jeho náruči.

– Přiznávám se, že jsem byl nešťasten, když jsem byl z císařské Vídně přeložen do hradecké posádky, gnädiges Fräulein, ale teď, přisámbůh, už nešťasten nejsem, neboť jsem tu spatřil vás.

To bylo od něho smělé, nedovoleně smělé, tím smělejší, že se mi přitom díval zblízka do očí, ale já se na něho nezlobím, protože co do muže, který není smělý, a já přece za to stojím, aby vůči mně osvědčil svou smělost.

– Tančíte skvěle, pane hrabě!

– Lichotíte mi, milostivá slečno, vždyť dnes tančím v životě poprvé!

– Poprvé že tančíte? Kterak to? Tomu nevěřím, pane hrabě, vy žertujete!

– Vskutku poprvé, milostivá slečno. Já tančil sic ve Vídni i v Paříži, ale co to je tanec, to poznal jsem teprve dnes, s vámi. Proto nepřepínám, když právem tvrdím, že tančím dnes poprvé.

– Ach, vy jste byl v Paříži, pane hrabě? Prosím, prosím, vyprávějte mi o ní.

– Žel, nemohu vyhovět vašemu přání, milostivá slečno, neb o Paříži vyprávět nelze. Co to je Paříž, to žádný lidský jazyk nevypoví, žádné pero nepopíše, žádný štětec nenamaluje, na to jsou všechna slova slabá, barvy slepé. Paříž se musí žít, musí se dý-

chat, člověk musí splynout s tisícihlavými zástupy, proudícími po boulevardech nebo po avenue des Champs-Elysées, musí se projít po křivolakých uličkách Ménilmontantu, musí posedět v skvělých restauracích a i v malých hospůdkách, v nichž se baví lid, aby začal tušit, třeba jen neúplně a nejasně, co to je Paříž, město měst.

– Řekl jste boulevardy, Champs-Elysées, pane hrabě, řekl jste Ménilmontant. Vyslovte, prosím, ještě několik takových jmen, která znějí mému sluchu lépe než nejkrásnější hudba.

– Avec plaisir, mademoiselle. Montparnasse, Grenelle, Vaugirard…

– Saint-Pierre aux Boeufs, Tournelle… navázala Hana.

A on pokračoval:

– Belleville, Louvre, Montmartre, Palais Royal…

– Tuileries, Saint-Honoré, Petite-Bretagne… tam někde stávala ta pec s kotlem, v němž za starých časů vařili za živa penězokazy…

– Odkud to všechno znáte, mademoiselle? Vždyť vy se vyznáte v Paříži jako Pařížanka.

– Z románů, pane hrabě, žel jen z románů, které mi půjčuje má učitelka. Je to Ruska, ale francouzsky zná výborně.

– Vous parlez donc français, mademoiselle?

– Oui, un peu.

– Dokonale mluvíte! Máte výslovnost jako rozená Francouzka.

– Lichotíte mi, pane hrabě…

Když snící dívka dospěla až sem ve svém vzpomínání, opět na ni zavál ledový dech úzkosti, takže se zachvěla. Hrabě! Proč zrovna hrabě? Nikomu v Hradci jsem nehověla, pan Šimek, který se o mne ucházel, si to rozmyslel, mladého Větvičku, který byl do mne zamilován, poslali do Prahy, doktor Mádl, kterému jsem se snad líbila, odpadl, pořád nic, a teď najednou hrabě Tongrácz!

Touž písničku hudly hradecké klepny, jež přesně měly spočítáno, kolikrát s ní hrabě Tongrácz tančil onoho večera, kolikrát se s ní promenoval, kolikrát se k ní přiklonil při zajímavém hovoru, i věděly slovo od slova, co jí řekl, když se jí po skončení slavnosti odporoučel. Cože jí řekl? Něco neslýchaného jí svou podivnou němčinou, plynnou, ale žertovně přibarvenou silným maďarským přízvukem:

– Děkuji vám, milostivá slečno, za těch šest růží, jež jste rozhodila po úhoru mého žití.

– Jakých šest růží? ona na to.

A on vysvětlil:

– Čtyři valčíky a dvě polky, milostivá slečno.

Do nebe volající! Taková nuzota, ani na plesové šaty to nemá, a odvažuje se to myslit na dědice tongráczovských miliónů, statků a dolů, a rozhazovat růže po úhoru jeho žití! Ale dobrá, jen víc, budiž, ať má, co chce! Tongrácz dobře ví, komu se dvořit, naše dcery jsou na to příliš dobré, než aby je směl přivádět do řečí nějaký urozený hejsek, uniformovaný krasavec, poručík, kterému teče mlíko po bradě a který byl přeložen z Vídně do Hradce jistě z trestu. Zato slečna Hana Váchová má lehkou krev a lehkou ruku a lehkou pověst, ta vyváděla, už když byla docela malá holka a koupala se s kluky v Labi a skákala na náměstí po jedné noze. Ona není seriózní, a to se takovému hraběcímu roztopášníkovi líbí, to mu hoví, on chce jen zábavu a má ji mít, ale ty konce, ale ty konce!

7

Leč prozatím nic nenasvědčovalo konci. Mladistvý pan hrabě Tongrácz navštěvoval všechny hradecké plesy, vojenské i nevo-

jenské, a tančil s Hanou tak pilně, že úhor jeho žití nadobro zmizel pod hustou vrstvou růží. Půvabně štíhlý ve svém bílém kabátku s rudými manžetami, rudými klopami, zlatými knoflíky a zlatým premováním, v prsou a ramenou herkulovsky vycpaný, ale v pase tenký jako panna, s krutou, hezkou tváří potomka bojovných obyvatelů stepí, olivově snědou, s bohatými, živými ústy, plnými přeskvostných zubů, s krátkým, maličko vyklenutým nosem, s očima mandlovitého tvaru, jejichž čerň se uhrančivě odrážela od oslnivého bělma, nohatý, rukatý, bohatý a dvorný, hrabě Tongrácz se ve východočeské metropoli stal středem pozornosti nejnapjatější, předmětem úcty a závisti a tichého zbožňování, a aniž o to zvlášť usiloval, zastínil a rozprášil naráz všechny nápadníky starší dcery jurisdoktora Váchy.

Jakpak se vedle takového velekavalíra mohl postavit astmatický kancelista okresního zastupitelství pan Luks, mrkavý, krátkozraký, s brejličkami o malinkých sklech tvaru fazolí, tichý to človíček, který nedávno ještě vyznamenával Hanu svou nesmělou přízní, anebo syn kupce Holouska z menšího náměstí, který Hanu tak miloval, že když k němu přišla nakupovat do krámu a když se mu nahodilo ji obsluhovat, třásly se mu ruce a tak zpitoměl, že když ho jednou požádala o dvě libry mouky a o papriku za krejcar, nasypal obojí do jednoho pytlíku! Tito a ještě jiní Hanini ctitelé ustoupili do pozadí, zastrašeni cinkotem Tongráczových ostruh, oslnivým sněhem jeho úsměvů, břinkotem jeho šavle, kterou si při chůzi držel při boku s nevýslovným půvabem, zmalomyslněli, zatrpkli nebo schlípli, takže zbyl při ní on sám, považlivá to situace pro nezámožnou dívku, podobná sázce celého jmění na jedinou kartu.

Pak doktor Vácha to viděl nerad a mluvil o tom s posměchem. To se těším, říkal, to se těším, až budu tchánem hraběte! Nebude

se za nás Hana stydět, bude nám odpovídat na pozdrav, až se stane tou paní hraběnkou Tongráczovou? To jsou věci! Nikoho v Hradci nenalákala, ani obecního blba Frantokdákej, a teď najednou takové terno! Pravda, ještě se pan hrabě nevyslovil, ale on se určitě vysloví, až přemůže svou ostýchavost, on je totiž, chuděra malá, ukrutně nesmělý, to je na něm vidět. Nikde nenašel tu pravou, ani ve Vídni, ani v Budapešti, teprve tady, v Hradci Králové! To budou mít staří Tongráczovi radost, až jim synátor poví, koho si vybral za nevěstu, jak je urozená, mladá a bohatá!

Takto se Vácha vysmíval dceřině lásce, ale nevyslovil to nejhorší, čeho se bála, totiž zákaz dalších jejích styků s mladým aristokratem. Příčinou této shovívavosti asi byla ta šťastná okolnost, že Tongrácz nebyl sám, oblíbilť si v Hradci přítele, s nímž všude chodil, jistého Mezunu, poručíka od infanterie, a že tento Mezuna se zahleděl do potočených očeк Váchovy mladší dcery a dvořil se jí stejně vytrvale jako Tongrácz Haně. Syn hostinského z Jičína, byl původu stejně občanského jako Váchovi, i měla přízeň, již prokazoval Bětuši, podklad daleko reálnější než aristokratovo neodpovědné obletování Hany.

Byl to chlapec vzhledu poněkud medvědího, těžkopádný a nemluvný – za dvacet Tongráczových slov namluvil nanejvýš slov pět – ale dobrota mu koukala z očí. V oné době zezlátly stěny Hanina a Bětušina pokojíku, jehož jediné okno vedlo do ulice řečené Široká, mezi hlavním náměstím a hradbami, blaženým odleskem jejich zamilovanosti. Dívky chodily spát, pokud nebyl ples, velmi časně, o deváté hodině, večer co večer oznamované koncertem bubnů; to tamboři v desetistupu, chlapci malovaní, vycházeli z kasáren pod valy, vstupovali Pražskou branou do města, Slezskou zase ven, obcházeli pak hradby za neutuchajícího rachotu paliček, jež s furiantskou bravurou vyhazovali do výše a zase chytali, křepce maší-

rovali do kurážného taktu svého tatata – tatata – tatata – tam – tam, jímž hradeckým civilistům den co den, jak byl rok dlouhý, uváděli na paměť vojácký ráz města, a ustávali, teprve když se znovu octli ve vratech svých kasáren. V této chvíli už bývaly obě sestry potmě, odstrojeny, pod pokrývkami svých lůžek, ale na spánek nepomýšlela ani ukázněná Bětuše, a tím méně Hana. Znovunastalou tišinu noci ještě dlouho pak čeřívaly jejich tajné šepty, sladké souzvuky jejich smíchů, tlumívaných poduškou, aby se staří nevzbudili, důvěrný ševel jejich dialogů, které vždy a neměnně končívaly samomluvou, kdyžtě jedna z obou rozmlouvajících, aniž druhá to uznamenala, uprostřed řeči pokojně usnula.

Když zima začínala ustupovat jaru, styky obou důstojníků s Hanou a Bětuší pokročily až po samu mez dovolenosti. Denně vpodvečer, po páté hodině, když měli po službě, Tongrácz a Mezuna se procházeli Širokou ulicí, jako by jiné ulice v Hradci Králové nebylo, a kdykoli minuli dům, v němž bydlily jejich lásky, půvabně jim rukama v sněhobílých rukavičkách vzhůru do patra salutovali, bylo-li okno otevřeno a maminka na dohled; bez asistence maminky Váchové se arci zastavit nesměli, nechtěli-li své milé kompromitovat.

Dívky zprvu nevěděly, jak se jejich nápadníci jmenují křestními jmény, a to bylo důležitým předmětem jejich večerních rozprávek. Dohadovaly se: Karel? František? Jakub? Emanuel? Jan? Bedřich? Jindřich? Mezuna vypadal na jméno obyčejné, na Karla nebo Honzu – s tím Bětuše ochotně souhlasila –, ale Tongráczovi příslušelo něco nóblejšího, něco fajnovějšího, snad Isidor nebo Štěpán, snad Max nebo Robert.

– Myslím, že se to nedovíme nikdy, řekla jednou Hana, – a i když se za ně provdáme, budeme jim pořád říkat pane poručíku a monsieur le comte.

Této představě se Bětuše smála tolik a tak dlouho, až přiběhla maminka, aby dcery pokárala, že ještě nespí.

Ukázalo se, že měly pravdu i co do obyčejnosti Mezunova, i co do zvláštnosti Tongráczova křestního jména: Mezuna byl prosto-prostý Karel, kdežto Tongrácze oslovovali jeho přátelé důstojníci podivně znějícím jménem Ďula, maďarsky to Julius, psáno Gyula. A rozpravy o jménech pokračovaly. Karel je jméno velmi krásné, velmi hrdé, tvrdila Hana – krásné a hrdé, pokud se neznetvořuje zdrobňováním. Karel, toť jméno císařů a králů, ale Karlík, Karlíček, toť nepěkné, dětinské.

– Ach, kdy už mu budu smět říkat Karlíku! povzdychla si Bětuše.

A zase se smály, dlouho, pošetile a blaženě.

V dubnu onoho šestašedesátého roku, jak jsme vylíčili jinde, začaly obzory tmavět zlými mračny, množily se pověsti o nebezpečí války Rakouska proti Prajzům, a když do Hradce Králové přitáhl oddíl šanckaprálů, jak se říkalo pionýrům, a když začali opravovat a zesilovat opevnění, válečná nálada, kolísavá směs úzkosti a nadšení, posedla město.

Válka, děsivé dobrodružství, v naší zemi dávno už nepoznané, stala se výlučným předmětem všech rozhovorů, ustaly bály, kávové dýchánky se proměnily v debatní kroužky politické, korzo na náměstí zmrtvělo, protože všichni teď chodili procházkou jen na hradby, až dosud zarostlé vysokou trávou. Tam se rozšuměla překotná práce, vojáci vyváželi na náspy hlínu, vytahovali na ně krátká černá děla a obkládali je koši s pískem. Pod hradbami zaráželi pionýři palisády a sváželi na most břevna, jimiž měla být ucpána řeka, aby se voda rozlila po kotlinách a aby se kolem Hradce utvořilo jezero; a měšťané s uctivou bázní okukovali toto kutění, trnuli nad pyramidami kulí, jež měly nepřítele, až přijde čas, rozmetat a shladit se zemského povrchu, a utvrzovali se v obecně

přijatém mínění, že na nás si Prušáci vylámou zuby a že kolem nás neproklouzne myš.

Koncem pak dubna velitel hradecké pevnosti přísně zakázal všem civilistům přístup na hradby; a čtvrtého května se na rozích ulic objevilo ohlášení purkmistrovského úřadu, vyzývající obyvatele, aby město do osmačtyřiceti hodin opustili; kdyby někdo chtěl na vlastní nebezpečí zůstat, buď zásoben potravinami na tři měsíce; smíšená komisí prý půjde od domu k domu, aby se o dostatečné hojnosti těchto zásob přesvědčila. Přituhlo, zavládla přísnost a kázeň, nastávající válka ztratila svou romanticky dobrodružnou tvářnost, a Hradečtí, poděšeni, se počali chystat k útěku.

8

S civilním obyvatelstvem měly být z ohrožené pevnosti přestěhovány i civilní úřady. Jednoho dne na počátku května doktor Mojmír Vácha, když se vrátil z kanceláře, sdělil své rodině, že jeho úřad bude přemístěn do Třebechovic nad Dědinou, ale on, Vácha, že do Třebechovic nepůjde, přihodiloť se mu něco nečekaného a výsostně čestného; byl jmenován zástupcem doktora Münzra, presidenta krajského soudu, a soud ten bude přestěhován z Hradce do Chrudimi.

– Říká se, že s Münzrem je to vážné, pokračoval, stěží potlačuje výraz své radosti. – Má prý něco ošklivého se žlučníkem a s ledvinami, a to bývá obyčejně konec. I když se z toho vykřeše, půjde jistě do penze, a já postoupím definitivně na jeho místo.

Rozestřel ubrousek, zastrčil si jej za límec a hlučně si zamnul ruce, než začal jíst polívku. Obědval sám, protože se vracel z úřadu teprve ve čtyři hodiny, když žena a dcery už byly po jídle.

– Boží mlýny melou pomalu, ale jistě, pokračoval, – kdo se přičiní, toho Bůh odmění, jednou dřív, jednou později, ale odmění ho docela určitě. Nu, co je? Nemáte radost, že váš otec byl vyznamenán vysokým projevem důvěry?

– Máme radost, tatínku, řekla Bětuše způsobně, rychle mrkajíc, aby rozehnala slzy.

– Do Chrudimi se máme stěhovat? řekla Hana pobledlými ústy.

– Ovšem, do Chrudimi, je to snad špatné místo? Už mám toho věčného Hradce právě tak po krk dost, a zrovna tak dost mám těch vašich lajtnantů, už to trvá až hanba dlouho. Dcery nastávajícího presidenta krajského soudu jsou na to příliš dobré, aby se tahaly s oficíry a přiváděly se do lidských řečí, teď z nás bude náramná honorace a vy musíte onačeji hledět na svou pověst! Nejvyšší čas změnit vzduch, tady vás každý zná jak falešný pětník a každý si dovede spočítat na prstech, kolik vám už je let! Co dělá, maminko?

– I balím, když se máme stěhovat, řekla paní Magdaléna. – Pohněte se, děvčata, co tu koukáte jako sůvy z nudlí? Doběhněte na půdu pro ty proutěné košíky, ale ne abyste je přitáhly tak, jak jsou, nejdřív na nich utřete prach.

Toho večera Hanin a Bětušin pokojík, v němž se zcela nedávno ještě ozývaly důvěrné šplechty a sladké zvuky jejich dvojsmíchů, posmutněl duetem pláče, tichým vzlykotem, který tu v jedné posteli poustal, tu znovu propukl v posteli druhé, tu přešel v zoufalé, štkavé zašeptání „my je už neuvidíme“ nebo „oni si najdou jiné“ nebo „kdybych aspoň byla voják a mohla k čertu padnout ve válce!“ Toto poslední zvolání, rozumí se, bylo z Haniných úst. A bylo věru proč si stýskat, protože oba rozmilí lajtnantíci v posledních dnech jako by se do země propadli, ni slechu, ni vidu po nich, na korzo nechodili, pod oknem se neukazovali, zaneprázdněni asi

předválečnou službou, i byly zcela oprávněné stesky truchlících dívek, že se spolu už neuvidí a ani sbohem si neřeknou.

Nazítří měly sestry oči zarudlé a obě ruce levé. Balilo se od časného rána, snímaly se záclony a obrazy, koberce se svinovaly do kotoučů, nádobí se ukládalo do bedny, knihy do pytlů. Maminka se po celý ten čas nepřestávala v nejrůznějších variacích podivovat, co krámů se nashromáždilo za těch pár let jejich pobytu v Hradci a odkudže se to všechno vzalo, a v jejích slovech, ač žehravých, se ozýval spodní tón spokojenosti, že má všeho tolik, tolik že má věcí, aj, tolik šněrovaček a tolik botek obnošených i dosud dobrých, tolik vějířů a závojů a polštářků a kastrolků a hrnců a špulek a škatulí se zbytky látek, tolik umělých květin a deček a pletacích drátů, a navrch toho všeho překrásnou klec pro kanára, ač nikdy kanára nechovala.

Odpoledne o půl třetí přiběhl k Váchům poslíček, napohled švícko, přinášeje Haně psaníčko od její učitelky francouzštiny, v němž paní Anna Semjonovna sdělovala své žačce, že se doslechla o jejím nastávajícím odjezdu z Hradce, že tuze lituje, i prosí Hanu, aby jí vrátila ty tři romány, které jí půjčila, a hlavně že by chtěla Hanu ještě jednou vidět a rozloučit se s ní; bude prý doma dnes odpoledne o páté hodině.

– To je strachu o nějaké tři romány, mínila paní Magdaléna, když jí Hana přetlumočila obsah psaníčka. – Jako by jí ty romány chtěla ukrást. Zrovna když máme nejvíc napilno. Paní Anna Semjonovna se nezblázní, když se s ní rozloučí až zítra před odjezdem, až bude všechno zabaleno.

Tím bylo prozatím rozhodnuto, a nepomohla Hanina námitka, že musí své učitelce nejen vrátit knihy, ale zaplatit jí také za poslední tři hodiny, od prvního května. I na to je prý dost času až před odjezdem, a je to učiněná hrůza, co výchova děvčat stojí

peněz, a k čemu je to dobré? Stará panna je stará panna, ať umí francouzsky nebo čínsky, a ženy řádně provdané se nikdo nezeptá, umí-li mluvit cizími řečmi a klimprovat na fortepiano a zpívat. Ale to nic, ať se Hana s Bětuší nermoutí, co se nepovede v Hradci, povede se v Chrudimi, když tatínek povýší na toho presidenta. Nemají to napsáno na tvářičkách, jaká hrůza let jim už je, jsou pořád ještě hezké jako májové sluníčko, holubičky její, a chrudimští mládenci snad nebudou tak nároční jako Hradečáci.

Hana slyšela, ale nevnímala tuto řeč, všední jako ty staré spodničky, jako ty seprané lajblíky, jako ty otcovy spravované ponožky, jež s matkou a sestrou ukládala do košů, a jen přemítala o psaníčku paní Anny Semjonovny. Věděla, že učitelka ji nevolá proto, že se bojí o své francouzské romány nebo o honorář za tři lekce, a že za jejím vzkazem se něco skrývá; a tušila co. Tongrácz, Tongrácz; ozvuk tohoto jména zněl do taktu jejího rozbušeného srdce, takže věci jí padaly z rukou, a když ji maminka poslala do komory pro klubko špagátu, ona sice poslechla, ale než do komory došla, už zapomněla, proč tam vlastně byla vyslána, klubko špagátu se jí vykutálelo z paměti. A co se toto dělo v oblasti jejího citu, utkvěle kombinovala rozumem, jak by to jen bylo možné, že by Tongrácz byl navázal spojení s Annou Semjonovnou a že by se její dobrá učitelka byla uvolila posloužit mu za prostřednici. Možné to není, uvažovala, neboť Tongrácz Annu Semjonovnu nezná. Naproti tomu je docela dobře možné, je to dokonce pravděpodobné, protože Tongrácz mě miluje, a jak známo, láska překonává každou překážku. Nezná Annu Semjonovnu osobně, ale ví z našich rozhovorů, že má učitelka je Ruska, a ruská učitelka řečí je v celém Hradci Králové jen jedna.

Takto Hana přemýšlela, a čím víc přemýšlela, k tím pevnější docházela jistotě, že u Anny Semjonovny na ni čeká Tongrácz, že

jí chce sdělit něco důležitého, že se s ní chce domluvit, co si počnou a jak to udělají, aby nezůstali rozděleni navždy.

Čas plynul, a když se pátá hodina přiblížila, měla už Hana příprav k nenáviděnému odjezdu tak právě dost. Bylo na ní znát, že co nevidět se zhroutí, že dostane záchvat, jak se říkalo, psotníkových křečí a že začne – jak už jednou udělala – vztekle plakat a mlátit kolem sebe věcmi, ať popadne co popadne. I povzdychla si paní Magdaléna na dceřin nedostatek serióznosti, a ať si tedy Hanka jde, když nemá za mák svědomí a uznání. Ona, matka, bude tady s Bětuší a s pomocí boží balit sama.

9

Hanino tušení bylo správné, její učitelka ji vskutku přivolala proto, aby jí umožnila schůzku s mladým hrabětem. Od mládí přesazena z obrovité carské říše do naší malé, neznámé země, paní Anna Semjonovna se tu necítila spokojena, protože shledávala české lidi chladnými, vypočítavými, neschopnými velké lásky, velkého sebeobětování. – V Rusku má každý srdce na dlani, říkávala, – tady má každý srdce na dva západy zamčené v šupleti. Pracné živobytí vdovy po bídně placeném úředníku berní podatelny a učitelky francouzštiny nepotlačilo v této čilé, kulaté, maličké paní její zálibu pro citově romantickou stránku života, kterou živila stále opětovanou četbou Evžena Oněgina; mohlo by se něco takového stát tady? ptávala se svých žákyň, jimž překládala spatra do francouzštiny, jak dovedla nejlépe, Puškinovu báseň. – Ach, vy myslíte jen na vdavky! říkávala jim, když se jí svěřovaly se svými starostmi. – Tady se lidé vdávají a žení bez lásky, a proto jsou všichni tak smutní.

Takový byl její názor na českou otázku.

Zvolil tedy Tongrácz správnou adresu, obrátil-li se na paní Annu Semjonovnu. Zprvu polekána vpádem mladého nohatého lajtnanta, nadobro jí neznámého, dobrá paní se vbrzku dala získat jeho mládím a krásou a nepředstíranou jeho zoufalostí, dala se k slzám dojmout historií protivenství, na něž prý narazila jeho láska k Haně Váchové, a uvolila se konečně, že mu dívku přivolá.

Dům u Slezské brány, v němž paní Anna Semjonovna bydlila, se pro takové dobrodružství výborně hodil, byť velmi rozlehlý a nepřehledný. Nicméně zkušenosti věku pětapadesáti let vedly dobrou paní k úzkostlivé opatrnosti. Chce-li pan hrabě se slečnou Hanou mluvit, řekla mimo jiné Tongráczovi, dobrá, ona mu k tomu dopomůže, ale jen na pět minut, jen na pět minut, ani o vteřinu víc! V této zemi mají lidé oči na stopkách, huby mají zlé, srdce nenávistná, a nevinná dívka se tu dostane do řečí snáze a rychleji než kdekoli jinde na zeměkouli, a ona, Anna Semjonovna, by si nikdy nevzala na svědomí, aby bezúhonná pověst její nejmilejší žačky její vinou utrpěla. Pozve Hanu na pátou hodinu odpolední, ale Tongrácz ať přijde na dostaveníčko aspoň o hodinu dříve, nejpozději o čtvrté, protože kdyby šel do domu v touž dobu jako Hana, mohl by je někdo sledovat, mohl by je vidět, jak oba vcházejí do jejích dveří, a byl by oheň na střeše, zničena by byla Hanina pověst, a o ní, Anně Semjonovně, by se rozkřiklo, že její byt je une maison des rendez-vous, ona by přišla o všechny žačky, dokonce i z města by ji mohli vykázat…

Hovoříc takto, Anna Semjonovna se tak vcítila do hrůzy, již tu líčila, že se zadýchala a její buclaté ručky se jenjen kmitaly, jak jimi lomila, jak se chytala za hlavu.

– Allez, allez, než si to rozmyslím! vykřikla znenadání a zadupala. – Teď honem jděte, už tu nemáte co dělat, až ve čtyři. A není-li to opravdová láska, která vás sem přivedla, raději se už neobjevujte.

Ale byla to, zdálo se, opravdová láska, jež Tongrácze přivedla k paní Anně Semjonovně, neboť odpoledne stanul u dveří jejího bytu, právě když věžní hodiny začaly odbíjet čtvrtou, a přesně o hodinu později přišla Hana. Paní Anna Semjonovna otevřela dveře, jakmile dívka zatáhla za rukojeť chraplavého zvonce; čekala na její příchod v předsíni a byla nesmírně rozčilena, což bylo patrno i na úpravě jejího zevnějšku, jindy úzkostlivě akurátní – sametovou mašli, již nosila na krku, měla rozvázanou, šedivý drdůlek povolený, vlásničky povylezlé.

– Jen pět minut, Haničko, jen pět minut, opakovala důvěrným šeptem, když byla dívce pověděla, oč jde, a když ji byla ujistila, že nehrozí žádné nebezpečí. – Budu tady stát s hodinkami v ruce, a po pěti minutách zakročím bez pardonu. Tak šla, Haničko, neztrácela čas a dělala, jak nejlíp umí.

Haně bušilo srdce jako kladivo a připadalo jí, že prochází vzpouzející se vodou, když vkročila do pokojíku, v němž ji paní Anna Semjonovna učívala francouzštině; ale všechna její bázeň a stísněnost z ní spadla, když uviděla, jak Tongráczovi, který na ni čekal nedaleko dveří, při jejím vstupu vhrkly slzy do očí.

– Hano! oslovil ji, jak jí nikdy dosud neřekl. – Je to pravda, že odjíždíte?

– Je to pravda, Gyulo, odpověděla, sama také v slzách, usmívajíc se na něho, a vložila své ruce do jeho dlaní v sněhobílých rukavičkách, které k ní vztahoval. Stáli tak dlouho, vzlykajíce lítostí a láskou, a šeptali si nesouvisle, nemohouce se nabažit blažené dobrodružnosti svého osmělení, jak nevýslovně se mají rádi, a to od první chvíle, kdy se uviděli, a že nesmějí, nemohou připustit, aby všechno skončilo, sotva se poznali, a aby se rozešli. Ach, ať Hana neodjíždí, probůh, ať neodjíždí!

– Musím, odpověděla. – A máme jen pět minut.

– Ano, máme jen pět minut, řekl. – Ale budeme se stále takto na sebe dívat, ani na vteřinku se nepodíváme jinam, a bude nám to připadat delší. Můj bože, vy jste krásná! Chtěl bych teď umřít. Půjdu do boje, ale nic se mi tam nestane, mám od nebožky maminky škapulíř. Počkáte na mne, Hano?

Když přikývla, vysvětlil jí, že nechce-li Hana, aby se stalo to hrozné, to nepředstavitelné, aby se totiž jejich láska rozplynula jako kouř, a aby bylo po všem, musí na něho čekat velmi, velmi dlouho, ne pouze do konce války, která, jak každý ví, bude kratičká, ale mnohem déle, plné tři roky, až do jeho plnoletosti. On, Tongrácz, byl totiž v minulých dvou dnech ve Vídni; rozjel se tam, aby promluvil se svým otcem a aby mu oznámil, že se zamiloval do Hany Váchové. Ale dopadlo to špatně, tatínek je proti tomu. Ach, to nic, prosím, to nic, ať se Hana neleká, ať se nehněvá, ať od něho neodtahuje své drahé ruce – toť přece velmi obvyklé, že rodiče se stavějí na odpor láskám svých dětí; on, Tongrácz, nebyl stanoviskem svého otce překvapen, čekal, že otec tak odpoví. Co na tom záleží? Za tři roky mu, Gyulovi, bude čtyřiadvacet, bude svým pánem, tatínek bude bezmocný, a až Hanu uvidí, nakonec se smíří; a nesmíří-li se a vydědí-li Gyulu, žádné neštěstí.

– Mám dvě zdravé paže a budu pro vás pracovat, řekl Tongrácz sebevědomě, potřásaje oběma rukama, navlečenýma do glazé rukaviček, dlaně obrácené vzhůru, prsty široce roztažené, chtěje tak naznačit nesmírnost té práce, již míní pro Hanu podniknout. – I kdybych byl nucen vystoupit z armády, pokračoval, – co na tom? Však vás nějak uživím! Jsem výborný střelec, mohu se stát lovcem, znám řeči, uplatním se někde na vyslanectví nebo jako tlumočník, však se uvidí. – Rozjařen snadností těchto perspektiv, Tongrácz opřel pěsti o boky a dokonce si furiantsky přidupl. – Jakožto poslušný váš syn, oslovil nepřítomného otce, – požádal

jsem vás o dovolení, a když jste se postavil proti mně, prosím, prosím, dobrá, dobrá, jsem mlád, mám život před sebou, za tři roky uniknu z vaší tyranie a vy se s mou nevěstou můžete oženit sám.

– S jakou nevěstou? zeptala se Hana sotva slyšitelně.

– S jakou nevěstou? opakoval Tongrácz Haninu otázku, zvážněv, znepokojen Haniným polekaným výrazem. – Ujišťuji vás, Hano, že ani kloudně nevím, jak vypadá, nepamatuji se na ni prostě, tak malý dojem na mne udělala. Vyhlédl mi ji otec, bez mého vědomí disponoval mou vůlí, a k tomu přece nemá právo! Ona je bohatá, tatínek měl velké ztráty s černými démanty, rozumějte s uhelnými doly, a já mu mám pomoci z nesnází; ale já se za peníze prodat nedám! Nedám! Na to jsem příliš dobrý, abych napravoval následky jeho nešťastných spekulací. Ale to jsou starosti, které se vás netýkají, Hano. Záleží jen na vás, abyste na mne počkala, a když opravdu počkáte, je všechno v pořádku!

Konec, konec, myslila si Hana. Měla pocit, že na celý obličej jí dolehla chladná skleněná maska.

– Co se vám na tom nelíbí? řekl Tongrácz hlasem už maličko podrážděným. – Že jsem vám jako čestný důstojník a šlechtic nalil čistého vína, že jsem vás otevřeně a jasně zasvětil do situace, že jsem vám řekl: vypadá to se mnou tak a tak, máme před sebou ty a ty překážky, které přemůže jen trpělivost a věrnost? Nebo jste zklamána tím, že možná nebudu tím bohatým mužem, za kterého jste mne považovala, a že zpočátku se setkáme s jistým hmotným nedostatkem? Nuže, i v tom punktu vás mohu uklidnit. Mám starou Erbtante, tetu, po které budu dědit, vdovu po továrníkovi na jakési kovové součástky, je jí už jedenapadesát, možná dvaapadesát, nebude tedy trvat dlouho a její milióny mi spadnou do klína. Co tomu říkáte? I když se pro vás všeho vzdám, když se

rozejdu s otcem a i vystoupím z armády, já, hrabě Gyula Tongrácz, pro vás pořád ještě nebudu tak docela špatnou partií.

– Proč mě všichni tak ponižují? zasténala Hana, a naslepo, neboť pro slzy neviděla, a tisknouc k ústům kapesník, aby potlačila pláč, vztáhla ruku po klice. Ale v té chvíli už, hodinky v ruce, vtrhla do pokoje paní Anna Semjonovna.

– Nezlobte se, mes enfants, povolila jsem vám pět minut, a čekala jsem šest, dál už to nejde! Co děláte, pane hrabě?

Gyula Tongrácz totiž, polekán Haninou reakcí, padl na kolena.

– Ještě minutu, ještě minutu! volal. – Co jsem vám udělal, že pláčete, že se ode mne odvracíte? Co je na tom špatného, že budu dědit po bohaté tetě? Já se z toho zblázním, já si proženu hlavu kulí! Počkejte, počkejte, to přece nemůže být konec!

Vyskočil, aby se rozběhl za Hanou, která už vyšla do předsíně, ale paní Anna Semjonovna, ruce rozpřažené, oběma dlaněmi se opírajíc o zárubeň dveří, postavila se mu do cesty.

– Leda přes mou mrtvolu! vykřikla. – Hana přišla sama, a sama ode mne odejde! Ach, proč jsem se do toho pletla! Já jim pět minut, aby se rozloučili, a oni tu o dědictví po bohaté tetě! To je země, to je země!

10

Za těch několik minut, jež Hana strávila u paní Anny Semjonovny, válka jako by byla pokročila o několik dní. Do města právě vtáhl pluk železných jezdců v černých kyrysech, kryjících prsa, a za třeštivého nadšení lidu, který se natlačil na krajích ulic, proudil v sražených řadách do města, provázen jásotem zástupů, rytíř vedle rytíře, bok po boku, všichni vypjatí, čistí, naleštění, pyšní,

důstojníci s tasenými šavlemi v čele svých oddílů. Jízdní kutálka hrála, až okna řinčela, rachotila kopyta koní, vířily kotle a bubny, ječely trumpety a bombardóny, bílí koňové nervózně tančili štíhlýma nohama na nerovném dláždění, a všechen ten hluk, ten třesk, ten lesk výstroje a zbraní působil dojmem moci a síly neodolatelné. Být mužem, jít do války a padnout, myslila si Hana. Její zklamání přešlo v těžkou, mdlobnou únavu.

Vracela se pomalu, oklikami, podél hradeb, aby oddálila chvíli svého návratu. A zatímco lidé se tísnili a strkali v úzkých ulicích, politizovali a debatovali o válečných událostech, všichni rozčileni, všichni důležití a výtečně o všem informovaní, Hana se rozpomínala na dětství, na šarvátky s kluky ze sousední ulice, na svou kočku jménem Micka, jež se zatoulala někdy před šesti roky a už se nevrátila, na chuť nezralých jablek, na vůni ohníčků, na koupání v Labi, na jeskyňku za vojenskou pekárnou pod městem, jež v zimě zarůstala dlouhými rampouchy, pročež ji děti nazývaly ledovým královstvím – na tu skvostnou dobu se rozpomínala, kdy jí ještě nebylo pomýšlet na tu neslušnou, odpornou, ponižující záležitost, to jest na vdavky, a řekla si, že svůj život prohrála a že od něho už nemá co čekat.

Bylo bezmála šest hodin, když se obrátila k domovu. Když pak vstoupila do bytu, vypleněného jako od lupičů, v holé jídelně byla shromážděna celá rodina, maminka, otec a Bětuše, ve společnosti hromotluckého poručíka Mezuny; na stole před nimi stály neznámé kalíšky, asi vypůjčené od sousedky – byly křivé, takže špatně stály – a láhev s vaječným likérem domácí maminčiny výroby. Široká tvář poručíka Mezuny zářila jako slunečnice, a Bětuše, která se s ním tajně držela za ruku, pýřila se, hezounká ve své rozpačitosti. Maminka neseděla u stolu, neslyšně se s hadříkem v ruce potulovala pokojem a utírala zde to, zde ono. Takový byl její zvyk, co chvíle vždy utírala prach, když v domě byli hosté, co

chvíle se jí vždy zazdálo, že něco je pošpiněno, něco v nepořádku, i spěchávala honem, znepokojena, chybu napravit; činila tak i dnes, ač byt byl zpustlý, bez ladu, před stěhováním.

– Že už jde, že už jde, kde vězí? přivítala vyčítavým polohlasem Hanu, nejistě odhlížejíc na tatínka. Bála se, že se na dceru rozlítí a vyčiní jí, že se zpozdila, což by na poručíka Mezunu udělalo špatný dojem.

Ale otec, zpocený, rozpálený, maličko podnapilý, byl v náladě nejsmírnější.

– Tak se chodí domů? řekl jen a nalil Haně půl kalíšku. – Tady honem připila na zdraví našim snoubencům! Pan poručík Mezuna právě požádal o Bětuščinu ruku! Tak na zdraví, děti, na zdraví, bývají hodně šťastní! Nechala toho utírání a dala mi pusu, maminko, pamatuje se, když jsem o ni žádal? Tenkráte nebyl žádný likér, odbylo se to jen tak nasucho, tenkrát vůbec všechno bylo skromnější než teď a šlo to taky, ale co naplat, časy se mění a my se měníme s nimi, nemám pravdu, Mezuno? – Obrátil své neveliké oči k Haně, a s přihlouple žertovným výrazem zakýval zprava doleva a zleva doprava hlavou, v posledních letech zlysalou, nyní tím lysejší, že prameny vlasů, vedené po holé kůži od ucha k uchu, se mu odlepily. – Netvářila se tak kysele, Hanko, byla ráda, že tohle tady na ni teprve čeká, Bětuši to potkalo dnes, ji to potká zítra, kvůli tomu přece nemusí věšet hlavu! Taková holka z dobré rodiny, dcera nastávajícího presidenta krajského soudu, po té si každý oblízne všech deset prstů! Nalejou si ještě, Mezuno, ať mají víc síly proti těm Prušákům, čím víc budou mít síly, tím dřív je vypráskají a tím dřív bude Bětuše paní poručíkovou Mezunovou! Dcera presidenta krajského soudu bude paní poručíkovou – to není zrovna terno, to musejí, Mezuno, sám uznat, ale já na to tak nehledím, já nejsem úzkoprsý, když se máte rádi, tak spánembohem buďte svoji, ostat-

ně není ještě všem dnům konec a Mezuna to může dotáhnout třeba na generála nebo i na feldmaršálka, nemám pravdu, ha, ha, ha? Hlavní věc je píle a přesnost ve službě, mít úctu k představeným, držet hubu a žádné resty, to si pamatujou, Mezuno, jsou na vojně také resty? Jakpak by nebyly, na vojně přece jsou kanceláře, a kde jsou kanceláře, tam jsou i resty, nemám pravdu? Ha, ha, ha.

Ač zcela zahleděná do sebe, opojená nečekaností svého úspěchu, Bětuše si dobře všimla, jak smutná a zaražená je Hana. Měla za to, že sestra jí závidí, ale, duše dobrá, nezazlívala jí to; zdálo se jí to zcela přirozené, a tudíž omluvitelné.

– Nic si z toho nedělej, že Tongrácz se nehlásí, řekla jí, když večer ulehly. – Já Karlíkovi řeknu, aby mu domluvil a aby se ho zeptal, má-li tě pořád ještě rád.

Ale Hana jen sykla zmučeně a vztekle, aby sestra mlčela, probůh, aby mlčela a starala se o své. Když pak Bětuše uprostřed noci procitla z překrásného snu, v němž navíjela bavlnu z přadena, jež jí držel její dobrý, milovaný Karlík, zazdálo se jí, že slyší slabý vzlykot, tlumený přikrývkou.

– Hano, ty pláčeš? zeptala se.

Ale Hana neodpověděla.

Pak už nebylo slyšet nic.

Nazítří, když všechno už bylo sbaleno, bedny zatlučeny a proutěné košíky uzavřeny železnými tyčemi, provlečenými skrz petlice, přišel Mezuna na poslední návštěvu před odjezdem své snoubenky. Při první příležitosti, když maminka poodešla z pokoje a když zůstal o samotě s oběma děvčaty, sdělil Haně, jak nesmírně zoufalý je Tongrácz, jak vyvádí a mluví o sebevraždě a jak vroucně Hanu prosí, aby se na něho nehněvala.

– Vyřiďte mu, prosím, že se nehněvám, řekla Hana. – A že na něho ty tři roky počkám.

11

V Chrudimi se usadil pan jurisdoktor Vácha s rodinou v čtyřpokojovém bytě na hlavním náměstí, nedaleko poutního chrámu Nanebevzetí Panny Marie, tehdy právě přestavovaného. Byt byl drahý, ale když je člověk v jistém postavení, řekl Vácha, musí hledět na reprezentaci. Brzo, brzičko se nové dějiště života rodiny Váchů počalo navlas podobat dějišti opuštěnému. Chrudimský byt stejně jako starý hradecký zapáchl nevypuditelnou, mdlou vůní tatínkových viržinek a doutníků, v temné předsíni stejně jako v Hradci blikotalo věčné světlo staré zamaštěné lucerny, v kuchyni stály necky, kbelíky a stojany na žehlicí prkno, nábytek v jídelně a otcově kabinetu byl rozmístěn stejně jako v Hradci, stejné obrazy, fotografie visely na stěnách, stejné koberce s týmiž skvrnami a prošlapanými místy zdobily podlahy. Dívčí pokoj byl podstatně větší než v starém bytě, ale Hana s Bětuší si po dvou třech dnech tak zvykly na tento rozdíl, že jej přestaly pozorovat a za večera jim bývalo divné, že neslyší parádní bubnování hradeckých tamborů.

A tatínek, zaujav u soudu místo presidenta doktora Tomáše Münzra, jal se s okázalým pohoršením vyřizovat resty, které po něm zbyly. – Ten jich má! říkal o něm doma. – Ten po sobě nechal svinčík, Bůh mě netrestej! Takový člověk se doškrábe na místo presidenta krajského soudu! Na světě není žádná spravedlnost, leda boží.

Projevem této boží spravedlnosti ovšem bylo Münzrovo těžké onemocnění ledvin a žlučníku, právem stihnuvší člověka provinilého tolika resty.

Jednou v polovině června dostala Bětuše z Hradce Králové psaníčko, v němž jí poručík Mezuna oznamoval, že získav od svého

velitele povolení vzdálit se z pevnosti, dovolí si – takto se ve svém vzkázáníčku vyjádřil – drahou svou snoubenku příští neděli, dne sedmnáctého tohoto měsíce, v Chrudimi navštíviti a váženým rodičům jejím, jakož i ctěné sestře její uctivý kompliment svůj složiti, jakož vůbec v rodině její chvilek několik milých prodlíti, jež v časech těchto zlých, kdy válka co chvíli započíti hrozí, obzvláště vzácnými se mu jeví.

Psaníčko čteno, váženo, diskutováno, znovu čteno od počátku do konce a shledáno výborným.

– Je to jen poručík, ale má móresy, řekl mimo jiné otec.

– S nedělním obědem se musíme, Elso, vyznamenat, řekla maminka své mladičké služce, Němkyni z hor. – Budeme mít hosta.

– Budeme mít dva hosty, řekl otec naoko lhostejně, zahleděn do novin.

– Jak to? Snad jen jednoho, podivila se maminka.

– Řekl jsem dva hosty, opakoval otec.

– A kdo bude ten druhý host?

– Řekl jsem, že budeme mít dva hosty, o víc se nestarala, na to otec, a významně, s potutelným úsměvem pohlédl na Hanu. Znepokojil ji tím velice; vycítila, že chystá něco nedobrého, a nemýlila se.

Ale na slova jurisdoktora Váchy, ač je byl pronesl se vší svou váhou muže a pohlavára, nakonec přece jen nedošlo; ne dva, pouze jeden host přibyl tenkrát k jeho rodinnému stolu. Vyžádav si dovolenou na neděli sedmnáctého června, poručík Mezuna ještě netušil, že tomuto datu je přisouzeno v knize osudu, aby se stalo historickým. Toho dne totiž dal císař František Josef zveřejnit po všech vlastech rakouských svůj proslulý manifest, v němž oznámil svým národům, že povinnost jeho panovnická mu přikázala, aby povolal svá vojska do zbraně, neboť válka se stala nevyhnutelnou;

i netřeba dokládat, že za těchto pohnutých okolností se Mezuna musil vzdát návštěvy u své sladké snoubenky a zůstat u svého pluku. Zato host, pozvaný pánem domu, dostavil se k Váchovům úderem dvanácté hodiny, byť to mladík dochvilný, člověk pravé víry ve všem, vzor přesnosti a spolehlivosti, auskultant krajského soudu Ferdinand Josek jménem.

Vyznačoval se vážnou, hubenou tváří s mastnou, poněkud trudovitou pletí, jakou mívají zdatní úředníci, měl zapadlou hruď a úzká chlapecká ramena, svědčící o tom, že před volným pohybem na čerstvém vzduchu dává přednost vytrvalé práci u psacího stolu; a ač byl – patrně následkem špatné stravy nebo špatného zažívání – pod očima zašedlý a povadlý, měl dosud velmi málo vousů, to řídkých, bezbarvých, zakudrnacených, to jen na bradě a pod dlouhým, smutným nosem se začervenalým chřípím. Oděn byl velmi vybraně; bylo na něm vidět, že se na návštěvě u svého představeného chce ukázat. Na houštině vlasů, důkladně napomádovaných a složitě sčesaných v chocholku, zvanou kakadu, měl cylindr, trochu malý na svou hlavu, šikmo nasazený, zato pečlivě vycíděný. Převlečník žlutavě žemlové barvy vhodně doplňovaly rukavice barvy citrónové; když je svlékl, ukázalo se, že jeho kostnaté prsty jsou ozdobeny nezvyklým množstvím prstenů – na levém prsteníku měl dva, na prostředníku také dva, na malíku jen jeden, zato nápadný, s různobarevnými kameny, sestavenými do tvaru čtyřlístku. Také na uzlu šarlatového nákrčníku, obepínajícího tvrdý stojatý límeček, zářil skleněný zelený šperk, kočičí oko.

Jeho barevná elegance se stala ještě barevnější, když se v předsíni za přátelské pomoci hostitelovy zbavil svého převlečníku. Z náprsní kapsy zeleného žaketu, doplněného bílou vestou, čouhal mu cíp strakatého krajkového kapesníku; košile byla potiště-

na pestrým vzorem rázu hipologického, ostruhami, jezdeckými bičíky, podkovami a sedly. Černobílé pepita kalhoty, doplňující jeho úbor, už dávno vyšly z módy; zato střevíce byly dernier cri, jakoby čerstvě importované z Paříže, z lakové kůže, kombinované modrým suknem. Navzdory papouščí barevnosti své výstroje vypadal však pan Ferdinand Josek velmi seriózně, spíš zanedbaně než hejskovsky, to proto, že šaty mu špatně padly, tu ho tísnily, tu zase byly příliš volné, a také vinou či zásluhou své kostnaté, lesklé tváře.

– To je můj nejmilejší spolupracovník, mladý, ale zdatný, prohlásil o něm doktor Mojmír Vácha, když ho uvedl do salónu, aby ho představil ženě a dcerám. – Posaďte se, prosím, a čiňte, jako byste byl doma.

Josek přijal tuto chválu bez úsměvu, aniž pohnul brvou, ohradiv se proti ní jen skromným: – Ó, činím toliko svou povinnost, pane presidente, a posadiv se poslušně na židli, položil si na svá černobíle kostkovaná kolena dlaně, o jejichž vlhkosti se dámy právě byly přesvědčily.

– Počasí se nám udělalo, pravda, exkluzivní, podotkl. – Vzduch je lahodný a rovněž slunce září až milo. Všechno je brilantní, pravda. – Zatímco takto hovořil, díval se do neurčita, někam mezi paní Váchovou a Hanu; a když domluvil, opatrně se zrakem vyhnul Haninė hlavě, prováděje očima malý půlkruhovitý pohyb, a s uctivým výrazem na hubené tváři utkvěle se zacivěl na pravé opěradlo Váchovy chaise longue, hodně ohmatané.

Bětuše byla smutná, že Mezuna nepřijel, Hana hleděla na mladíka s hrůzou a odporem, neboť tušila, proč ho tatínek pozval, maminka co chvíle odbíhala do kuchyně, aby pomohla své nezkušené služce, host mluvil jen málo a opatrně, frázemi, jež vypadaly stejně vypůjčeně jako jeho šaty, i byla nálada u stolu dosti

ponurá a zachraňoval ji jen otec, sám jediný uvolněný, sám jediný hovorný. Rozprávěl zprvu, jak jinak ani nebylo možno, o politice, najmě o onom manifestu císaře Františka Josefa, který nepřímo Bětuši přivodil takový žal. Četl-li jej pan Josek, studoval-li jej, jak si zaslouží, podrobně? Zajisté, pan Josek jej četl, studoval jej, jak si zaslouží, podrobně. A líbil-li se panu Joskovi? Zajisté, panu Joskovi se velmi líbil, jeť ten manifest bravurně napsán, stylisticky na výši.

– Výborně, ale nejen to, pokračoval Vácha. – Je třeba číst ne pouze to, co je napsáno a vytištěno, ale i mezi řádky. A kdo čte mezi řádky, uvědomuje si radostně, že císař si je klidně a důstojně vědom obrovských sil své říše, že nikomu nenadbíhá, nikam se neohlíží po cizí pomoci, spoléhá se jen na své vlastní mocenské zdroje, na své vlastní čacké voje, a na Boha. Zvláštní ten jeho několikrát se opakující apel na Boha, na Nejvyššího, je doslova povznášející. Odvážil by se císař, při těchto slovech Vácha chytrácky přimhouřil levé oko, a kývaje hlavou, předklonil se nad talíř s horkou polévkou, – odvážil by se císař tak důrazně se dovolávat Boha, zatahovat tak říkajíc Všemohoucího do hry, kdyby nevěděl, že naše vítězství je jisté? Neodvážil by se toho; a ví-li pan Josek, je-li panu Joskovi známo, proč by se toho neodvážil?

– To, přiznávám se, nevím, pane presidente, pravil Josek a bylo na něm vidět, že ho to mrzí, že neví.

– Tak já vám to povím; ale nenazývejte mě prezidentem, pane Josku, dokud jím úředně a de facto nejsem. Až budu jmenován, můžete se třeba upresidentovat, ha, ha, ha, můžete se uhófrátovat – titul presidenta, jak vám snad známo, je totiž spojen s titulem dvorního rady. Nuže, císař by se nemohl dovolávat Boha, kdyby si nebyl jist vítězstvím, protože případnou porážkou by Boha kompromitoval; můžeme tedy klidně spát a přenechat všechnu starost

našim chrabrým vojínům, kteří si s nepřítelem poradí i bez naší součinnosti. To je jasné, jako že dvě plus dvě jsou čtyři. To je to hlavní, co se mi podařilo vyčíst mezi řádky císařova provolání, a přiznávám se, že mě to těší.

– Je to vskutku velmi interesantní, pane dvorní rado, řekl Josek.

– Nu, ještě nepošlu svůj mozek do penze, řekl jurisdoktor Vácha a solidně, rozšafně se zasmál: Ha, ha, ha. Pak, napiv se piva, jal se povzbuzovat hosta: – Ale vy nic nejíte a nic nám nepovíte o sobě! Skromnost zdobí muže, ale nesmí se přepínat. Odkud jste rodák, smím-li se zeptat?

– Dovoluji si pocházet z Rychnova nad Kněžnou, pane dvorní rado, odpověděl Josek. – Můj otec je aktuárem u tamního okresního soudu.

Zpráva, že Joskův otec je aktuárem u okresního soudu, Váchu zřejmě potěšila.

– Výborně! zvolal. – Služba u soudu je tedy ve vaší rodině tradiční, není-liž pravda, tím líp, tím líp. Aktuárem je váš otec, znamenitě, znamenitě. Jenže vy to, mladý muži, dotáhnete mnohem dál, jako že se jmenuji Mojmír Vácha. Můj strýc z otcovy strany byl také takový zdatný, pilný člověk, jako jste vy, tuze mi ho připomínáte, také začal jako právní praktikant a o rok později byl stejně jako vyjmenován auskultantem pro krajský trestní soud v Táboře. A jakou, panečku, začal pak dělat kariéru! Jako když hrom bije. Dobře se oženil, vzal si dceru doktora Rameše, jistě ho znáte podle jména, vždyť byl vicepresidentem vrchního zemského soudu v Praze. A pak hned začal strýček postupovat. Jako bouře se hnal nahoru, pane, jako bouře. Už po třech letech byl jmenován adjunktem, potom substitutem státního zastupitelství, potom radou zemského soudu, potom radou vrchního zemského soudu, po čtyřiceti letech služby jakožto dvorní rada dostal železný kříž třetí třídy, a co byste

neřekl, jak skončil? Skončil jako vicepresident vrchního zemského soudu na místě svého vlastního tchána, ha, ha, ha.

Když toto vyprávěl, oděl Vácha svou masitou tvář výrazem lehkého posměchu, medvědími pohyby kýval hlavou a potrhával rameny, zdůrazňuje tak svou hlavní myšlenku, jak nesmírně, jak hračkovitě snadné je udělat kariéru, když se člověk dobře ožení a má vlivného tchána, který za ním stojí a postrkuje ho nahoru, nahoru, pořád nahoru, až k vrchnímu zemskému soudu, této nejvyšší metě přání člověkových.

– Škoda, že neměl dceru, pokračoval bodře, byl by mohl svému zeti pomoci také tak vysoko, ha, ha, ha. Hano, kde má oči, nevidí, že pan Josek má prázdnou sklenici? Starala se o hosta, starala, huš, huš, ať je to, takové mladé děvčátko má být jako vítr! Nu, milý pane Josku, tak to na tom světě chodí, komu se nelení, tomu se zelení, není-li pravda, to je jediné zlaté pravidlo, které bude vždycky platit, i kdyby se svět obrátil vzhůru nohama! Ale vy nic nejíte! Když se činíte v kanceláři, u psacího stolu, musíte se činit také u jídelního stolu, ha, ha, ha! Víte, co si myslím o našem stavu, o stavu úřednickém? Úředník je mozek národu a státu, to každý uznává, o tom není sporu, ale má jednu dědičnou vadu: že je příliš skromný. Podívejme se na šlechtu, jakou hrdost čerpá ze svého výsostného postavení! A nejsme-li my, státní úřednictvo, také svého druhu aristokracie? Aristokracie, byrokracie; je to téměř stejné, až na to, že aristokrat je na své šlechtictví jak náleží pyšný, kdežto my se bezmála stydíme za to, že jsme byrokrati.

Pan jurisdoktor Vácha za řeči maličko zívl; chtělo se mu spát, protože, jindy střídmý, dnes při obědě snědl a vypil víc, než bylo jeho zdravým zvykem. Pak, snaže se napravit tento poklesek, rychle zamrkal, aby zaplašil z očí dřímotu, a pokračoval s přehnanou živostí:

– Proč to, ptám se vás, milý pane Josku, proč to? Proč se neseskupíme po šlechtickém vzoru do jednoho jediného houfu, proč nepodáme jeden druhému své ruce, nepošpiněné sprostou hmotnou prací, proč nepamatujeme na svou důležitost a nezbytnost? My dva, milý pane Josku, jsme činni u soudu, já, dovolíte-li, jako jeho hlava, vy jako má pravá ruka; a nebylo-li za starých časů soudcovství výsadou králů? Aristokraté jsou nepřístupní, nedovolí, aby se někdo cizí vmísil do jejich řad; buďme také takoví! Oni se žení a vdávají jen mezi sebou; čiňme po jejich vzoru také tak! Má vlastní rodina, pravda, se od toho pravidla trochu uchýlila – tady má Bětuška, nic se nečervenej, pěnkavko, se v Hradci zasnoubila se švarným důstojníkem, kouzlo dvojího sukna jí popletlo hlavičku, ale nic nevadí, důstojník je také svého druhu úředník, i když nevládne perem, nýbrž šavlí, šablenkou broušenou, ha, ha, ha. Ale tady svou Hanu bych nedal nikomu než našinci, nikomu než našinci! Co paměť sahá, všichni mí předkové byli příslušníci stavu úřednického, a tato tradice se nesmí porušit. Co vy o tom soudíte, pane Josku?

– Dovoluji si být zcela vašeho názoru, pane dvorní rado, pravil Josek a opatrně zvedl nahnědlá víčka, aby se podíval na Hanu. Zrudla a sklonila hlavu, nevědouc, kam s očima; měla pocit, že jí slizkým jazykem olízl tvář. Pane Bože můj, myslila si, co dělat, jak se bránit? Srdce jí bušilo až v hlavě a žaludek se jí třásl, jako by byla spolkla něco odporného.

Uspokojen Joskovou odpovědí, potěšen zapýřením své dcery, tatínek vytáhl z kapsy perleťový perořízek s vývrtkou, zasunutý do pouzdérka z jelení kůže, a zvedl těžkou masu svého přejedeného, přepitého těla, aby otevřel láhev červeného vína, připravenou na kredenci. Až dosud bylo na stole jen pivo.

– Na to si přiťukneme sklenkou dobré mělničiny, řekl slavnostně, zatímco vytahoval zátku.

Toho večera, když sestry políbili rodičům na dobrou noc ruce, a vyzvány tatínkem, aby si nechaly zdát mravné sny, odešly do své ložnice, byla Hana tak nepřirozeně veselá, že to Bětuši až nahánělo strach. Zasvěcena do tajností Haniny úmluvy s Tongráczem, Bětuše právem soudila, že nová komplikace s panem Joskem nemůže sestře být jinak než zoufale nepříjemná a zmrazující. Ale Hana se smála, až se zalykala, marně dusíc svůj smích pod poduškou, a Bětuše trnula, neboť věděla, že to není smích dobrý. Ležela potichu, naslouchajíc do tmy, aby se přesvědčila, nemýlí-li se a není-li to, co považuje za smích, ve skutečnosti pláč; přála si, aby tomu tak bylo, neboť soudila po svém prostém způsobu, že za těchto okolností pláč by byl mnohem přirozenější, pochopitelnější, a proto lepší. Ale nemýlila se, Hana se opravdu smála.

– Prosím tě, neblázni, čemu se směješ? řekla Bětuše. – Tady přece není nic k smíchu.

– Není, odpověděla Hana a ještě chvíli se smála. – Tatínek přivedl toho Joska, aby se o mne ucházel, a uchází se o něj sám! Jak mu podkuřoval, jak mu mazal med kolem huby, jak mu podlézal, jaké vrhal zamilované pohledy na toho slimáka, na tu šerednou krysu! To je náš otec, toho mám ctít! Ten mě přivedl na svět, a teď neví, jak se mě zbavit. Takovému oblezovi líže paty, jen aby se ten obleza uráčil mě odvést z domu a spát se mnou v jedné posteli! Jsme úřednická šlechta, podejme si ruce, i když ty ruce jsou potivé! Co myslíš, potí se panu Joskovi také nohy? Jistě ano, a já mu budu zouvat boty a navlékat bačkory.

Bětuše sepjala pod pokrývkou ruce.

– Hano, což jsi zapomněla na Tongrácze?

– Ten na mne zapomene sám, nic se neboj, a já budu paní Joskovou! smála se Hana. – Tak to nakonec dopadne, na to vsadím krk! Ach, tatínku, ty ses vyznamenal, ty ses mi dnes líbil! Muži

jsou páni tvorstva a my jsme jejich služebnice! Řekl jsem to a to platí, řekl jsem, že přeslicím se budou zdát mravné sny, a také se jim budou zdát, bude se mi zdát o službách božích a o nedělní procházce nebo jak štupuji punčochy, nebo jak nám tatínek předčítá Eine Ohrfeige zur rechten Zeit, jen nic nemravného, protože on to řekl! On to řekl! Ach, jak ho nenávidím! Jak ho nenávidím! Jak ráda bych byla, kdyby umřel!

Bětuše se posadila na posteli. A ať prý Hana okamžitě přestane, nebo…

– Nenávidím ho! volala Hana hysterickým pološeptem. Pocit odporu, pokoření, nenávisti, jejž potlačovala po celý den, teď jako by vykvasil a domáhal se průchodu. – Jeho nenávidím, maminku nenávidím, i tebe nenávidím za to, že jsi tak poslušná, tak seriózní! Ano, ano! Jsi šilhavá a šeredná a hloupá, jsi mrňavá a nic na tobě není, a přece máš snoubence podle svého gusta!

Pozorovala, jak sestřin bílý stín na posteli při těchto jejích slovech ztuhl a napřímil se; představovala si, jak Bětuše zděšeně poulí svá pootočená očka do tmy a jak se jí chvějí ústa lítostí a úžasem. To mi Bětuše nikdy neodpustí, pomyslila si, urazila jsem na smrt jediného člověka, s kterým si jakžtakž rozumím a s kterým mohu mluvit. A přece se jí chtělo urážet Bětuši dál.

– Hodná, způsobná putička! Ale dobře, že jsi taková, to se podívejme, jak se ti to vyplatilo! Je to všechno ohavné, ohavné! À propos, já ti ještě neblahopřála! Blahopřeji ti teď a ty mi blahopřej k panu Joskovi! Prosím, pane presidente, zajisté, pane dvorní rado, dovoluji si pocházet z Rychnova nad Kněžnou, pane presidente! Ten bude mým manželem, tomu budu rodit děti a on je bude vychovávat, aby byly takové, jako je on! To bude manželství! Ale ne, nebude, nebude, já to nepřipustím, raději skočím z okna. Už mám života dost, nikoho jsem se o život neprosila a nikdo nemá právo mi vnucovat svou vůli.

– Hano, mysli na Boha a modli se k němu, on ti pomůže, šeptala Bětuše, celá se třesouc.

Na to Hana vztekle, ústa boříc do podušky, jako by se sama děsila svých slov a chtěla je potlačit, že Boha nezná a on ji také ne. On to tak udělal, že na světě jsou muži a ženy, a to je od něho ohavné. Buď je zlý, nebo vůbec není; ať si Bětuše vybere. Oč ho má Hana prosit? Vždyť on to sám zařídil, aby to na světě chodilo tak, jak to chodí! Proto dal člověku slzy, aby člověk mohl sám nad sebou brečet! Všichni jsme jeho děti – pan Josek je jeho dítě, Bětuše, tatínek, každý je jeho dítě! Ale Hana nechce, nechce, nechce být pohromadě s těmi jeho protivnými dětmi, jí se všechno hnusí, ona tu vůbec nechce být, chce umřít.

Teď už Bětuše vyskočila z postele, a hledajíc ve tmě svrchní šaty, šeptem vykřikovala do Hanina rouhání, že tu s Hanou nezůstane, že tu nebude poslouchat tak strašné řeči a že nepůjde-li se Hana hned zítra očistit k svaté zpovědi a k svatému přijímání, do smrti s ní slovíčko nepromluví. Ale když pohlédla na nejasnou tmavou skvrnu sestřiny hlavy, zmítající se na bílé plošce podušky, přemohla ji lítost, i přestala pátrat po šatech, vzlykajíc k Haně přilehla a objala její ramena.

– Já to vím, já to vím! šeptala Haně do ucha, aniž přesně věděla, cože ví. – Hano, prosím tě, plač, já budu plakat s tebou! Mysli na Tongrácze, jak na tebe vzpomíná! On ti zrovna teď píše psaníčko a nemůže ti ho poslat, protože nemá kam!

– Nemá kam, opravdu nemá kam, řekla Hana a také zaplakala. – A já ho mám tolik ráda.

– On není seriózní, on je takový fanfarón, a je to dobře, řekla Bětuše, myslíc, že se tím sestře zavděčí.

Zavděčila se.

– Není, šeptala Hana. – Není seriózní, a proto na mne zapomene, ale já na něho nikdy. Aspoň jsem poznala, co to je štěstí. Víš, jak dlouho trvalo to štěstí?

– Vím, vždyť jsi mi to vypravovala, řekla Bětuše. – Pět minut.

– Kdežpak pět minut! řekla Hana. – Nanejvýš minutu, právě jen tu první minutu, když mi vyznával lásku a když jsem mu řekla, jak ho mám ráda, a když mi vyprávěl, že má od maminky škapulíř a že se mu proto ve válce nic nestane. Ale pak hned začal mluvit o tom, že jeho otec je proti tomu, abychom se vzali, že na sebe musíme tři roky čekat, a to už nebylo hezké. Proč jen o tom začal mluvit! Celých těch pět minut jsme se mohli loučit a mluvit o lásce, jen o lásce, celých pět minut jsme mohli být šťastni, a zůstala by nám krásná vzpomínka pro celý život. Protože já nevěřím, nevěřím těm jeho třem rokům. I když já vydržím a odolám tatínkovi a Joskovi, nevydrží on, co myslíš? Mám to v hlavě jako pecku. Ale i ta jedna minuta stála za to. Něco takového se neopakuje, viď, že ne? I kdyby mi Tongrácz ještě tisíckrát řekl, že mě má rád, už to nikdy nebude jako první vyznání. Ale proč to trvalo jen minutu?

– I tak ti mám co závidět, řekla Bětuše. – Protože já nepoznala ani takovou minutu. Mně Mezuna nikdy lásku nevyznal. On šel rovnou k našim, a prý dejte mi svou dceru, a pak byla řeč o kauci, kterou za mne složí, a to všecko je tak seriózní, že to až škodí.

Takto si Hana s Bětuší šeptaly dlouho, až usnuly s hlavou vedle hlavy na podušce zvlhlé slzami.

12

Během toho týdne pak se u Váchů o panu Joskovi nemluvilo. V popředí všech zájmů byla válka. V pátek dvaadvacátého června zahájili

Prusové postup přes české hraniční hory, a ač doktor Vácha předem věděl, jak válka dopadne, byl ť všechno, jak víme, bystře vyčetl mezi řádky císařského manifestu, sledoval s dychtivým zájmem první ústní zprávy o našich vítězstvích a komentoval je vážně, mnohomluvně, se zanícením pravého rakouského vlastence.

– Pojďte sem, přeslice, huš, huš, ať se také něco dozvíte o strategické situaci, říkal denně Haně a Bětuši, rozkládaje na jídelním stole velikou mapu Čech, a kupodivu setkával se u nich s poslušností nevšedně ochotnou, neboť obě dívky měly žhavý zájem o to, aby válka skončila co nejdříve. Nejen Bětuše se těšila na vdavky, ale i Hana doufala, že až se vrátí mír, naskytne se jí příležitost, aby se znovu uviděla s Tongráczem.

O Joskovi tedy, řekli jsme, se během týdne nemluvilo, ale v neděli čtyřiadvacátého června se objevil u Váchů zase přesně o dvanácté, a byl tentokrát mnohem smělejší, mnohem hovornější než posledně. Dovoloval si chodit po pokoji a chválit jeho zařízení, ba i ruce do kapes si při tom zastrčil. Okukoval snad, co vyžení, co jednou po rodičích podědí – nevražící Haně to aspoň tak připadalo. Pochvalnými slovy ocenil obraz visící nad pohovkou: bylo to křížkovým stehem vyšívané panoráma Hradčan.

– Výborné dílo, vskutku, řekl. – Jemně umělecké.

Též prázdná kanáří klícka z barevných skleněných tyčinek se mu velmi zalíbila.

– Škoda jen, že nemá živého obyvatele, zažertoval.

– Tak já vám ji dám, pane Josku, a vy už si pro ni nějakého živého obyvatele vynajdete, ha, ha, ha, na to tatínek.

Takto se pan Josek zabydloval, ochočoval, zdomácňoval. Odvážil se i oslovit Hanu.

– Jemnostslečna Váchová dnes vypadá jako jitřenka, řekl jí hned po svém příchodu.

Bylo to dvorné, ale nepravdivé, dařiloť se Haně v poslední době velmi špatně, nechutnalo jí jíst, v noci ji trápily hrůzostrašné sny, a byla proto v tváři všecka našedlá, pohublá, se stíny pod lícními kostmi a kruhy pod očima.

A než usedli ke stolu, pronesl pan Josek na Haninu adresu tuto úvahu:

– Hradec Králové, v němž jemnostslečna ráčila pobýti většinu svého života, jest exkluzivní město, vysoce zámožné, leč i Chrudim má své přednosti, nezdá se jemnostslečně? Zdejší trhy na koně jsou veleznámé, znamenitě živé, a až kostel Nanebevzetí bude opět přístupným, přesvědčí se jemnostslečna, že vyniká mnohými ozdobami, které si nezadají. A poznala už jemnostslečna krásy okolí tohoto města? Říčka Chrudimka, která se tudy vine, je sice neveliká, ale skýtá možnost rozkošných procházek, které nemají obdoby.

– Tak, prosím, ke stolu, řekla v té chvíli maminka, přinášejíc oválnou mísu s polévkou.

Hana na ni pohlédla vděčně – ve své tísni měla nerozumný, bezděčný dojem, že maminka ji svým příchodem a vyzváním úmyslně vysvobodila od rozmluvy s panem Joskem. Ovšem nebylo tomu tak. Když kladla mísu na stůl, maminka obdařila Joska úsměvem tak sladkým, tak širokým, že nejen jako jindy na levé, ale i na pravé tváři se jí objevil důleček.

– Až mi vyzradíte, milý pane Josku, řekla, – co jíte nejraději, budu klidněji spát. Lámala jsem si hlavu, co vařit, ale nevím, nevím, jak jsem se vám trefila do chuti, nevím, nevím.

– Všechno, jemnostpaní, co ráčíte uvařit, jest prominentní, řekl pan Josek.

Teď teprve Hana pochopila naplno, že je sama a že matka se postaví proti ní, až začne boj.

Třetího dne po této neděli přišel tatínek domů omládlý, všecek růžový, nakurážený. Pokuřoval jemný doutník, tak zvanou specialitu, jejž si jindy dopřával jen při významných příležitostech, toliko o narozeninách nebo na Silvestra, pobzukoval si mezi zuby písničku a všechno mu bylo po chuti, všechno mu bylo milé. Dívky, jež ve chvíli jeho příchodu seděly u arkýřového okna, obě zaměstnány pletením, stržily jeho pochvalu za píli, a ještě než okusil oběda, jejž mu maminka přinesla na stůl, ocenil její kuchařskou dovednost; svět zářil kolem něho plným leskem, všechno mu hrálo do noty. Noviny byly plné skvělého vítězství rakouských zbraní u Custozzy, bylo tedy v duchu loajálnického patriotismu o čem hovořit, a tatínek hovořil, až ho maminka musila co chvíle napomínat, aby pro samou politiku nezapomínal na jídlo. Že otázky politické, jak víme, byly v jeho duchu úzce spjaty s otázkami náboženskými, přešel doktor Mojmír Vácha od bitvy u Custozzy bez obtíží k tématu vyššímu, duchovnímu.

– Víte, děvčata, já vám něco povím.

Toto oslovení se týkalo nejen Bětuše, jež pletla, nejen Hany, jež utkvěle pozorovala vosu bzučící na okně, ale i maminky, která přisedla ke stolu, zatímco otec řečnil nad svým talířem, a s rukama složenýma v klíně, tiše se usmívajíc, utkvěle ho pozorovala. A jeho řeč plynula jako med, zálibná a šťavnatě záživná.

– To mi snad nikdo nepopře, hovořil, – že jsem dobrý křesťan a že miluji Boha. Ale přiznávám se bez mučení, že byly doby, kdy jsem se oddával hříchu malověrnosti a kdy jsem pochyboval o jeho spravedlnosti. Jak jsem byl pošetilý! On je nejen spravedlivý, ale je i tak milosrdný, že mi mou malověrnost prominul a zahalil mě pláštěm své milosti. Ach, jak je dobře žít, věřit, vědět, že žádný dobrý skutek nepřijde nazmar! Dozvěděl jsem se dnes z věrohodných míst, že mé jmenování je hotovou věcí, že už je na cestě, ano,

ano, budu presidentem, budu hófrátem, a co dál… naše armády vítězí, Mezuna jistě bude povýšen, a zeť nadporučík, to zní onačeji než zeť poručík, a co ještě navrch do třetice? Maminko, pověděla sama, co bylo do třetice, ona to jistě uhodla!

– Josek se vyslovil, požádal o Haninu ruku! vydechla maminka, střídavě se dívajíc na manžela a na Hanu, která se skláněla, temně rudá, nad svým pletením.

Vácha si právě zapaloval zbytek své speciality, kterou byl zadusil, když usedal k obědu. Zatímco bafal, přitakavě ženině pohledu přisvědčil a lstivě přitom přimhouřil levé oko.

– Hano! Haničko! Konečně! zvolala maminka.

Vstala a slzíc blaženstvím, ruce žehnavě vztažené, kráčela k oknu, aby dceru objala a zulíbala.

– Ale já ho nechci! řekla Hana, odtahujíc se štítivě, jako by to nebyla maminka, nýbrž sám pan Josek, kdo se chystal ji obejmout.

Paní Magdaléna se zastavila na polovině cesty a polekaně se ohlédla na manžela. Ale doktor Mojmír Vácha se nepřestával usmívat.

– Tak, ona ho nechce! Vida, vida, řekl. – Ovšem, ona má tolik nápadníků, že má právo si vybrat. Ale proč nechce právě tady toho pana Joska, co má proti němu?

– Je odporný! zvolala Hana, zatínajíc všech deset prstů do svého pletení. – Maminko, prosím vás, zastaňte se mne, což nevidíte, jaký je? To přece nemůžete chtít, abych se s takovým člověkem spojila pro celý život!

Maminka místo odpovědi maličko pleskla Bětuši po zádech a naznačila jí netrpělivým pohybem hlavy, aby šla do kuchyně. Bětuše, stejně rudá jako Hana, odhodila své pletení a odběhla, zakrývajíc si oběma dlaněmi oči. Tatínek mezitím tiše bafal a po každém zabafání zbytečně odklepával popel. Haně se začaly třást

ruce i nohy. Ať už promluví! myslila si. Ať už promluví! Kéž už promluví!

Promluvil; a slova, jež pronesl, byla tak surová, že maminka, ač od něho byla lecčemus zvyklá, v úděsu si přitiskla dlaň k ústům, aby potlačila výkřik.

– On je ti odporný, řekl pomalu; jeho nezvyklé tykání neznamenalo nic dobrého. – A ty myslíš, že mu voníš, ty důro?

Zamáčkl doutník v popelníku a pokračoval, postupně zesiluje hlas:

– Co si o sobě představuješ, jaká jsi? Prkno vpředu, prkno vzadu, bledničková stará panna, vypadáš jako oškubaná krůta, nic neumíš, nic nemáš, nic neznamenáš, nic nejsi, jen dcera presidenta krajského soudu jsi, a to je tvá jediná přednost, to je ten jediný půvab, na který můžeš nachytat chlapa, abys tu jednou nezůstala sama jako ta suchá švestka v poli, abys jednou nemusila chodit prodávat ředkvičky po hospodách, abys neskončila jako svíčková bába, ke které už nemáš daleko! K ničemu se nehodíš, ani do bordelu by tě nevzali, ledaže bys jim tam myla záchody a schody! Každá veš si najde svého všiváka, každá svině svého kance, ropucha svého ropušáka, a koho sis našla ty? Nikoho, velectěná, nikoho! A když se otec o tebe postaral, ty budižkničemu, ty si ještě chceš vybírat? Odporný! On je jí odporný! Koho bys chtěla, aby ti nebyl odporný? Knížete Lobkovice? Co si o sobě myslíš, ty padavko, ty zrzavá bělice jedna? Nejsi hodna takovému panu Joskovi opucovat kramflek, protože je to člověk, který se činí a který to může dotáhnout já nevím až na presidenta apelačního soudu, kdežto ty, ty dovedeš na tom božím světě jen kazit vzduch! Ani chlupa na tobě není, za který bys nevděčila mně, a ty, ty mi chceš vzdorovat?

Vácha se rozeřval, až mu naběhly žíly na čele. Bylo to poprvé, co některý z členů jeho rodiny se odvážil postavit se mu na odpor,

a to ho tak rozběsnilo, že všechna jeho vrozená sprostota, po léta držená pod poklicí jeho úřednického postavení, jeho cylindru, jejž nosil na zlysalé hlavě, jeho ctihodnosti, jeho příkladné vzornosti muže, který se bojí Boha a nemá žádné resty, vyrazila z něho rmutným proudem.

– Jen mně můžeš děkovat za to, že svůj život dožiješ jako ženská, i když na ženskou nevypadáš, ty lineále, ty anděle jeden zparchantělý, jsi jako ta papundeklová gloria, co se věší na stromeček, a ty si budeš stavět hlavu? Jak si to představuješ, ty káčo pitomá? To tě mám věčně živit, to mi pořád budeš sedět u stolu, do smrti tě mám mít na krku, do smrti do tebe mám cpát peníze, co? Tady zůstaneš, kam letíš?

V té chvíli totiž Hana, nůžky držíc v hrsti, jako šipka proběhla jídelnou a rozrazila dveře, vedoucí do jejího a Bětušina pokojíku.

– Nebudete mě už živit, zbavíte se mě! křikla, než za sebou přibouchla a otočila v zámku klíčem.

Maminka bušila do dveří oběma pěstmi i lokty, bědovala a zapřísahala Hanu, aby byla rozumná, že to tatínek tak nemyslil, ale z pokoje se neozval ani hlásek.

– Dělej něco, pomoz mi, vždyť ona se zabije, já ji znám! volala na manžela, v divoké úzkosti narážejíc slabým ramenem na výplň pravého křídla.

Teď teprve Vácha vstal a sám se hrubou vahou svého těla opřel o dveře. Když po třetím jeho náporu povolily, byla už dcera v bezvědomí. Ležela v louži krve, jež jí prudkým, jasně červeným proudem rytmicky tryskala z otevřené tepny. Vácha ji drapl za zápěstí tak silně, že krev ihned přestala unikat, ale zdálo se, že už je pozdě, protože ztráta byla úděsně veliká.

Také lékař, pro nějž maminka doběhla, starý to pesimista, padesáti lety praxe na malém městě vychovaný k odevzdanosti

do vůle boží a k víře v nemohoucnost všech lidských prostředků, vyslovil se velmi beznadějně.

– Možná, že se z toho vykřeše, možná, že ne, řekl. Pro takovéto výroky, jichž užíval rád a často, byl v Chrudimi velmi ctěn a oblíben; získaly mu pověst neomylnosti.

– Pro všechny případy, upozorňovala ho maminka, – kdyby se vás někdo ptal, tak každému řekněte, že se to stalo nešťastnou náhodou! Nešťastnou náhodou!

– Ano, stalo se to nešťastnou náhodou, přitakal lékař.

I zdálo se, že Hana se z toho vykřeše, aby se vrátila do života, a víc než slepičí polévky, které jí maminka vařila, víc než syrové žloutky s cukrem, jimiž ji krmila, posilovala ji naděje, že teď, po této události, ji už nebudou rodiče nutit, aby se provdala za Joska. Lékař byl spokojen. – Nenastanou-li komplikace, zdá se, že máme vyhráno, řekl. – Ovšem komplikace mohou vždycky nastat, zvlášť u mladých lidí. Mladý člověk má proti komplikacím větší okolnost než starý, ale také komplikacím snáze podléhá.

Protože dívčí pokoj byl zacákán krví až ke stropu, takže bylo nutno jej dát přemalovat, nastěhovala se Bětuše do jídelny a Hanu uložili za kuchyň, do pokojíku německé služtičky z hor. Tam ležela dny a dny, usmívala se bledými ústy a vzpomínala na onu minutu štěstí, kterou jí bylo dopřáno zažít. Rána na zápěstí ji přestávala bolet, síly se pomalu vracely. Okno pokojíku vedlo na dvorek, v jehož středu stál veliký kaštan se špaččí budkou ve větvích. Bylo veliké ticho. Koruna stromu šuměla jednotvárně jako řeka. Haně připadalo, že to je sám čas, který tam šumí, anebo oblaka, jejichž plynutí pozorovala v křivém služtiččině zrcadélku, visícím nad plechovým umyvadlem. Když okno bylo otevřeno a větřík proti němu vál, ucítila Hana občas medovou vůni sena. Tu a tam veliké hejno vran přelétlo nad dvorkem. – Já tě mám ráda, hovořila Hana

k nepřítomnému Tongráczovi. – Teď už mi nic nebude překážet v tom, abych na tebe čekala, jak jsem ti slíbila. Otec řekl, že nejsem hezká, ale ty jsi řekl, že jsem krásná. Ach, povíš mi to ještě jednou, až se zase setkáme? Já nevím kdy, ale vím to, že se setkáme!

Setkala se s ním, ale jen ve snu; byl to však sen tak podivuhodně živý, že nadosmrti pak pochybovala, přesněji: cosi pod prahem její mysli pochybovalo a odporovalo úsudku zdravého rozumu, že to byl jen sen.

Bylo to v noci z třetího na čtvrtý červenec, velmi větrné a plné ševelů, pohybů a světel. Po nebi pádila potrhaná mračna, tu zastírajíce měsíc, tu ustupujíce proudu jeho záře. Vzdálené věžní hodiny právě odbily jednu hodinu po půlnoci, když Hana zaslechla dva krátké, tupé údery, jako by někdo byl zabouchal pěstí na okenní rám, a pak se jí zdálo, že kdosi velmi slabě, velmi nezřetelně vyslovil její jméno. Tehdy vstala; byla dosud tak vysílená, že se sotva udržela na nohou, ale nemyslila teď na svou slabost, necítila ji – připadalo jí, jako by ji podporovaly neznámé, ne nepřátelské síly, které ji přenesly z lůžka, aniž věděla jak, k oknu. A na dvoře uhlídala to, co uhlídat chtěla a co tušila, co všemi smysly cítila, že uvidí, totiž Tongrácze. Seděl na bílém koni, a sám také byl ledově bílý. Paprsky měsíce na něj proudily naplno a prokreslovaly křídou a uhlem každou podrobnost jeho tváře i strůje, jako by zsinalé světlo, padající shůry, bylo doplněno vnitřním sněžným zářením, mrazivým třpytem, pableskujícím z jeho těla. Byl prostovlasý, vítr si hrál s jeho tmavými vlasy a s černým pláštěm, sepnutým na prsou a volně přehozeným přes ramena, který se vzdouval, jako by chtěl uletět. Tongrácz sám byl nehybný, vzpřímený jako mramorová jezdecká socha, krásný jako mladý bůh, ale nevýslovně sklíčený, k zoufalství smutný; v jeho sněžné, černými stíny promodelované mladé tváři bylo tolik žalu, že Haně se sevřelo srdce i hrdlo, a když

chvatně rozrazila obě křídla okna, dovedla k němu jen vztáhnout ruce do větrné noci, ale promluvit zprvu nebyla s to.

– Hano! oslovil ji a pobídl koně, aby se přiblížil k oknu o několik krůčků. – Hano, má lásko! pokračoval česky. Hana se nepodivila tomu, že mluví její mateřštinou, jakož se nepozastavila ani nad tím, jak se dostal na dvůr k jejímu oknu a jak o ní vyzvěděl, kde leží; nemyslila na to, vše se zdálo samozřejmé za této noci letících světel a stínů a stříbrných znamení. Věděla jen, že ho vidí, a věděla také podivnou logikou snu, že ho vidí naposled, ale tomuto vědění se vzpírala vší silou své bytosti.

– Já na tebe tolik čekala! řekla. – To víš, že jsem pro tebe chtěla umřít?

– Vím, odpověděl Tongrácz, krátce přikývnuv prostovlasou hlavou a pokračoval řečí, která spíš než lidskou mluvou byla šepotem černé koruny stromu, chladného větru, letících oblak, na kraji oblitých stříbrným světlem: – Už to nedělej, budu stále s tebou jako tvůj stín. Sbohem, Hano, sbohem.

Takový asi byl smysl jeho odpovědi.

– Ještě ne, ještě ne! zaprosila Hana. – Ještě zůstaň a pojď blíž a polib mě! Proč jsi tak divný?

– Jak to mluvíš? zvolal Tongrácz. V té chvíli se Haně zastavilo srdce, neboť si povšimla, že jeho bílý kůň je slabě průhledný, černá kůra kaštanu, před nímž stál, prosvítala stříbrným obloukem jeho šíje. – Což nechápeš, milovaná, že jsem tu, abych se s tebou rozloučil navždy? pokračoval Tongrácz. – Vždyť já jsem padl v boji, vždyť já jsem mrtev!

A jakoby smazáván větrem, který v té chvíli tisíci hlasy zesílil své ševely a vzdechy, pohlcován tmavnoucí tmou, počal se rozplývat. Zmizel jeho kůň, letící plášť se propadl v noci, tratilo se jeho tělo, utkané z bledého světla, na černém pozadí se chvíli už jen neurčitě

rýsoval pableskující tvar ramen a hrudi; jasně viditelná zůstala toliko tvář, ústa, bolestně opakující Hanino jméno. A pak už na dvoře zůstal jen osamělý kaštan s černou korunou, cloumanou nočními běsy.

Probuzena Haniným výkřikem, německá služtička z hor, která spala vedle v kuchyni, přiběhla do pokojíku a našla Hanu v bezvědomí pod otevřeným oknem. Na obvazku, stahujícím její zápěstí, se opět objevila skvrnka krve.

13

Mladý hrabě Tongrácz vskutku padl třetího července ve veliké bitvě u Hradce Králové, kde rakouská vojska byla na hlavu poražena. Mezuna, který zůstal živ a zdráv, zmínil se v pobitevním vzkázáníčku, jež poslal Bětuši, o smrti svého přítele; též v novinách po několika dnech vyšla krátká, ale jímavá zpráva o tom, jak starý hrabě, otec padlého, osobně se vypravil na bojiště, aby vyhledal tělo svého jediného syna. Našel ho v Svibském lese, krvavém dějišti nejhrdinnějších půtek, s hrudí prostřelenou prušáckou jehlovkou. – Teď jsem klidný, řekl prý starý hrabě, mužně tlumě svůj omluvitelný žal, – neb vím, že můj předrahý Gyula padl jako muž tváří v tvář lítému nepříteli, střelen odpředu, nikoli odzadu.

O tom všem Hana nevěděla; došlo na slova pesimistického lékaře – nastaly u ní komplikace tak těžké, že dívka byla několik dní mezi životem a smrtí, rozpálena horečkou, která zastřela její vědomí a smysly. A když přišla k sobě, její první slova, jež pronesla k Bětuši sedící u jejího lůžka, byla:

– Tongrácz padl.

A Bětuše na to: – Jak to víš? – Byl to výrok nepředložený a neomluvitelný, pokud nenazveme omluvou její blažený egoismus,

který jí bránil v tom, aby myslila na cokoli jiného než na výlučnost svého štěstí, že zatímco u Hradce Králové padly tisíce vojáků a důstojníků, její drahý Mezuna ušel bez jediného škrábnutí. – Jak to víš? řekla, a ihned se polekala toho, co řekla; jala se vykládat něco o tom, že vlastně nikdo nic neví, že je všude zmatek a žádné zprávy nedocházejí, ale bylo pozdě.

– Chtěla bych za ním, řekla Hana, a zatímco její horečná tvář zůstala klidná, z očí jí tekly slzy. – Kdyby jen smrt nebyla tak strašná! Kdybys ho byla viděla, jak byl zoufalý!

Mezitím ve světě ostalých a živých události pokračovaly, kolo osudu se otáčelo dál. Už čtvrtého července protáhly Chrudimí první oddíly rozbité rakouské armády a o den později vjeli do městečka Prusové, ukáznění, nedotčení námahami války. Vácha usoudil, že by mu nemohlo být na škodu, kdyby vítězům vyšel vstříc, a nabídl se dobrovolně, že ubytuje některého z pruských pánů důstojníků. I nakvartýrovali se k Váchovům tři oficíři od gardových kyrysníků prince Augusta Virtemberského, a byli velmi zdvořilí, sice odměření, ale štram, a k paní domu a k Bětuši se chovali jako praví kavalíři. Doktor Mojmír Vácha se jim klaněl, div se neuklaněl.

– Inu, to je marná věc, vae victis, vítězství náleží hrdinům, co je to platné, řekl jim mimo jiné večer u piva, když je pozval k svému rodinnému stolu. – Jsme hrdi na to, že právě v naší zemi Prusové ukázali, co dovedou. Vážná událost! Historická událost! Dějiny o naší zemi nevěděly, ale teď o ní vědět budou; za to vděčíme vám, pánové.

Takto hovořil, příjemně se usmívaje, a usmívali se také hosté. – Těší nás velice, říkali. Nebo: – Toť vskutku originální pohled na věc. Nebo: – Netušili jsme, že Češi jsou tak pohostinný národ.

Pak odtáhli a život plynul dál, pomalý, nevzrušený, rovný. V pokojíčku služtičky z hor se Hana pomalu sbírala ze své horečné komplikace, Bětuše s maminkou se střídaly u její postele, podle

lékařova příkazu ji napájely tmavým čajem a mlékem, služtička prala a myla nádobí, doktor Vácha chodil do úřadu. Když mají starosti, lidé náchylní k hubenosti hubnou, lidé náchylní k tloušťce tloustnou; doktor Vácha ztloustl, byl teď těžký, oblý a funivý jako tuleň. Zadutal se do sebe, ve svém kabinetu stále jen chodil od stěny ke stěně anebo stával u okna, šedivě zachmuřen, a bubnoval na sklo. Někdy jeho špatná nálada překypěla; tehdy huboval ženu, službu i Bětuši pro každou maličkost, pro každé nic, bouchal dveřmi, bručel na všechno, na počasí a na vládu, na Prusy a na karlovarskou vodu, na jídlo, na byt a na Chrudim, ale o svých opravdových přehořkých starostech promlouval jen zřídkakdy.

– Zatracený život, řekl ženě jednou večer, když dobře se napiv piva, naladil se k řečnosti. – Mé jmenování nedošlo před válkou, jak tedy má dojít teď, když máme v zemi ty modré bestie? Co tam nahoře dělají? Zastávám funkci presidenta, a nejsem presidentem, je v tom rozum? A co bude s Mezunou? Co když rakouská armáda bude rozpuštěna, co když nás Prusové budou anektovat, co pak? Pěkného zetě budu mít na krku! A druhá dcera, darmo mluvit!

Rozkatil se a uhodil pěstí do stolu.

– Co je s tou bledničkou, kdy už se uráčí vstát? Jestli si myslí, že něco vyhrála a že na mne ta její komedie udělala dojem, tak to se velice mýlí! A já prosadím svou vůli a prosadím, i kdyby si měla pro mne za mne podřezat krk!

– Já jí domluvím, já jí domluvím, řekla maminka, roztřesená úzkostí před manželovým hněvem. Zestárla v posledních dnech, nervy jí vypovídaly službu. – Jen aby si to, pro milosrdenství boží, neudělala znovu, pro Ježíše Krista, já bych to nepřežila, ona je tak prudká a svéhlavá.

– Já jí napravím hlavu, řekl Vácha, a po zvyku sáhl na kredenc po novinách; ale novin nebylo, buď nevycházely, buď nedocházely

v této válečné době. – Ty nůžky, řekl pak zamyšleně, – ty nůžky, kterými si to Hana udělala, dobře schovat, ano?

– Já už je schovala, řekla maminka. – Koupila jsem místo nich nůžky s tupým koncem.

– Samé výlohy, hněval se otec. – Pokoj malovat, dveře opravit, doktor, nůžky... Kolik stály ty nůžky s tupým koncem?

14

Svému slibu, že Haně domluví, dostála maminka svědomitě. – To ví, děvče, ono to v životě jinak nejde, řekla jí plaše, když dcera byla už tak silná, že byla s to vstát a procházet se po bytě. – Je to má chyba, že jsem jí to neřekla dřív. Kdybych jí to byla řekla už dřív, možná se nestalo to, co se stalo, ale tak jí to říkám aspoň teď: ono to v životě jinak nejde.

– Co jinak nejde? zeptala se Hana. Unavena procházkou z pokoje do pokoje, sedla si na své obvyklé místo u arkýřového okna a zavřela oči, aby neviděla mouchu lezoucí po skle. – To, odpověděla maminka, sbírajíc z koberce jakési smítko. – V životě. Nás ženských. Nemyslila si, já o tom hodně přemýšlela, a přišla jsem na to, že o lásce se tolik mluví a píše jen proto, aby se zapomnělo, že to jinak nejde a že to všechno je tak ošklivé! Ano, je to ošklivé, když se děvče vdá, já to nepopírám, ale když ono to jinak nejde, a když ono to musí být! A pak si zvykne, a nakonec jí to už ani nepřijde.

Maminka si sedla na šamrličku a úzkostlivě se dívala Haně do tváře, jakže na ni ta dobře míněná slova zapůsobí; dceřin odmítavý, trochu pohrdavý, trochu znechucený výraz ji znepokojil a také dopálil. Já tu do ní po dobrém, pomyslila si, mluvím s ní, jak se

mnou nikdo nemluvil, div že před ní na kolena nepadnu, a ona se tváří jako uražená svátost.

Toto si maminka myslila, ale pokračovala stejně hezoučky vemlouvavě jako prve, tak hebce a sladce, až se jí na levé líci prohloubil důleček.

– Haničko, ona přece ví, že to s ní dobře myslím, vždyť je krev mé krve, a že jí to říkám upřímně, když jí tuhle povídám, že to v životě jinak nejde!

– Vy pořád ještě trváte na tom, abych se provdala za toho Joska? zeptala se Hana.

To byla ta hlavní otázka, o kterou šlo; maminku potěšilo, že Hana ji vyslovila tak klidně, bez zjevného odporu, jako by se s věcí už byla smířila.

– Josek Nejosek, všichni jsou stejní, řekla neurčitě, klopíc oči, aby snad dcera z nich nevyčetla její radost. – Muž jako muž, a já jí přísahám při všem, co je mi svaté, že si zvykne. Myslí, že já jsem se vdala z lásky? Ani jsem tatínka neznala, když se o mě začal ucházet, a vidí sama, jak si rozumíme. Nikdo se nevdává z lásky, to je jen taková vymyšlenost.

– I není, řekla Hana. – Taková ropucha nebo svině, ty se vdávají z lásky, protože jinak by to nedělaly.

Maminka se zhrozila.

– Jak to mluví, odkud má takové výrazy?

– Od tatínka, řekla Hana. – Snad se pamatujete, jak mi vyčítal, že ropucha nebo svině si dovedou najít manžela, a já ne. Ovšem u zvířat je to jednoduché, tam nemusí jeden druhého oblékat a krmit, tam se ani nechce věno.

Při tom ožehavém slůvku maminka semkla pohoršené rty, až se jí v koutcích úst prohloubily a nakrabatily vrásky, a svraštila brvy.

– U lidí je to všechno složitější, u lidí hrají roli docela jiné věci než vzájemná náklonnost, a proto je to asi tak hnusné, dodala Hana, načež upustila od svého povýšeného způsobu řeči, který matku zlobil a dráždil, a řekla prosebně, spínajíc ruce položené v klíně: – Maminko, já to už podruhé neudělám, už bych k tomu podruhé nenašla odvahu, ale budu se živit sama, abych vám už nebyla na obtíž, jen, prosím vás, nechtějte…

– Děvče ze slušné rodiny se nemůže živit samo, přerušila ji maminka. – Jak by to vypadalo? Žádné řeči, ona musí z domu, vždyť my tu věčně nebudeme!

Povzbuzena dceřiným přiznáním, že si podruhé už nesáhne na život, protože by k tomu už nenašla odvahu, maminka zpřísněla, její hlas zpevněl, zpoučlivěl, zdoktrinářštěl, dolíček na levé tváři se už neobjevil.

– Dnes je jiná mládež, než bývala, pokračovala, – s námi se nikdo nebavil, co si přál otec a matka, to bylo svaté. Dělala, jak chce, ale jestli nechce, aby ji tatínek přerazil, byla k panu Joskovi přívětivější než posledně. Nemusí mu hned padnout kolem krku, ale byla aspoň zdvořilá, to je to nejmenší, co od ní můžeme žádat za všechnu svou lásku a péči.

Takto promluvila maminka s Hanou ještě dvakrát třikrát a Hana odporovala stále chaběji; chyběla jí k tomu síla a chuť. Všechno jí připadalo vzdálené, marně se snažila vzkřísit svůj starý vzdor. Je konec, dám se umluvit a bude po jejich, myslila si, stanu se manželkou toho červa, umřít nedovedu, sama se živit nesmím, tatínek mě už nechce mít doma, Tongrácz padl; co dělat? Toto si říkávala, ale necítila z této bezvýchodnosti úzkost, jen nechuť k sobě a k lidem. Vzpomněla na francouzské romány, jež jí půjčovala dobrá Anna Semjonovna, snažila se vybavit si myšlenky, které ji kdysi uchvacovaly a jež by jí snad teď mohly dopomoci k tomu, aby našla smysl

nesmyslu zde se odehrávajícího, ale shledala k svému úleku, který ostatně přešel velmi brzy, že všechno zapomněla, že už nic neví, že její hlava je jako vyplněná bezbarvou, bezchutnou kaší. Její život byl rozbit na kousky, ale ač rozbit, trval dál a nebylo možno mu uniknout, jako není možno uniknout trvalé bolesti hlavy. Chtěla plakat pro Tongrácze, v duchu přivolat jeho podobu a v duchu hovořit s jeho stínem, ale nedovedla si vybavit jeho tvář, aniž dovedla v sobě vyvolat sebemenší zachvění žalu. Připadala si vyschlá, zmrtvená, bez vůle a bez citu, lhostejná ke všemu a ke všem.

Maminka se s radostí pochlubila tatínkovi úspěchem svého přemlouvání; skromná, snížila však váhu svého úspěchu poznámkou, že Hana je „po tom, co se stalo" jako vyměněná; už to není ten starý paličák a křikloun.

Doktor Vácha potěšeně přikyvoval.

– Ano, je to možná dobře, že se to tak stalo, řekl. – Když má někdo moc krve, nikdy neškodí mu pustit žilou; a Hana si to udělala sama, tím líp, tím líp. Snad z ní vyšla ta její bujnost a neseriózност – já bych si nepřál nic lepšího ani pro ni, ani pro nás.

– Ani pro pana Joska, dodala žertem maminka, pouzardělá radostí z mužovy chvály, a oba manželé se pak dlouho spokojeně smáli, prodchnuti vzájemnou blahovůlí, jak tomu u nich nebylo už dávno.

Na tuto rodinnou idylu padl lehký stín, když Bětuše dostala z Hradce dopis, v němž důstojník jí neznámý, prý Mezunův přítel, jí tlumočil snoubencovu omluvu, že ani teď nemohl dosud zavítati do Chrudimi a ji navštíviti a jejím rodičům komplimenty složiti, protože prý onemocněl lehkou horečkou, i leží v nemocnici a uzdravení svého netrpělivě vyčkává. Proč mi nenapsal z nemocnice sám? starala se Bětuše. Je tak těžce nemocen, že psát nemůže?

Ale tatínek rozptýlil její úzkost, řka přesvědčivě, že siláci, jako je Mezuna, nikdy vážně nestonají, vážné nemoci prý jsou pro padavky, ale nikdy ne pro pořezy, jako je jeho nastávající pan zeť; kampak s vážnou nemocí na takového slona!

Byla to drsná řeč, slovo slon se Bětuši tuze nelíbilo, ale uklidnila ji trochu.

– Jenže proč mi nenapsal sám, že se roznemohl? opakovala nicméně svou otázku.

– Zakazuje mu to vojenské dienstreglamá, odpověděl otec tak autoritářsky, že Bětuše mu nemohla neuvěřit.

Příští neděle pak došlo k zásnubám pana Joska s Hanou.

Malá slavnost, odbývaná v nejužším kroužku rodinném, odehrála se bez závad, nenazveme-li závadou to, že Hana v některých bezvýznamných chvílích mluvila maličko z cesty; tato nepravidelnost však nikoho nepohoršila, vždyť lékař už hned potom, „kdy se to stalo“, upozornil Haniny rodiče mimo jiné na to, že veliké ztráty krve mívají za následek dočasné nervové poruchy, někdy těžší, někdy lehčí. Pan Josek byl zprvu velmi překvapen, když Hana, až dosud apatická, uprostřed jídla se upřeně zahleděla do prázdna a pronesla cosi nesmyslného o rampouchové jeskyni, zvané ledovým královstvím, a jak to tam prý bývalo hezké; ale poučen svým nastávajícím tchánem o lékařově přípovědi, která Hanin zdánlivý nerozum učinila rozumným, neboť vědecky vysvětlitelným a předvídatelným, vlídně Hanu omluvil:

– Chápu, chápu, je to zákonité, řekl vážně, s maličkou úklonou, jako by Haně za její výrok skládal kompliment.

A pak už Hana mohla mluvit, co chtěla; všechno bylo zákonité. Když jí Josek navlékal na zhubenělý prst kroužek z pravého zlata s červeným kamínkem, jejž přinesl v černém futrálku v kapsičce u vesty, promluvila o jakémsi stínu, který bude vždycky s ní; ale

i to bylo zákonité. A pak už na ničem nezáleželo, neboť oba muži, Josek a Vácha, zalili toto radostné dění dobrým roudnickým vínem, a plácajíce jeden druhého přes ramena, velmi se rozjařili. Nakonec se dali do zpěvu.

Až do té chvíle tedy všechno šlo jako na drátkách; až na to, že neuspíšil jeho jmenování presidentem, Bůh dobře osvědčoval svou spravedlnost vůči doktoru Váchovi, a Vácha s ním byl jakžtakž spokojen; nepříjemnou okolnost, že Rakušané prohráli válku proti Prusům, ochotně omlouval tajemností jeho úradků, prostému lidskému rozumu mnohdy nepochopitelných. Jistota, že obě dcery se provdají a že zmizí největší starost jeho života, vydatně zlepšila jeho vztahy k ženě, a paní Magdaléna, okouzlena svým novým štěstím, rychle se vzpamatovala z nedávných rozčilení; teď teprve vím, co to je být vdaná, myslila si, není to vždycky tak ošklivé. Neopomněla sdělit tento svůj nový poznatek Haně.

– Čeká na ni krásná budoucnost, řekla jí. – S mužským je kříž, když se mu nedaří, ale když se mu daří, je s ním ráj. A panu Joskovi se bude dařit, o to se mu tatínek postará. Ani neví, jaké udělala štěstí, mé dítě, Haničko!

Takto hovořila, když nová katastrofa už byla na cestě.

Čtvrtého dne po Hanině zasnoubení s Joskem přišel doktor Mojmír Vácha domů v hodinu zcela neobvyklou, o půl jedenácté dopoledne, a byl velmi bledý a zdrcený. Na ženinu znepokojenou otázku, cože se stalo, odpověděl teprve po chvíli, když byl poseděl v křesle, obličej skrytý v masitých dlaních.

– Je konec. Münzer se vrátil.

Ano, to byl opravdu konec, konec všem nadějím. Pan president doktor Münzer – v tomto smyslu hovořil Vácha dál – se dnes v noci vrátil do Chrudimi a hned ráno už byl v úřadě jako na koni, aby Váchovi poděkoval, aby mu milostivě stiskl ruku, aby mu poklepal na

rameno, že ho tak hezky zastupoval, že vyřídil všechny jeho resty, a aby si sedl na své staré místo, Váchou vysezené! Vykurýroval se, je jako z másla, bodejť ne! Co byla ta jeho komplikovaná nemoc, ten jeho žlučník, ty jeho ledviny? Strach před Prajzy, to byla ta jeho nemoc! Uklidil se, darebák, do bezpečí, do Plzně, a léčil se tam pivem, až mu břicho narostlo, div že mu vesta nepraská, a když se ukázalo, že jeho vzácná existence ničím není ohrožena, honem šup zpátky!

– Ta ostuda! Ta ostuda! naříkal Vácha, každým svým slovem se vemlouvaje do temnějších a temnějších hlubin zoufalosti. – Všichni ve městě mi říkali pane presidente, pane presidente, nebo dokonce i pane dvorní rado! Což jsem se o to prosil, aby mě tak titulovali? Což jsem nějaký hochštapler? Jak teď vypadám? Jak mám jít lidem na oči? Všichni se mi budou smát, uličníci na mne budou ukazovat prstem!

Rozvzlykal se těžkým mužským pláčem.

– A já tomu tak věřil, volal přerývavě, zatímco si roztíral po obličeji slzy, – já tomu tak věřil, že mé jmenování je na cestě!

Tehdy paní Magdaléna, sama se za něho červenajíc, pokusila se namítnout, přičemž trapně cítila planost svých slov, že nikdy není třeba zoufat, protože milosrdenství Boží je nekonečné a každé neštěstí se může obrátit k lepšímu.

Ale Vácha jen mávl rukou a vstal.

– Babské rozumy, řekl. – To mi ještě scházelo, poslouchat takové tlachy. S Pánem Bohem je u mě konec. A já teď jdu napsat žádost o propuštění do penze.

Paní Magdaléna se na něj zadívala zděšeně; bylo vidět, jak jí krev ustupuje z tváře. Trvalo chvíli, než si srovnala v hlavě plný význam Váchových slov.

– Do penze? To nemyslíš vážně, to není možné! vykřikla. – Z čeho budeme žít?

– Asi z penze, řekl Vácha, usmívaje se. Ženin úlek ho zřejmě potěšil, zřejmě ulevil jeho rozhárané duši. Usmíval se a nepřestal se usmívat, když paní Magdaléna, pomatena úzkostí, volala úpěnlivě, že přece nemůže teď odejít do penze, když obě jeho dcery mají před vdavkami! Z čeho jim chce pořídit výbavu, z čeho jim chce vypravit veselku? Je těžko vyjít s jeho platem, jejž dostává za aktivní službu, a což teprve kdyby odešel do penze? Jak chce vést dům, jak se chce reprezentovat před lidmi?

– Řekl jsem, že jdu psát žádost o propuštění do penze, na to Vácha, už zase pevný, pánovitý, a rozhlédl se hrdě, jako by pokoj byl plný lidí, s ohavnou úctou sledujících jeho počínání. – Uvidíme, co tomu řeknou nahoře. Nenene, vážení pánové, doktor Mojmír Vácha není žádný ošlapek, který strpí, aby ho kopli, a ještě za to řekne pěkně děkuju. Napíšu vám to tak, velectění, že si to nedáte za rámeček.

Zavřel se pak do svého kabinetu, i bylo ho dlouho slyšet, jak chodí sem a tam, tu hovoří sám k sobě a tlumeně cosi vykřikuje, tu něco trhá a mačká.

Asi o hodinu později se znovu objevil v jídelně.

– Teď jdu na poštu a pěkně za horka to odešlu, řekl, ukazuje ženě dopis velkého formátu, na zadní straně opatřený rudou pečetí.

Paní Magdaléna seděla u stolu nehybně, se svěšenou hlavou, ruce v klíně, nemluvila, neplakala, nevzdychala a vypadala malá a nepatrná.

– Povídám, že jdu na poštu, opakoval Vácha; chtěl ženu asi pohnout k novým prosbám, k novým námitkám, jež by pak odmávl svou mužskou autoritou, ale paní Magdaléna neřekla už nic. A tu se stalo něco nečekaného. Možná, že když ji viděl tak zdrcenou, tak vyčerpanou zklamáním, vzpomenul si na ty doby po svatbě, kdy po ní toužil a kdy líbal její čistá, ještě dětská ústa, a také si

snad vybavil tu přechodnou, krátkou, ale zcela nedávnou dobu, kdy se cítili šťastni a kdy se těšili ze svých klamných nadějí. Buď jak buď, zdá se, že se mu jí zželelo, neboť jí položil ruku na rameno a řekl nezvykle mírně, nezvykle utěšivě:

– Nevěšela hlavu, snad ještě není všechno nadobro ztraceno, já přece vím, co dělám. Ano, napsal jsem žádost, ale to přece nic neznamená! Chci jen, aby se páni nahoře chytili za nos a aby si připomněli, že existuje nějaký doktor Mojmír Vácha a že ten doktor Mojmír Vácha se cítí uražen! Což mají nazbyt takových pracovníků, jako jsem já? Takoví lidé se přece neposílají do penze! Ještě přilezou a omluví se mi, na to vsadím krk!

– Jen aby, řekla paní Magdaléna.

To ho zase rozhněvalo. – Řekl jsem, že přilezou a omluví se mi, a na její rozumy nejsem zvědav.

Pak mávl rukou, nasoukal se do převlečníku a ráznými kroky odešel na poštu.

Když se paní Magdaléna nazítří vypravila na nákupy, domovnice, která jí jindy přibíhala vstříc, aby jí složila své ranní pozdravení, jen na ni vykoukla okénkem ve dveřích svého přízemního bytu, než zmizela v nitru tmavé předsíňky, také choť ředitele nižší reálné školy, jež k Váchovům chodívala na nedělní čajové dýchánky a kterou potkala, sotva vyšla z domu, odvrátila hlavu a tvářila se, že paní Magdalénu nevidí; zákaznice, besedující u kupce, při jejím příchodu umlkly. Vrátila se domů s pláčem na krajíčku, polita hanbou, ohlušena tichem, které se kolem ní utvořilo.

Vácha zase začal chodit do úřadu a vracel se v obvyklý čas; mluvil pak v nekonečných a nesnesitelných obměnách o tom, jaký neschopný hlupák a zbabělec je pan president doktor Münzer, jak se v jeho úřadovně zase hromadí resty a jak se pánům nahoře protáhnou obličeje, až si přečtou dopis uraženého. V sobotu od-

poledne pak se paní Magdaléna odvážila bázlivě poznamenat, že jak to vypadá, pak Josek tentokrát asi nepřijde na nedělní oběd; a Vácha odpověděl nakvašeně, proč by nepřišel? Není snad s Hanou pravoplatně zasnouben? Myslí si Magdaléna, že jí přivedl do domu bezectného ničemu?

Pan Josek v neděli vskutku přišel, a to dokonce daleko dřív než obvykle, už o jedenácté hodině dopolední, když Vácha právě byl s Bětuší na obvyklé procházce na březích Chrudimky. Hana nebyla dosud dosti silná, aby mohla vycházet. Nebylo jí dobře, rozčilování s otcem zapůsobilo velmi nepříznivě na její otřesené zdraví, hučelo jí v uších a v zátylí se jí uhnízdila slabá, ale vytrvalá bolest; nicméně příchod protivného Joska, namísto aby ji rozladil ještě hůř, bezmála ji potěšil. Vida ho, ať je, jaký je, má charakter, napadlo ji, když se jí hluboko ukláněl, s výrazem oddanosti tiskna její ruku ve své dlani, do mokra zpocené. Což je možné, aby se o tatínkově debaklu nebyl dověděl? Není to možné. I pomyslila si, co si nikdy dosud nepomyslila, že totiž možná Joskovi ubližovala, znevažovala-li ho zcela nadobro a beze všech výhrad. Měla hlavu plnou tatínkových stařeckých jeremiád a maminčiných nářků na urážlivé chování paní ředitelové, paní berní, paní správcové, všech lepších lidí z města; a hle, pan snoubenec přišel nastrojen jako jindy, načesán, krajkový kapesník v kapsičce, a uklání se jí, jako by se nic nebylo stalo.

Tolik Hana, a maminka, ach, ta zase jednou byla sama blaženost; není to s námi tak zlé, myslila si, co záleží na lidech, co záleží na pomluvách, když pan Josek zůstal věrný? Opět dva důlečky se jí prohloubily v tváři, když mladíka obskakovala; a cože smí před obědem podat pro lepší apetýt? Snad kapku višňovky, snad štamprlátko slivovice? Pan Josek jistě bude tak laskav a omluví nepřítomnost manžela a Bětušky, jsou dosud na špacíru, na čerst-

vém vzduchu, ale přijdou co nevidět. A sedí pohodlně pan Josek? Nesedl by si raději do manželova křesla?

– Dovolí-li jemnostpaní, dovolím si raději zůstat v blízkosti jemnostslečny Hany, odpověděl pan Josek, který se oddaně kolébal na vratkém sedátku u Hanina šicího stolku nedaleko arkýřového okna. Rozprávěl pak něco o tom, že časy jsou zlé a že chléb opět podražil, povšimla-li si toho jemnostpaní a jemnostslečna? A válečná lítice zanechala po sobě neblahé dědictví v podobě epidemie cholery, která prý nabyla povážlivé prudkosti a krutě řádí obzvláště v krajích válkou postižených, kosíc životů na sta; slyšely už o tom dámy? Za těchto okolností člověku nezbývá jiná útěcha než práce, pravda. Městská rada se prý usnesla těsně před válkou, že dá nově vydláždit náměstí, ale jak to vypadá, nic z toho nebude; a to je fatální, je z toho vidět, jak jsme válkou zchudli. A co říkají dámy těm věčným dešťům? Všechno pohnije, všechno, povídali sedláci…

Mluvil takto dlouho, nervózně a málo souvisle, poposedával, bubnoval si všemi deseti prsty na kolenou a při řeči tak často obracel zrak k snubnímu kroužku s červeným kamenem, jejž Hana měla na ruce, že paní Magdaléna si toho povšimla a považovala za vhodné poznamenat:

– Díváte se, pane Josku, jak hezky Haničce sluší váš prstýnek?

– Ano, sluší, dobře jí sluší, odpověděl pan Josek. – Ale znepokojuje mě – zdá se mi, že kamínek je jaksi špatně zafasovaný, že se jaksi viklá, že jaksi vypadne, pravda, dovolí mi jemnostslečna, abych se podíval?

Hana se dotkla nehtem kamínku a pokusila se jím zaviklat. – Myslím, že sedí pevně, řekla a stáhla kroužek, aby jej svému snoubenci podala. A Josek, zřejmě rozčilen, po zběžné prohlídce, při níž mu div nevypadl ze zpocených, třesoucích se prstů, schoval prstýnek do kapsičky ve vestě.

– Nikoliv, jemnostslečna se ráčí mýlit, řekl. – Špatná řemeslnická práce, bude nutno jej dát opravit… Dneska na nikoho není spolehnutí. To jsou ty válečné časy.

Ještě chvíli takto žvanil, zadrhávaje, naprázdno polykaje a otíraje si ruce o nohavice. Pak vstal.

– Dovolil jsem si přijít dnes dřív než jindy, abych si dovolil se vám omluvit, jemnostpaní, řekl paní Magdaléně. – Já, prosím, dnes nemohu zůstat na oběd, mám prominentní záležitost, která mne víže jinam, prosím, velmi lituji, jemnostpaní. Jsem váš oddaný služebník, ruce líbám, jemnostslečno.

Vysekl Haně a paní Magdaléně dvě krátké, nervózní poklony a odcházel tak spěšně, že cestou překotil židli. A zatímco ji zvedal, pospíšila paní Magdaléna ke dveřím, opřela se o ně zády a roztáhla obě ruce. Tichá, mírná, po celý život drcená těžkou a nedůtklivou autoritou svého manžela, bázlivá před Bohem i před lidmi, pocítila v této chvíli zuřivost matky bojovnice. Když později v klidu uvažovala o tomto trapném výjevu, nemohla si nepřiznat, že jednala nadobro pošetile, neboť nic na tomto božím světě nemohlo přinutit vypočítavého pana Joska, aby proti své vůli zůstal věrný svému závazku, uzavřenému právě před týdnem, bez svědků, v úzkém kroužku rodinném. Ještě před několika minutami, než Josek přišel, byla smířena s myšlenkou, že je po všem, ale teď, rozlícena jeho uličnictvím, postavila se mu do cesty, a že ho nepustí.

– Vy s námi nejednáte poctivě, pane Josku! To si nemyslete, že vám věřím, že ten kamínek chcete dát opravit!

Sotva to řekla, už litovala: Co když mu křivdím, pomyslila si, co když přece jen má řádné úmysly a já ho tu pro nic za nic urážím! Ale drzý úsměšek, který se objevil na hubené tváři zaskočeného mladíka, obnovil její zuřivost, i jala se vykřikovat, jak nikdy v životě dosud nevykřikovala, že její Hana si toho nezaslouží, aby se

s ní tak jednalo, protože Hana je slušné děvče z poctivé rodiny, a ona, matka, že nepřipustí, aby ji Josek přivedl do lidských řečí, a že to, co se stalo v úřadě, není žádný důvod k tomu, aby se rušilo Joskovo zasnoubení s Hanou.

– Já jsem se, jemnostpaní, zasnoubil s dcerou presidenta krajského soudu, vpadl do maminčina ječení Josek, zlý, náhle pobledlý, oči zeškvířené. – S dcerou presidenta krajského soudu se ožením třeba hned na místě, ale tady ta slečna není dcera presidenta krajského soudu. Vy jste mě podvedli, jemnostpaní, když něco chcete vědět, vy jste mě nalákali falešným předstíráním, pravda, a já u vás už nemám co pohledávat. I o ten prstýnek z pravého zlata jste mě chtěli připravit.

A rozkřikl se z plných plic tak ostře, že paní Magdaléna polekána ustoupila:

– Z cesty!

Vyrazil pak do předsíně, a strhnuv z věšáku svůj převlečník a cylindr, pádil pryč.

Když se otec o půl hodiny později vrátil s Bětuší domů, byl byt plný štiplavého čoudu – oběd zůstavený péči nezkušené služtičky se připálil – a maminka, oteklá pláčem, procházela šedomodrými závoji dýmu jako mátoha, tu si sahala na srdce, tu si oběma rukama tiskla spánky, tiše sténajíc:

– Bože, odpusť! Bože, pomoz!

Na jeho dotaz, co se stalo, odpověděla Hana, polou plačíc, polou se smějíc:

– Stará panna! Teď jsem opravdu stará panna! Aspoň něco.

Toto se stalo v době, kdy Váchovi dosud nevěděli, že poručík Mezuna před třemi dny v nemocnici v Hradci Králové zemřel na choleru. O měsíc pak později byl doktoru Mojmíru Váchovi doručen úřední přípis, že jeho žádost o přikázání do penze je příznivě vyřízena.

KAPITOLA DRUHÁ
Emancipace

1

Narodila se ještě za císaře Josefa, rok před vypuknutím veliké revoluce ve Francii, jako dvanácté z třinácti dětí malého staropražského mlynáře; jméno jí dáno Anna. Když jí bylo sedm, zemřel jí otec, a maminka, zedřená tolika porody, nebyla s to rodinu uživit. Majetek se začal rozpadat. Že nebylo na sobotáles, Anna měla opustit školu, do níž právě začala chodit; nabídla se však, že si sobotáles odpracuje tím, že kantorovi vypomůže v domácnosti, také v školní světnici že bude drhnout podlahu, a domohla se tak prvního vzdělání, umění číst a psát a počítat.

Když jí bylo deset, musila Anna, stejně jako její starší sestra Barbora, do služby, a to k jednomu z maminčiných bratří. Byli dva, oba mlynáři; jeden lakomý a zlý, druhý hodný, ale měl lakomou a zlou ženu. U něho, tedy u toho hodného se zlou ženou, nastoupila Anna jako děvečka a nastalo jí peklo, o němž se jí, ač nebyla zhýčkána a ničeho dobrého neužila, nesnilo. Spávala v podstřeší, kam v létě pršelo, v zimě sněžilo; práce byla nad její síly; strava hladová, plat dostávala jen na záda, takže byla jedna modřina, jedna záplata, hubená jako tříska.

Když pak první strýc umřel, ujal se jí strýc druhý; jak pověděno, lakomý a zlý, hned propustil dvě služebné a všechnu práci naložil Aničce na její tenký, ale nezlomitelný hřbet. Himllaudon, myslívala si, když ji všechny kůstky bolely a když v zimě v létě vstávala o čtvrté, aby do sedmi byla se vším hotova. Himllaudon, nebo také:

Sakra, sakra, sakra. Nepěkná to slova, za oněch pobožných časů ještě nepatřičnější než dnes, ale Anička do nich vkládala svou sílu vytrvání, naděje a odvahy.

V sedm ráno tedy, řekli jsme, bývala v domácnosti se vším hotova, i uháněla pak v děravých škrpálech přes celou Prahu do strýcova obchodu s moukou; byla tam krámskou. A že se jí dostalo té povahy, která ji nutila, aby za všech okolností, děj se do děj, to, co dělala, dělala správně, obchod za jejího vedení kvetl. Správnost: to bylo její jediné kritické, jediné mravní měřítko. Strýc s ní nezacházel správně, ale když už jednou byla jeho služkou a krámskou, byla správnou služkou, správnou krámskou; měla to v krvi. Místo oběda dostávala dva papírové groše; z těchto grošů, jakož i ze služby, kterou jí strýc platíval na svatého Jindy, našetřila si za šest let osmdesát zlatých na věno, a když jí bylo dvacet, provdala se za muže ničím nevynikajícího, ale správného. Byl sklepníkem u Zlatého anděla; Anna si s ním najala traktérství a výčepnictví v Karlíně.

Psal se rok osmnáctistý osmý, byly vojny proti Napoleonovi, Praha byla plná vojska. Anička s manželem začali vařit a šenkovat; vařili a šenkovali od časného jitra do pozdní noci a po zavření ještě chodili s putnami do řeky pro vodu. Mimoto Anička sama nakupovala, sama se handrkovala s ouřady, sama na všechno dohlížela. Kuchařit se naučila tak, že její omáčky se staly známými po celém Karlíně a i dál. Její pečená kuřata nikdy neměla obvyklou protivnou hospodskou barvu, našedle žlutavou, zmrzující; byla hnědá do zlatova, takže pouhý pohled na ně lidem vracel radost ze života. Ač vyučená v mouce, v krupařství, masu se Anna naučila rozumět tak, že když vybírala, nikdo ji neošidil: rozeznala na první pohled flákotu odleželou od čerstvě bité, vyzrálou od mladé. V pivu se tenkrát ještě nevyznala; nevadilo, vyznalť se v něm její manžel,

vyučený sládek. Však bylo také třeba, aby rozuměl něčemu, čemu nerozuměla ona, nechtěl-li se vedle ní propadnout do úplné bezvýznamnosti.

Ač hodný, mírný, hodně bručel, když si Anička k vší té dřině přibrala domů svou maminku, už zcela nemohoucí, a jednu ze sester, mrzáčka Madlenku. Ale ukázalo se, že i tento její čin, jako vždy, byl správný. Když těžce onemocněla na horkou nemoc, vyvázla životem jen díky tomu, že Madlenka ji ve dne v noci ošetřovala. Ale když se pak sestra od ní sama horkou nemocí nakazila, a jsouc neduživá, podlehla jí, Anna si to zle vyčítala a zavázala se své patronce, svaté Anně, že Madlenčinu smrt vykoupí tím, že nikdy nebude skrblá, aniž bude slepá a hluchá před cizí bídou a utrpením, a že bude, aby lidem opravdu a účinlivě mohla pomáhat, velmi, velmi bohatá.

Byla na nejlepší cestě stát se velmi, velmi bohatou, protože v traktérství se dveře netrhly, ale hospodářský krach z roku osmnáctistého jedenáctého připravil manžele o většinu úspor. Protože karlínské traktérství žilo povětšině z vojáků, po skončení napoleonských válek začalo upadat; tehdy si manželé najali malý pivovar na Malé Straně a zase se jim dařilo dobře. Po jedenácti letech manželství, vyplněných neustálou a klopotnou prací, Annin manžel zemřel; že ji život naučil všemu jinému než sentimentalitě, řekla jen krátce: „Už to má, chudák, odbyto, a musíme tam všichni," a vedla podnik sama, přívětivá, ale pevná, všudypřítomná, útlá, ale neúnavná. Už dávno zavrhla své himllaudon, své sakra, ale od zásady správnosti neustoupila o krůček.

Když jí bylo třiatřicet, provdala se podruhé, a to za nemladého, tlustého sládka Antonína Náprstka jménem. Nikdy nehověla bláhovostem srdce a smyslů; nelze tedy předpokládat, že k tomuto spojení s mužem o třináct let starším, než byla ona, ji pohnula

vášeň; byla to spíš jeho zdatnost v povolání sládka, jež ji přesvědčila o správnosti tohoto kroku.

Ani druhé Annino manželství netrvalo dlouho. Antonín Náprstek zemřel krátko potom, když byl splnil svůj životní úkol, to jest, když byl Anně předal všechny své vědomosti odborné a když s ní byl zplodil dva syny, Ferdinanda a Vojtěcha.

2

Hoši vystudovali střední školu, a tu panímáma rozhodla, že starší půjde na techniku, aby se v pivovarnictví povzdělal teoreticky, a mladší na práva, a to do Vídně. Vojtěch, mladší, podrobil se matčině přání nerad, strašilyť mu v hlavě onačejší věci než paragrafy. Zabýval se myšlenkou vydat českou encyklopedii; zabrav se do studia knih o Dalekém východě, oblíbil si Čínu a zamanul si stvořit českou sinologii. Jednou se začal učit arménsky, tu zase si vzpomněl, že založí v Koreji vzorné království, jindy pak se rozhořel nadšením pro Sibiř; kdo by to řekl do brejlatého, pohublého holobrádka se sýrovou pletí, jímž tehdy byl? Ale kampak na panímaminku Náprstkovou s encyklopedií, se sinologií, s Koreou, se Sibiří. Pojede na práva do Vídně, nebo ode mne neuvidí groš; a Vojtěch jel. Na právnické fakultě se sice dal zapsat, ale víc než na přednášky juristické chodil poslouchat geografii a etnografii. „Úkol života," zapsal si tenkrát do notýsku, „záleží v zdokonalování sama sebe. Žít pro jiné a ne pro sebe, toť povinností člověka."

Když nadešel rok osmačtyřicátý, zprávy o tom, jak lid v Itálii a ve Francii povstal, aby se domohl svobody, daly Vojtěchovi dočasně zapomenout na jeho zájmy národozpytné. Studenti schůzovali, řečnili, debatovali; tak i Vojtěch. V polovině března, toho

dne, kdy ve Vídni vypukla první revoluce, pronesl na přeplněném universitním nádvoří mladicky nadšenou řeč o svobodě tisku. „Nechceme bojovat jako vojáci mečem a bodáky," řekl tam, „naší zbraní, studenti, buď duch tisku, který nezabíjí, ale oživuje, neničí, ale tvoří, nerozsévá nenávist, ale lásku, neproklíná, ale žehná." Tento projev si dal natisknout na čtyřstránkový letáček a rozdával jej vzbouřencům. Krátkozraký, nemotorný, bojovat nedovedl, ale mával aspoň praporem – dodnes se zachoval obrázek z těch dob, na němž je zpodoben, jak stojí na barikádě, hájené posádkou studentů, a třímá revoluční korouhev – a řečnil, povzbuzoval. I není divu, že když revoluce ve Vídni byla potlačena, policie na něho vydala zatykač. Uprchl přes Prahu, kdež se tajně rozloučil s matkou, do Hamburku. Tam nasedl na plachetnici, a do Ameriky.

3

Tedy ne Východ, nýbrž Západ, ne Korejci, ne Číňané, nýbrž Yankeeové, bavorští vystěhovalci, indiáni. Veliká indiánka mu nastala po jeho útěku z Evropy, arci ne indiánka dobrodruha, muže koltů a tvrdých pěstí, nýbrž brejlatého syna vzorné pražské panímaminky, mladého muže, v jehož nepevném těle žil matčin duch správnosti a vytrvání. Kolportoval knihy, lepil pytlíky, vyráběl rakve, pracoval jako kameník; v Milwaukee na Michiganském jezeře otevřel si obchod s knihami; vydával svobodomyslný, ostře protiklerikální časopis; zřídil zprostředkovatelnu práce pro nezaměstnané dělníky; založil spolek, který měl přestěhovat české vystěhovalce, stará to jeho myšlenka, do východní Sibiře, na Amur, a agitoval mezi krajany pro tento podnik; věc se dařila, členů spolku přibývalo, ale nakonec ztroskotala o nezájem car-

ské vlády. Naučil se řeči dakotských indiánů, vypravil se k nim, a když byl ohromil pohlaváry, sedící u ohně, proslovem v jejich jazyku, jejž k nim spatra pronesl, vykouřil s náčelníkem dýmku míru a vyměnil si s ním jméno. Náčelník se jmenoval Čanda-huppa-sunta; těžko vyslovitelné jméno Vojtěchovo upravil si indián na Napoštan. Potom se Vojtěch vypravil do jižních států Unie, aby se přesvědčil na vlastní oči, jak se zachází s černými otroky, a přesvědčiv se, jal se cestovat – bylo před volbami – jako agitátor ve prospěch onoho kandidáta na presidentství, který měl v programu zrušení otroctví. Při tom všem četl a studoval, zakládal české noviny, vystřihoval a vylepoval si z časopisů všechno, co se týkalo Číny a Japonska, indiánů, černochů a dobročinných a výchovných ústavů. Přitom míval hluboko do kapsy. „Celé moje jmění je dnes 31 centů a dluhů na sta, ale jsem dobré mysli," zapsal si do svého notýsku.

Po celý ten čas panímaminka Náprstková s neúprosností sobě vlastní domáhala se omilostnění svého syna, chodila orodovat na policii, na místodržitelství a psala do Vídně supliku za suplikou. Psala, budiž poznamenáno mimochodem, neobyčejně ráda, s libostí využívajíc umění tak těžce nabytého – psala svým energickým těžkým písmem císařské hradní kanceláři, ministerstvu spravedlnosti, všem vlivným osobnostem, jež znala třeba jen od vidění. Neúspěchy ji neodradily; po devíti letech dosáhla svého. „Tak už se může vrátit, dovolení návratu mám v ruce," napsala synovi.

A syn se vrátil.

– To je dost, že už je zase tu, přivítala ho.

– Teď už zůstanu doma navždy, odpověděl.

– To bych prosila, řekla maminka.

4

Tenkrát dávno už byla majitelkou vlastního pivovaru, po svém původním majiteli zvaném U Halánků. Stál a do dnešního dne stojí na Betlémském plácku, nedaleko míst, kde v kapli v té době zastavěné kázával mistr Jan Hus. K zadnímu traktu hlavní obytné budovy, jednopatrové, svou poklidně starodávnou frontou obrácené k plácku, byla tenkrát natlačena slepenina domků a přístavků hospodářských, tolikrát přestavovaných a prostavovaných, že nebylo snadno se kloudně vyznat v té soustavě zdí a koutů, schodišť, teras, pavlačí a průchodů: tuhle várna, přízemní to haluzna bez zasklených oken, s krovovým sedlem na hřebenu střechy, kudy odcházela pára z vroucího rmutu, tuhle humno pro rostění sladu, nízké, kryté holými trámy, uvnitř do černa začazené, protože se tam topilo volným ohýnkem bez krbu, bez kamen; vedle humna hvozd, sušárna sladu, v němž se také topilo jen kouřem, tu pak stáj, kůlna, kašna, skladiště, bednárna, kropírna. V tomto prostředí Vojtěch s bratříčkem Ferdou vyrostli, tady překáželi, když byli malí, hrávali si na schovávanou v strašidelné tmavé místnosti, v níž byly uskladněny žoky chmele, dívali se z pavlače obytného domu na poutavý obřad požehování, kdy ze sudů, vylévaných smolou, uprostřed kotoučů šedého kouře příšerně šlehaly plameny, proměňující postavy bednáře a jeho pomocníka v šarlatové kašlající ďábly.

Pivo se vařilo jednou týdně, vždy v úterý, a to od časného jitra; bývalo ještě tma, když Vojtěch slýchával zpěv, jímž se ospalá chasa, pracující při kotli, zdržovala od dřímoty, aby někdo nespadl do vroucí tekutiny. Mláto, jež zbylo po várce piva, sypalo se pak dřevěným korýtkem do vozu, taženého párem bílých volečků. Ve čtvrtek chasa hlídala kvašení mladého piva, na pátek připadala

sbírka kvasnic a dolévání, na sobotu převážení piva do sklepa; v pondělí pak se připravovala nová várka, čistil se kotel a štoky, a tak týden co týden, měsíce, léta.

Po Vojtěchově návratu z Ameriky panímaminka mnoho řečí nenavedla. – Tak, a teď koukal něco dělat pořádného, řekla mu a šla si po svém, pevně útlá a nezdolně čilá, jako vždy od časného jitra do noci na nohou, nenahraditelná, neošiditelná. Obchodník přiveze chmel, otevře žoky; nahoře, na povrchu, jsou narafičeny nejlepší hlávky. Ale kam na panímaminku s takovou naivností. Ani se nepodívá, jen vyhrne rukáv, zajede rukou do pytle až po rameno a vyloví vzorek. – To není chmel, to je smetí, řekne pak obchodníkovi. – S takovou na mne nechodějí.

Bývala vždy v tmavém, bez ozdob, na hlavě bílý čepeček s nažehlenými varhánky, rámující její úzkou tvář s dlouhým energickým nosem.

Splnila do písmene slib, jejž kdysi učinila své patronce, svaté Anně. Byla teď velmi bohatá – kromě závodu U Halánků jí patřil také pivovar na Dobytčím trhu, jejž vedl její starší syn Ferda, a před cizí bídou nebyla, jak si předsevzala před lety, ani slepá, ani hluchá. Kdo přišel prosit o chléb, dostal po bochníku; bývalo takových almužníků až na čtyři tisíce do měsíce. Pověst o její dobročinnosti se rozšířila do dálek; až pod Tatrami si vyprávěli vandrovní dráteníčci, že v Praze u panímaminky od Halánků je možno se zadarmo najíst a vyspat. Pošta jí denně doručovala balíky dopisů s prosbami o pomoc, o podporu; panímaminka pomáhala, podporovala, kdožkoliv ji požádal.

Vojtěch s tím souhlasil nesouhlasil. Dobročinnost je krásná věc, říkal mamince, ale lépe by bylo bojovat proti příčinám vší té bídy. Cítil se v Praze velmi nešťasten. Policie ho sledovala na každém kroku; když ho maminka poslala třeba do Žatce na nákup chmele,

musil nejprve na policii žádat o povolení k cestě, v Žatci oznámit na četnické stanici příjezd, pak meldovat odjezd a po návratu do Prahy mu bylo znovu se hlásit na policii. Nedá se tu dýchat, stěžoval si svým bývalým kolegům z gymnasia, kteří ho navštěvovali, vábeni jeho slávou revolucionáře a světoběžníka. Něco se musí dělat; ale co? Viděl, jak zaostalý je náš průmysl a doprava, jak středověké školství, spoutané dohledem církve, jak zanedbané je zdravotnictví, jak nevzdělané a společensky utlačené jsou české ženy. Panímaminka pozorovala s úzkostí, jak se syn trápí, jak je nespokojen, a třásla se, aby jí znovu neujel do svobodné ciziny.

Přivezl si z Ameriky dvě těžké bedny, ale dlouho se neměl k tomu, aby je otevřel. V jedné jsou knihy, v druhé jen takové památky, odpověděl panímamince, když se ho zeptala, cože má v těch kisnách. Teprve po třech měsících, když se už smířila s myšlenkou, že z Vojty nikdy nebude pan starý, pivovarník, průmyslník, zastihla ho, jak stojí ve svém pokoji uprostřed věcí, jež vytahal z jedné z obou beden – byly to exotické masky, jakýsi primitivní ruční mlýnek na obilí, pestře malovaný oštěp, válečná sekyrka a jiné krámy – a přemýšlivě nadouvaje své červené, tehdy už zducatělé tváře, hladí si dvěma prsty bradku.

– Tak to jsou ty památky, řekl, uhlídav panímaminku.

Zvedl ze země bělavou koženou deku a podal mamince cípek.

– Tohle jsem dostal od svého rudého bratra Čanda-huppa-sunta, mákněte, jak je měkká.

Mákla, ale dívala se ne na deku, nýbrž synovi do očí. Byly naběhlé slzami.

– Měkká, řekla. – Ale mělo by se to někam uložit, aby to bylo pěkně pohromadě, když už to sem navezl.

– Mělo, řekl syn. – Mám tamhle ještě bednu kněh a nevím, kam s nimi.

– Dala bych mu na to vyklidit ten modrý pokoj, ví, ten, co má okna do Betlémské ulice.

– To by bylo dobře, maminko.

Pohladila ho po vlasech, sestřižených do kratičkého ježka.

– Však on si zvykne, uvidí, řekla.

– Nezvyknu si, maminko, odpověděl. – Člověk si nemá zvykat, protože zvyk je konec života. V Americe jsem jezdil a mluvil pro zrušení otroctví, protože jsem si nemohl zvyknout na to, že tam pohánějí černochy tady tím. – Ukázal na strašný karabáč z hroší kůže, pokojně ležící na posteli. – Zvykne si někdo na kamínek v botě? Nezvykne, a nebude mít pokoj, dokud ten neřád z boty nevysype, rozumíte mi, maminko?

Přikývla, potěšena jeho přiznáním, že ani v té Americe si nezvykl. Proč by se tam tedy vracel? myslila si. On už je zkrátka takový, že ho všude něco tlačí.

5

Když v dvaašedesátém roce byla v Londýně otevřena Světová výstava, Náprstek se tam rozjel a k maminčině nesmírné radosti se vrátil ožilý, nadšený. O tom, co na výstavě uviděl, uspořádal několik veřejných přednášek, o nichž nestačí říci, že byly úspěšné: působily jako požár.

Mluvil o nových průmyslových vynálezech, u nás neznámých, rozvíjeje základní myšlenku o vztahu strojů k vzdělání lidu. Používáním strojů, tvrdil, uspoří se množství času, jehož pak lze využít k učení, k četbě, zkrátka k osvětě. Předvedl několik drobných domácích aparátů, jež z Londýna přivezl, především ledničku, ždímačku a pračku, a prohlásil, že hlavně naše ženy potřebují se

povzdělat, sednout si občas k pořádné knížce, namísto aby utrácely čas zastaralým výkonem své domácí roboty. Ještě nedávno roztápěly síru na lžíci a protahovaly skrz ni bavlněnou nit. Dnes jsou osvobozeny od této práce, protože strojní průmysl jim dodává sdostatek laciných sirek. Ale všechny ostatní domácí práce, ať je to šití nebo praní, žehlení nebo mytí podlahy, se dodnes dělají stejně nemožně, stejně divošsky primitivně, jako se dřív rozdělával oheň.

Od těchto postřehů zbýval už jen krůček k tak řečené ženské otázce; Náprstek ten krůček udělal tím snadněji, že měl před očima obraz své skvělé matky. Rozohniv se, vyprávěl svým posluchačům, jak se v cizině ženy uplatňují ve všech oborech, mluvil o lékařkách, badatelkách, učitelkách, spisovatelkách, veřejných pracovnicích. Žena, prohlásil, má právě tolik nadání jako muž; proč by se tedy, když ji lidský důmysl osvobodí od všech nízkých zaměstnání, nemohla účastnit vyšších životních úkolů?

Zápalná myšlenka nemusí být veliká, ale musí být nová. Myšlenky, jež Náprstek pronášel před davy posluchaček, rostoucími do tisíců, byly u nás víc než nové: byly neslýchané. V lednu hned příštího roku dostal Náprstek adresu podepsanou třemi sty pražskými ženami. Vám náleží čest, stálo tam psáno, že jste měl první v národě našem cit pro naši bídu; neboť bídou jest, vychová-li se dívka jen pro muže a vstoupí-li v sňatek jen proto, že nedojde jinak zaopatření; bídou, cítí-li v prsou svých vlohy a musí-li je umořit proto, že společnost jich nedovede a nechce použít. Ano, my se budeme učit, my se budeme vzdělávat, nedbajíce vtipkaření a krčení ramen, neboť bez boje není vítězství. Proto jste k nám promluvil slova, jež mnohému jsou k smíchu, ale hlas jejich prochvěje věky, neboť kam vnikla, tam se povznese mravnost. Toto uznání naše vás odměniž za vše, co jste pro nás podnikl a co ještě pro nás učiníte.

Náprstek přečetl mamince tuto adresu nahlas. – Tři sta ženských, řekl pak, zamyšleně si hladě svého ježka. – Kam je jen dát?

Maminka arci nechápala. – Kam by je dával? zeptala se.

– Ale přece tuhle píšou, že se chtějí vzdělávat, řekl Vojtěch. – To je od nich hezké, ale jak do toho? V Americe na to jsou vzdělávací kluby. Já sám jsem takový vzdělávací klub založil. To bylo v Milwaukee, při mém book-store.

– Při čem? zeptala se.

– Při mém kněhkupectví. Já měl tam v Milwaukee kněhkupectví, víte. Byla při něm čítárna s časopisy, pořádaly se tam přednášky, zkrátka takový klub. Uprostřed byla fontána. Stříkala z ní taková pěkná stříbrná voděnka.

Panímaminka nic, loupla po synovi očima, stáhla ústa a šla si po svém.

– Tak už vím, kde by mohl být ten jeho klub, nebo jak tomu říká, navázala večer. – Kdyby se mezi tím pokojem, kde má ty památky, a sousedním pokojem, ví, tím kytičkovým, vybourala stěna, tak by se tam vešel docela pěkný klub.

Neodpověděl, jen nadouval své ducaté tváře, ale bylo na něm vidět, že má radost.

– Ale fontána tam nebude, dodala panímaminka.

6

Když ho propustili do penze, správněji řečeno, když jeho žádost o propuštění byla příznivě vyřízena, jurisdoktor Mojmír Vácha se rozhodl, a proti jeho rozhodnutí, jak známo, nebylo odvolání, že se s rodinou přestěhuje do Prahy. Tam je prý nikdo nezná, tam je sice

stejně jako v Chrudimi nebudou lidé zdravit, ale pouze z důvodů cizoty, tedy ne proto, že by je chtěli urazit; tam také budou žít laciněji, než jak žili v Chrudimi nebo v Hradci, protože v Praze nemají společenských závazků; a on, jurisdoktor Vácha, si tam může v klidu a odevzdanosti doklepat svůj zmařený život.

Najal pěkný byt o čtyřech pokojích na Františkově nábřeží, s pohledem na řeku a na královský hrad, v starém, vážném domě, jehož zadní trakt vedl do tiché uličky zvané Poštovská. Paní Magdaléně se činže zdála drahá, ale manžel řekl, že je zvyklý dobře bydlit a nemíní své zvyky měnit. Teď už není na něm, aby se uskrovňoval, nýbrž na jeho dcerách, jež navzdory všem jeho obětem, navzdory tomu, že si pro ně po celý život utrhoval od úst, zůstaly na ocet. S bály, s plesovými toaletami, s tanečními večírky, s parádou, s kávovými dýchánky je konec; bude se žít skromně, ale aby se nadto ještě žilo někde v sklepní díře nebo v mansardě, to, prosím, ne.

Takto promlouval jurisdoktor Vácha k ženě a dcerám, stejně nevrle a uštěpačně, jako k nim promlouval za stara, stejným způsobem neomezeného pána a pohlavára, ale ač písnička zůstala táž, chyběl jí vzlet a vnitřní síla. Omrzelý, bezcílný, připomínal starý kolovrátek, poškozený prudkým nárazem; tytéž melodie se z něho linou jako dřív, ale bez důrazu a břitu, rozvrzané a rozklížené. Dával se ostatně k takovým projevům strhnout jen zřídkakdy, protože po většinu svého času, tráveného v penzi, pořád jen spal. A ženský ostatek jeho rodiny byl stejně porouchaný jako on. Hana s podlomeným zdravím, bez vůle k životu, prázdná jako puklá váza, Bětuše otřesená svým neštěstím, tak ohromným, že nebyla stále ještě s to je pochopit, a maminka trojbolestná, neboť trpěla za všechny tři, za muže a za obé dcery, sesychajíc zklamáním a hořem a krčíc se strachem před neznámou novou katastrofou,

jež možná přijde, aby se zhroutilo i to, co ještě jakž takž stojí. Tak tedy vypadali Váchovi v oné době na podzim roku šestašedesátého, o níž je řeč: tak špatně, jako by nikdy už nemohlo být líp.

Jurisdoktor Mojmír Vácha měl v Praze sestřenici Jindřiši rozenou Váchovou, manželku očního lékaře Adalberta Elsasse, paní maličkou, zjevem nepatrnou, ale nadmíru všetečnou a podnikavou. Vácha pro úsporu u ní přenocovával, když za starých dobrých časů míval v Praze úředně co dělat, a spávala u Elsassů také paní Magdaléna, když jezdívala do hlavního města na nákupy. Hana s Bětuší ji neměly rády, a to hlavně pro její oblíbené „měla by" nebo „neměla by", jímž uváděla své nadmíru časté rady: Měla by si česat vlasy víc do čela, nebo neměla by nosit tak vysoké podpatky, to se pro slušnou dívku nehodí, nebo měla by nosit klobouky s větší střechou, aby ji sluníčko neopálilo, a podobně; takto je obě teta Jindřiše Elsassová poučovala napořád, kdykoli se s ní setkaly.

Když se Váchovi začali zařizovat v novém bytě, už tu byla teta Jindřiše, hubená, autoritativní, oblečená s hledanou prostotou, celá v šedivém, bez jediné ozdůbky. Přišla, aby prý chudince Magdě pomohla, ona má od toho pojem, co to je stěhování, ona ví, že při stěhování je každá pomocná ruka dobrá; je lepší, jak se říká, dvakrát vyhořet než jednou se stěhovat, a Magda, pokud jí, Jindřiši, je známo, se letos stěhuje už podruhé; však je, ubožačka, celá zedřená a utýraná, měla by zapřáhnout do práce také manžela, kdepak se Mojmír špacíruje?

Když uviděla Hanu, teta nad ní spráskla ruce, jak prý je zhublá a pobledlá; měla by užívat rybí tuk a jíst hodně cukru a medu, to dělá zázraky, a hlavně spát, spát! A Bětuši poradila to, co jí poradila už mnohokráte: měla by si zajít do ordinace jejího muže, očního lékaře, aby se podíval, nedalo-li by se něco dělat s tou její ošklivou šilhavostí.

– Protivná jako vždycky, řekla Bětuše Haně, když si vybalovaly své věci, zatímco teta Jindřiše ve vedlejším pokoji dařila svými radami maminku. A Hana na to, že po jejím soudu je teta ještě protivnější, než bývala. Sotva to dořekla, otevřely se dveře a paní Jindřiše vkročila s laškovným:

– Smím? Považovala za samozřejmé, že smí; její otázka byla míněna humoristicky, byla tedy, jak praveno, laškovná.

A hned zvedla k očím lorňon, aby si prohlédla pomačkanou plesovou parádu, již Hana právě rozložila na pohovce, než ji vyžehlí a pověsí do skříně; a pohled jejích tmavých očí, ozbrojených skly pro krátkozraké, padl na róbu z loňského úřednicko-vojenského bálu, na němž se Hana seznámila s Tongráczem, na první to a poslední kreaci *de la grande couturière de Hradec Králové*.

– Pěkné, tuze pěkné, řekla; vyslovila tuto pochvalu tak, že zněla jako odsudek. – Kdo to šil?

– Já sama, řekla Hana.

Teta Jindřiše zakývala svou malou hlavou, již hladce sčesané vlasy s bílou pěšinkou uprostřed dělaly ještě menší.

– To dalo hodně práce, co? promluvila, když byla důkladně prozkoumala Hanino umělecké dílo, její mistrovský kus z tylu a mušelínu. – Měla by dělat něco rozumnějšího, Hanko, než mařit čas pícháním.

– Ráda bych, ale co?

– Vzdělávat se, odpověděla teta Jindřiše, spouštějíc od očí lorňon. – To je povinnost ženy devatenáctého století. Jsme dcery devatenáctého století a máme na to být hrdé – ona na to není hrdá, Hanko? Žena se drží svého práva na bláznivé oblékání, při těchto slovech teta Jindřiše ukázala pohrdavě nedbalým pohybem na Haninu róbu, – ale že má právo se vzdělávat, povznášet se, to je jí lhostejné. Karnýry, volánky, to je její, ale osvěta? To nic. Koukala

já. Já jsem se dávno vzdala všech těch ničemností. Oděv moderní ženy budiž čistý, vkusný, ale prostý. Teta Jindřiše chvíli se zalíbením shlížela na své vlastní čisté, vkusné, ale prosté odění, pak živě vzhlédla a dodala: – Měla by chodit mezi nás, Hanko. A ani jí, Bětuše, by to neškodilo.

Ukázalo se, že teta Jindřiše Elsassová, choť očního lékaře, je jedna z těch tří set osvícených žen, jež svého času, před půl čtvrtým rokem, podepsaly manifest adresovaný Vojtěchu Náprstkovi. Na jeho první přednášku přišla jen ze zvědavosti, jen ze všetečnosti, jen proto, že se proslýchalo, že se tam budou předvádět jakési nové kuchyňské aparáty. Jejím koníčkem, její jedinou zálibou a vášní tenkrát byla výroba domácích vín z borůvek, šípků nebo rybízů; host, jemuž nalila některé ze svých vín, nemohl se jí zavděčit lépe, než předstíral-li lstivě nevíru v její tvrzení, že to je mok doma zhotovený, v prostinkém občanském špajzu vykvašený, a trval-li na svém, že nádherný nápoj, perlící se v jeho sklence, nemohl vzít svůj původ jinde než na ušlechtilých vinicích francouzských nebo italských. Tak prostoduchá byla teta Jindřiše ještě na počátku roku šedesátého třetího. Měla-li za to, že na přednášce slavného cestovatele Vojtěcha Náprstka se doví něco nového o výrobě domácích vín, byla zklamána; ale jaké se jí dostalo náhrady! Myšlenka ženské emancipace, s níž se tam seznámila, uhnízdila se v její hlavě, až dosud nikdy ničím neoplodněné, zapustila tam kořeny, a nenalézajíc odporu, rozbujela se s razantní prudkostí. Teta Jindřiše byla nadšena, zdálo se jí, že poprvé vidí svět v pravém, oslnivém světle; pochopila, že je nepochopena a že dosud nežila. Její manžel, doktor Elsass, se prudce dopálil, když mu poprvé vyčetla, že v ní vždycky viděl jen ženu, ale nikdy ne člověka; když pak tuto ideu vhodně rozvíjela a doplňovala, pohrozil jí, že jí nabije, že požádá papeže o dispens na rozvod, že se od ní odstěhuje, že ji dá zavřít

do blázince – vše marno, myšlenka byla tu a držela se všemi drápy Jindřišiny šedé mozkové kůry, nevypuditelná.

Vojta Náprstek se v Jindřišiných očích stal světcem, apoštolem, ale po nedlouhém čase se jí zazdál krotký, příliš zdrženlivý, mírný ve svých požadavcích. Tvrdil-li, že žena má stejný nárok na vzdělání jako muž, došla paní Jindřiše k mínění, že žena má větší nárok na vzdělání než muž, protože ona to je, jež vychovává děti a musí proto být pečlivěji školena, musí mít větší rozhled a hlubší vědomosti než muž, který jen vydělává peníze a jinak nedělá pranic. Doktor Adalbert Elsass měl veliké, hrubé ruce, ruce lamželeza, s prsty, jimiž dovedl ohnout pětník. To vnuklo jeho manželce myšlenku, že takový obor, jako je oční lékařství, by byl daleko vhodnější pro ženy, ježto mají ruce jemné, útlé, citlivé. Přemýšlela, a snadninko objevila další a další pole působnosti, jež by ženy zastávaly zdatněji než muži, například dětské lékařství a porodnictví, dále zubní lékařství a chirurgii, dále inženýrství – žena je přesnější, akurátnější, spolehlivější než muž, dále vinařství – to je samozřejmé, anať sama paní Jindřiše dokázala své neuvěřitelné vlohy pro tento obor, dále advokátství – je notoricky známo, že žena má lepší vyřídilku než muž, notářství – ženy mají větší smysl pro pořádek než muži, nikdy nic nezaloží, mají o každé věci přehled. Netrvalo dlouho a v hlavince tety Jindřiše se okruh činností vhodných pro muže smrskl jen na havířství, kovářství a jiné těžké práce tělesné; v její fantazii se počal zřetelně rýsovat luzný obraz nové matriarchální společnosti. Tak daleko arci Vojta Náprstek nemínil jít; inu, muž se nezapře, říkala o něm teta Jindřiše s výčitkou.

Není tedy divu, že se jí znelíbila složitá plesová róba, kterou si Hana, nešetříc času, nešetříc očí, zrobila vlastníma rukama jen proto, aby přilákala některého z těch nízkých, hrubých, kostnatých tvorů, bezprávně si osobujících právo na vládu nad světem,

a nad lepší, moudřejší a ve všem všudy schopnější a nadto krásnější polovinou lidstva. Proto by Hana i Bětuše měly začít chodit tam, kam chodí i ona, teta Jindřiše, do ženského klubu, jejž po americkém způsobu založil Vojta Náprstek, pročež se nazývá Americkým. Tam největší naši učenci, filosofové a básníci pořádají pro ženy vzdělávací přednášky, tam se žije ušlechtile, obětavě, velce, tam se pracuje pro reformu národa a lidstva. Členky Amerického klubu si mimo jiné daly za úkol uskutečnit skvělou Náprstkovu myšlenku, jíž je zřízení průmyslového muzea, kde by se lidé od řemesel a továren mohli soustavně seznamovat s novými objevy a vymoženostmi technickými. Za tímto cílem směřují ženy Amerického klubu, pořádajíce veřejné sbírky, loterie a bazary a samy přispívajíce do klubovní pokladny částkami, jež by jinak utratily za parádu, za módní titěrnosti, za voňavky, bižutérii a jiné mrzkosti. Po celou dobu války a ještě dlouho po ní ošetřovaly raněné vojíny, vyráběly obvazy a cupaninu a bděly u lůžek umírajících; toť vznešené, toť plný a důstojný život ženy devatenáctého století. Nechť Hana s Bětuší děkují osudu – osudu, nikoli Bohu, neboť není Boha –, že mají takovou tetu, jako je ona, Jindřiše, která je pěkně vezme za ruce a do Amerického klubu je uvede. Tam jim spadnou šupiny z očí, tam poznají, že cílem ženy není otročit mužům, nýbrž pracovat, a že žena není jen samička, která se má vdát a rodit děti a víc už nic, nýbrž svéprávný, svobodný lidský tvor, který…

– Nepůjdeme nikam, přerušila Hana řečnící tetinku. – Do žádného klubu nevstoupíme, o žádné poučování nestojíme. Obrátila se na Bětuši. – Nebo snad stojíme?

Bětuše se velmi začervenala, sklopila svá pootočená očka, ale odpověděla tiše, leč pevně, stržena sestřinou autoritou:

– Nestojíme.

A když se teta Jindřiše vzpamatovala z úžasu a zeptala se, proč a jakým právem že odmítají její skvělou nabídku, odpověděla Hana, rozechvěná nevolí, že jejím i Bětušiným jediným přáním je, aby byly nechány na pokoji. Pořád je někdo poučuje, vnucuje jim svou vůli, říká jim, co se smí a co se nesmí; jsou tím už tak unaveny, že by chtěly umřít. – Co jsme už toho slyšely! volala Hana v rostoucím rozčilení. Učitelky, jezuité, maminka, tatínek, paní Collinová, paní lékárníková, to smíš, to nesmíš, to se hodí, to se nehodí, a co z toho je? Co jsme, jak vypadáme? Dvě marné, staré panny.

– Staré panny! Vyjekla teta Jindřiše. – Kolik je jí, Hanko, let?

– Dvacet, řekla Hana. – A jsem ráda, na mou duši jsem ráda, že mi je tolik, aspoň se už nikomu nemusím nabízet, a Bětuše také ne. Co jsme snesly ponižování za to, že jsme se nabízely marné a že nás nikdo nechtěl! A teď zase vy nás peskujete za to, že jsme se chtěly líbit a že jsme dělaly to, k čemu nás rodiče vedli! Chtěla jsem se postavit na vlastní nohy, stát se švadlenou, ale maminka říká, že děvče z dobré rodiny se nesmí živit samo. Dobrá, vzala jsem to na vědomí, smířila jsem se s tím, že jsem zbytečná, že jsem k ničemu, že jsem se narodila pro nic za nic, a nestojím o to, aby mi někdo vykládal něco opačného, než bylo to, co jsem slyšela po celý život, a aby mi snad nakonec četl levity za to, že jsem dobře oblečena a že nepracuji pro spásu lidstva.

Tato poslední slova vykřikla k zavřeným dveřím, jimiž teta Jindřiše, uražena, před chvílí vyšla z pokoje, aby vyhledala maminku a postěžovala si na chování její dcery.

– Hanka je hysterická, řekla jí. – Měla by ji tu a tam přetáhnout rákoskou, to je jediné, co na hysterky platí. Ta má hubu, to svět neviděl! A proč, prosím, proč si na mne tak vyjela? Protože jsem jí nabídla, že ji s Bětuší uvedu mezi lidi! Takové trdlo jedno venkovské, ruce by mi měla zulíbat, že se jí chci ujmout. Jsou poprvé ve

velkém městě, nikdo je nezná, nikdo o ně nestojí, já jim nabídnu pomoc, chci je představit v nejlepším pražském salónu, do kterého sama chodím, ale ona: Nechte nás na pokoji, my chceme hnít doma!

Zatímco Jindřiše takto hovořila, maminka rudla a bledla. – Hanka se asi zbláznila, já už si nevím rady, zaplakala a spustila se na židli, neboť ji opustily síly, kolena se jí rozviklala. – Já už si nevím rady, opakovala. – Já už si nevím rady. Pořád jsem tu tušila, že ještě něco přijde, a už to tu máme. Hana dřív jen mluvila z cesty, ale teď už se zbláznila nadobro. Co teď? Co mám dělat?

– Jak říkám, měla by vzít rákosku, Hana není o nic větší blázen než ona nebo já, je jen pitomá a paličatá, odpověděla teta Jindřiše, shlížejíc pohrdavě na svou příbuznou, jejíž slabost a bezmocnost jí dala příjemně pocítit vlastní sílu a svrchovanost. – Nebo řekla Mojmírovi, ať holce nařeže, když sama na ni nestačí. Když se někdo z hlouposti brání svému vlastnímu štěstí, musí se na něj násilím, co je to platné. Když někdo nemá rozum, musí za něj mít rozum někdo jiný. Ale jako že se jmenuji Jindřiše Elsassová, já neustoupím a nedopustím, aby dvě holky, s nimiž mám společnou krev, byly zůstaveny temnotám, já je vezmu do parády a udělám z nich takové osvícené moderní ženy, že se nepřestane divit, Magdo, za to jí ručím, že se nepřestane divit!

7

Tetinka Jindřiše Elsassová, dobrá diplomatka – i diplomacie, rozumí se, patřila k činnostem, jimiž by se po jejím názoru měly zabývat výhradně jen ženy – uhodla správně a dobře, že kdyby se před ním šířila o vzdělávacích a emancipačních snahách Ná-

prstkova Amerického klubu, neudělalo by to na jejího bratrance příznivý dojem. Proto když mu domlouvala, aby své dcery přinutil k poslušnosti, hovořila výhradně jen o tom, jak jemná a ušlechtilá společnost se u Náprstků schází, a že chce-li, aby se Hana s Bětuší seznámily s pražským světem, a přitom nechce-li si to nic nechat stát, nemůže udělat nic lepšího, než svěří-li své dcery jí, tetě Jindřiši, aby je tam dovedla a dělala jim gardedámu. Takováto řeč se Váchovi líbila; hlavně tetino ujištění, že ho to nebude nic stát a že holky nebudou potřebovat nové šaty, neboť členky Amerického klubu se oblékají velmi skromně, rozhodlo.

– Dobrá, budou tam chodit, pravil.

– A když nebudou chtít? tázala se teta Jindřiše.

– Řekl jsem, že tam budou chodit, opakoval doktor Mojmír Vácha a povzdychl si, aniž věděl proč.

Tak se stalo, že hned příští neděle o desáté hodině dopolední, za mírného dušičkového deště – byl počátek listopadu – teta Jindřiše Elsassová vítězně odváděla obě zachmuřené dívky na Betlémský plácek, do domu U Halánků, na přednáškové matiné. Dobrá, mé tělo tam jde, myslila si Hana cestou. Ale budou-li tam vykládat mému rozumu, že žena je plnoprávný, *svobodný* lidský tvor, nebude nade mne většího tupce, většího nechápavce, většího mezka; dřevu, patníku u cesty by kázali s větším úspěchem, než jak budou kázat mně. Ráno jsme byly v kostele na mši, teď zase táhneme s Jindřiší někam, kde se tvrdí, že Bůh není. Hrom aby to všechno rozrazil.

– Máte štěstí, dívenky, že hned napoprvé uslyšíte přednášku nad jiné významnou, hovořila cestou teta Jindřiše, spokojená s výsledkem své diplomacie. – Promluví k nám sám velký Purkyně, prý o vědomí – nevím, co to bude, ale bude to jistě zajímavé, protože Purkyně je někdo, snad víte, že je to učenec, jehož jméno je známo po celém světě.

Pokračovala pak něco v ten smysl, že prozatím, kdyžtě jejich práce je dosud v počátcích, musí se členky Amerického klubu spokojit přednáškami mužů, ale nebude prý trvat dlouho a budou už s to si přednášet samy, ženy ženám; to teprve bude ta pravá nezávislost, ta pravá emancipace. Ostatně ideál tento se už začíná uskutečňovat; pro jedno z příštích matiné se přihlásila jistá česká spisovatelka, jejíž jméno Jindřiši momentálně vypadlo z paměti, s přednáškou na téma O blaženosti. Nu, co tomu říká Hana, co tomu říká Bětuše? Žena, jak se do nedávna říkalo: pouhá žena, a promluví o něčem tak nesnadném, tak vznešeném, jako je blaženost!

Nadála-li se Hana, že členky Amerického ženského klubu jsou vesměs fanatické baby na způsob tety Jindřiše, byla zanedlouho vyvedena z omylu dosti příjemně. V přednáškové síni, již před třemi lety panímaminka Náprstková dala zřídit vybouráním příčky mezi dvěma pokoji, šeré, osvětlené malými plynovými hořáky, se stěnami vyplněnými od stropu po podlahu knihami, posedávalo na sklápěcích židlích s vysokými šikmými opěradly na padesát paní a děvčat, starých, mladých, a vedly si švadronivě a vesele, tak zvučně a mrštně, že je bylo slyšet až na nedělní uklizený dvůr, smály se a brebentily, jako by se byly shromáždily k táčkám, k dýchánku, a ne proto, aby vyslechly učenou přednášku o vědomí. Pletly, vyšívaly a klábosily, slovem počínaly si jako ženy zcela obyčejné, neemancipované, tak zabrány do svého povídání, že když přednášeč vstoupil do síně a stanul u stolku, krytého plyšovou dekou s těžkými třapci, splývajícími až k podlaze, trvalo chvíli, než všechny umlkly a pozorným tichem vzdaly úctu jeho přítomnosti.

Byl to stařec živých, pronikavých očí, jež se zdály tím pronikavější, že jeho hubená tvář s pevnými, tenkými ústy, rámovaná

stříbrnými vlasy, byla bledá, téměř bílá. A začal pak s úsměvem, dotýkaje se stolku jen konečky prstů, že tři roky už chodí do této síně mezi své milé přítelky, využívaje privilegia svých šedin – vskutku Purkyně byl jediný muž, jemuž bylo dovoleno sedávat mezi členkami Amerického klubu, směl ť sám Náprstek, zajímal-li se o některou z přednášek, vyslechnout ji jen skryt vedle v kamrlíku – tedy tři roky už sem chodí, ale přednáší zde u tohoto stolku teprve podruhé, to proto, že plně si je vědom, jak bědný je popularizátor, jak špatně dovede podávat učené věci způsobem neučeným, každému srozumitelným. Proto kdyby se stalo a on mimoděk zaběhl do hantýrky odborn ické, zasvěcené, nechať ho jen milé přítelky upozorní vlídným upomenutím; kdyby se mu pak, nedej pámbu, stalo a on mimoděk z lahodné naší mateřštiny zabředl do latiny, dovoluje svým posluchačkám, aby ho upomenuly venkoncem nevlídně, hvízdotem, pokud hvízdat znají, anebo dupotem; že dupat umějí velmi zdatně, o tom se on, Purkyně, přesvědčil na vlastní sluch a zrak, když jednou přihlížel na bálu, jak naše dámy tančí nový divoký tanec, zvaný beseda.

Když se utišilo šumění smíchu, vyvolaného tímto nevinným profesorským žertem, Purkyně pokračoval, že toto jeho upozornění bylo tím nutnější, že námět, jejž on k dnešní přednášce sobě vybral, je nade vše pomyšlení choulostivý, obtížný. Všechno, co víme, víme svým vědomím, neboť jakpak bychom to věděli jinak? Ale co to je vědomí, toť našemu vědomí velikým mystériem; netřeba nám hledati mystéria po nesmírných dalekostech všehomíra, mámeť je na blízkosti ve vlastním pokolení, ve vlastní útrobě, a tajemství vědomí je zajisté z nich ze všech největší. Podivný to úkol, zkoumati své vlastní vědomí, neboť při plnění úkolu toho pozorovatel a předmět pozorovaný jedno jsou, subjekt tu splývá s objektem, rozumovost člověkova se v sebe samu obrací. Ale ne-

couvejme před obtížemi a mějme na paměti vznešenou zásadu: Sapere aude! – V této chvíli se z jedné z posledních řad emancipovaných posluchaček ozval slabý pokus o hvízdnutí a zadupání, a učenec, usmáv se jemně, rychle se opravil: – Chtěl jsem říci: Odvažuj se mysliti.

Má uhrančivé oči, myslila si Hana; to je asi od toho, že tolik bádal, tolik přemýšlel. Jméno Jana Evangelisty Purkyně jí arci bylo známo, často četla v novinách o jeho slávě, o jeho členství v bůhvíkolika světových učených společnostech, o jeho řádech a vyznamenáních. Co objevil, v čem vynikl, jí jasno nebylo, pouze to věděla, že je nesmírně učený; a zatímco uvažovala o uhrančivosti jeho očí, uvědomila si s jistou tísní, že poprvé v životě vidí člověka opravdu vzdělaného. A vzpomněla si, jak v době, kdy se jí ještě jakžtakž líbilo na světě, čítala knihy francouzských romanopisců a básníků, jak si vtiskovala do paměti ty jejich myšlenky, ty jejich postřehy, které měly tu vlastnost, že… jakou měly vlastnost? To Hana zapomněla, jakož zapomněla všecko, všecičko v té pusté době, kdy se po Tongráczově smrti vrátila z předpolí hrobu do svého jalového, šedivého života. Takto uvažovala, zatímco Purkyně mluvil; chtěla ho sledovat, ale přitom se snažila si vzpomenout, jaká že byla vlastnost těch myšlenek, těch postřehů, jež ji uchvacovaly u jejích oblíbených autorů. Vzpomínala, ale vzpomenout si nemohla, poslouchala řečníka, ale nerozuměla ničemu, připadala si pojednou hloupá, ztracená a hodná opovržení a všechny nervy se jí rozechvěly lítostí. Zatímco pak tiše seděla, stiskajíc zuby, aby potlačila hanebný, bezdůvodný pláč, který se jí dral z prsou vzhůru hrdlem, až se dusila. Purkyně při řeči pomalu bloudil svýma pronikavýma očima síní; a Haně proběhlo tělem horko i mráz, když jeho zrak spočinul na její tváři; hle, někdo nový, řekl si asi, a pozorně si dívku prohlédl. On mě viděl, on mě vzal na vědomí, pomyslila si

a v ten ráz se jí mihlo hlavou to, nač marně vzpomínala: Zejména ty myšlenky se mi líbily, kde autor novým a netušeným způsobem osvětloval věci známé, tak říkajíc na dlani ležící, například: Řídíme se míněním veřejnosti ne proto, že má víc rozumu než my, nýbrž že má víc síly. Anebo: Ze všech ran nejnezhojitelnější jsou ty, jež byly zasazeny očima nebo jazykem. – A Hana pocítila nesmírnou úlevu, jako by se jí znenadání byla utišila nesnesitelná bolest hlavy.

– Takto tedy, zazněl v jejím zastřeném povědomí řečníkův hlas, – bychom snad mohli svou nedokonalou lidskou mluvou definovati pojem vědomí.

Stál vzpřímen, upnut do dlouhého černého kabátu se sametovým límcem a manžetami, a přednášel plynně, spatra, bez poznámek. Nejsem s to tě sledovat, myslila si Hana, ale tolik přece chápu, že nemluvíš ani o tom, že dívka, která se nevdá, je marnější než ropucha nebo krysa, ani o tom, že je svobodný, svéprávný lidský tvor, zkrátka, že neříkáš žádnou z těch lží a ohavných hanebností, které jsem poslouchala po celý život; ach, díky ti za to. Odhlédla k Bětuši, jež seděla vedle ní vpravo, čílko námahou svraštělé, a setkala se přitom s pohledem tetinky Jindřiše, která se na ni vítězně dívala lorňonem, maličko přikyvujíc hlavou, jako by chtěla říci: Hle, tyto duševní hody jsem ti přichystala já, teta Jindřiše, mně máš co děkovat, že smíš naslouchat přednášce našeho velkého Purkyně. Hana se zachvěla odporem a zlostí a rychle znovu obrátila zrak k přednášejícímu starci, jehož štíhlá, přísně vztyčená postava se černě rýsovala na leskle bílém pozadí kachlových kamen.

– Duch nevyzpytatelnou mocí, mluvil, – vnořen je do těla, které mu slouží jak za prostředek poznávání vnějšího světa, tak za hmotný nástroj. Ústrojné tělo tedy, budiž nám dovoleno tak říci, prostředkuje protivy, v nichž všechno vezdejší bytí na tomto světě

se nám jeví, protivu mezi hmotou a duší, jinak řečeno: mezi způsobem nevědomým a vědomým. Pouze v něm, v ústrojném těle totiž, volí si své sídlo vědomí se všemi svými stupni a mohoucnostmi, od prvého, nejvyššího stupně uvědomění, uvědomění to rozumového, kterým rod člověčí se vyznačuje, přes prostřední stupeň uvědomění vyššího živočišstva, které vybaveno jest jakousi obdobou rozumu, zvanou pudem a instinktem, až k temnému vědomí nejnižšího živočišstva, kteréž do rostlinstva přechází. V rostlinstvu pak moc vědomí je ještě jakoby zakleta, nemajíť rostliny libovolného pohybu ni citu vlastního, ale přece vládne hluboký a tajemný rozum jakýsi u zbudování jejich těles z nejjemnějších buněk, vlákýnek, cév a mázdřiček, nejpodivnější fantazie, nejněžnější krasocit u vytváření jejich podob a okras barevných.

– Není nám známo, aniž je nám dáno byť jen přibližně sobě představiti, pokračoval, – jaké myriády časů musily uplynouti, než se udál ten zázrak zázraků a než tvůrčí moc klopotnou cestou dospěla od prvního tvorečka jednobuněčného přes výtvary ústrojné, stále složitější a jemnější a dokonalejší až k živočichovi, v němž vědomí, u všech jeho předků nezřetelné, zvířecí, stalo se samocitem, samovědomím, než tedy došlo ku zrození člověka, jediného to strojence, kterýž vybaven jest mohoucností přemýšleti jak o světě vůkolním, tak o sobě samém, a kterýž dovede, méně populárně řečeno, sebe odlišiti od veškerenstva jej obklopujícího jakožto subjekt od objektu, osobu od předmětenstva, a sebe sama prožívati. Myriády časů, opakuji, uplynuly zajisté, než tato práce byla dovršena. Vězte však, přítelky mé milé, a postřeh tento není bez zajímavostí, že dílo toto věkovité podnes maličkou zkratkou neustále se opakuje a že vývoj každého zárodku, člověčího nevyjímajíc, jest zjednodušeným shrnutím pochodu, jenž proběhl od nejdávnějších dob stvoření až k nynějšku. Vskutku v lůně mateře

ukazuje se nejprve zárodek podoby kulaté s blanou a míhajícími se řasinkami; toť pravý nálevníček. Tvorek ten roste pak do délky a počíná se vykazovati páteří a obratlemi; toť první článkovitost, pravý to červíček. Ale tu už, aj, vzrůstá mozek, přidávají se dutiny se svými vnitřnostmi, srdce v různých stupních dospělosti, končetiny na způsob ploutví, podoba to ryby nebo plaza, kterouž nastávající člověk bez pardonu a bez výjimky musí přijmouti, stupeň dokonalosti, kterýmž nutně musí projít, než všechny části dospějí v pravý plod lidský, připravený k porodu.

To byl pro posluchačky přednášek Amerického klubu poněkud silný tabák; síní proběhlo znepokojené šumění, šepot a vrzání židlí; mnohé dámy musely notně usebrat zděšenou mysl svou a ze všech sil si připomenout, že jsou emancipované, oproštěné od starých předsudků, aby potlačily své nutkání omdlít nebo s polekaným pískotem se dát na útěk, jak byly k tomu vedeny svou dosavadní výchovou. Haně bušilo srdce, tváře jí hořely, nevěděla, jak se to stalo a kdy se to stalo, že starci začala rozumět, věděla jen, že mu rozumí, a byla tím tak šťastna, že slzy zoufalosti, které před chvílí se jí tlačily do očí, byly vystřídány slzami blaženosti. Rozumím, rozumím, je to možné? myslila si, a mimoděk přejímajíc ve své mysli starodávnou učencovu dikci, řekla si, zatímco on maličko se odmlčel, s úsměvem přehlížeje pronikavýma očima své znepokojené auditorium: Ejhle myšlenky, které poprvé, co svět světem stojí, pochopeny byly ženskými mozky.

– Že to, co nazýváme vědomím, navázal Purkyně po chvíli, – nemůže bytovati mimo těla hmotná, ústrojná, organická, a že mozek a nervy jsou jeho nezbytnými nástroji, toť pravda, o níž dnes stěží bychom mohli pochybovati. Otázka však, jak tyto nástroje u všeho všudy fungují a jaký je vztah hmotných dějů, které v nich probíhají, k dějům nehmotným, které odehrávají se ve vědomí

našem, je tak složitá, že většina badatelů krátce a dobře zlomila hůl nad možností jejího luštění a vědomí naše za něco venkoncem náhodného a zbytečného prohlásila. Hmotné děje v mozku a v nervech prý dály by se a projevovaly by na ostatek organismu svůj vliv, i kdyby nebylo vědomí, které by s jejich pohyby a dojmy živou účast mělo. Kdyby zde, v domě tomto, znenadání vypukl požár, dali bychom se na útěk anebo pokusili bychom se požár ten uhasiti, i kdybychom si nebyli vědomi, že něco takového se děje, podobně jako člověk náměsíčný chodí a správně rovnováhu svou udržuje, ač vědomí jeho v hluboký spánek pohříženo. Já sám bránil jsem se vždy přijmouti teorii tuto, ač není mi lze plně ji vyvrátiti a názorem lepším nahraditi tak, by nesmírná propast mezi jevy duševními a tělesnými jak náleží byla překlenuta. Jen tolik za to mám, že mozek nikterak není orgánem představ, v nichž dění naše duševní probíhá, a že toliko jest orgánem, v němž hromadí se volná duševní síla sebevědomá, tak jako v láhvi leydenskou zvané jest možno sílu elektrickou nahromaditi, a že na činnosti naší myslivé účastno je celé naše tělo, především ústroje smyslové a ústroje pohybu, že tedy každá představa naše jest v podstatě jakýmsi zamýšleným pohybem od mozku vycházejícím. Ale o tomto dosti, nechceme-li se nadmíru odchýliti od předmětu dnešního zájmu našeho; spokojte se, prosím, tímto stručným nástinem výsledku mého šetření, k němuž byl jsem dospěl, než nový pokrok možnost mi dal, bych o další krůček vpřed se pokusil. Míním tím objev, na němž sám skrovnou měrou účasten jsem byl, objev to buněk, z nichž skládají se nervové uzliny zvané ganglia, odkudž i buňky ty gangliovými zoveme.

Asi v oné době, kdy buňky ty objeveny, událo se mi drobnohledem pozorovati vajíčka zvířecí s jejich zárodečným váčkem a skvrnou. Nuže vězte teď, přítelky milé, že zmíněná gangliová

buňka vajíčku zvířecímu nápadně se podobá. Je to povětšinou kotoučovité rosolovité tělísko, uprostřed něhož jiné, daleko menší kulovité tělísko spatřujeme, a uprostřed tohoto nalézá se zrnko; celá buňka pak potažena jest průsvitnou blankou, na níž rovně co u vajíčka nalézá se skvrna. Vězte nyní, že gangliové ty buňky jsou ústřední orgány, z nichž ústřední činnost organická vychází a ke kterým naopak všechna vnější podráždění směřují. Připomeňme si nyní zmíněnou obdobu mezi buňkou touto a zvířecím vajíčkem. Vajíčko živočišné jest orgán k přenášení životní ideje; je tedy vedle hmotného obsahu vajíčka ještě síla ideová a tvořivá, kteráž nepochopitelným způsobem obraz mateřského ústrojí v sobě chová. Nuže nic nám nebrání v tom, pohybujemeť se v říši smělých dohadů, bychom i buňkám gangliovým jistý obsah ideový přisoudili a abychom každou buňku tu za jeden prvek vědomí přijali, a to od vědomí matného k nejjasnějšímu.

Některé z těchto buněk přináležejí výhradně jen velkému mozku; tyto by byly orgánem sebevědomí. Jiné pak jsou u spojení s buňkami, kteréž opět nervová vlákna k obvodu tělesnému vysílají, končíce v ústrojí sítnice oční, v labyrintu ušním, v hmatových tělíscích kožních, anebo v ústrojí pohybu pokračují. Nuž vidíme, že ústrojí živočišné jest malým světem do jisté míry samostatných individuí, mezi sebou spojených co nejdůvěrněji tak, že celkový život jejich jako individuum jediné se nám jeví. Tato individua však jsou také mezi sebou nesčetnými pouty spojena v jednotliviny vyšší, v našem lidském světě zvané rodinou, národem a státem, jejžto po plném právu organismem nazýváme, a nakonec lidstvem, na něž nám jest pohlížeti jak na víc nebo míň dokonalého nositele vědomí všeobecného, kterýmž příroda samu sebe si uvědomuje, nad sebou samou hloubá, sebe samu zkoumá a prožívá, sebe samu přetváří a opravuje.

– Neříkejte tatínkovi, poučovala tetinka Jindřiše své neteře, když je pak po kluzkém dláždění, za neustálého deště, provázela domů, – že přednášce byly přítomny jen dámy. Váš tatínek doufá, že si tam uděláte známost, a kdyby věděl, že páni tam nemají dovolený vstup, už by vás tam třeba podruhé nepustil. A hlavně neříkejte mu nic o tom, co jste tam slyšely, hlavně ne o té rybě, které se člověk podobá, než se narodí. To byste zaručeně měly s Americkým klubem utrum. Nic špatného na té rybě není, věda je věda, ale já si přece myslím, že Purkyně v tomhle drobátko přestřelil. Tak držte jazyk za zuby, buďte diplomatky, a příští neděli se budeme emancipovat dál.

8

Uplynul rok, uplynuly roky dva, Hana dávno už se zotavila z následků svého poranění, Bětuše dávno už oželela ztrátu svého jediného vážného nápadníka, dávno už se uklidnila maminka a otec přivykl životu předčasně penzionovaného úředníka. Ztloustl tak nesmírně, že do pasu všech kalhot mu musili všít klíny pídě zšíři, zlenivěl a zlhostejněl.

Když po svém denním poobědním spánku, jejž rok od roku prodlužoval, hekaje a zívaje postával a v ponožkách, s rozepjatou vestou a límcem u košile, rozcuchaný a v tváři lesklý, přecházel do jídelny, uhlídával tam vždy a beze změny mlčelivé postavy obou přeslic, sklánějících se nad stolem, na němž krejčovaly, měříce a stříhajíce a kreslíce na hedvábí či plátnu, suknu nebo brokátu; maminka obyčejně sedala u malého šicího stolku, u něhož v dřívějších letech zpravidla pracovávala Hana.

– Božínku, božínku, to je nějakého píchání! říkal tatínek, tučně kašlaje a drbaje se na krku pod límcem nebo vzadu za ušima. – Rád bych věděl, nač potřebujete na sebe tolik hadrů.

Uklidňoval tímto stále opakovaným výrazem podivu své svědomí, zachraňoval svou důstojnost; věděl až příliš dobře, že jeho manželka a dcery nešijí pouze pro sebe a že pracují, nebohé bývalé příslušnice nejvyšší společnosti Hradce Králové, na zakázku pro několik zámožných paniček z Františkova nábřeží, ale předstíral, že nemá o tom ani tušení a že nevinně má za to, že všechnu tu parádu potřebují jen pro sebe. Aby byl klid, nechávaly ho při tom tím ochotněji, že věděly, že svůj denně zdůrazňovaný údiv toliko předstírá; a bylo dobře na obou stranách, spokojeny byly žena a dcery, že mohou pracovat bez zbytečných řečí, a spokojen byl on, že jeho penze hravě vystačí pro celou rodinu a že jemu ještě přebude zlatka nebo dvě, aby si tu a tam zašel do hostince. Jen někdy, v intervalech stále delších, probouzelo se v něm jeho lepší bývalé já; tehdy říkal, smutně a vyčítavě upíraje na přeslice kalný zrak:

– A takhle to bude pořád, že. O vdávání se už ani nemluví, to jako by neexistovalo. To je pořád Americký klub sem, Americký klub tam, prý nejlepší pražská společnost, a nic. Nic. No dobrá, vždyť já nic neříkám, já už do ničeho nemám co mluvit. Kdybych byl zplodil obludy, prosím, obludu si nikdo nevezme, to je jasné. Ale… ale… Bětuše sice není zrovna krasavice, šilhá čím dál tím hůř, to je od toho věčného šití, ale… ale…

Tímto čtverým „ale“ končívaly jeho opožděné výlevy trpkosti; z pedagogických důvodů, aby v Haně neprobudil démona ješitnosti, v tomto momentu se vždy odmlčel a odcházel do ložnice, vzdychaje, šouraje nohama, navlečenýma do tlustých, mnohokrát spravovaných ponožek. Ale i tak řekl dost, a byla to řeč spravedli-

vá, neboť teď, když dosáhla věku dvaadvaceti let, ani v nejprudším záchvatu zloby by už o ní nemohl říci to, co o ní řekl před dvěma roky, že totiž vypadá jako papundeklový anděl na vánočním stromečku, vpředu nic, vzadu nic. Její krása se rozvila k té dokonalosti, jež hraničí s přísností a chladem a která snad ještě víc než živému tělu by slušela mramorové soše. Zplněla v ramenou a v bocích v té náležité, v té zákonité míře, jíž staří malíři dařívali své královny a bohyně, kresba její šíje byla současně bohatá a jemná, bledá pleť její tváře, poutavé líbezným kamejovým profilem, se nápadně odrážela od těžkých tmavozlatých vlasů, jejichž lesk Hana zvyšovala nánosem bronzového pudru; neboť ač po dvou letech členství v Americkém klubu jaksepatří emancipovaná a pilnou návštěvou nedělních přednášek nesmírně vzdělaná, Hana nepřijala světový názor tetinky Jindřiše, jejíž snaha připodobnit se mužům mimo jiné i šedostí a nevábností úboru připadala jí vždy scestná, nesprávná, ano směšná. Strojila se a šlechtila svůj zevnějšek v plné míře svých možností, a kdo ji viděl, dojista netušil, že v její hrdé, krásné hlavě, zevně obtížené pokladem vonného zlata, se skrývá hustohustý, křížem krážem prorostlý prales vědomostí z oblasti literatury a filosofie, dějin a zeměpravy, fyziky a metafyziky, folkloristiky i, nastojte, ekonomiky, politiky, juristiky a techniky.

Byl to celý zástup vědců spekulativních a exaktních, též literátů, též cestovatelů, mužů myšlenky i praxe, vševědů i znalců jediného jen oboru, jež v průběhu těchto i mnoha příštích let nadšeně obětavý Vojta Náprstek případ od případu umluvil, upomínal a uprosil, aby ho podpořili v jeho emancipačních snahách a v přednáškové síni U Halánků ex cathedra, přesněji u konferenčního stolku, krytého plyšovou dekou s třapci, pečovali o duševní rozvoj hrstky procitajících žen. Nedělní ty přednášky arci nebyly a ani nemohly vždy být tak bohaté a hutné jako zmíněný proslov o vědomí, kdy

Purkyně zahrnul své posluchačky několika ze svých myšlenek, na kterých si jeho šťastnější následovníci daleko později založili světovou slávu, například jeho postřeh, že zárodečný vývoj dnešního jedince je zkráceným a zjednodušeným opakováním vývoje, jímž prošli jeho dávní předkové, anebo myšlenka, že představy jsou zamýšlené pohyby. Stávalo se naopak, že některá z těch týdenních kázání byla tak chudá a nemotorná, že zpovykané auditorium se s okázalým pohoršením divívalo, proč se pan přednašeč k nim obtěžoval s takovým křápáním, jindy zase tak drtivě učená, tak nemilosrdně odborná, že posluchačkám šly hlavy kolem a neuvízlo v nich pranic.

Docházelo však také, a to nikoli výjimkou, ke chvílím oslnivého poznání faktů netušených, jasného pochopení myšlenek nečekaných, radostného prozření perspektiv dosud nezpozorovaných, souvislostí nepostřehnutých. Tak například přednáška o mravouce, již proslovil přísný jeden filosof pozitivistického směru a která na Hanu, jak víme, odchovankyni jezuitů, zapůsobila jako blesk.

Zlatým pravidlem mravním, základním zákonem etickým, řekl filosof úvodem, je Kristovo: Miluj svého bližního jako sebe samého. – Až potud bylo všechno v pořádku; překvapilo-li Hanu něco, bylo to to, že slyší zde, v Americkém klubu, přesně totéž, co slyšela v Hradci v církevní škole, v jezuitském kostele a i doma. Hned vzápětí však měla slyšet něco jiného, neslýchaného: – I když sebevíce s tímto pravidlem souhlasíme, pokračoval filosof, – neměli bychom zapomínat, že pravidlo to, u nás připisované Kristovi, je ve skutečnosti nejméně o půl tisíciletí starší než Kristus, a že Kristus tedy, pokud ho uznáváme za historickou osobu, není jeho autorem. V sedmém století před Kristem řekl Pittakos Mytilénský, jeden ze sedmi řeckých mudrců: Nečiň bližnímu svému, co sám bys měl za zlé. – V stejném

smyslu a stejnými slovy se v Řecku vyslovili několik století před Kristem Thales, Isokrates, Aristippos, Aristoteles, Sokrates, v Číně Konfucius. Ale neztrácejme čas otázkou autorství; hlavní věc, že s tím základním pravidlem křesťanské mravouky souhlasíme. Nemůžeme však souhlasit se způsobem, jak křesťanská mravouka pravidlo toto uplatňuje, jaké důsledky z něho vyvozuje. Všimněme si například věty: Vezme-li ti někdo kabát, dej mu také plášť. Tento příkaz je tak nelidský, tak odporuje základní lidské přirozenosti, že nelze jej důsledně dodržovat, leda za cenu soustavného sebeničení. Osvědčím-li však lásku k sobě samému ochotou ničit sebe samého, neprohřeším se proti základnímu zákonu křesťanské mravouky, když lásku k bližnímu osvědčím snahou ničit svého bližního. Důsledky tedy, jež křesťanská mravouka vyvozuje ze svého základního zákona, jsou tak nesmyslné, že základní ten zákon je jimi postaven na hlavu, je anulován.

Toto pohrdání sebou samým, pokračoval filosof, – tato tendence k sebeničení vedla za křesťanského středověku k nechutnému opomíjení péče o tělo; zavšivený, nemytý, nečesaný mnich byl ideálem křesťanského člověka; a Kristovo učení o slzavosti údolí, v němž se odehrává drama našich životů, které prý jest pouhou přípravou pro život věčný, mělo též nutně za následek i pohrdání přírodou, kulturou a civilizací, pozitivní vědou, všemi příjemnostmi a zjemnělostmi života a nakonec i, zcela logicky, ženou, která podle křesťanské mravouky je pokládána za nádobu nečistoty, za ohavný nástroj ďáblův, za pramen vší nepravosti, chlípnosti, hříchu. Jest člověku dobré, aby se nedotkl ženy, praví svatý Pavel. A na jiném místě: Ženy v shromážděních ať mlčí, neboť nedopouští se jim, aby mluvily, ale aby poddány byly. A na jiném místě: Žena ať se bojí muže svého. A na jiném místě: Adam nebyl sveden, ale žena svedena jsouc, příčinou přestupku byla. A na jiném místě:

Žena těla svého v moci nemá, ale muž. Nechť tedy vážené dámy zde přítomné laskavě vezmou na vědomí, že odstrčenost, poddanství, kulturní bída ženy, která dodnes trvá, jest důsledek oné mravouky, která prakticky ovládala mysl evropského lidstva po dvě bezmála tisíciletí a která ještě teď, v století páry a magnetismu, bývá považována – namnoze ovšem z neznalosti věci nebo z pouhé automatické setrvačnosti – za nejlepší, nejvznešenější, nejkrásnější ze všech mravouk.

Takto hovořil filosof, příjemně, přesvědčivě, špule úhledně rty a pohybuje prokvetlou bradkou, a jeho posluchačky tiše trnuly a žasly, stejně ohromeny jako tenkrát, když zvěděly, že člověk před narozením musí projít stadiem ryby nebo plaza. Ač nic nevěděly o křesťanské etice, víru v její dokonalost měly v krvi a nikdy o té věci neslyšely slůvko pochybnosti; a teď najednou, hle, tolik slov, a jakých! Byly až dosud přesvědčeny, že snaha o emancipaci je v naprostém souhlasu s křesťanskou morálkou a že kdyby se Kristus vrátil na svět, rád by k nim zavítal do Amerického klubu, aby jim požehnal a pochválil je za jejich činění; a tu se dozvědí, že právě křesťanská morálka to byla, jež je uvrtala k plotně a neckám a uzavřela jim cestu k osvětě! Rděly se a bledly a vrtěly se, některé starší paní pokukovaly k stropu, nezřítí-li se co nevidět, aby je pohřbil trestem za to, že naslouchaly tomu rouhání, aniž se pokusily rouhače umlčet; ale rouhač se rouhal poklidně dál, řka, že netřeba se však z toho všeho rmoutiti, vždyť i to ženské emancipační hnutí, jež se nakonec zdvihlo i v naší zanedbané zemi, jest jedním z důkazů, že nastal konec tisícileté zvrácenosti a že křesťanská mravouka už neplatí ani de jure, ani de facto, anobrž pouze de nomine, pouze a toliko jménem, tak tak, pouze a toliko jménem. Jde nyní o to, jakou novou, moderního člověka důstojnou a hlavně účinnou mravoukou tuto padlou a prakticky neúčinnou mravouku nahraditi.

Toto řka, žíznivě obrátil do sebe sklenici zteplalé vody, jež stála na stolku, a když si ovlažil hrdlo, dal na vědomí svým pozorným posluchačkám, že od Kristových dob, zejména na počátku tohoto století, už mnoho a mnoho myslitelů se pokusilo stanovit zbrusu nové mravní zásady, nezávislé na křesťanství; on však, přednašeč zde přítomný, nesouhlasí s žádným z nich, a kdyby to dámy zajímalo, hravě by dovedl všechny ty pochybené samozvané etické systémy zvrátit jako vratké kuželky. Zejména jistý Immanuel Kant – některé dámy se snad už někdy doslechly o tom neblaze proslulém jménu – leží mu v žaludku. Nuže tento filosof se nezaslouženě svého času proslavil stanovením mravního zákona, zvaného kategorickým imperativem, který má platit zcela bezpodmínečně pro všechny lidi, pro všechny národy, pro všechny časy, a to zcela neodvisle od vší vnější skutečnosti, od vší praktické možnosti: Jednej prý vždy tak, aby zásada tvého jednání se mohla stát obecným zákonem. Tak zní, přeložen do řeči populární, onen kategorický imperativ. Nuže tento blud ani není třeba vyvracet; vyvrátila jej moderní antropologie, která ukázala, že mnohé z toho, co považujeme za hřích, jako je vražda, cizoložství, krádež, platí u jiných národů za ctnost, ba za povinnost; stejně drtivě promluvila o Kantově mravním zákonu i moderní přírodověda, která dokázala, že svět fyzický, hmotný, a svět morální, nehmotný, jsou jedno a totéž, a že tudíž nemůže být mravních principů na hmotném světě nezávislých. Ale moderní pozitivní věda nejen rozvrací staré, škodlivé mravní zákony, ale dovede nám i ukazovat cestu k mravnosti nové. A jaká je tato nová mravnost?

Stanoviv tuto otázku, filosof dal zavládnout v síni Amerického klubu chvíli bezdechého napětí, než pronesl čtyři slova, jež vyvolala v auditoriu zašumění nového úleku, protestu, pohoršení: – *Člověk je společenské zvíře*, řekl pevným hlasem, toť pravda, již

stanovil v čtvrtém století před Kristem Aristoteles; k uklidnění nábožné části ctěného dámského posluchačstva budiž připomníno, že dokonce i katolická teologie si vysoce vážila tohoto filosofa a povždy se dovolávala jeho výroků. Nuže člověk je společenské zvíře. Jakožto zvíře je každý člověk sobec, egoista. Jakožto tvor společenský je každý člověk altruista, je tedy nadán přirozeným tíhnutím, ano láskou k společnosti svých bližních. Nová, přirozená, vědecky fundovaná morálka tedy musí být vybudována na rovnováze těchto dvou základních lidských sklonů, které můžeme bez nadsázky označit za přírodní zákony stejně platné a nutné, jako je zákon tíže nebo zákon setrvačnosti. Buď altruistou, prospívej lidské společnosti, protože tím nakonec prospěješ sám sobě; to je to pravé, to je přirozené a lidské. Žádný mravní zákon, vylouhovaný z metafyzického vzduchoprázdna, nepřesvědčí například muže, že nemá svou ženu bít, že jí nemá být nevěrný, že se k ní má chovat vlídně a slušně; teprve pochopení, že laskavý poměr k ženě se příznivě projeví na celém jeho životě rodinném, což půjde k duhu především jemu, muži, stane se mu reálnou, pevnou základnou k tomu, aby jednal tak, jak jednat má, to jest mravně. Čin odporující mravnosti, toť špatně pochopený egoismus. Nezacházej se svým bližním zle, protože se s tebou pak bude zacházet stejně zle; takto musíme rozumět základnímu mravnímu pravidlu křesťanskému, o němž jsme prve řekli, že s ním v principu souhlasíme, ovšem až na ty důsledky. Zakončeme svou úvahu velikým slovem Sokratovým: Ctnosti je možno se naučit. Výrok tento je dnes obzvláště aktuální, neboť v naší době se už vskutku nic neobejde bez učení, ani ta mravnost.

Domluviv, filosof znovu zvedl k ústům sklenici, a shledav, že je prázdná, s výrazem mírného podivu, zkoumavě do ní nahlížeje, postavil ji na stůl. Pak se krátce, ostře uklonil a odešel.

9

Jak dávné se zdají ty doby, kdy si obě sestry za tmy dlouho do noci povídaly o svých nápadnících, o nešťastném Mezunovi a Tongráczovi! Teď už se mluvilo jen o věcech velikých.

– Od narození nás s tou křesťanskou morálkou vodili za nos, řekla Hana večer v tu neděli, kdy byla s Bětuší vyslechla přednášku o mravouce. Odložila právě knihu – teď, kdy přispívaly na domácnost, bylo děvčatům mlčky dovoleno před spaním číst – a s rukama složenýma pod hlavou zadívala se ke stropu, osvětlenému svíčkou; a Bětuše s tichým zármutkem pozorovala pootočenými očky její líbezný profil, výraznou siluetou stínu nakreslený na stěně. – Člověk ani nepřestane otvírat oči, když se pak najednou doví pravdu, pokračovala Hana. – Ano, ovšem, křesťanská morálka to všechno zavinila, že jsme se nevdaly. Ale já toho už na mou duši nelituji. Než se provdat za někoho, kdo by se tou křesťanskou morálkou řídil a viděl ve mně služebnici a nádobu nečistoty, to raději nic. Ach, to bylo dnes nádherné! Já nedýchala, tys dýchala, Běto? Jen ten příklad s mužem se mi nelíbil. Muž se má k ženě chovat vlídně a slušně, aby v rodině byl pokoj a mír a aby on, Jeho Veličenstvo pán, z toho nakonec měl prospěch. Jak to, prosím? Jako by pokoj a mír v rodině závisel jen na muži! A jako by záleželo jen na mužově blahu!

– Už mluvíš bezmála jako teta Jindřiše, poznamenala Bětuše.

– Ne, nemluvím *vůbec* jako teta Jindřiše, na to Hana rychle a tak chladně, až na Bětuši zafičelo. Jak by Hana dovedla být zlá, kdyby k tomu měla příležitost! pomyslila si, zatímco sestra pokračovala ve svém monologu, hovoříc ke stropu v ten smysl, že správně pochopený egoismus, ano, toť beze sporu nejlepší, nejzdravější morálka; jen to by si ona, Hana, vyprosila, aby právo na ten zdravý egoismus urvali pro sebe zase jen muži a ženy aby opět jako

obvykle vyšly s prázdnou. Ty pán, já pán; to je spravedlivé a rozumné a zní to věru jinak než hloupé utopie tety Jindřiše, která reklamuje všechna práva pro ženy a mužům by nejraději upřela nos mezi očima.

Bětuše si povzdechla. – Jak tomu všemu rozumíš! Já nechápu vůbec nic, mám jen dojem, že mi pořád někdo nadává, jednou jsem ryba a plaz, a pak zase zkrátka a dobře zvíře. Já vůbec nevím, o co jde. Proč na ty přednášky chodím, když z nich nic nemám? Pověz mi, proboha, k čemu to je a co na nás čeká? Moderní ženy sem, moderní ženy tam, to je hezké, ale my jsme tam, kde jsme byli v Hradci, jen s tím rozdílem, že tenkrát jsme byly mladé! K čemu je ta celá emancipace a filosofie a jak se to všechno jmenuje, když se neumíme postavit na vlastní nohy?

Hana sfoukla svíčku.

– Moc, děvče, moc se ptáš, řekla pak, zatímco knot, jen zpola zhašený, žířil ve tmě červenožlutou jiskrou.

– Já se někdy v noci probudím, pokračovala Bětuše, – celá zpocená hrůzou a myslím si, co s námi bude, co s námi bude? Mě to teď tlačí i ve snu, nedá mi to pokoj, ani když spím. Sklenici vody nám nikdo nepodá, ale každý nás poučuje, poučuje! Tys před lety mluvila také tak, já se dobře pamatuju, cos pověděla tetě Jindřiši, když nás zvala do klubu. A teď to tak hltáš, tak hltáš!

– A co dál? řekla Hana. – Mám se ti za to omlouvat? Mám tě prosit, abys mi dovolila se vzdělávat?

Bětuše neodpověděla, a odmlčela se také Hana.

To bylo v onom nešťastném listopadu roku osmnáctistého šedesátého osmého, kdy lidé, zhýčkaní příjemnostmi strojní techniky, shledali k svému nemilému překvapení, že stroje dovedou nejen sloužit, ale i vraždit; jak jsme už vyprávěli jinde, na nové železniční trati z Plzně do Prahy došlo ke krvavému neštěstí, ke

srážce vlaků, jaké v naší zemi dosud nebylo a jež v představách poděšené veřejnosti bylo tím strašlivější, že noviny se zmiňovaly o počtu obětí pouze vyhýbavě, opatrně, parabolicky. Ale když byly trosky zničených vlaků odklizeny a mrtví pochováni, lidé začali zapomínat, a než se rok s rokem vystřídal, zapomněli nadobro.

Čas plynul, na postavení Hany a Bětuše se nic neměnilo, tatínek tloustl, maminka hubla, teta Jindřiše, konzervovaná žlučí své nenávisti k mužům, nestárla, a Americký klub kvetl, členek přibývalo a jejich činnost byla bohatá a rozmanitá. Pořádaly loterie, bazary, koncerty a veřejné sbírky ve prospěch průmyslového muzea a ženského sirotčince, jež Náprstek mínil založit, na vyšehradském hřbitově postavily pomník Boženě Němcové – do základního kamene vložily plechovou skříňku s deníčkem Amerického klubu – v letních nedělích chodily na hromadné výlety tu do Šárky, tu do Krče, tu na Nebozízek, v zimě sedaly v klubovně a naslouchaly přednáškám o telegrafu, o bráhmanismu a lámaismu, o skladateli Schubertovi, o ženách dramat Shakespearových, o optice, o Darwinovi, o Mexiku, o bakteriích, o královně Fredegundě, o cestách Marka Pola, o cukrovarnictví, o idealismu, o českých rybách, o malajském archipelu, o papírových penězích, o pesimismu a optimismu, o Pompejích, o houbách.

Někdy se postavil k řečnickému stolku sám Vojta Náprstek, rozmilý, s červeným bambulovitým nosem uprostřed ducatých tváří slavnostně zářícím a s ježkem na hlavě čerstvě přistřiženým, a vyprávěl svým svěřenkyním, jak někdy říkal, o nových a nových zázracích pohodlí a snadnosti – jednou o plynovém pražiči na kávu, jednou o lampě na petrolej, jež zářila o tolik jasněji než obyčejná lampa olejová, že posluchačky, když jim Náprstek lampu tu předvedl, odměnily její výkon nadšeným potleskem, a jindy zase o tlakovém hrnci Papinově.

Ondy pak přitáhl do přednáškové síně šicí stroj, a když byl pochvalně pohovořil o blahodárném významu tohoto vynálezu, vytáhl z kapsy pláténko.

– Teď vám tu na místě ušiju pytlík, abyste viděly, co ten stroj dovede, řekl.

Pláténko opatrně přeložil napůl, vsunul pod jehlu, pohnul setrvačníkem a už šlapal, šlapal, zrudlý v tváři, pozorný, se špičkou jazyka povystrčenou a stisknutou mezi zuby.

– Šel od toho, vždyť tam nemá nit, ozvala se za ním panímaminka Náprstková, která už chvíli stála mezi dveřmi, se zasmušilou nedůvěrou přihlížejíc počínání svého syna.

Vstal, zahanben. – Pravda, nevšiml jsem si, maminko, odpusťte, řekl, zatímco ona navlékala jehlu.

– A jak chtěl šít pytlík, když to neobroubil? hubovala panímaminka. – To přece dá rozum, že se to musí obroubit. – A už se rozkmitalo šlapadlo a paprsky setrvačníku zmizely, jak prudce se kolo roztočilo. – A je to, řekla. Hodila hotový pytlík na stůl a rázně odešla, nedbajíc frenetického potlesku, jímž ji klubovní dámy pochválily.

– Tak to vidíte, tak to vidíte! řekl Vojta Náprstek zmaten, navlékaje si pytlík na ruku s roztaženými prsty. – A pak ať mi někdo něco povídá. Tisíce let, tisíce let se píchalo, pích, pích, pích, a teď najednou stroj udělá trrrr, a je po píchání. Jen si všimněte, jak hezoučké, jak pravidelné jsou ty stehy, nejdovednější švadlena by to nedokázala. – Povysunul si brýle na čelo, jak činíval, když si chtěl podrobně zblízka něco prohlédnout. – Jeden jako druhý, jeden jako druhý, a viděly jste samy, jak zbystra s tím má paní maminka byla hotova! Dám kolovat, přesvědčte se, prosím, samy, jak je to hezoučké.

Podal pytlík jedné z posluchaček v první řadě, sešoupl si brýle na nos, a shledav, že jsou zamžené, jal se obšírně čistit skla ohromným kapesníkem, ozdobeným širokou modrou obrubou. – Ale

tohle všechno nic není, uvidíte, jakých zázraků se ještě dožijeme. Já věřím, dámy, že už v průběhu tohoto století se naše planeta promění v ráj. Lidský duch se konečně začíná osvobozovat od všelijakých těch náboženských spekulací, které ho stravovaly, a obrátil se plnou silou proti přírodě, aby jí vyrval všechna její tajemství. Naši potomci vstoupí do světa naveskrz dokonalého, který bude mít jen tu jedinou vadu, že všechno už bude objeveno a vynalezeno, všechno hotovo. Pravda, pravda, slýchám škarohlídy, že rozvoj techniky člověka… člověka…, Náprstek, chvíli nerozhodně mrkaje, hledal vhodné slovo, než se odhodlal říci: – … zpitomuje, a že člověk, vzdav se Boha a stýkaje se už jen s matérií, rozumíte, s hmotou, prý tupne a suroví. Ale to přece není pravda, řekněte, je to pravda? Není! Já bych řekl pravý opak, že lidský duch teprve v přírodních vědách našel sám sebe, a teprve tady dokázal, co doopravdy trefí. Jen si srovnejte tu nejmoudřejší myšlenku třeba Goethovu s principem parního stroje, a povíte mi samy, kde je víc vtipu. Vždyť parní stroj, to není jen parní stroj, to je báseň! Podívejte se, jak píst jezdí sem tam a otáčí kolem, ale reguluje taky posun šoupátka, aby to šoupátko uzavíralo a otvíralo cestu parní energii! Vždyť to je… je to venkoncem duchaplné, dámy moje, člověk žasne, jak to je chytré, a přitom jak elegantní, ano, já to myslím doslova, elegantní! Nebo třeba ten obyčejný malinký vynález elektrického zvonku, to takzvané Neefovo kladívko, stroječek, v němž přívodem elektrického proudu se vytvoří magnetická síla, kterážto magnetická síla přívod proudu hned zase přeruší, čímž ta magnetická síla zmizí, čímž přívod proudu se opět obnoví, čímž magnetická síla znovu se vzbudí a hned zase přívod proudu přeruší, pročež magnetická síla zmizí, čímž přívod proudu se obnoví… já jsem se smál, až jsem se za břicho popadal, když jsem to nedávno študýroval, a pak ať mi někdo řekne, že technika

ohlupuje člověka! Naopak, technika je chytřejší a zábavnější než kterýkoliv román nebo báseň, a já bych si troufl tvrdit, že fantazie spisovatelů bledne vedle fantazie inženýrů, vedle fantazie vynálezců. Vy dobře víte, že se před takzvanou krásnou literaturou nezavírám a že pro naši knihovnu nakupuji i romány a básničky, ale k tomu se rád přiznám, že když se chci opravdu pobavit a povznést a přitom poučit, otevřu si pořádnou fyziku nebo zkrátka knihu, ze které se něco nového dovím, cestopis, něco národopisného, nebo o výrobě koksu, svítiplynu; a to je mi, pane, četba. Ale když už mluvíme o těch románech, dámy moje, jeden romanopisec se mi přece tuze líbí, slyšely jste už jméno Jules Verne? Ten píše knihy o vynálezech, které teprve budou vynalezeny, například o řiditelném balónu, Pět neděl v balónu se jmenuje ta jeho kniha, a to je opravdu skoro tak zajímavé jako třeba učebnice chemie nebo matematiky, zkrátka výborný spisovatel to je. Nedávno vyšel ve Francii jeho nový román o cestě na Měsíc, o tom, jak v Americe, kdepak jinde, vystřelili do vesmíru kouli a jak ta koule se v umělou oběžnici proměnila, a to je vskutku až tuze pěkné čtení. Koupil jsem do naší knihovny hned pět výtisků toho spisu, protože vím, vážené přítelkyně, že ve volných chvílích horlivě cizí jazyky pěstujete, takže francouzské knihy hravě můžete čísti, a že váš rozhled už tolik se rozšířil, že vyprávění o letu do vesmíru vás bude zcela mimořádně zajímati.

Ve svém unesení si nepovšiml, že posluchačky jsou dnes jaksi nepozorné, že šuškají, ano, opouštějí svá místa a kupí se do klubíčka. Teprve když mnohohlasý šepot nadmíru zpronikavěl a jeho řeč se počala beznadějně ztrácet v propasti nezájmu, zarazil se a chvíli mrkal a mžoural krátkozrakýma očima, než uznamenal vzadu v koutě sálu hustý hrozen hlav, horlivě se sklánějících nad pytlíčkem, jejž před chvílí byl dal kolovat.

– Ach tak, já docela zapomněl tady na tu mašinu, řekl omluvně. – Kdybyste si ji snad, vážené přítelkyně, chtěly zblízka pro…

A vážené přítelkyně se ihned jaly drát kupředu takovým šturmem, že další jeho slova zanikla v dupotu a rachotu židlí.

KAPITOLA TŘETÍ
Bedlivý obchodník

1

Ateismus, víra v samospasitelnost vědy a průmyslové techniky, materialismus, pokrok, odmítání starých předsudků a pověr, emancipace žen, sbratření lidstva, umožněné novou osvětou; ze všech těchto idejí, jež Hana vstřebávala a jež na ni působily tak silně, že během dvou let dorostla v ženskou bytost plně sebevědomou a sebejistou, zaujala Bětuši jen jedna praktická myšlenka, že totiž stará panna za dnešních časů nemusí nutně být tak marná, hodná pohrdání a komická, jak o tom byla vždy ujišťována, neboť se může uplatnit i jinak než v šití prádla a spravování punčoch. To se jí líbilo, to ji uklidňovalo, když užuž propadávala zoufalství nad marným míjením času, nad skvělostí své sestry a nad svou vlastní nedostatečností.

Hana nejen zkrásněla, až přecházel zrak, nejen zbohatla vědomostmi nejrozmanitějšími a nejroztodivnějšími, ale zastínila Bětuši i svým uměním švadlenským tak nepochybně, že Bětuše by musila být anděl, aby se netrápila, když viděla, že zákaznice z Františkova nábřeží a z Poštovské ulice se začínají obracet výhradně jen na Hanu, jen s Hanou se radí, jen Hanu uznávají, jen Haninĕ vkusu důvěřují a stále častěji jí svěřují i práce nákladné a odpovědné, při nichž ona, Bětuše, smí jen pomáhat a poslušně přisluhovat. Ač u téhož stolu společně švadlily a většinu svého času trávily pospolu, odcizovaly se jedna druhé, přestávaly si rozumět. Biblická Marie nejen s prospěchem sedala u nohou učitelů,

naslouchajíc jejich slovům, ale vynikla i v praktické doméně Martině, a to byl pro nebohou Martu příliš silný tabák; anděl, pravili jsme, by musila být, aby nehořkla a nezáviděla své sestře, a Bětuše anděl nebyla. Její stará myšlenka sebeuplatnění, to, čemu říkala „postavit se na vlastní nohy“, vyhranila se v přesný a chvalitebný záměr osvobodit se od sestry a udělat se pro sebe.

V prosinci osmašedesátého roku, právě o vánočních svátcích, měl doktor Mojmír Vácha slabý záchvat mrtvice, z něhož vyšel zdětinštělý, ubohý stín bývalého autoritáře, brebtavý, s levým koutkem úst povislým, náchylný k lítostivosti nad sebou samým. Tehdy Hana nadobro už skoncovala s kastovními předsudky a přestala předstírat, že šije jen pro sebe. Tatínka rázně přestěhovala do zadního pokojíku, aby jí nedělal ostudu u zákaznic, jimž otevřela dveře bytu dokořán; mamince, která špatně viděla, přenechala všechnu starost o domácnost a Bětuši vzala pod ostré komando: – Tady uděláš takovéhle sámečky, ale ať jsou mi jeden jako druhý, a ty rukávy přijdou zkrátit, jak jsem je založila. Někdy ji kárala a ironizovala. – Aha, naše spása žehlička, říkala jí, když Bětuše se na svém díle snažila zahladit žehlením nenáležité záhyby. Nebo: – Kolik let budeš přišívat ty knoflíky?

A Bětuše polykala slzy bezmoci a pokoření.

Jednou, když dlouho předtím byla střídavě bledla a červenala, za nejpilnějšího píchání – pro dceru jistého bohatého mydláře z Františkova nábřeží právě pošívala bálovou sukni z bílého tylu úzkou růžovou pentličkou – vyhrkla znenadání zbytečně hlasitě a výhružně:

– Já se budu učit účetnictví.

A když Hana neodpověděla, neboť měla ústa plná špendlíků, a jen se na sestru tázavě podívala, cože tak zhurta a tak najednou, pokračovala, zalykajíc se napětím, že jí to poradil sám Náprstek,

když ho posledně po té strašlivé přednášce o významu antiky navštívila v jeho kabinetu a postěžovala si mu, že toho života má dost, že jí do žádné antiky nic není, a že mluví-li se pořád o osvobození ženy, ať jí tedy poradí, jak na to, a nejsou-li to všechno jen plané řeči. A on prý pravil, že to opravdu nejsou jen plané řeči, a že, i když ještě nejsme tak daleko, aby se žena mohla stát třeba lékařkou nebo poslankyní, přece existují obory, kde se už teď může slušně uplatnit, například obchodní kancelář. Ale k tomu prý je třeba jistých odborných znalostí, především účetnictví, to jest vedení knih. A ví prý o šikovném učiteli z jedné obchodní školy, který si rád přivydělá soukromými hodinami; a dokonce prý ví o dvou jiných děvčatech z dobrých rodin, které by se také rády učily účetnictví, a kdyby se Bětuše s nimi spojila, bylo by to levnější. – A já to udělám, já se budu a budu učit, volala tak rozčilena, že jí připadalo, že co chvíli musí omdlít – bylo to za jejího dlouhého života jedenadvaceti let poprvé, co se pokusila prosadit svou vůli a vykročit svou vlastní cestou, i není divu, že z toho na ni šly mrákoty, – říkej si, co chceš, já ti nebudu do smrti dělat pošívačku a učednici.

A rozplakala se náruživě, a plakala ještě víc, když sestra k ní popošla a opatrně jí sňala s klína sukni mydlářovy dcery, aby ji nezaplavila slzami.

– Proč brečíš, vždyť to je, holka, báječný nápad, řekla Hana, a když sukni odklidila, sestru objala a přivinula si k prsům její ubohou hořeplnou hlavu, což Bětuši tak překvapilo, že ihned přestala plakat a jen vykulila svá mokrá potočená očka. – To víš, šití ti moc nejde, une grande couturière z tebe nikdy nebude, ale v počítání jsi vždycky byla výborná, já jsem co živa ani dvě číslice pořádné nesečtla, ale ty jsi z počtů vždycky měla jedničku! To byla pravda; Bětuše vskutku nosívala domů jen samé jedničky, kdež-

to Hana mívala známky horší než špatné; jaká blaženost, slyšet z jejích vlastních úst doznání, že Bětuše nad ní někdy v něčem vynikala! Bětuše si povzdychla a znovu zaplakala, tentokrát z radosti. A Hana pokračovala moudře a mateřsky, že ani nemůže dost schvalovat sestřino rozhodnutí a že je naprosto přesvědčena, že Bětuše vynikne jako účetnice – toto slovo Hana sama razila – a udělá velikou kariéru.

Vrátila se pak ke zkoušecí panně, na níž prve cosi špendlila, a zatímco pokračovala v práci, mluvila o tom, jak zázračně se všechno změnilo od té doby, co se nastěhovaly do Prahy, a jak jinak se všechno jeví; ukázalo se, že to, co považovaly za neštěstí, za životní prohru a hanbu, ve skutečnosti je veliké, jedinečné štěstí. Jen se neprovdat! Jen se neprovdat! Ať teta Jindřiše mluví, jak mluví, je provdaná, žije z výdělků svého muže, a není tudíž ani moderní, ani emancipovaná. Když si Hana vzpomene, co jí hrozilo a že už chybělo jen maličko a ona se mohla prodat, totiž provdat, jímá ji hrůza. Není nic krásnějšího než stát se nezávislou na mužském plemeni. Jen to ji trápilo, že Bětuše to nechápe, tváří se jako boží umučení a má obě ruce levé; ale když i Bětuše pochopila, prozřela, když konečně procitla k novému životu, je všechno v pořádku, v nádherném, skvostném pořádku.

– Ale co tomu řekne tatínek? řekla Bětuše. – Co když ho znovu raní mrtvice, až se doví, že se chci stát účetnicí?

To bylo vskutku na pováženou. Smířil-li se jakžtakž s tím, že jeho dcery šijí, nelze si představit bez zachvění, co se stane, až mu Bětuše poví, že chce pracovat někde v kanceláři pospolu s cizími muži. Jeho „řekl jsem“ už dávno pozbylo vší síly a váhy, ale obava o jeho zdraví nebyla bez příčiny; mohlo by se vskutku přihodit to, co Bětuše nadhodila, a co, můj ty bože, potom? Nadosmrti by si to Bětuše musila vyčítat a on by ji dojista chodil strašit ve snu

a proklínal by ji: Tys mě zabila, hrom a peklo na tvou hlavu, bídná účetnice!

Sestry přetřásaly tuto otázku dlouho a starostlivě; rozhodly, že prozatím, dokud se Bětuše bude pouze učit, neřeknou mu nic, a pak se uvidí.

Prvního února pak roku šedesátého devátého Bětuše, umdlévajíc hrůzou nad odvážností svého počinu, ve společnosti dvou děvčat, jež hodný Náprstek sehnal dohromady, vstoupila poprvé do bytu pana Josefa Vykoukala, profesora na soukromé obchodní škole v Růžové ulici, a tam, za asistence staré paní Vykoukalové, jež pletouc punčochu, hlídala syna i jeho žačky, pustila se do světa, do něhož žádná dívčí noha v naší zemi dosud nevkročila, do světa aktiv a pasív, knih hlavní, pokladní, úvěrní a zbožní, do světa kont, účtů, příjmů a vydání. Jsouc ducha suchého, precizního, našla v tom veliké zalíbení a pan Vykoukal s ní byl spokojen jak náleží. Docházela pak do dalších hodin přesně, přesně platila pětadvacet krejcarů týdně, a o devět měsíců později, prvního listopadu, stejně jako obé její spolužačky, s tlukoucím srdcem přijala od pana Vykoukala vysvědčení, na němž bylo napsáno přeskvostným kaligrafickým písmem, že slečna Bětuše Váchová, narozená a tak dále, navštěvovala soukromý běh účetnictví jednoduchého i podvojného s prospěchem výtečným a svrchovaně si osvojila všechny vědomosti, jež ku vedení knih obchodních nezbytné jsou.

A Náprstek se nejen zaradoval, když jeho tři chráněnky se mu přišly pochlubit krasopisným osvědčením svého úspěchu, nejen je otecky pohladil po hlavinkách, nabitých čerstvými vědomostmi, ale postaral se i o to, aby ty čerstvé vědomosti mohly ihned uplatnit. Oběma Bětušiným kolegyním dopomohl k místu v účtárně Ženského výrobního spolku, který právě v té době byl založen – starší z obou se zanedlouho stala ředitelkou této ctihodné

instituce – a aby pomohl i Bětuši, navlékl se do důstojně šosatého kabátu, nasadil si cylindr a odebral se za svým dobrým známým, šéfem velikého obchodu se zbožím galanterním na Příkopech, Jan Born jménem, s nímž několik už let ho pojily společné zájmy pokrokářské a vlastenecké.

Mluvil pak do Borna tři čtvrti hodiny, citoval Jeffersona, Thomase Paina a Isidora Tannyho, jemuž navzdory tomu, že neexistoval, byl' si ho v zápalu právě v té chvíli vymyslil, vložil do úst krásný výrok, že „pracovní vlohy ženiny, toť poklad zahrabaný", funěl a zadýchával se, vtloukaje Bornovi do jeho bystré, uhlazené hlavy, že ještě to jediné, co jeho chvalně známému závodu chybí k opravdové světovosti, to jediné, čím se Born vždy míjel se svým burcovatelským posláním velikého českého podnikatele, to jediné, v čem zůstával pozadu, je to, že se dosud neodhodlal prolomit led maloměstského předsudku a zaměstnat ve svém obchodě aspoň jednu ženskou sílu, takovou, jako je jeho, Náprstkova, protégée Bětuše Váchová, dcera zemského rady na penzi, jedna z předních členek Amerického klubu, dívka počestná, moderní, inteligentní, energická, přičinlivá, zevnějškem příjemná a navrch všeho úspěšná absolventka kursu účetnictví jednoduchého i podvojného.

Bornovi, muži nápadů a novot – a jeho novoty, jak vyprávěno jinde, se mu vždy vyplatily –, zněla tato Náprstkova řeč dosti příznivě. Byla by z toho senzace, uvažoval, kdybych posadil do pokladny a k vedení knih *děvče*, no ne, ten Born, říkalo by se zase po Praze, jak se říkávalo, na so was, slyšeli jste už? Ovšem dělalo by to zlou krev, tím horší, že jsem vdovec, a zlé huby by mě pomluvily.

Vyslovil tuto obavu, a Náprstek se zasmušil.

– Dobrá, když máte takové myšlenky, nebudu naléhat, řekl. – Stárnete, milý Borne. Býval jste ve všem první, ale tentokrát nebudete. Založil jste první slovanskou firmu v Praze, první v Praze

jste zavedl prodej samovarů a šicích strojů, myslil jsem, že první ze všech obchodníků se zasloužíte o zdar ženského hnutí. Nu, nezasloužíte se, zaslouží se někdo jiný. Protože já slečně Váchové místo najdu, za to vám ručím, nemůžu přece dopustit, aby se z mého popudu učila účetnictví a nic z toho.

Co takto rozhořčeně hovořil, nasadil si cylindr a měl se k odchodu, ale Born ho zadržel.

– Počkejte, Náprstku, vždyť jsem snad tolik neřek! Dobrá, tak mi tu dívku pošlete, ať se na ni podívám – to snad ještě není znak staroby, když člověk uváží všechno pro i proti, než se k něčemu rozhodne!

2

Born se tedy na Bětuši podíval a přijal ji na zkoušku k vedení účtů a pokladny za čtyřicet zlatých měsíčně. Platil sice zaměstnancům padesát, ba až šedesát zlatých, ale uvážil rozšafně a zdravě, že přijímat ženské síly by nemělo – až na tu chvilkovou senzaci – praktický smysl, kdyby nebyly lacinější než síly mužské; a Bětuše přikývla k jeho návrhu s nediplomatickou dychtivostí. Poslední starost pak padla, když Bětuše po dlouhých odkladech a poradách se sestrou a s maminkou konečně vyšla s barvou ven a když otec přijal zprávu sice slzavě, ale bez úhony na zdraví. Plakal, a když se vyplakal, řekl k údivu ženy a obou dcer, neboť teď teprve si plně uvědomily, do jaké míry je sešlý a zlomený, že to všecko, všečičko je jeho vina.

– Odpusťte mi, dcerušky, odpusťte mi, to já způsobil, že si těma svýma ručičkama musíte na sebe vydělávat! volal, žalostně křivě ústa, jejichž levá polovina byla mrtvá, povislá, jakoby vytahaná

nadmíru těžkou fajfkou. – Jakpak jste se mohly vdát, když já všechno, co jsem vydělal, stačil rozkutálet a ani krejcar jsem vám neuložil na věno! Já na vás byl zlý, já vám vyčítal, že se nevdáváte, ale sám na sebe jsem měl být zlý. Teď je pozdě, já jsem na penzi, vy obě máte zkažený život, ta hrůza, když člověk na stará kolena nahlíží, že lepší by bylo, kdyby se byl býval vůbec nenarodil!

Bětuše s Hanou ho chlácholily, plakaly s ním, ale jeho trapná jeremiáda jim zněla jako z cizího světa; obě cítily, že od jejich příjezdu z Chrudimi neuplynuly pouze tři roky, ale věk celé generace.

A Bětuše nastoupila své místo.

– Slečna Bětuše Váchová chodila do obchodu velice pravidelně a ráda, neboť tichá práce ji vždy těšila, napsala Bětuše sama o sobě o třicet let později, když skládala rodinnou kroniku Váchů. – Pro správnost, úhlednost v práci a důkladnost byla šéfem hned oblíbena a vpravila se do všeho velmi brzy. Zpočátku ji sice velmi trápilo, že dámy, jež do obchodu přicházely, by nákupy své činily, okukovaly ji zvědavě, a často zaslechla i posměšné poznámky, jimiž se vyjadřovaly o postavení jejím prý pro ženu nepatřičném, ale ona dovedla důstojným chováním svým jejich nepochopení čeliti a plný respekt sobě zjednávati.

U Bornů měli tehdáž, pokračuje Bětuše, – obchod se šicími stroji v zadním lokále, do Celetné ulice, tam se prodávaly a všechny obchody se šicími stroji vyřizovaly. Šlo se z Příkopů hlavním závodem dozadu, pak jakousi uličkou do dvora, a tam do protějšího křídla, kde byly dvě veliké místnosti, v nichž uskladněny veliké pokladny ohnivzdorné, též nábytek z krouceného dřeva a konečně i šicí stroje. Tam vládl pan Stýbal, mašinista pan Stýbal, bývalý deštníkář, správce to všeuměl, který spravoval vše pro obchod i dům a také šití na stroji zdarma vyučoval, nebo zajisté šicí stroj

sebelepší málo by byl platen tomu, kdo nedovedl by mu vládnouti. Do této místnosti tedy chodívala slečna Bětuše desátku svou pojísti, kterou si byla z domova přinesla, neb pan Born nerad viděl, když v obchodě se jedlo.

Pan Born byl bedlivý obchodník a rád a často procházel místnostmi svého závodu, a tu mu byla nápadna slečna Hana, ana se svou sestrou Bětuší v zadní té místnosti hovoří.

Tady musíme kronikářčino půvabné líčení přerušit. Příběh Bornova prvního setkání s Hanou je totiž velmi zajímavý a Bětušiny údaje jsou velmi skoupé. Co dělala Hana v zadní místnosti Bornova velkozávodu? Učila se tam šít na stroji, toť nabíledni; zakázek jí přibývalo, Bětuše jí už nepomáhala, i rozhodla se Hana, že si koupí mašinu, a nejprve se chodila k panu Stýbalovi učit. Tak se to dělalo všeobecně, a zastihl-li bedlivý obchodník Born svou účetnici, ana chroupajíc jablíčko hovoří s jednou z těch mnohých slečen, jež chodily do zadní místnosti jeho závodu kazit učební stroj, samo o sobě mu na tom nemohlo být nic nápadného, leda to chroupání jablíčka. – Víte dobře, že vidím *nerad*, když se v přítomnosti zákazníků jí, byl by řekl Bětuši, kdyby se věc byla odehrála tak prostě, jak ona to líčí. – Když zadní místnost není *volná*, byl by pokračoval ve svém plísnění, – ukliďte se se svou přesnídávkou jinam. A na Bětušinu plachou námitku, že to byla její sestra, s níž ona hovořila, byl by bezpochyby odvětil: – Sestra nesestra, pro mne je to *zákaznice*, a žádné řeči nechci slyšet.

Tak to ovšem nebylo.

Než povíme, jak to tedy bylo, musíme si připomenout jeden z přemnohých nápadů, jež se vždy čile rodily v jeho uhlazené hlavě, totiž šikmá zrcadla, jež nenápadně rozmístil v páně Jesslově velkoobchodu ve Vídni na Wollzeile, aby bylo vidět i za rohy; to proto, že krám měl mnoho zákoutí a zákazníci hojně kradli. Tento

nápad, který se u Jessla výtečně osvědčil, uplatnil Born i ve svém vlastním závodě, jejž před několika roky založil. Nu a když nyní na zmíněné obchůzce bedlivého obchodníka prošel čistě vybíleným dvorkem a když tiše vstoupil do zadní místnosti, příjemně vonící lakem a olejem na mazání strojů, zaslechl zprava, zeza rohu, příjemný ženský hlas, který mu připadal velmi známý, jakoby přivátý z dálky, z tesknot nebytí:

– Emancipace, která vede k tomu, aby se ženě ubližovalo, to není žádná emancipace. My chceme rovnoprávnost, a ne kořistnictví.

Také paní Valentina, nevlastní matka jeho ženy Lízy, která s ní loni zahynula při zmíněné železniční katastrofě na plzeňské trati, měla takový teplý, sladký hlas, a také ji uslyšel mluvit, dříve než ji spatřil poprvé, tu výtečnou a nezapomenutelnou paní. Ale Bornovi se nedostalo příležitosti, aby si při poslechu známě znějícího hlasu zavzpomínal na dávná léta, na příhody uplynulé; další slova, jež uznamenal, způsobila, že mu krev vhrkla do hlavy.

– Je toho plná Praha, jaký je pokrokář, a přitom ti dává o dvacet zlatých míň, než kolik platí mužským. Ráda bych věděla proč? Děláš svou práci hůř, než jak by ji dělal muž?

Nebylo věru těžko pochopit, že jde řeč o něm, ba co víc, že majitelka příjemného hlasu o něm mluví s jeho účetnicí, se slečnou Bětou Váchovou; a to bylo neslýchané, to bylo strašlivé, to se tu dosud – jak měl za to v odvěké naivnosti všech šéfů – nestalo. Kde je pan Stýbal? pomyslil si zoufale. Co když to uslyší pan Stýbal? Vyhodím, vyhodím Váchovou, s emancipací je konec! To mám za to! Tak se o mně mluví v mém vlastním podniku! A o jakých dvacet zlatých jí dávám míň, než kolik dávám mužským, račte dovolit? Nanejvýš o deset, velectěná, nanejvýš o deset, protože šedesát zlatých platím jen nejstarším, jen nejkvalifikovanějším

silám! A jakou kvalifikaci má slečna Váchová? Účetnický kurs, to není žádná kvalifikace!

Stál, hoře hanbou, že naslouchá hovoru, který není určen jeho sluchu, sžírán protikladnými touhami jednak zaburácet jako Joviš a přerušit ty nestoudné pomluvy, jednak slyšet ještě víc; bylo to trapné.

Způsobný hlásek slečny Bětuše mezitím replikoval, že pan Born není tak zlý – pěkně děkuji, pomyslil si Born – a že jí možná přidá, až se plně přesvědčí, jak pilně a svědomitě si ona vede.

– Zlaté oči to uvidí, řekla majitelka sladkého hlasu. – Já, když šiju devět deset hodin denně, přijdu si na sto zlatých měsíčně – můj kompliment! pomyslil si Born – a ty tu dřepíš dvanáct hodin za čtyřicet zlatých! Tos mi neměla říkat, takovou radost, jaká jsi průkopnice, a teď vidím, že to všechno je pro nic, pokořování ženy pokračuje, jenže v jiné formě.

V prostoře za rohem, kde se odbýval tento rozhovor, stával v dřívějších letech, ještě než Born zavedl prodej šicích strojů, stojan s rybářskými potřebami, a k tomuto stojanu bylo namířeno šikmé zrcadlo, umístěné na ozdobném litinovém sloupu. Učební šicí stroj, který teď stál na místě rybářských potřeb, nemohl nikdo schovat do kapsy a ukrást; zrcadlo nicméně viselo na sloupu dál a Born se k němu opatrně přiblížil, aby si neznámou rozvratnici, sám neviděn, prohlédl. A to, co uviděl, rozrušilo ho ještě víc než to, co uslyšel.

Mladá žena, která se objevila na zelenavě lesklé, v rozích osleplé ploše, byla tak krásná, že srdce zapomnělo Bornovi bít. Zrcadlo, jež pozbylo své strohé funkce nástroje hlídacího, stalo se zrcadlem magickým; nahlédnuv do něho, Born v něm uviděl svůj osud. Kdo to je, probůh, kdo to může být? myslil si, dívaje se na její zlaté vlasy, rámující pobledlou tvář s čistými, hrdými ústy. Seděla v profilu,

nad nějž Born nikdy nespatřil nic dokonalejšího, pravý loket majíc opřený o desku stroje, na němž ležela její nedokončená učební práce, předloktí otočené vzhůru, a trhavými pohyby ruky provázela svá slova, jimiž ho, okouzleného pozorovatele, tupila. Byl vskutku okouzlen, ale také nad všechno pomyšlení překvapen. Domníval se, že zná aspoň od vidění všechny zámožné pražské měštky; tuto krasavici však spatřil dnes poprvé. Věděl, že slečna Bětuše Váchová není rodem Pražanka, že pochází odkudsi z východních Čech, z Kolína, pokud si z jejích nacionálií pamatoval, nebo z Hradce Králové. Je tedy velmi dobře možné, že neznámá krasavice je některá z Bětušiných přítelkyň nebo z blízkých příbuzných – neboť jen s přítelkyní nebo s blízkou příbuznou by mohla mluvit tak důvěrně – z jejího rodného města. To je pravděpodobné; nicméně promluvy o emancipaci, o pokořování ženy zněly Bornovu sluchu tak pražsky, tak à la Americký klub, že nebyl s to přijmout tento dohad. Její zevnějšek, její dobře ušitý kostičkovaný zimní plášť a malý klobouk podivného sedlovitého tvaru, tmavozelený, s perlově šedým závojem, její sebevědomý způsob řeči, to vše se zdálo svědčit o dobrých poměrech, o rodině, kde není zvykem obracet krejcar. Vdaná? Bezpochyby, jeť jí nejméně jedenadvacet, dvaadvacet. Asi jedna z těch, jež výhodně zpeněžily své půvaby sňatkem se starým zazobaným obchodníkem nebo průmyslníkem, a teď užívá, chodí k výtečným švadlenám a vede emancipované řeči, čekajíc, až manžel umře a vrátí jí svobodu; jo ale, vzpomněl si Born s úlekem, vždyť prý šije devět deset hodin denně a vydělává sto zlatých měsíčně! Nepravděpodobná, z nebe spadlá, neuvěřitelná!

Co takto žasna přemítal, na železných točitých schodech, vedoucích do suterénu, zadupaly kroky. Pan Stýbal, všeuměl, se vracel; a vrátil se také pan Born ke dveřím, otevřel je a hlučně přibouchl, jako by teprve teď do nich vkročil. Pak, chtěje záhadě

přijít na kloub, pomalým krokem bedlivého obchodníka vykročil k oběma besednicím.

– Tak jsem, jemnostslečno, ten štyftlík přece našel, pravila vítězně, nořic se ze zákrutu podzemního schodiště, páně Stýbalova malá, pomačkaná hlava, v tváři odbarvená trvalým pobytem v místnosti nenavštěvované sluncem. Co blábolí o jemnostslečně, to přece nemůže být slečna, to je určitě paní, pomyslil si Born.

Ještě než vylezl ze suterénu celý, pan Stýbal, uhlídav svého šéfa, zastavil se na schodu, na nějž v té chvíli byl dospěl, maličko se nahrbil a skrz zábradlí z pleteného drátu, chránící šachtu schodiště, podoben myšičce uvězněné v pasti, pozdravil truchlivým, ministrantským hlasem:

– Ruku líbám, vašnosti, uctivý služebník, pane principál.

Borna zamrzel tento projev ploché devótnosti; někomu by se bezmála mohlo zdát, že takové rucelíbalství vyžaduji, pomyslil si, vrhnuv na šedivého všeuměla nevlídný pohled. A pan Stýbal doplnil svůj pozdrav ještě dvěma drobnými sekavými poklonami.

Ale ani na Bětuši nezapůsobilo zjevení bedlivého obchodníka povzbudivě. Rychle odstoupila od stroje, o jehož desku se byla opírala levou kyčlí, a zrudla jako to malinové jablíčko, napůl ohryzané, jež držela v hrsti. Jsem snad kanibal nebo tyran? pomyslil si Born, a zatrpěl dvojnásob, když dívka řekla neomluvitelně, neodpustitelně:

– Dovolte… dovolte, pane šéfe, abych vám představila svou sestru.

Proč tolik zatrpěl Born? Prostě proto, že podle pravidel dobrého společenského chování pán má být vždy představen dámě, ne naopak. Výtečná kniha *Der gute Ton in allen Lebenslagen*, kterou Born za svého nuzného, leč ctižádostivého mládí pilně a s velikým prospěchem studovával a již pak po svém osamostatnění dal pře-

ložit do češtiny a vlastním nákladem vydal, aby tak zdvihl úroveň českého společenského života, připouští v obsáhlé kapitole o představování jen tři strohé výjimky od uvedeného pravidla: pouze osobám rodu knížecího, nejvyšším duchovním a zasloužilým starcům smí být představena dáma mladšího věku; a Born nebyl ani kníže, ani vysoký duchovní, ani zasloužilý stařec. Nuže toto měla Bětuše Váchová, dívka z dobré úřednické rodiny, vědět, a Borna zamrzelo, že to neví. Zdálo se však, že její sestra – že mě to nenapadlo, že to je její sestra! pomyslil si – to ví, neboť vrhla na Bětuši krátký, vyčítavý pohled, než nespěchavým pohybem podala Bornovi ruku a řekla vlídně, přesně tak, jako by Bětušina představovací formule byla bývala *en règle*:

– Váchová. Těší mě, pane Borne.

A učinila něco, čím Bornovi opět připomněla paní Valentinu, prohlédla si ho totiž zlatistýma očima pokojně a se zájmem od hlavy po celé délce jeho vybraně oblečené postavy až ke špičkám skvělých lakýrek. Vypjal mimoděk prsa a zatáhl břicho; sebejistá kráska si toho asi povšimla, neboť se pousmála, čímž její tvář, ne tak jednolitě bledá, jak se mu jevila prve v zrcadle, ozdobená jemným nádechem ruměnce, ještě zkrásněla. Neslýcháno, nevídáno! Jmenuje se Váchová, opravdu tedy není provdána! myslil si, zatímco ona hovořila o svém zamýšleném nákupu šicího stroje, o tom, že pan Stýbal ji vyučuje, o tom, že nákup tak drahého inštrumentu je nutno řádně si rozvážit. Proč se neprovdala? přemýšlel. Inu asi není tak dokonalá, jak se jeví na první pohled, dokud sedí: na vadu, která se ještě projeví, možná, že kulhá, že má dokonce dřevěnou nohu, už jako dítě uklouzla, přejel ji popelářský vůz, zkrátka je mrzák; proto zůstala svobodná. Nebo snad má vadu duševní, je hysterická, svárlivá, vzteklá, bláznivá, nepříčetná? Ale to by jí nebránilo v tom, aby se provdala; něco takového se projeví

vždy až po svatbě. Bude to tedy vada fyzická, zjevná. Dřevěná noha byla tak neodbytná, tak se mu vzpříčila v hlavě, že musil sebrat všechnu sílu, vzít na potaz všechnu svou společenskou zběhlost, aby promluvil, když kráska se odmlčela.

– Vaše rozhodnutí je velmi radostné, jemnostslečno. Šicí stroj je epochální vynález a jeho zaslouženému rozšíření se staví v cestu pouze konzervatismus našich dam. Shledal, že jeho pěkný baryton se rozléhá velmi příznivě v poloprázdné místnosti, a to mu dodalo sebejistoty, takže pokračoval hladce jako dobře namazané soukolí. – Jest chváliti, že kráčíte s duchem času, jemnostslečno, stejně jako vaše slečna sestra, jejíž rozhodnutí věnovat se práci úřednické vzbudilo zaslouženou pozornost. Svatou pravdu měl Isidor Tanny, když pravil: Pracovní vlohy ženy, toť poklad zahrabaný.

– Nu? Jak jste spokojen s mou sestrou? zeptala se Hana.

Na tuto otázku Born čekal. Počkej, teď ti dám, pomyslil si, teď je zase na mně, abych ti udělil lekci.

– Velice, opravdu velice, odpověděl, a se zdrženlivě vlídným úsměvem laskavého šéfa, patrona svých zaměstnanců, otočil hlavu k Bětuši. – Jak vám známo, přijal jsem vás jen na zkoušku, slečno Váchová, ale osvědčila jste se jako pracovnice tak zdatná, že počátkem příštího měsíce budete už pracovat jako síla definitivní, za plný plat.

– Ach, pane šéfe, vyjekla Bětuše.

To se rozumí, že ach pane šéfe, pomyslil si Born a čekal, že obě sestry teď vymění zaražený pohled: Jak jsme mu křivdily! Jak je dobrý, jak ušlechtilý, a my ho tolik pomlouvaly! Ale nestalo se tak. Jevila-li snad Bětuše ochotu s Hanou podobný náležitý pohled vyměnit, sestra se k tomu neměla.

– Bětuše nedostávala plný plat? zeptala se, nespouštějíc z Borna nazlátlý zrak.

Předstíraje mírný podiv, Born maličko nadzvedl své hezké tmavé obočí.

– Zajisté že ne. Zaměstnanci přijatí na zkoušku dostávají u mne jen dvě třetiny normálního platu.

– To je velmi správné, řekla Hana přívětivě. – Což kdyby se takový zkušební zaměstnanec neosvědčil a odešel by, shrábnuv jeden celý měsíční plat! Vaši opatrnost nelze dosti schvalovat. – Odvrátila milosrdně zrak od zrudlého – za dobu jeho dnešní obchůzky bedlivého obchodníka už podruhé – Borna k všeumělovi, jehož šedá postavička se ztrácela, diskrétní to mimikry úslužných a nepatrných, na šedém pozadí holé místnosti, a pravila:

– Tak co je s tím štyftlíkem nebo jak tomu říkáte, pane Stýbale?

Nezralý kluk, učedník, hlupák, znectíval Born sám sebe, když se vrátil, zůstaviv Hanu u učebního stroje, do hlavní prodejny vpředu a když také Bětuše znovu zaujala své místo v panelové pokladní ohrádce u východu. Já, zralý člověk, přední pražský obchodník, muž, který za služby prokázané vlasti úpěl v žaláři, vdovec – já, Jan Born, se při seznámení s obyčejnou sestrou své vlastní pokladní zachovám jako neotrkaný mládeneček z tanečních hodin, jako koktavý jelimánek, jako ťulpas, který nikdy nemluvil s dobře oblečenou mladou dámou! Styděl se sám za sebe jako dosud nikdy, chtělo se mu uchýlit se do samoty své soukromé kanceláře a tam v klidu uvést v rovnováhu svou otřesenou mysl, ale ještě víc se mu chtělo ji uvidět, až bude odcházet z učební hodiny, *tu* Váchovou, jak Hanu v duchu nazýval na rozdíl od *naší* Váchové, jíž právě byl u nepochopitelné pitomosti zvýšil plat ze čtyřiceti na šedesát zlatých měsíčně. Nebyl skoupý, rád se dal vidět, pro dobrou věc vždy ochotně zatřásl měšcem; ale zatřást měšcem a být za to, jak se mu právě teď stalo, obviněn ze skrblictví, z krejcárkového opatrnictví,

toť příliš! Toť příliš, opakoval v duchu Born, zatímco procházel korektním krokem zdatného obchodníka po hlavní místnosti, mechanicky zdravě přicházející a odcházející zákazníky, naštěstí nemohoucí tušit, jak podivné myšlenky se vzdouvají za jeho hladkým čelem, pod rovnorovnou bílou pěšinkou, dělící jeho účes na dvě nestejně veliká lesklá políčka.

Slečna Váchová, *ta* Váchová, meškala u pana Stýbla nad učebním šicím strojem nestoudně dlouho; to se to učí, správněji: to se to šije na cizím stroji pod záminkou učení, když to je zadarmo! myslil si nevraživě. Známe takové: přijdou, hodiny a hodiny dřepí u pana Stýbala, pošijí všechno na rok do zásoby pro sebe, pro manžela a pro děti a pak řeknou: Ještě si to musím rozmyslit, ještě se musím poradit s mužem. Kde vězí, kde vězí *ta* Váchová? – Podíval se na pendlovky, visící nad pokladní ohrádkou, a shledal, že od jeho nezdařilého konverzačního výstupu s *tou* Váchovou uplynulo teprve třiadvacet minut. A uplynulo ještě dalších nekonečných pětačtyřicet minut, než Hana se konečně uráčila opustit pana Stýbala.

V té chvíli byl Born zaměstnán zdlouhavým rozhovorem s ráznou stařenou, která k němu přišla se stížností, že u nožů z alpakového jídelního souboru pro dvanáct osob, jež koupila své vnučce k svatbě, vypadly čepele ze střenek, a rozhořčeně odmítala Bornův předpoklad, že někdo ty nože ponořil do vroucí vody.

– To by přece má vnučka neudělala, aby jídelní nože strkala do vařící vody! hovořila stará paní. – Ty nože byly špatně zafasované, to je to celé, mně, zkušené hospodyni, nebudou, pane Born, nic vykládat.

Má-li podobný hlas, jako měla nebožka Valentina, přemítal Born, a podobný pohled, není vyloučeno, že má také podobné povahové vlastnosti; a to by bylo výtečné. Kolikrát za ta léta jsem

litoval, že jsem si vzal Lízu, ne Valentinu! – Takových příborů, řekl, – jsme prodali už veletucty, jemnostpaní, a ještě nikdo si nestěžoval.

Na to odpověděla stařena něco v ten smysl, že do toho jí nic není a to ji nezajímá, kdo si nestěžoval; ona, mluvčí, si stěžuje, a jelikož Borna až dosud považovala za obchodníka solidního, je tuze překvapena jeho neochotou vyjít její oprávněné stížnosti vstříc.

Teď teprve vkročila Hana svým plavným, lehkým krokem panenské lovkyně, jejž si zachovala z dob prvního mládí, do přední místnosti. Krásně vzpřímená, s levou rukou zasunutou do malého sametového rukávníčku, mihla se přední polovinou prodejny, aniž si povšimla Borna, který stál v pozadí, němým úsměvem pozdravila svou sestru, sedící v ohrádce, a vyšla na ulici. Nekulhá, pomyslil si Born s úlevou. Nekulhá a nemá dřevěnou nohu! Jak mě jen mohlo napadnout, že má dřevěnou nohu? Náprstek měl pravdu, když řekl, že stárnu a hloupnu. Je dokonalá a zůstala neprovdaná z toho prostého a pochopitelného důvodu, že v Kolíně, nebo odkud ona pochází, se nenašel muž dosti úspěšný, velkorysý a finančně nezávislý, který by si mohl dovolit ten luxus, oženit se s duchaplnou krasavicí bez věna a možná bez výbavy. Neboť že Váchovi jsou bez krejcaru, o tom nelze pochybovat; pročpak by si jedna z dcer vydělávala šitím a druhá by sedala tamhle v pokladní kukani?

– Že jste to vy, jemnostpaní, a že mi nade vše záleží na vaší vzácné přízni, rád udělám výjimku a ty nože vám vyměním za nové, řekl, rozjařen výsledkem své úvahy.

– A co když mi je vyměníte za stejný šmejd, jako byly tamty? řekla stará paní. – Já nechci žádnou výměnu, já o žádnou výměnu nestojím, já chci peníze zpátky.

– Když si ráčíte přát, vrátíme peníze, řekl Born. – Račte nám tu kazetu poslat, nebo ještě lépe, neračte se obtěžovat, pošleme si pro

ni sami a hned peníze vyplatíme, pro takovou zákaznici, jako jste vy, vaše blahorodí, uděláme všechno!

Hovořil takto vervně a dlouho, až stará paní, okouzlena, upustila od svého požadavku, aby vrátil peníze, a spokojila se výměnou. Ochotný, kulantní, výtečný člověk je ten Born! myslila si, když odcházela. A zdvořilý, jak dnes už muži málokdy bývají! Ta Fanynčina káča určitě na ty nože nalila vařící vodu, však já to tomu cumplochovi povím, já jí to zapíšu za uši, že na to do smrti bude pamatovat!

3

Pak už všechno šlo rychle vpřed.

Nahlédnuv do Bětušiných nacionálií, aby zjistil, odkud po pravdě pochází, Born se bez meškání rozjel do Hradce Králové, kdež měl několik obchodních známých, a horlivě se poptával po pověsti, kterou tam rodina pana zemského rady jurisdoktora Váchy po sobě zůstavila; a to, co slyšel, překonalo všechny jeho naděje. Jediná skvrnečka neulpěla za dlouhá léta jejich pobytu v Hradci na těchto výtečných, ctihodných lidech. Pan zemský rada Vácha prý měl postoupit na místo presidenta krajského soudu, čímž mu kynul titul dvorního rady, ale Vídeň v poslední chvíli zrušila jeho jmenování – nu, pan Born asi tuší proč? Že netuší? Inu, proto byl zastaven jeho postup, že Vácha byl vždy dobrý Čech, nikdy se za své češství nestyděl, nikdy nezrušil tu provokativně českou čárku nad svým jménem, vždycky se podpisoval s jednoduchým, nikdy ne s dvojitým V. A to se nahoře, jak Bornovi známo, nerado vidí; inu v této nešťastné zemi není radno mít charakter.

Nic nemohlo znít sluchu zakladatele prvního slovanského velkoobchodu v Praze příjemněji. Výtečný, bezúhonný muž je Vácha, toť samo o sobě hezké dost; a je-li nadto ještě dobrý Čech, který za lpění na své národnosti trpěl, byl odstrčen a penzionován, toť už k zulíbání. A co jeho slečny dcery? On, Born, má totiž v úmyslu vyhovět tak říkajíc volání doby a zaměstnat jednu z obou řečených dcer zemského rady Váchy v pokladně svého závodu; a to je věc na váženou, tím spíše, že slečna Váchová nemůže složit kauci.

– Inu, zněla odpověď, to není na podiv, že nemůže složit kauci, vedliť Váchovi vždy domácnost velmi nákladnou, měli služku a pořádali dýchánky; ale obě dívky si vždy počínaly velmi řádně a slušně, zvláště ta mladší; ta starší, lze-li tak říci, chodila tak trochu po hlavě.

– Co-že? Po hlavě?

– Nu, ne docela po hlavě, to se jen tak říká, ale všichni v Hradci dodnes pamatují, že jako čtrnáctiletá holka skákala na hlavním náměstí po jedné noze; ale jinak nic, nic nepříznivého o ní říci nelze. Chudák zažila velkou tragédii, byla zasnoubena s mladým hrabětem Tongráczem, pan Born jistě zná to jméno, jeho otci patří uhelné doly, obrovský boháč. Měli se vzít ihned po válce, slečna Hana si už chystala výbavu, ale ta válka, ta nešťastná válka; mladý hrabě padl.

Jak pronikla Hanina tajná milostná epizoda, byť zkresleně, k sluchu ochotných Bornových informátorů? Inu, snad stěny pokojíku Anny Semjonovny měly uši, snad neudržel jazyk za zuby poručík Mezuna, snad sám Tongrácz; po tom není třeba pátrat. Buď jak buď, Borna i tato zpráva potěšila nesmírně. Hana tedy není dívka, o kterou nikdo nestál; hraběnkou se měla stát, a nestala se jí z důvodů nejvýš čestných, vážných, zasluhujících politování a respektu. Ucházel-li se o ni bohatý maďarský gróf, proč by se

o ni neměl ucházet on, Born? Nevadilo-li Tongráczovi, že dívka je bez krejcaru, proč by to mělo vadit majiteli největšího českého obchodu v Praze?

Vrátil se do Prahy rozjařen, rozkurážen, pln podnikavosti a nápadů. Ale hned o dva dny později se mu dostalo studené sprchy. Hana, jež u pana Stýbala právě cosi došila, oznámila mu s rozmilým úsměvem, přičemž dobře ocenil skvělost jejích zubů, že práci na stroji už plně ovládla, dokonale se jí naučila, a je mu, Bornovi, velmi povděčna, že jí to umožnil. Doufá prý, že jí v době nikoli nedohledné bude možno, aby si svůj vlastní stroj pořídila; prozatím musí o té věci ještě hodně přemýšlet, a hlavně, to nezapírá, šetřit.

A odešla.

Co Born předpokládal, splnilo se tedy na kventlík. Byl však dalek toho, aby se radoval ze skvělého osvědčení své předvídavosti. Jeho náklonnost k Haně tolik zmohutněla, že její čin mu připadal jako zrada. Kterak to, že nevycítila, že se o ni zajímám? A vycítila-li, kterak to, že zůstala lhostejná? A hlavně: co teď?

Nerozvažoval dlouho, navlékl kožich a šel navštívit Vojtěcha Náprstka.

– O Hanu, o slečnu Hanu Váchovou se ucházíte? řekl Náprstek nespokojeně, když se mu Born ze všeho vyznal a požádal ho, aby mu prostřednictvím společenského aparátu Amerického klubu umožnil setkat se s Hanou. – Prosím vás, proč o ni, proč ne o Bětuši, ptám se? To by byla správná žena pro obchodníka, ta dovede vzít život za praktický konec! Ne, prosím, já proti slečně Haně nic nenamítám, naopak, ale povězte mi, kdo se rozhodl, že půjde proti větru a vyučí se účetnictví, Hana, nebo Bětuše? Hana je snílek, krásná duše, ale nemá smysl pro skutečný život, čemu se smějete? – Při posledních Náprstkových slovech totiž Born, vzpo-

menuv na čtyřicet zlatých, jež vydělávala praktická Bětuše, a na sto zlatých nepraktické, krasoduché sestry, neubránil se úsměvu.
– Bětuši si vezměte, Borne, pokračoval Náprstek, – ta se bude točit po vašem krámě jako čamrda.

Na to Born, že nechce čamrdu, která by se mu točila po krámě, nýbrž ženu, která se mu líbí, krásnou a reprezentativní, a jež by se stala dobrou matkou jeho osiřelého synečka.

Náprstek si pomyslil, že mezi pojmy krásné, reprezentativní ženy a dobré matky osiřelého synka je jakýsi rozpor.

– Nu, když nedáte jinak, řekl, – a když Bětuši nechcete, já Hanino štěstí mařit nebudu. Tak jak to navlékneme? Na naše přednášky nesmíte, ledaže byste se schoval ke mně do kamrlíku, a to by vám nebylo nic platné. Ale až napadne pořádně sněhu, uspořádáme jako každoročně výlet do Stromovky, a výlety do přírody nejsou tak exkluzivní jako podniky v uzavřené místnosti, těch se smějí tu a tam zúčastnit i solidní páni v letech. Pozvu ředitele Vyšší dívčí školy, jednoho universitního profesora, pozvu spánembohem i vás, doufejme, že z toho nebudou řeči.

– Výlet, napsala o této události Bětuše, – vydařil se znamenitě. Vyjelo se v nájemných kočárech z plácku před domem U Halánků, pan Náprstek se svou paní matinkou v čele, v druhém voze slečny Váchové a pan Born na protějším sedátku. Pan Náprstek nesl v podpaží balíček, který svým tvarem připomínal knížku, ale ukázalo se, že to není knížka, nýbrž podnožka se sklapovacím podstavečkem, kterou s sebou nesl, aby se jeho paní matinka nenachladila od nohou, až někde v přírodě usedne. Když veselá společnost na místo dorazila, házeno sněhovými koulemi, též pěkný sněhulák postaven. Pan Born, kterýž předem asi předpokládal, že sněhulák se bude stavěti, přinesl k tomu konci v kapse svého kožichu veselé překvapení, turecký totiž fez, jejž pak za srdeč-

ného smíchu, za volání „bravo“ a nelíčeného potlesku všech přítomných sněhulákovi na hlavu posadil, čímž duši celé společnosti právem se stal. Pan Born byl vzdor svým letům – bylo mu tehdy asi sedmatřicet – ještě hezkým mužem, ušlechtilých způsobů a dával slečně Haně jak náleží najevo, že se mu líbí, to ovšem v míře společenské, jež nikoho nemohla pohoršiti. Když všichni čilým pohybem na mrazivém vzduchu jaksepatří se unavili, uchýlili se do blízké restaurace, by požitím čaje a též horkého vína se skořicí síly své obnovili. Pan Born seděl poblíže slečny Hany, bavil ji vtipným hovorem, i není divu, že nejen její náklonnost, ale i srdce její plnou měrou získal.

Neukvapila se tu kronikářka, je doslova pravdivá její poslední uvedená věta? Získal-li kdy Born Hanino srdce – nikdo ostatně neví, co přesně a doslova znamená toto obrazné rčení, dnes už neužívané – nestalo se to ani tehdy ve Stromovce, ani na Vltavě, na níž Americký klub o týden později uspořádal bruslařskou zábavu. Svědčí o tom událost, k níž došlo krátce potom, ve středu pátého ledna roku osmnáctistého sedmdesátého, když totiž Born, předem písemně požádav o dovolení, aby je směl navštívit, objevil se u Váchů, oděn frakem s bílou kravatou, a požádal je, aby mu dovolili ucházet se o jejich dceru Hanu.

K čemu písemné oznámení, o němž výtečná kniha *Der gute Ton in allen Lebenslagen* v obsáhlé kapitole o konání návštěv nic nepraví? Inu autor té užitečné publikace předpokládal, že lidé, kteří se navzájem navštěvují, jsou obklopeni služebnictvem a mají své přijímací dny. Ale Born předpokládal také mlčky, že Váchovi služebnictvem nejsou obklopeni, přijímací den nemají, a nechtěje je uvést do rozpaků, nechtěje totiž Haninu matinku zastihnout třeba u necek a tatínka v posteli, nejprve jim napsal. Působil jim tím starosti přetrpké, hlavně mamince, a noc téměř bezesnou: Co chce,

co u nás může chtít šéf prvního slovanského obchodu v Praze? Jaká nová katastrofa se tu chystá? Pochválit Bětuši, nebo ji povýšit? Nebo oznámit, že ji propustí ze svých služeb? Ale kvůli tomu by se k nim snad neobtěžoval s návštěvou! Byli oba už natolik smířeni s tím, že jejich dcery se co živy neprovdají, že ani nepřipustili fantastický dohad, že chce o některou z nich požádat, a připustili-li přece, nechali si tuto krkolomnou myšlenku každý pro sebe.

Byli tedy, než Born zazvonil u jejich dveří, ustaraní, nevyspalí, ale společensky ve formě, tatínek důstojný, v černém, dvakrát už povoleném kabátě, hladce oholený, kníry namazané maďarskou pomádou, maminka rovněž v černém, úpravná, pečlivě učesaná, byt v plném lesku, nikde ani smítko. Bětuše byla, rozumí se, v obchodě, Hana bůhvíkde, asi u některé ze svých zákaznic. Bornova návštěva se jí nemohla týkat; šlo-li vůbec o někoho a nemínil-li se Born zastavit u Váchů jen tak na kus řeči, nemohlo jít než o Bětuši. Proto se staří Hanině lhostejnosti nedivili.

Nuže Born přišel, promluvil a vyvolal takový úžas, způsobil takovou smršť v mysli obou manželů, že po jeho odchodu jurisdoktor Vácha v naprostém nervovém vyčerpání ihned usnul a maminka, aby se uklidnila, položila si na čelo octový náčinek. Co tomu řekne Hana, myslila si, střídavě se smějíc a plačíc, co tomu řekne Hana? Panebože nedej, aby si zase postavila hlavu jako tenkrát, když se vyslovil pan Josek, ona je taková náladová, umíněná, splašená.

Poklekla u okna na holou podlahu a modlila se dlouho a vroucně, prosíc Všemohoucího, aby Hanu obdařil rozumem a aby Bornovu z nebe spadlou nabídku, hrůza si představit, nezamítla.

Její modlitba byla vyslyšena v míře svrchované – ukázalo se, že Hana vládne rozumem tak výtečným, že paní Magdaléně z toho šla hlava kolem.

– Já o tom věděla, řekla Hana klidně, když se vrátila domů a když jí maminka, všecka se třesouc, pověděla, co se stalo. – Ovšem, věděla jsem o tom, opakovala na matčin výraz údivu, otvírajíc balíček, jejž přinesla z vycházky. Byly na něm jakési nové korálové ozdůbky do vlasů; počala si je ihned zkoušet před zrcadlem. – Nejsem přece slepá ani hluchá, abych nepoznala, že za mnou pálí. (Ten výraz! zhrozila se v duchu maminka.) Co myslíte, proč jsem si nekoupila ten stroj? Proč bych za něj vyhazovala své těžce vydělané peníze, když ho už možná nebudu potřebovat?

– Jistě, jistě, pan Born jí jistě dá stroj prezentem, až se vezmete, já slyšela, že je moc nóbl a špendábl, řekla maminka horlivě.

Ale Hana se jen zasmála.

– To bych se mu poděkovala za takový prezent, maminko. Provdám-li se za Borna, udělám to jen proto, abych už nikdy nemusila šít.

Maminka se znovu roztřásla úzkostí.

– Tak ona to neví jistě, Haničko, ona není ještě docela rozhodnuta, že jeho nabídku přijme?

– Jsem, maminko, jsem, řekla Hana, ukládajíc své ozdůbky do krabičky. – Vzala jsem si na Borna reference, a jsou velmi uspokojivé.

Pod maminkou poklesly nohy, takže si musila sednout. – Reference! Ona, děvče bez krejcaru, si vzala reference na takového pána!

– Bývali jinačí páni, a měli dluhů nad hlavu, řekla Hana. – A já chci vědět, do čeho jdu. Ty časy už minuly, maminko, kdy mi každý nápadník musil být dobrý, i když měl vimrlata a potivé ruce, a kdy jsem si brala k srdci tatínkovy řeči o ropuchách a krysách – nic se neškareďte, maminko, já vím, co mluvím, a jsou věci, na které se nezapomíná: Já dnes už žádného mužského nepotřebuji, jsem

nezávislá, vydělávám slušně, a kdybych u toho zůstala, budu vydělávat ještě víc. Proto, když se nakonec přece jen vdám, vdám se skvěle a neuvážu si nadosmrti na krk muže, kterému bych musila prát a spravovat ponožky. Zdravý a dobře pochopený egoismus, maminko, je jediná možná forma novodobé morálky.

– A jaké tedy byly ty reference na pana Borna? zeptala se paní Magdaléna. – Skvělé?

– Skvělé snad ne, na to je Praha příliš malé hnízdo, aby si tu někdo stál skvěle, řekla Hana, otvírajíc zápisníček, jejž vytáhla z pompadurky. – Ale jsou velmi dobré, tak dobré, že to nakonec asi opravdu udělám, tím spíš, že Born vypadá docela slušně, dobře se chová a umí se oblékat. Ten jeho obchod ovšem jde znamenitě, to, prosím, všechna čest, má až čtvrt miliónu zlatých ročního obratu, to je na naše poměry veliká cifra. Chyba je v tom, že Born není ve svém, ten dům u Prašné brány mu nepatří, to mě zklamalo. A platí z toho krámu vysokou činži, dva tisíce zlatých ročně. To se při takovém obratu snese, ale stín to je, a veliký. Naštěstí Born není bez nemovitého majetku, patří mu polovina činžovního domu v Perlové ulici. Má ji po své první ženě, a druhá polovina patří jeho bývalému tchánovi Nedobylovi – toho znáte, maminko, to je ten speditér, který nás stěhoval z Chrudimi. Je tu ještě jeden stín, Born není bezdětek, má pětiletého syna. To je na pováženou, ale dá se to zařídit, když jsou peníze.

Maminka, která sledovala svou dceru všecka ztuhlá, bez hnutí, oči dokořán, řekla teď polodechem, polostenem:

– Dítě, dítě! Co se to s ní stalo, že je tak tvrdá?

– Vy se tomu opravdu divíte, maminko? řekla Hana s úsměvem, ukládajíc svůj zápisníček.

Tolik na zpestření kronikářčina výroku, že pan Born získal plnou měrou nejen Haninu náklonnost, ale i její srdce.

– Slečna Hana, pokračuje Bětuše, – měla sňatek na konci dubna, v sobotu, v kostele u dominikánů, kam Váchovi byli přifařeni. Bylo to časně ráno, do kostela jel ženich, nevěsta, její rodiče a sestra, svědci pan Vojtěch Náprstek a pan doktor Elsass. Z kostela jeli do bubenečské nádražní restaurace na přesnídávku. Paní Hana Bornová měla drapové cestovní šaty, klobouček z prolamované slámy téže barvy, prokládaný růžovým hedvábím a zdobený růžovými kvítky. Po přesnídávce novomanželé sedli do vlaku k Paříži a svatební hosté se vrátili, rodiče domů, sestra do pokladny Bornova závodu.

ČÁST DRUHÁ

Císařské fialky

KAPITOLA PRVNÍ
Bornovi v Paříži

1

Pamatujeme si ještě, jak mladý hrabě Tongrácz zalichotil Haně, prohlásiv o ní, že se v Paříži – ač nikdy do ní dosud nevkročila – vyzná jako Pařížanka. Přehnaný to výrok, ale nikoli zcela nadobro neoprávněný. Hana ovládala názvosloví pařížských ulic a náměstí daleko lépe než názvosloví ulic a náměstí pražských; nicméně byla to Paříž stará, kterou Hana poznala z románů, jež tehdy bez výběru hltala, Paříž středověká i renesanční, Paříž revoluce veliké i červencové, Paříž jakobínská i Paříž prvního císařství, Paříž restaurace Bourbonů i kralování Ludvíka Filipa, Paříž Balzacovy Lidské komedie i Paříž Hugova Chrámu Matky boží, Paříž Mussetovy Mimi Pinçon i vrahounská Paříž Evžena Suca, kterou si vykouzlila v lačné své představivosti, nikoli Paříž Napoleona Třetího, kterou teď uviděla ve skutečnosti, na cestě své svatební.

A to je veliký rozdíl.

Neboť předsevzal-li si kdysi Napoleon První, že své sídelní město zgruntu přebuduje, že v něm nenechá kámen na kameni a že z něho udělá „nejen nejkrásnější město, které existuje, nejkrásnější město, které kdy existovalo, ale i nejkrásnější město, které existovat může“, jak se prý vyjádřil, byl to teprve jeho dobrodružný prasynovec Ludvík Napoleon, podle titulu Třetí, ve skutečnosti druhý a poslední císař francouzský, který měl sdostatek poklidu, aby využiv své neomezené moci, uskutečnil dávno proponované dílo přestavby. Že nedovedl jako Napoleon První zaplavit Evro-

pu krví, že nedovedl se vyznamenat na poli válečném, chtěl se proslavit aspoň v tom, na co se Napoleonovi Prvnímu nedostalo času. Udělal to prostě, s vervou a silou býka vniknuvšího do obchodu s porcelánem, se smělým rozmachem suveréna, jejž jeho nejvyšší úřad nadal nejvyšší měrou rozumu, s nerozpačitostí člověka chráněného před všemi zmrzujícími a zmrazujícími radami a připomínkami. Položil zkrátka a dobře na stůl plán Paříže, a povolav k sobě nového seinského prefekta barona Haussmanna, jejž byl sám zvedl k této funkci pro jeho energickou poslušnost, ukázal mu tlusté čáry, jež byl vlastní císařskou rukou na plánu načrtal v barvě modré, červené, žluté a zelené, a řekl, že starým pařížským čtvrtím se musí dostat nového vzduchu, nového světla. Modrými čarami jsou tu vyznačeny boulevardy a avenue, jež musí být protaženy ihned; po nich nechať přijdou na řadu čáry červené, pak žluté a konečně zelené, hotovo.

Baron Haussmann plán složil, zastrčil do kapsy, řekl, že se stane po přání Jeho Veličenstva, a ukloniv se, odešel.

Toto se přihodilo v roce padesátém třetím. Tenkráte byly v Paříži ještě kopce, ano hory. Elysejská pole se za dešťů měnila v močál. Půdorys městského centra byl gotický, sbíhavé to síťoví uzoučkých křivých uliček. Nejširšími ulicemi města byly rue de la Paix a rue Royale, což však ve skutečnosti nejsou ulice, nýbrž protáhlá náměstí; ve středu města nejstřednějším se ještě vyskytovaly ulice takové jako ona rue de la Vieille-Lanterne, po našem U Staré lucerny, přerušená schodištěm z hrubých kamenů, tak úzká, že dva lidé se tu nemohli minout čelem, ponuré to dějiště sebevraždy romantického básníka Gérarda de Nerval, jejž tu jednoho deštivého jitra našli oběšeného na okapu.

A armády dělníků, ozbrojených špičatými krumpáči, se daly do práce. Během deseti let byly zbořeny celé čtvrti, možno říci celá

města. Paříž sténala, zuřila, skřípala zuby. Mrcha Badinguet – taková byla císařova přezdívka – se zřejmě minul s rozumem. Proč mu říkali Badinguet, není bezpečně známo; je to možná jméno zedníka, který mu půjčil své šaty, aby mu umožnil útěk z Hamské pevnosti, kdež Ludvík Napoleon byl v pětačtyřicátém roce uvězněn. Kdo to zaplatí? Kde budou lidé bydlit? K čemu je město, jemuž se dostane, pravda, širokých boulevardů, avenuí jako podle pravítka, ale v němž syn člověka nebude mít, kde by hlavu složil? Smutné konvoje vozů, na nichž vystěhovaní odváželi kamsi do neznáma své postele a skříně, své stoly a židle, se na ulicích netrhly. Bouralo se o překot, a o překot se stavělo. Kasárny, školy, divadla, nemocnice, činžáky rostly jako houby po dešti. Štrasburský boulevard, široký třicet metrů, osázený čtyřmi řadami stromů, vznikl hned téhož roku, kdy císař počmáral plán města svými barevnými tužkami. Pracovalo se všude; tady se rodila ulice, tady zase náměstí, promenáda, boulevard. Kopalo se i pod zemí: rostla nová síť kanalizace, kladeno plynové potrubí. Nové viadukty spojily oba břehy řeky. Renesanční věž svatého Jakuba byla osvobozena od starých barabizen, které ji zahlcovaly, nová avenue Victoria smetla páchnoucí uličky mezi municipálním palácem a Châteletským náměstím. Louvre byl spojen se starými Tuileriemi; toto obrovské stavební dílo, nesmírná improvizace z kamene a mramoru, bylo skončeno za necelých pět let. Na levém břehu Seiny proražen boulevard Saint-Germain, zaměřený svými konci k náměstí Bastilskému a Svornosti, ležícím na břehu pravém. Boulevard Prince Evžena spolkl starý boulevard du Crime, dříve nejveselejší a nejživější z pařížských tepen, i s jeho deseti divadly, kavárnami a restauranty.

Sevastopolský boulevard, jehož proražení financoval rovným dílem po dvaceti miliónech franků stát a město Paříž, byl s velikou slávou otevřen v dubnu roku padesátého osmého. Tehdy národní

garda a císařská garda utvořily po obou stranách ulic dva kilometry dlouhý špalír do rue de Rivoli až po gare de l'Est, Východní nádraží. Ve dvě hodiny odpoledne přijel na koni císař, provázený císařovnou, sedící v otevřené kolesce, a za nimi cosi nádherného, samé zlato, samý třpyt, samé lesklé premování, generální to štáb s maršály a důstojníky císařského domu v čele. Skvělé toto procesí, před nímž rajtovaly oddíly hulánů a jízdních gardistů, pohybovalo se zvolna, zdraveno voláním slávy a potleskem a hvízdotem davů, směrem k nádraží; vpravo vlevo se černala ústí prastarých uliček, rozražených krumpáči Haussmannových kopáčů jakoby olbřími dělovou koulí. Obrovská opona, natažená napříč boulevardu mezi dvěma maurskými sloupy a pomalovaná alegorickými figurami Umění, Věd, Průmyslu a Obchodu, zvedla se do výše, když se k ní průvod přiblížil, za ohlušujícího víření bubnů.

O několik minut později přijal císař v parádním salónku na nádraží ministry a členy městské rady.

– Prohlašuji Sevastopolský boulevard za otevřený, řekl, spokojeně hledě z okna na nesmírnou rýhu, vtesanou do domů, proto tak dokonale rovnou, že ji na svém plánku narejsoval dokonale rovně, a proto vzniklou právě teď, po pěti letech, že ji tenkrát namaloval žlutě, nikoli modře, nikoli červeně, nikoli zeleně.

Zelené čáry přišly na řadu naposled, počínajíc devětapadesátým rokem. Padla jim za oběť větší část staré veselé Latinské čtvrti, města studentů; čtyři věkovité, ctihodné koleje byly srovnány se zemí. Na jedné z nesčetných karikatur té doby anglický turista, zavítavší do Paříže, zírá na tu spoušť s úžasem. – Kupodivu, praví, – *Illustrated London News* nám o tom zemětřesení nic neřekly. – Jiný obrázek ukazuje obrovskou Paříž budoucnosti, pokryvší celou Francii a lemovanou boulevardy Severním, Rýnským, Italským, Pyrenejským a nábřežím Atlantickým.

– Toť konec Paříže, řekla císaři jeho choť, krásná Evženie, která, ač žena Bonapartova, nesmýšlela bonapartisticky, nýbrž legitimisticky, což znamená, že stranila příznivcům staré bourbonské větve rodu Ludvíků.

– Zajisté, madame, odpověděl císař. – Je to konec Paříže frondérské a revoluční. Síť mých nových boulevardů není jen dílo asanační, ale i strategické.

2

Kudy císař Napoleon Třetí vedl ty své barevné čáry, jimiž pomaloval plán Paříže, kudy povedou nové ulice, které části města budou pobořeny a které zůstanou stát, toť byla otázka, která v těch letech vášnivě zajímala pařížské majitele domů a spekulanty. Město totiž odškodňovalo nadmíru štědře vlastníky objektů, jež měly padnout za oběť císařově urbanistické podnikavosti, i nebylo v Paříži domácího pána, který by si nebyl přál být vyvlastněn. Vědět předem, kam baron Haussmann příště pošle své muže s krumpáči, a mít nadto hodného strýčka ve vyvlastňovací porotě, jež určovala výši odškodného, znamenalo zbohatnout. Vznikaly vyvlastňovací agentury, jež zakládaly fingované obchodní a průmyslové firmy a rozmísťovaly je v domech určených k zbourání, aby naoko zvýšily jejich hodnotu a aby město bylo nuceno vyplatit větší náhradu.

V šestapadesátém roce byl takto zachráněn před úpadkem jeden pařížský výrobce jemných mýdel a voňavek jménem Hector Oloron, týž Oloron, jehož generálním zástupcem pro celé území Čech, jak jsme vyprávěli jinde, se stal o několik let později náš Jan Born. Byl Oloron totiž právě v koncích, když nediskrétní člen

městské rady mu dal zprávu, že jistá stará shnilá čtvrť, zvaná la Petite-Pologne, má být zadávena novým boulevardem. Hned nazítří tam najal dvě budovy – mít peníze nebo aspoň úvěr, byl by je koupil –, přestěhoval tam celý svůj podnik, a o tři měsíce později, vyvlastněn, shrábl na odškodnění šest set tisíc franků. Vyrovnav se s věřiteli, postavil se pevně na nohy a od té doby začal nesmírně bohatnout; jeho slavná voňavka, zvaná *Les violettes impériales*, Císařské fialky, zamořila celou Evropu a ve Francii vyšla z obliby teprve po pádu druhého císařství, když ji byl nedosti šťastně přejmenoval na *Les violettes d'antan,* Loňské fialky.

Nové paláce, nové čtvrti, nový přepych. Spekulovalo se s pozemky, se stavbami, s cennými papíry. Veliké majetky se přes noc zdvíhaly z ničeho, přes noc zanikaly v nic. Spekulační horečka, šílená touha naráz zbohatnout, zachvátila Paříž v oněch letech divoké, umělé prosperity. Peníze pršely z nebe. Protože vstup do místností burzy byl dovolen jen mužům, ženy se v zástupech kupily před vchodem, lovíce ze vzduchu zprávy o tom, co se dělo uvnitř, to jest o pohybech kursů, a skrz mříž dávaly příkazy svým agentům.

Trezory pozemkového úvěrního ústavu, *Crédit foncier*, byly bezedné. Čerpali z nich dobrodružní architekti a stavitelé, aby budovali paláce a přepychové činžáky na nových třídách, jež pak hned po dostavění, když zdi byly ještě vlhké, pronajímali za babku bez omezení a bez výběru příslušnicím polosvěta, který se nesmírně rozrostl v letech Napoleonova císařování, a to hlavně zásluhou rok od roku rostoucího přílivu bohatých cizinců. Životní úroveň těchto rozmilých profesionálek zábavy a lásky se velice zvýšila, kdyžtě směly teď přijímat svou klientelu v nádherných bytech, nevídáno, že drobet vlhkých; Paříž se stala nejen největším, ale i nejelegantnějším nevěstincem světa. Když po dvou po třech letech dům řádně vyschl, nájemnice, zvané vysušovačkami

omítky, dostávaly výpověď a byty byly pak draho pronajímány lidem ctihodným, vážným a mohovitým. A když nový dům byl řádně zabydlen a začal vynášet, architekt jej prodal některému ze zbohatlíků, vyrovnal se s úvěrním ústavem a začal nanovo. Všechna skvělá sídla, lemující avenue, které se paprskovitě rozbíhají od Arc de Triomphe de l'Etoile, vznikla takto a nejinak.

– Přece jsem se sem dostala, řekla Hana, oči plné slz, když večer poprvé vyhlédla z okna hotelu na boulevardu Haussmann, v němž se ubytovali, na moře světel, jež vyšlehovala k lehkému rozjařujícímu jarnímu nebi za doprovodu temného, neurčitého hukotu, rozléhavé to polyfonie nesčetných zvuků, šumění hovorů a klapotu kopyt a dusotu kroků a práskání bičů a hrkotu kol, jež splývajíce v společný hlas, hlas velikého města, valily se zblízka do šíře dáli a ze šíře dáli do blízka jako nepřetržitý dech jediné mohutné bytosti. – Jsem tu, vidím ji, je to opravdu Paříž, šeptala Hana, a bylo jí do pláče úchvatem a dojetím; a Born, šťastný, zamilovaný a nadto příjemně podroušený oním pocitem nezávislosti, neodpovědnosti, zkrátka svobody, jejž člověku, cestujícímu po cizích městech, skýtá dobře napěchovaná tobolka, cítil se pánem toho skvělého města, které se mu zdálo vybudováno jen Haně pro zábavu a jemu pro poučení, jak by měla jednou vypadat Praha.

– Máme hodně co dohánět, ale ještě jsme nepověděli své poslední slovo.

– Ano, ještě jsme nepověděli své poslední slovo, na to Hana, a usmála se. Máme nesmírně mnoho co dohánět, ale jak na to? myslil si pak, když se ve dne potuloval sám po městě a nahlížel do výkladních skříní obchodů, splývajících v nekonečné, nad zrcadlo lesklé řady, zatímco Hana byla na nákupech, objíždějíc nové obchodní domy le Bon Marché, Louvre, Pygmalion, la Belle Jardinière. Aranžérství, umění upravit výlohu, vyzdobit ji, přilákat

lhostejný zrak chodce a přikovat k chodníku jeho spěchající nohy, se ve Vídni teprve rodilo a v Praze se o něm dosud pranic nevědělo; také v Bornově slovanském velkoobchodě na Příkopě se zboží dávalo do vitríny tak a nejinak, než jako pořádkumilovná hospodyně ukládá do kredence své nádobí. I byl teď Born tumpachový a krev mu stoupala do hlavy, když se díval na kaskády barev, křičících do pařížských ulic, na obrazy nevídaných tvarů, bujejících za skly galanterií, na rafinovaně sestavená schodiště, stojany, kroucené sloupky, podnosy, skla, jehlany, výstupky, zákoutí, sametem vyložené jeskyňky, v nichž se u skvělém osamocení, u pohrdavé výlučnosti povalovaly jednotlivé zářivé kusy zboží, přesněji řečeno zcela obyčejné kusy zboží, ale upravené tak, aby se zdály zářit, mrkat na kolemjdoucí, šeptat jim: Jsem tu, čekám na tebe, právě jen na tebe! Tady takové křišťálové dózy vedu také, myslil si; ale ten *nápad* položit je na hedvábný polštářek do otevřené bílé lastury! A odkud tu lasturu vzali, jak ji udělali, a z čeho? Já mám vitríny malinké, hotové nic proti těm haluznám tady, a hle: mám ve výloze dobrých patnáct takových dóz, a ti zde jich vystavili jen dva kusy. Ano, tak se na to musí jít, pane Borne, velectěný, ne množství, ale úprava, nápadné umístění! Jenže kdo to u nás dovede! Vždyť tohle dělají opravdoví umělci! A i kdybych takového umělce našel: co svede s mými výlohami, které nemají prostor, žádnou šíři, žádnou hloubku? Ale nevadí, ještě jsme neřekli své poslední slovo, i v Praze se budou stavět moderní domy s moderními obchodními místnostmi, a já nezůstanu v tom prašivém baráku u Prašné brány nadosmrti.

Myslil neustále na Prahu. – A my se v Praze nezmotáme ani na pořádné muzeum, řekl, když s Hanou navštívil obrazárnu v Louvru. – Nu, tohle máme v Praze koneckonců také, řekl, když se procházeli pod podloubím v ulici Rivoli. – Takového něco by

se dobře vyjímalo v Praze! poznamenal, když kráčeli zavěšeni po lesklé dlažbě Elysejských polí k Arc de Triomphe, jehož oblouk se černě rýsoval na nebi, zkrvaveném zapadajícím sluncem, takže obrovská stavba se podobala pevnosti zachvácené požárem. Jistota, že oba dva vypadají dobře, že si ničím nezadají před elegantními lidmi, jež míjeli, tak umocňovala jeho sebevědomí, že se cítil schopen vlastníma rukama vybudovat v Praze třeba i takový Arc de Triomphe. Kde? Nu, na konci Václavského náměstí, na rohu Příkopů, kde jinde?

Pozoroval s potěšením, že leckterý z blahobytných boulevardierů, těch lenivých šviháků velikých pařížských ulic, otáčí hlavu po kamejovém profilu Hanině, po její sošné slovanské kráse. To koukáš na Češku, myslil si.

– *Fleurissez vos amours!* Ozdobte květinami své lásky! volaly prodavačky fialek. Po šesté hodině se rozsvěcela plynová světla a vrhala klikaté pablesky na zavlhlý asfalt, po němž bez konce hrčely proudy omnibusů, tažených třemi koňmi, fiakrů, kolesek a landaurů s červenými, modrými nebo zelenými lucernami. V otevřených vozech, prolétajících prolínajícími se světly a stíny, bylo často vidět milence v objetí. Po krajích ulic, pod korunami mladých kaštanů, se hemžily davy rozveselené opojným vzduchem jarního večera; kavárny vrhaly žlutavý jas na chodníky, na nichž u kulatých stolků, chráněni pestrými plachtami, lidé všech profesí a národností pili svůj absint před večeří.

3

Platila-li Paříž odevždy za perlu měst, bylo lze označit čtvrť, která se rozkládala v severozápadní její části, za perlu vší perlovitosti,

čtvrť milionářů, ležící mezi rue du Faubourg-Saint-Honoré a řekou Seinou, mezi avenue de l'Impératrice a náměstím Svornosti. Bylo to sídliště mocných, úspěšných a šťastných, území soukromých paláců, něžně vsazených do rámců pěstěných zahrad. Zde, když byl zachránil své jmění pozemkovou spekulací nahoře vylíčenou a když byl bohatě obrostl novým peřím, ubytoval se se svou rodinou veliký pařížský voňavkář pan Oloron, zakoupiv za hotové skvostný nový dům, jejž až do té doby obývala proslulá tanečnice Zouzou la Peste, na kraji rue de Berri, jednopatrový, s dvojitým mramorovým schodištěm, vedoucím k hlavnímu vchodu.

Přibyv do Paříže, Born vyhledal Olorona v jeho závodě; nešlo mu přitom ani tak o projednání nových obchodů, jež byly samozřejmou záminkou jeho návštěvy, jako o to, aby svého pařížského spojence překvapil dokonalostí svého vycházkového úboru a bezvadností svého chování, vybroušeného opětovanou praktickou aplikací poznatků, vyčtených z knihy *Der gute Ton in allen Lebenslagen.* Podezíral totiž Olorona, že ač prostřednictvím Bornova závodu obchoduje s národem Čechů, není dosti informován o jejich kulturní vyspělosti a považuje je za cikány; chtěl ho tedy vyvést z omylu. A vyveden z omylu, Oloron, temperamentní muž asi padesátiletý, v tváři do fialova krevnatý, jako by ho co chvíle měla ranit mrtvice, s tmavým vousem zastřiženým do špičky a se zdviženými kníry, které vypadaly, jako by se snažily dorůst do rozměrů pověstného knír u italského krále Viktora Emanuela, výmluvně přesvědčil Borna svou rachotivou jihofrancouzštinou o tom, že je nezbytně nutno, aby rozšířil svůj sortiment Oloronových výrobků, především o vonné soli do koupele, zvané *Promenade au bois,* Procházka v lesíku, o speciální voňavky, určené výhradně k parfemování kožišin, což pro kultivované Pražanky bude pravým požehnáním, dále o pastu k leštění nehtů značky

Huître perlière, Perlorodka, a o zubní mejdlíčko značky *Dentorine Oloron.*

– Nevydělám na tom pranic, nabízím vám ty artikle čistě jen z idealismu, pro větší slávu francouzské parfumérie, ujišťoval Borna. – Všechen poctivý obchod, všechna výroba dobrého zboží je dnes pasívní, veškeré zisky plynou jen a jen do kapes neuvědomělých spekulantů. Kdybych nebyl dobrý syn této země, neseděl bych teď tady, ve své kanceláři, a nezabýval bych se výrobou Císařských fialek a zubních mejdlíček, na nichž jen tratím, a dělal bych něco daleko výnosnějšího. Nuže, kolik napíšeme Procházek v lesíku, pane Borne, kolik vám pošleme Perlorodek?

Uzavřev s ním velikou objednávku, starý idealista pozval Bornovy na večeři do svého bytu v rue de Berri.

Večer, jejž novomanželé strávili u Oloronů, byl pro Borna otřesný, ale nejvýš poučný. Uvažoval-li dosud, jak pověděno, o tom, že Praze by slušel také takový Arc de Triomphe, jaký mají v Paříži, třeba menší, nebo také taková obrazárna, jakou mají v Louvru, třeba skromnější, zde se setkal s něčím, co se vymykalo všem jeho aspiracím a nad čím mu, řečeno krátce, klesly ruce. Neboť aby pražský měšťan, byť sebezámožnější, přijímal hosty tak, jak přijímal pařížský měšťan pan Oloron, bylo nemyslitelné. Tady už nebylo nic platno zmenšovat měřítko, tady nic nespomohlo promítat v zdrobnělé úpravě pařížský vzor do pražských poměrů, tady nešlo o rozdíl rozměrů, nýbrž o rozdíl kategorie, a to Borna rozrušilo, ba zdrtilo.

Bylo bláhové si představit, že by on, obchodník z pražských Příkopů, přijal do služeb své domácnosti kromě kuchařky a panské a chůvy k dítěti, které už zaměstnával, ještě lokaje, natož aby toho lokaje navlékl do livreje premované zlatem. Ale Oloron měl hned u vchodu tři takové zlatě premované lokaje s rokokovými krátkými kalhotami a hedvábnými punčochami. Jeden otevřel dvířka fiakru,

v němž Born s Hanou přijeli, a uvedl je do domu, druhý, nehybný jako píka, stál v patře před vchodem do společenských místností, k nimž vedlo schodiště, pokryté perským kobercem a ozdobené květinami, třetí jim odebral svrchní šat, načež druhý, až dosud nečinný, přijal Bornovu navštívenku a šel manžele ohlásit. Born vyměnil s Hanou pohled maličko stísněný; nejen on měl trému před svým prvním vstupem do opravdového pařížského salónu, ale i ona byla sklíčena starostí, aby tu obstála se svými šaty, poslední kreací veliké *couturière* z Františkova nábřeží. Připadali si poněkud jako Jeníček a Mařenka zbloudilí v lese a nepozorovaně si jeden druhému maličko stiskli ruce, než prošli pod sametovou portiérou, již lokaj před nimi držel rozhrnutou.

Zlatý a zelený salón, rozlehlý jako stodola, ozářený svíčkovým dvoupatrovým lustrem a dvěma dřevěnými kandelábry, jejichž světlo padalo zprava a zleva na nápadný obraz v bohatém zlaceném rámu, zaujímající hlavní část stěny naproti vchodu, byl dosud prázdný. Pouze v pozadí místnosti u ohromného krbu, v němž spíš pro dekoraci než pro teplo doutnalo několik polen, seděli dva hosté, jeden starý, s bílou bradou rozčesanou do vějíře, s jakýmsi zelenočerveným vyznamenáním v knoflíkové dírce, druhý mladší, s hezkou, drzou, utkvěle usměvavou tváří.

Pan Oloron vykročil vstupujícím manželům vstříc, aby je seznámil se svou ženou, útlou blondýnkou se světlýma, jakoby odbarvenýma očima; tehdy Haně pokleslo srdce, neboť shledala, že její obavy se splnily a že její prosté večerní šaty z tmavého sametu, s průstřihy na živůtku a rukávech, nikterak nemohou obstát před podivuhodným úborem, jejž měla její hostitelka na sobě, atlasovou róbou čajové barvy, posetou drobnými fantastickými kvítky, s pěnovím černých krajek, laskajících její hubená obnažená ramena. Přivítala Bornovy hezoučkým proslovem, v němž jed-

ním dechem, v jedné větě vyjádřila své nesmírné potěšení, jež jí připravili tím, že přijali pozvání k této malé, prosté, zcela intimní večeři, a vyslovila naději, že jsou spokojeni svou návštěvou Paříže a že se tu cítí jako doma. Zatímco pak Oloron odvedl Borna, aby ho seznámil s oběma pány u krbu, paní Oloronová pokračovala, nedávajíc Haně příležitost, aby uplatnila svou francouzštinu, získanou od paní Anny Semjonovny, že se vždy obdivovala Rakušanům a že vždy toužila navštívit Hanino rodné město Vídeň, o níž vždy slyšela jen to nejlepší, opravdu jen to nejlepší.

Mezitím lokaj znovu rozhrnul portiéru a ohlásil další hosty, baronku de Chalusse s dcerou. Ukázalo se později, že baronka de Chalusse, žena atletické postavy, se znatelným knírkem pod nosem, je manželka dekorovaného pána s vějířovitým vousem, který už seděl u krbu. Vstoupila se svou dcerou, bílorůžovou, měkkou dívkou s andělsky žlutými vlasy a modrýma očima, hned na prahu oznamujíc paní Oloronové, jež s úsměvným slůvkem omluvy opustila Hanu, aby obě dámy přivítala, že ji dnes odpoledne zahlédla v bois de Boulogne v její nové kolesce a že na ní mohla oči nechat, jak byla *ravissante*, rozkošná, o deset let omládla ve svých líbezných lahvově zelených šatech s karmínovými aplikacemi.

Zatímco jí paní Oloronová zurčela v odpověď něco v témž smyslu roztomilého, Hana, sama uprostřed salónu, prožívala zlou chvíli. Co teď? myslila si. Probůh, co dělat, přece tu nemohu stát celý večer jako hruška v poli! Jak mě mohla jen tak opustit? Ale jak mě také mohla neopustit a nejít přivítat hosty? Smilujte se, lidi, vždyť jsem z Hradce Králové! Cítila, že jí krev stoupá do tváří, a to zdvojilo její rozpaky. Ale hned vzala na potaz zdravý rozum: Nu což, řekla si, proč bych nemohla být koneckonců chvíli sama? Proč zůstat stát, když mohu chodit? K čemu tu visí obrazy, ne-li proto, abych si je prohlížela?

Posílena touto úvahou, odebrala se krokem, pokud dovedla nenuceným, jakoby puzena neodolatelným zájmem, k onomu velikému plátnu v masívním zlaceném rámu, nápadně umístěnému naproti vchodu, a jala se předstírat, že si jej prohlíží s bezstarostným potěšením. Představovalo lesní rej lehce oděných i neoděných panen, ověnčených květy, rozhazujících květy, líbajících květy, tančících mezi květy, extaticky vzývajících květy, jež na ně pršely odkudsi shůry, opájejících se květy, ležících v květech, smyslně se hroužících do závějí květů; jmenovalo se to *Říše flóry*, jak udával štítek připevněný na spodní části rámu, a autorem byl Paul Baudry. Hana ještě nikdy neviděla pohromadě ani tolik květů, ani tolik nahoty. Jsou ale ti Francouzi nestydatí, myslila si s údivem, tohle si pověsí do salónu! Zdaližpak se sluší, abych si prohlížela *něco takového*? Měla pocit, že se na ni všichni dívají a vysmívají se jí: Hle, říkají si, jak se ta venkovská panička z Čech zakoukala do té nahé mazaniny! Hrdlo se jí sevřelo lítostí a hněvem. Proč jsme sem chodili, proč mě sem Jan zavedl, když dobře ví, že na to nejsem oblečena a že si nás tu nikdo neváží!

Vtom se k ní přiblížil Oloron, provázen mladým krasavcem drzé, usměvavé tváře, který prve seděl u krbu.

– Dovolte mi, chère madame, abych vám představil jednoho ze svých nejlepších přátel, pana Vantrassona, řekl svou rachotivou jihofrancouzštinou. – Vím, že meškáte v Paříži teprve krátký čas, ale možná, že jste už zaslechla jeho jméno, často citované ve světě sportu.

Hana neznala slovo sport, nevěděla, že tímto anglickým výrazem se označuje nejnákladnější a nejvýlučnější zábava nejbohatších zahálečů z nejvyšší společnosti, závodění s vlastními ušlechtilými koňmi. Mít své soukromé závodní stáje platilo za největší přepych, největší eleganci, být členem exkluzivního Jockey-Clubu bylo

nejsmělejším snem synků z milionářských rodin, říci o někom to, co pan Oloron právě řekl o Vantrassonovi, že totiž jeho jméno je často citováno ve světě sportu, bylo nejvybranější lichotkou. Když jí tedy hostitel mladého dandyho takto doporučil, bylo by se hodilo, aby Hana projevila zájem o jeho působení ve světě sportu. Ale ona řekla jen své „enchantée" a čekala, co se bude dít dál. Nedělo se však nic, Oloron odkvapil a Vantrasson mlčel, překvapen jejím nezájmem.

– Vy, madame, nemáte ráda koně? zeptal se po chvíli.

– Koně? opakovala, překvapena jeho nečekanou otázkou. – Ovšem, mám velice ráda koně, tak jako mám ráda všechna zvířata, psy, kočky, ptáky…

– Koně jsou nejkrásnější ze všech tvorů, řekl Vantrasson. – Pouze ženy jsou krásnější než koně. U vás ve Vídni se nekonají koňské dostihy?

– Já nejsem z Vídně, jsem z Prahy, řekla Hana.

– Ach! na to Vantrasson. – A kde to, prosím je?

– Je to hlavní město Království českého, na to Hana.

– Ach, řekl Vantrasson podruhé. – Na světě je tolik království, že je nelze všechna znát. Jste velmi krásná, madame, a je na vás vidět na první pohled, že jste příslušnice nejvyšší společnosti Království českého. Měla byste doporučit českému králi, aby u vás zavedl koňský sport.

– My nemáme žádného krále, řekla Hana dopálena. Pan Vantrasson jí byl prudce nesympatický, to hlavně proto, že jeho řeči o koňském sportu jí podivnou asociací připomněly jejího dávného nepodařeného snoubence z Chrudimi. Jedna z košil pana Joska byla totiž potištěna obrázky podkov, jezdeckých bičíků a ostruh.
– Náš poslední korunovaný král, dodala, – se vzdal trůnu před dvaadvaceti roky.

Vantrasson pohlédl na Hanu vyčítavě, zřejmě ji podezíraje, že si z něho tropí šprýmy. – Já nejsem silný ani v politice, ani v zeměpise, musíte mi prominout, madame.

– Váš sesazený král Karel Desátý strávil poslední léta svého života u nás na hradě pražském, řekla Hana.

Vantrasson ožil. – Ach, Karel Desátý, to byl veliký král! Já sám osobně jsem jeho vládu nezažil, ale vím o něm hodně. Ještě než vstoupil na trůn, když byl pouhým hrabětem d'Artois, vášnivě miloval sport. Ovšem opravdu na výši se sport dostal teprve za Napoleona Třetího. Císař je veliký podporovatel chovu ušlechtilých koní, dal zrestaurovat nádhernou závodní dráhu ve Vincennes… byla jste už ve Vincennes, madame?

Hana odpověděla, že dosud nebyla ve Vincennes.

– Ani v Chantilly? divil se Vantrasson.

Ne, Hana nebyla ani v Chantilly.

– Ani v Croix de Berny?

Žel ani v Croix de Berny nebyla Hana.

– Nevadí, i v Paříži máme krásnou závodní dráhu, v Longchamp, uprostřed bois de Boulogne, řekl Vantrasson. – Za několik dní se tam závodí o velkou cenu města Paříže, a to si ovšem, madame, nesmíte nechat ujít. Ujišťuji vás, že si sport tak zamilujete, že nebudete moci bez něho žít. Prohráli jsme bitvu u Waterloo, ale když před třemi roky první francouzský kůň zvítězil nad koněm anglickým, my mladí pochopili, že Waterloo je odčiněno… – Vantrasson se rozehřál a přistoupil k Haně o krůček blíž. – Byl bych šťasten, kdybyste mi dovolila, abych vám dělal průvodce, madame. Jsem velmi vděčen Oloronovi, že mi umožnil seznámit se s vámi, už dávno jsem nehovořil s dámou tak duchaplnou a krásnou.

– Buďte tak laskav a doprovoďte mě k mému manželu, pane, řekla Hana mrazivě. Slýchala a četla bezpočtukrát, že každý Francouz

se dvoří každé hezké ženě, s níž se setká, ale přesvědčit se o tom v praxi bylo pro ni úděsné. Ach bože, pomyslila si, ještě loni jsem se učila šít na stroji u pana Stýbala!

– Ach, nerušte svého manžela v rozhovoru s jediným baronem, který kdy vkročil do tohoto salónu! řekl Vantrasson vesele. – Čestné slovo, opravdový baron je to, jedno z nejstarších jmen Francie, ale nemá, chudák, ani sou, prospekuloval celé jmění v mexických státních papírech… Chodí teď do snobských salónů, jako je tady ten, aby se zadarmo najedl a aby získal nápadníka pro svou dceru.

– Aby získal nápadníka pro svou dceru! opakovala Hana. – Myslila jsem, že… ve Francii jsou poměry tak pokročilé, že i dívky z dobré rodiny, když se nevdají, mohou pracovat, uplatnit se…

Vantrasson chvíli mlčel a hleděl na Hanu s úžasem.

– Ovšem, mohou pracovat, řekl. – Ale proč by to, probůh, dělaly? Což o to některá stojí?

Lokaj ohlásil markýze a markýzu de Danjac, a do salónu vstoupil pán těžké, kožnaté tváře, připomínající Angličany z karikatur, a bledá černovlasá žena v nápadně modrých, velmi vystřižených šatech.

– To je president a hlavní akcionář Elsaské banky, pětatřicet miliónů kapitálu, řekl nevraživě baron de Chalusse, muž s vějířovitým vousem, Bornovi, který s ním seděl u krbu. – Ještě před deseti lety Danjac – jeho šlechtický titul je ovšem koupený – byl členem společnosti Vlhkých nohou. Slyšel jste už mluvit o Vlhkých nohou? To jsou burzovní hadráři, kteří nakupují znehodnocené papíry, akcie zkrachovaných společností.

– A co s nimi dělají? zeptal se Born.

– Inu, prodávají je pod rukou bankrotářům, kterým hrozí vyšetřování pro zaviněný úpadek, a ti je pak zanášejí do svých zfalšovaných bilancí, jako by je získali v době, když ještě měly plnou

hodnotu… To se dělá běžně. Zábavné, že? Nu a náš milý markýz jednou koupil za babku plnou bednu akcií jisté padlé hutní společnosti, a tu se stal zázrak. Objevila se nová ložiska, hodnota akcií se zvedla, a z pana Jantroua – tak nechutně se náš markýz tehdy jmenoval – byl přes noc boháč. To je dnešní svět, monsieur Born. Sám náš hostitel byl včera žebrák, a dnes? Třebas za ten Baudryho květinový obraz, který tamhle visí, zaplatil pětadvacet tisíc franků.

Born si povzdechl a zavřel oči. – Pětadvacet tisíc franků! opakoval.

– Oloron si myslí, že si to může dovolit, řekl de Chalusse se zatrpkle nenávistným výrazem člověka, který prohrál svůj život. – Paříž je plna lidí, kteří si myslí, že si mohou všechno dovolit… první mezi nimi sám císař, který si myslí, že si to může dovolit, aby zboural Paříž. Po nás ať přijde potopa, toto staré nemravné heslo některých příslušníků dvorských kruhů se dnes stalo heslem každého novopečeného šviháka za dva sou, pro kterého módní krejčí, vyjížďky do bois de Boulogne, cercle, metresa, podzimní hony a dostihy jsou vrcholem všeho, po čem člověk může toužit. Tak například tamhle Vantrasson, který právě hovoří s vaší krásnou paní. Ach, kopnout ho jednou do jeho malé zadnice, dal bych za to, čestné slovo, den života! Má svého závodního koně, ten *imbécile*, vlastně půl závodního koně, protože jeho papa ho naštěstí drží zkrátka – druhá polovina toho nešťastného koně patří jinému mladému výtečníkovi, jehož tatínek je stejně skoupý jako starý Vantrasson. Nabab se jmenuje ten kůň, a Vantrasson na něm osobně závodí na steeplechase.

Ach, vidět ho, jak se promenuje před tribunou, oděn kostýmem jockeye, ohrnovací botičky na nohou, červený kabátek – ne den, týden života bych dal za to, kdybych ho mohl kopnout! Jenže on

je nebezpečný duelant, šermuje jako ďábel, střílí jako bůh, měl už tři úspěšné souboje… Co tu dělá? Inu nasazuje parohy našemu hostiteli, madame Oloron si ho vydržuje, přijde ji na třicet tisíc franků ročně. Však madame Oloron nestrpí, aby se dlouho bavil s vaší ženou – neříkal jsem to? Už k nim míří! Puf! A už si ji odvádí. Ach, to je svět!

Zarazil se, neboť v té chvíli Oloron, vyčerpán plněním svých hostitelských povinností, přiblížil se ke krbu a opřel se o římsu.

– Dovolte mi, abych se u vás na chvíli ohřál, řekl. – Za ta léta, co žiji v Paříži, pořád jen mrznu. Jediné místo na světě, kde se dá žít, je jižní Francie, nezdá se vám, barone?

– Nezdá, odpověděl baron nevlídně. – Za této vlády se ve Francii nedá žít nikde, ani na jihu, ani v Paříži, ani na severu.

– Myslím, že vidíte jen tu černou zadní stěnu a nevidíte tu bílou stěnu, promluvil Born. Nemohl si vzpomenout, jak se po francouzsku řekne rub nebo stinná stránka, a proto užil tohoto výrazu. – U nás je ta černá stěna také, ale nemáme vaši slávu, náš císař je také despota, ale není Napoleon, a pak ten jazyk, messieurs, ten jazyk! Rozumíte, jazyk, parler français, vy jste Francouzi a váš císař je Francouz, vy nevíte, jaká je to výhoda!

Ani baron, ani Oloron nepochopili smysl pracného Bornova proslovu.

– Nu? řekl Oloron. – Váš císař přece nemůže být Francouz!

– Ovšemže ne, řekl Born trpce. – Je Němec.

– Eh bien? divil se Oloron. – Vy přece také, ne?

Salón se zvolna plnil hosty, černí fraků a motýlími barvami dámských večerních šatů, švitorem a smíchem, matným svitem dekoltáží, leskem brilantů a perel a složitými tvary účesů. Největší mistři světové módy vylézali z vlastní kůže a ždímali své mozky, aby vymýšleli pro takovéto hloučky skvěle lenivých a roz-

mařilých žen úbory co nejnevídanější, ozdoby co nejoriginálnější, výstřihy co nejsmělejší, to ve spolupráci s klenotníky, kadeřníky, květináři. Krinolína pozbyla obliby, pozbyly obliby složitě vzorované látky, pentle, těžká premování; „zdůrazňovat přirozené linie těla“ se stalo heslem elegantních Paříženek; jejich toalety se tím nestaly o nic méně nákladnými, účty jejich krejčí a švadlen přiváděly jejich muže na mizinu stejně jako dřív. Sláva největších duchů tehdejší Francie, ať to byl Baudelaire nebo emigrant Victor Hugo, Renan nebo Taine, Doré nebo Courbet, Pasteur nebo Littré, se nevyrovnala světové proslulosti krále pařížské módy Wortha, o jehož fantastických kreacích, o „bílé róbě pošité břečťanovými listy a mořskými květy a pokropené deštěm diamantů“ nebo o „neodolatelném úboru nymfy nořící se z vln“, se psalo pilněji než o nových románech, operách, vědeckých objevech.

A já, myslila si Hana, jsem se odvážila s nimi soutěžit svými ubohými průstřihy na živůtku, na které jsem byla tak pyšná! Ale její ponížení nemělo už trvat dlouho; baronka de Chalusse, dáma s knírkem, impozantní, s vlasy vyčesanými do ebenově černé koule, pojala k Haně, zdálo se, velikou náklonnost, říkala jí „chère enfant“, drahé dítě, a slíbila jí, že ji uvede k svému krejčímu, k své švadleně, k svému rukavičkáři, deštníkáři, kloboučníkovi, obuvníkovi.

A ten nestyda se odvážil tvrdit, že baron de Chalusse přišel o celé své jmění! myslila si Hana.

Nemohla arci tušit, že baronka vodí „k svému krejčímu, k své švadleně, k svému rukavičkáři, deštníkáři, kloboučníkovi a obuvníkovi“ všechny bohaté cizinky, s nimiž se jí udá se seznámit, a že z jejich nákupů dostává procenta.

– Jaká škoda, hovořila baronka, – že jste přijela do Paříže teprve teď, chère enfant, mimo hlavní sezónu! Vaše krása, náležitě představena světu, by způsobila zemětřesení, jste jedna z žen

stvořených k tomu, aby se o nich mluvilo *všude* a aby se o nich psalo v společenských rubrikách novin. Dnes je snadno se stát středem pozornosti, protože Paříž lační a žízní po nových tvářích, po nových objevech! Všimněte si markýzy de Danjac, té ženy v modrých šatech, která se promenuje s mou dcerou a pravděpodobně ji kazí – ta se proslavila právě tím odstínem modré barvy, která na ní tak křičí, že až přechází zrak – modř Danjac se jmenuje ta barva; markýza ji loni uvedla do světa, ale teď ji už je vidět na každé midinetě, a ona, chudák, bude asi nucena hledat inspiraci a vymyslit si něco nového… Naše drahá hostitelka, madame Oloron, se asi před třemi roky proslavila svým impertinentním způsobem, jak se rozhlíželа lorňonem, ale její sláva netrvala dlouho, kdekdo se po ní začal opičit, dnes se kdejaká husička z předměstí impertinentně rozhlíží lorňonem. Ach, jak jste roztomilá, ma chère enfant, jak příjemně se s vámi hovoří! Všimněte si všech těch závistivých pohledů, které se k vám otáčejí… hned vám řeknu, proč: protože neužíváte líčidla. To je nevídané, to je věru originální, daleko nevídanější, daleko originálnější než modř Danjac nebo impertinentní pohledy lorňonem, a má to tu výhodu, že se nemusíte obávat, že vás někdo bude nápodobit, protože takovou pleť, jakou máte vy, nemá nikdo.

V té chvíli sluha v černém, vážný, slavnostní, objevil se ve vchodu do jídelny a oznámil paní Oloronové, že je prostřeno:

– *Madame, est servie.*

4

Večeře byla znamenitá; Bornovi se však nelíbilo, že hostitelovi přátelé zřejmě nejsou znalí pravidel obsažených v knize *Der gute Ton in allen Lebenslagen,* neboť ač se tam výslovně praví, že není

slušno mluvit u tabule o kvalitě podávaných jídel, Oloronovi hosté hlasitě velebili jeho kuchaře. Polévka zvěřinový výtlak shledána nepředstižnou, zázračnou, předkrm kapří mlíčí v sherry lahodným, pstruh z Ženevského jezera s račím protlakem prohlášen božským, pečený bažant, nadívaný strnadím masíčkem, skvostným, vína tokajské a Clos-Vougeot ročník 1819 a kyperské de la Commanderie a kostnické ročník 1824 originálními a duchaplnými, jiskrnými a hebkými. Oloron, brunátně rudý v tváři, rozpálený, měl plné oči práce, dorozumívaje se pohledy se svou ženou a s lokaji obsluhujícími hosty.

Věren svým zásadám, Born nechválil, nehaněl a mlčela zprvu také Hana, jež seděla vedle něho. Bylo to podivné, ale bylo tomu tak: paní Oloronová umístila manžele Bornovy vedle sebe, sama zaujala místo po Bornově pravici, vedle Hany posadila starého barona de Chalusse. Pouze ona věděla a její maître d'hôtel tušil, co ji k tomu přimělo. Podle původního zasedacího pořádku měl být Haniným sousedem u stolu Vantrasson, ale když se paní Oloronové zazdálo, že její sportovní milenec se Haně dvoří, v rychlosti přemístila jmenné lístky.

Ach, proč jsem nejel raději na svatební cestu třebas do Vídně! řekl si Born, naslouchaje spádné a stále se zrychlující směsici hovorů, tak zmatené, že ač se namáhal sebevíc, ničemu nerozuměl. Ač Hana byla jeho sousedkou, zdála se mu vzdálena jako nikdy dosud. To není dobré, myslil si, když muž vkročí se ženou do prostředí, které je oběma cizí a kde on nemůže vyniknout! Co tady dělám, probůh? Objednal jsem Oloronova mejdlíčka a jeho parfém na kožišiny, dobrá, ale proč jsem potřeboval navíc ještě lézt do jeho paláce v rue de Berri? Nikdy nebudu mít takový salón a takovou jídelnu, nikdy nebudu přijímat barony a markýze, nikdy nebudu podávat takovou večeři, to je samozřejmé – ale proč ona

má vidět, že něco takového existuje? Považovala mě za bohatého muže, a teď vidí, že jsem chudák! To není zdravé, aj, to není zdravé, to nepovede k ničemu dobrému!

Podíval se kradí na její kamejový profil, skloněný nad talířem. Chalusse sedí vedle ní, myslil si, a namísto aby jí pověděl, tak jako pověděl mně, že to všechno je nesolidní pozlátko a faleš, mlčí a cpe se jako nezavřený. Zlatá Eliščina třída, zlaté Příkopy!

Napil se kyperského vína, ale namísto aby se rozveselil, pocítil, že umírá touhou po domovu. Hned zítra pojedeme do Prahy, řekl si, a vzhůru do společenského života. Budu mít svůj salón, větší, skvělejší, než jaký jsem míval za Lízina života, ovšem ne tak nesmyslně nádherný jako Oloronův, ale takový, kde budu pánem já a kde Hana bude paní, kde budeme středem pozornosti, kde každého budeme znát, kde povedeme šlechetné vlastenecké hovory, salón, který dá Haně zapomenout tady na to jedovaté prostředí. Napil se znovu kyperského vína a pocítil, že umírá nejen touhou po domovu, ale i po penězích, po bohatství, které by mu umožnilo učinit ten domov skvělým, pohostinným, hodným Hanina ducha a krásy. Což musí Čech ve všem zůstávat pozadu, cožpak být Čechem znamená být odsouzen k věčnému maloměšťáctví, což zbohatnout je možno jen v Paříži? Napil se kyperského vína potřetí – teď už vyprázdnil svou sklenku – a pomyslil si, jaká je to škoda, že v Praze nemáme také své Vlhké nohy, kde by člověk koupil za babku bednu akcií a vydělal pak na nich milióny! Já mít milióny, postavil bych nádherné české Národní divadlo, zakládal bych česká gymnasia, reálky, dívčí školy, muzea…

Sluha mu znovu naplnil sklenku a Born po ní sáhl, ale zarazil se v obavě, aby se neopil. Ach, rozumět, rozumět jejich brebentění, zasáhnout do hovoru, dokázat jim, že Čech není na hlavu padlý! Zdálo se, že se mluví o cenných papírech; aspoň pan Oloron, jehož

rachotivé francouzštině rozuměl Born poměrně nejlépe, prohlašoval, brunátný, kníry naježené, že akcie jakési banque – Born nepochytil, o jakou banku jde – určitě poletí do výše, až budou zveřejněna usnesení příští valné hromady; a že drží-li se navzdory tupému nepřátelství velikých bank a překážkám, které se stavějí všem jejím podnikům do cesty, pořád ještě nad pari, je to skvělý důkaz její solidnosti. Vida tě, idealisto, myslil si Born, neprodáváš jen pro slávu francouzské parfumérie mejdlíčka na zuby a Císařské fialky, i ty spekuluješ, i ty hraješ na burze!

Muž s tváří Angličana z karikatur, markýz de Danjac, odporoval Oloronovi, řka, že banque – ani tentokrát neporozuměl Born jméno té banky – je jeden z těch jepicových podniků, založených na písku; to prý může nevidět jen slepý. Hned vzápětí hovor rozjařených stolovníků, mluvících stále hlasitěji, přeskočil na politiku, najmě na plebiscit, který je vypsán na osmý květen a kterým prý mají zmatené, vykolejené, nevědomé davy schválit císařovu vládní reformu. To Born jakžtakž chápal; věděl už z Prahy, že císař před několika měsíci ustoupil ze svých diktátorských pozic a vzdal se části své moci ve prospěch parlamentu; lidové hlasování, o němž tu byla řeč, mělo potvrdit správnost tohoto jeho liberalistického gesta. Born si maličko odkašlal, chtěje něco podotknout k tomuto tématu, ale markýz de Danjac ho předešel, osloviv Hanu:

– Co vy o tom soudíte jakožto cizinka, madame? zeptal se jí.

Born si mimoděk sevřel palec levé ruky v hrsti. Odpověz dobře, odpověz chytře, oslovil ji v duchu, ukaž, jací jsme!

Hana ho nezklamala; odpověděla dobře, odpověděla chytře. Jejímu povrchnímu pohledu – v tomto smyslu promluvila – se zdá velmi krásné a hodné závisti, vyzve-li vláda nejširší vrstvy lidu, aby schválily nebo neschválily její počínání. – U nás se nic podobného neděje, dodala. – Naše vláda se lidu na nic neptá.

Výborně, výborně, skvěle! myslil si Born pln hřejivé, láskyplné pýchy.

– Buďte ráda, madame, že máte vládu, která se nikoho na nic neptá, řekl markýz. – Jakožto legitimista nemohu takovou vládu ani dost chválit. Je to asi vláda, která ví, co chce.

– Ano, ví, co chce, zvolal Born. – Chce zabít český národ, to je to, co chce.

Byl až překvapen náhlou snadností své francouzštiny; výrazy se mu kladly na jazyk samy, jako by odmalička nebyl jinou řečí promluvil. Ale ač snadná byla jeho francouzština, nikdo mu neporozuměl.

– Ovšem, český národ! zaradoval se Vantrasson. – To je to království, které nemá krále, že.

– Ano, ale nemluvme o tom, řekla Hana, jíž se Bornova poznámka zdála nejvýš nevhodná. – V našich poměrech se nikdo nevyzná. Ovšem přiznávám se, že ani my se nevyznáme v poměrech vašich. Ať jsme v Paříži mluvili, s kým jsme mluvili, neslyšeli jsme dosud nikoho, kdo by se byl zjevně hlásil k vládní straně. Já sama z toho všeho mám dojem, že jediný bonapartista ve Francii je císař sám.

– Omyl, madame, omyl! řekl Vantrasson. – Císař není bonapartista, on je, s prominutím socialista. Ano, socialista! Což neopakuje do omrzení, že bourá Paříž jen proto, aby dělníkům dal práci? Chudák, opravdu nelze říci, že by měl štěstí se svou vládou! Císařovna je legitimistka, jeho bratranec republikán, jeho pravá ruka, ministr vnitra, je orleanista, on je socialista – smutné konce té veliké krásné ctižádosti! Bolí mě to až do dřeně kostí.

– Pravda, já zapomněla, řekla Hana. – Vy jste bonapartista, protože císař podporuje koňské dostihy.

– Vaše paní je skvělá, řekla Bornovi s úsměvem poněkud nakyslým paní Oloronová.

– Já jsem také bonapartista, promluvil baron de Chalusse, – ovšem s tou malou výhradou, že neuznávám všechny členy této nádherné dynastie, nýbrž pouze jednoho. Mým zbožňovaným idolem je Napoleon Druhý, známý jakožto Orlík, vévoda Zákupský. Namítnete snad, že nikdy nevládl? Jakpak ne! Proč by se jeho nástupce jmenoval Napoleon Třetí, kdyby Napoleon Druhý nikdy nebyl usedl na trůn císařské Francie? To byla, panečku, vláda! Žádné daně, žádné války, žádné důchody panujícího dvora!

– Myslím, že tento vtip jsem četla před hodně dávnou dobou u svého zubního lékaře, v starém čísle jednoho humoristického časopisu, řekla dáma v modrém, markýza de Danjac.

– To je možné, já čerpám své politické názory výhradně jen z humoristických časopisů, řekl de Chalusse. – Politika je komedie, která se nemá brát vážně.

Po bažantu podán na stůl kompot z ovoce Martinique s likérem Madame Amphoux, který byl shledán jedinečným. Hovor se zase stal mnohohlasým, všichni se předstihovali v jizlivostech, jimiž tupili svou vládu. Pokud byl s to porozumět úryvkům jednotlivých výroků, Born nepřestával žasnout nad otevřeností, s jakou si dovolují mluvit ve společnosti cizinců. Oni se nebojí, myslil si, že budu doma kdekomu vykládat, co jsem tu slyšel, a že by se něco z toho dokonce mohlo dostat do novin! Ach, jaké štěstí být synem velikého, svobodného národa! Sami, jak je vidět, nemají ani tušení o existenci nějakých Čechů, ale o nás předpokládají se vší samozřejmostí, že se vyznáme v jejich politických záležitostech a v jejich dějinách. Právem to předpokládají; jsme tak zvídaví a chytří, že se vyznáme ve všem na světě.

V punktu opozice proti vládě Napoleona Třetího a jeho ministrů byli Oloronovi hosté, nasycení bažanty se strnadím masíčkem a napití kyperským a kostnickým vínem, víceméně zajedno. Jedni

žehrali na jeho despocii, jiní na jeho nedávný liberalismus, prý opožděný a falešný; Chalusse ho nenáviděl za to, že za jeho panování se rozbujely spekulační nešvary, jež ho připravily o peníze, a ti, již na těch spekulačních nešvarech vydělali, báli se o svá jmění, příliš snadno získaná. Když však baron de Chalusse promluvil znevážlivě i o francouzské síle válečné, prý oslabené a otřesené, nastalo v jeho okolí u stolu nepřátelské ticho.

Už půl roku všichni vědí – takto mluvil baron – vrabci si to vyprávějí na střechách, že Prusko se chystá přepadnout Francii a že divoce zbrojí. Francie by také potřebovala zbrojit, ale nemůže, protože nešťastný Badinguet – to byla, jak pověděno, přezdívka Napoleonova – si v nejrozhodnější chvíli pověsil na krk parlament a milý parlament se postavil na odpor jeho požadavku – prvnímu jeho rozumnému požadavku za celou dobu panování –, aby byl zvýšen válečný rozpočet a stav vojska.

Kožnatý obličej markýze de Danjac, rozpálený jídlem a pitím, nabyl zlého, buldočího výrazu, tváře mu povisly, v koutcích úst se prohloubily rýhy; vypadal, jako by se šklebil na něco odporného.

– S tím není třeba si dělat starosti, řekl přísně. – Naše vztahy k Prusku, pravda, nejsou nejlepší, ale že by se Prusko odvážilo pustit se do války proti Francii, toť prostě k smíchu.

– Ano, k smíchu! zajásal Vantrasson, už velmi rozjařený. – Dovolte, abych se tomu smál přesně půl minuty, hodinky v ruce.

Markýz vrhl na hejska pohrdavý pohled svých vodnatých očí, zpola skrytých pod přehyby povadlé kůže.

– Francie je stále ještě největší vojenská velmoc světa, pokračoval markýz. – A Prusko je stát nanicovatý. Pravda, bylo Waterloo, ale před Waterloo byl Wagram, Jena, Slavkov, Ulm. Francie, vyčerpaná dvaceti roky *slávy*, nepodlehla u Waterloo Prusku, nýbrž

celosvětové koalici. Dnes je situace nadobro jiná. Prusko, pravda, před čtyřmi roky vyhrálo nad Rakouskem, ale samo se tím zakrvácelo a bude trvat deset dvacet let, než se vzpamatuje ze svého Pyrrhova vítězství.

Obrátil se k Bornovi.

– Co o tom soudíte, monsieur? Nezdá se vám, nestrannému pozorovateli, že mám pravdu?

Born přisvědčil.

– Pruské vítězství před čtyřmi roky bylo velmi... velmi... tenké, řekl opatrně, a promluvil na Hanu po česku: – Pověz jim, že Bismarck není lehkovážný mladík, který by se v krátké době podruhé vrhl do velikého dobrodružství, jež by tentokrát pro něho nepochybně skončilo tragicky.

Když Hana, jak nejlépe dovedla, přeložila Bornův výrok do francouzštiny, zvedl baron de Chalusse obě ruce do výše a s výrazem zármutku ve vousaté tváři zaklonil hlavu, chtěje dát najevo, že hluboce lituje, nemůže-li souhlasit s míněním pana Borna a je-li nucen mu odporovat.

– Přál bych si tuze, aby se vaše slova osvědčila, monsieur, ale, žel, nemohu. Mluvil jsem nedávno s hraběnkou de Pourtalès.

– Vy znáte hraběnku de Pourtalès? vyhrkla dáma v modrém, markýza de Danjac.

– Ano, znám hraběnku de Pourtalès, řekl baron pomalu, s despektem hledě na markýzu. – Mám stále ještě několik dobrých známých z kruhů staré šlechty... Hraběnka de Pourtalès často zajíždí do vaší vlasti, madame Born, rok co rok se tam účastní honů, jež pořádá kníže Metternich. Část její rodiny žije v protestantském Německu a ona sama, jak každý ví, pochází z Elsaska, té překrásné země, z níž plynou do kapes akcionářů vaší banky, markýzi, tak hezoučké dividendy.

Markýz se zamračil, ale zdálo se, že proti tomuto faktu není lze nic namítnout.

– Nuže hraběnka mi vyprávěla, pokračoval baron, – že nedávno obědvala v Berlíně u pruského státního ministra von Schleinitze a ten jí řekl, když ji byl půl hodiny bavil o vzestupu pruské státní moci: Mluvím s vámi tak důvěrně, krásná hraběnko, protože vím, že zanedlouho budete naší státní příslušnicí... Vaše Elsasko se za několik měsíců stane jednou z nejcennějších německých provincií...

– Ach, ach! zvolal s pohoršenou zuřivostí pan Oloron a prudce odhodil na stůl zmuchlaný ubrousek. – Elsasko! Proč jen Elsasko? Proč ne také Bretoňsko, proč ne Normandie, proč ne celá Francie? A co vám ještě vyprávěla vaše hraběnka de Pourtalès, ta roztomilá švitorka?

– Vyprávěla mi také, řekl baron, – o tom, jak lord Abermale vyslovil přání zhlédnout v Berlíně přehlídku pruské armády. To by byla zbytečná námaha, řekl mu jistý pruský generál, jmenoval se, tuším, Blumenfeld nebo Blumenthal. To by byla zbytečná námaha, protože za několik měsíců uspořádáme přehlídku svých vojsk v srdci Paříže, na Champ de Mars.

– A to je všecko? zeptal se markýz. – Žádné jiné drzosti vám hraběnka nevyprávěla?

– Pak mi už jen všeobecně vyprávěla o tom, řekl baron de Chalusse, – že v Berlíně se oficiálně mluví o míru, jen o míru, ale u dvora se zpívá docela jiná písnička, jež má za refrén: Nach Paris! Nach Paris!

– Co nám záleží na jakých písničkách, které se zpívají u pruského dvora? zakřičel Oloron. – Ale prosím, ať to jen Prušáci zkusí, ať si troufnou změřit své síly s Francií. Mokrými hadry je utlučeme do placata, mokrými hadry!

Born měl v té chvíli pocit, jako by mu někdo byl nalil studenou vodu za krk. Aj, aj, to jsem už někde slyšel! pomyslil si. Podíval se na Hanu, cože ona o tom soudí. Byla však právě zabrána v tlumený rozhovor se svým sousedem, baronem de Chalusse, a proto Oloronovo lehkovážné prohlášení nepostřehla.

5

To, co onoho večera slyšel a viděl u Oloronů, značně ochladilo Bornovo okouzlení Paříží; touha po domově, která ho prudce přepadla, když se byl poprvé napil kyperského vína, neopustila ho ani v příštích dnech. Všude viděl jen samé Vantrassony, barony de Chalusse, markýze de Danjac. V divadlech o přestávkách stály v přízemí hloučky Vantrassonů, cylindry na hlavách, vesty vystřižené do srdíčka, zapínané na jeden knoflík, a drze civěly do lóží, v nichž seděly paní Oloronové a opětovaly jejich pohledy, impertinentně hledíce lorňonem, markýzy de Danjac, polosedíce, pololežíce v otevřených kočárech, projížděly se v bois de Boulogne, vystavujíce na odiv své nové šaty, dodané Worthem, u kavárenských stolků baroni de Chalusse, nenávistní zatrpklí, hubovali na poměry, a nejprotivnější ze všech, markýzové de Danjac, nadutí, bohorovní, spěchali kamsi na burzu, do banky, k svým *agents de change*, hlavy napěchované ciframi kursů, vážní, starostliví, jako by jim šlo o spásu světa.

– Už mě to tu netěší, svěřil se Born Haně; ale Hana nechtěla o návratu ani slyšet, protože teď začala Paříže jaksepatří užívat. Baronka de Chalusse dostála svému slibu, ujala se jí, uvedla ji k svému krejčímu, k své švadleně, k své modistce, k svému obuvníkovi a rukavičkáři, a s pronikavým úspěchem proměnila Hanu

v elegantní Paříženku. Rozvrátila tím tak důkladně Bornův cestovní rozpočet, že byl nucen telegrafovat do Prahy o peníze.

Po většinu času zůstaven sám sobě, chtěje si odpočinout od Chalussů, Vantrassonů a Danjaců, Born prodlužoval své osamělé procházky po Paříži, vždy více a častěji se vzdaluje hlavních avenue, a odvažuje se stále hlouběji do nuzných uliček na východ od boulevardu de Strasbourg, hlučných a přelidněných, lemovaných prastarými domky, vzájemně se podpírajícími, aby nepadly, pod špičatými střechami z břidlice, kde skřípaly středověké korouhvičky. V ohromných loděnicích na březích kanálu de l'Ourcq, který protéká těmi ponurými končinami, pracovali dělníci odění hrubými halenami, s dřeváky na nohou; otrhaná děcka se hemžila po hrubém dláždění, „horším, než jaké máme v Praze", jak s uspokojením postřehl Born, a jejich vřískot se prolínal s ječením žen, jež trávily většinu svého času pod širým nebem, na chodnících. Tam praly, škrábaly brambory a mrkev, pletly punčochy, okřikovaly své maličké, hádaly se, prostovlasé, osmahlé, lajblíky a špinavé spodničky na holém těle. Chudé vetešnické krámečky, jeden vedle druhého, živořily v šeredných barácích, napěchovaných mezi loděnicemi a skladišti uhlí na nábřeží de la Loire. Po svém zvyku nahlížeje do výkladních skříní, Born se s podivem ptal sám sebe, jak že je možno obchodovat s tak ubohými svršky, jež tam spatřoval, s hrubými sešmajdanými křápy a záplatovanými gatěmi, propocenými klobouky a proleženými matracemi, a myslil si, jak nesmírná asi byla bída lidí, kteří neměli jiný majetek než tento nešťastný brak a ještě byli nuceni jej zanést k handlíři a prodat za dva sou. Ne, ne, u nás je všechno lepší, myslil si, u nás nevidíš takový přepych, jaký je u Oloronů, ale také ne takovou bídu, jaká je tady, u nás je všechno uměřenější a solidnější. Ach, domů, domů, kéž by Hana přivolila k návratu! Boulevardy ho omrzely, a pak

i procházky do chudých čtvrtí se mu zprotivily, to hlavně po malé, nepříjemné příhodě, jež ho potrefila, když se jednou vpodvečer potuloval po Ménilmontantu, v blízkosti hřbitova Père-Lachaise, nehodě tím trapnější, že naprosto nevěděl, oč jde.

Bylo to krátké, prosté, ale velmi zmrzující. Veliký, hrubý chlap, v tváři umouněný od uhelného mouru, který vyšel z jednoho z těch krámků, jehož výlohu si Born právě tiše, nevinně a trpělivě prohlížel, jal se mu bez důvodů a bez úvodu spílat, vynadal mu výmluvně a bezpochyby sprostě, jak se dalo soudit po jeho neurvalém vzezření a po nenávistném výrazu jeho černé tváře. Když se udivený Pražan pokusil o obranu, promluviv svou nejlepší francouzštinou: – Ale promiňte, monsieur, já vás neznám, sprosťák se zarazil, chvíli na Borna mlčky hleděl, jako by viděl ropuchu nebo plaza, a konečně si odplivl, řka:

– Ach, cizinec, k čertu s tebou, pitomče.

A zlobně odcházel svou cestou.

Born si na svých výpravách do chudých čtvrtí už několikrát povšiml, že lidé se tam na něj dívají zhola bez sympatie, bezmála s nenávistí, ale aby ho někdo pro nic za nic inzultoval, to přesahovalo všechnu míru snesitelnosti. A proč, myslil si, proč? Bezpochyby proto, že jsem dobře oblečen. Toť, pánové Pařížané, trochu silné; to vám mohu dát písemně, že něco takového by se v Praze nestalo. A vy se považujete a prohlašujete za světlo kultury a dobrého společenského vychování?

Jeho předpoklad, že dostal vynadáno za to, že je pěkně oblečen, se zdál logický. Byl nicméně zcela nesprávný, jak se o tom zanedlouho přesvědčil.

Příští neděle, osmý květen, byla dnem onoho celonárodního plebiscitu, který byl u Oloronů posměšně kritizován. Od časného

jitra se ze všech stran Paříže ozývalo dunění děl. Na všech domech byly vyvěšeny prapory. Boulevardy byly zaplaveny proudícími zástupy lidí, všude bylo vidět sevřené oddíly vojska, pěších a jízdních, a hloučky strážníků nejméně čtyřčlenné. Slunce svítilo na čistém nebi, veselý, svěží vítr foukal ulicemi, vzdouval prapory a cuchal účesy žen.

Už o desáté hodině dopolední ústřední volební komitét poslal do císařského paláce v Tuileriích první výsledky. Byly nepříznivé; hlasů, jež se vyslovily proti císaři, byla značná většina. Nastalo zděšení, jedna z princezen omdlela, císařovna se utekla do své ložnice a zavřela se tam na klíč; císař, tehdy už těžce nemocný, nalíčený, aby nebylo vidět mrtvolnou barvu jeho obličeje, zachoval klid a předstíral dokonce, že ho to těší.

– Inu, Pařížané odevždy byli frondéři, řekl usmívaje se. – Už nejsem tak pošetilý, jako jsem býval před lety, kdy jsem se domníval, že jim to vyženu z hlavy. Nelze je předělat. Mají to v krvi a mají na to právo.

Nazítří, v pondělí, vstoupil císař do pokoje svého synka, následníka trůnu.

– Podívej se, Ludvíku, řekl, podávaje mu papír popsaný číslicemi. – To jsou konečné výsledky plebiscitu.

Dítě pohlédlo na papír a vrhlo se otci kolem krku.

– Hlavně ty jsi zvítězil, chlapečku, hlavně ty, řekl Napoleon, slze radostí. – Já už jsem starý; bude na tobě, abys vybudoval liberální císařskou Francii, která přetrvá tisíce let.

Co se toto dělo, počalo se v ulicích Paříže ozývat hněvivé hučení davů, v němž převládaly výkřiky:

– Dolů s Badinguetem! Podvod! Podvod! Plebiscit byl podvod! Hanba Badinguetovi! Na lucernu s ním! Podvod!

6

Toto nadělení přišlo zcela nečekaně. Born, který se právě procházel po rue Richelieu, nedaleko burzy, octl se znenadání uprostřed vřavy.

To první, co uhlídal, byl hlouček výrostků, chlapisek asi čtrnácti nebo patnáctiletých, bystře upalujících po kraji chodníku směrem k příčné ulici, z níž se šířil jakýsi zmatený, neurčitý repot, jako když statisté na divadle brblají své „rebarbora, rebarbora". Tento dobře známý zvuk způsobil, že se mu sevřelo drobátko srdce steskem: připomněl mu slavnou dobu velikých táborů českého lidu, politických protestních schůzí, jichž se před necelými dvěma roky pilně a nadšeně účastnil a na nichž dával zaznít svému hraběcímu, jak říkala jeho nebožka tchyně, hlasu. Pospíšil za pádícími kluky a uviděl před vývěsními tabulemi časopisů černý roj lidí, vesměs onemocnělých, jak se zdálo, podivnou posunčinou, dupajících a házejících rukama a metajících do výše klobouky a čapky, přičemž rozčilené jejich brebentění se prolínalo s pronikavými hvizdy, vyluzovanými na klíče nebo na dva prsty. Dav narůstal lavinovitě, ze všech stran přibíhaly skupinky, a v mžiku zaplnil celou šíř ulice. Co je posedlo, proč tak hulákají? myslil si Born s nechutí. Když my jsme se shlukovali, počínali jsme si důstojně, podle programu předem stanoveného, na odlehlých místech, neskákali jsme při tom, neházeli jsme klobouky do vzduchu, nehvízdali jsme, pozorně jsme naslouchali svým řečníkům, a hlavně věděli jsme, na co si stěžujeme, kdežto ti tady *nemají, na co by si stěžovali*, protože neúpějí pod cizí vládou a nikdo jim nebere jejich jazyk.

Ač neměl, na co by si stěžoval, lid si na to stěžoval velmi temperamentně, velmi rozhořčeně, a Born, když zpovzdáli přihlížel té cizí, nepochopitelné vřavě, při níž neustálý pohyb klobouků

budil podivný dojem, že demonstranti vyskakují na dva metry vysoko, připomněl si s nevolí, že Paříž je nejen město přepychu, skvěle oblečených žen a nádherných staveb, ale i klasické ohnisko krvavých revolucí.

A právě ve chvíli, kdy dospěl k tomuto obavnému pomyšlení, dav jako na povel vyrazil vpřed, směrem k Bornovi, a proplétaje se mezi kočáry a omnibusy a strhuje a unášeje chodce, proudící po chodnících, valil se jako černá, burácející řeka směrem k novostavbě Opery. Zdáli, odzadu, vyštěkla krátká, suchá salva z pušek, která zazněla v tom tisícihlavém povyku, jako by někdo byl ostře mrštil hrst hrachu nebo broků na napjatou kůži bubnu.

To mi ještě scházelo, řekl si Born, postrkován, tlačen a cloumán. Pokoušel se kráčet důstojně, ale někdo mu odzadu šlápl na patu jeho lakýrky, až vyjekl bolestí a hněvem. To mi ještě scházelo, to mi ještě scházelo! Lakýrka byla nepochybně odřena, zdálo se mu také, že se mu udělala díra v punčoše, ale unášen davem nemohl se zastavit, vyhrnout nohavici a podívat se. To mi ještě scházelo! Byl tak rozezlen na Paříž a na Hanu, která ho tu zdržovala, nesvědomitě utrácejíc jeho těžce vydělané peníze, že se mu zachtělo dupat a máchat rukama jako ti hulákající pomatenci, hrnoucí se ulicí. Kámen mu proletěl nad hlavou a břink, sklo plynové lucerny se vysypalo na chodník. Vlevo, napříč ulice vedoucí k Palais Royal, ležel na boku převržený omnibus a spěchavé postavy s mravenčí rychlostí snášely k němu židle a truhlíky na popel a dlažební kostky a slamníky. Vpředu, proti Bornovi, vyvstal hustý kordón jízdních policistů, jako by se byli vynořili ze země. Stáli nehybně, napohled netečně; vtom jeden z nich, možná zasažen kamenem, možná kulkou vystřelenou odněkud z okna, zakymácel se v sedle, a bezmocně se chytaje koňovy hřívy, svezl se k zemi. To bylo příliš; Born zabočil do postranní uličky, ale nedošel daleko. Zeza

rohu se vyrojila skupina mládenců, napohled studentů, a řvouc a hvízdajíc, valila se proti němu; za ním, v ulici, kterou právě opustil, hukot davu přešel v ohlušující ryk, jímž pronikal úsečný praskot střelby. Už se to mlátí, pomyslil si Born a vzal za kliku nejbližších domovních vrat; byla zamčená. Přitiskl se k nim zády, aby hulákajícím mládencům stál v cestě co nejméně, ale oni, daleci toho, aby ocenili jeho diskrétnost, přihrnuli se k němu a jali se mu jeden přes druhého vztekle cosi vykřikovat do tváře, to za doprovodu bohatých gest, vyjadřujících zjevnou touhu rozbít mu obličej pěstmi, kterými mu potřásali před nosem, vyválet ho v kalu, strhat mu šaty.

– Což jste se všichni zbláznili? vykřikl po česku, z plných plic, odstrkuje vztaženýma rukama hradbu mladých těl, jež se k němu tlačila, a zavyl vztekem, když růžový jakýs studentík, kudrnatý jako beránek, uchopil do hrsti jeho pěknou pěstěnou bradku a jal se ho prudce za ni tahat. – Pusť mě, neřáde! zaburácel Born, a mládeneček ho vskutku pustil, a také jeho kumpáni přestali mu spílat; a jeden z nich, přes civilní kabát opásaný vojenským řemenem a šavlí, řekl Bornovi přesně nebo přibližně totéž, co mu před třemi dny pověděl neznámý dělník, začerněný mourem:

– On je cizinec, ten *imbécile*, ať jde…

Poslednímu slovu určujícímu místo, na něž se podle mládencova přání měl odebrati, Born nerozuměl, a neměl teď ni náladu, ni čas, aby se dohadoval jeho bezpochyby potupného významu: tupý úder kterési pěsti, vedený na dýnko jeho skvělého, jeho dokonalého cylindru způsobil, že svět naráz zmizel před jeho rozlíceným zrakem; klobouk totiž, naražen až k nosu, zakryl mu oči. Hned vzápětí ztratil půdu pod nohama, jež mu někdo z mladých šprýmařů podrazil, i dopadl zadkem na tvrdou dlažbu a ztratil vědomí.

Ztratil opravdu vědomí náš hrdina, v poslední době tak nepochopitelně ubližovaný? Máme za to, že jeho pád, způsobený tím, že mu neznámí darebáci podrazili nohy, nemohl být tak zlý, aby se z toho jeho jasná, čilá mysl obestřela mrákotami. Tělesná úhona, kterou utrpěl, nebyla dojista vlastní příčinou toho, že sražen a oslepen setrval na zemi bez hnutí, zhroucen, troska bývalého bujarého muže, hlavu, uvězněnou v cylindru, zmučeně spuštěnou na prsa. Ne tělesná, nýbrž duševní bída přivodila tento stav jeho dočasného zmrtvění, děsivá myšlenka, že na tomto světě nelze existovat, protože všichni jeho obyvatelé zešíleli, uvrhla jeho vědomí do temnot. Bez důvodu pokořen, potupen, vyspílán, zneuctěn, on, člověk bezúhonný, zakladatel prvního slovanského obchodu v Praze, vypověděl službu světu, dal mu vale, potlačil své vnímání, přestal být. Teprve když za jeho zády zaharašila závora vrat, o něž seděl opřen, ožil, uchopil oběma rukama střechu cylindru a s vypětím sil nikoliv nepatrným osvobodil svou hlavu. A v téže chvíli i jeho duše byla naráz zbavena mučivých chmur. Hlas, který nad ním zazněl, oblil jeho srdce takovou rozkoší, že jen lapl po vzduchu a do jeho tváří, nad papír bílých, se vrátila krev, barva, život, do jeho očí lesk, do jeho svalstva křepkost a síla. Byl to hlas mladého muže asi třicetiletého, který vystrčiv z vrat svou jemnou, hezkou, zvědavou hlavu, porostlou modravě černými kučerami, pohlédnuv na Borna, oslovil ho takto:

– *Um Gotteswillen, Herr Born, wos mochen's denn do?*

Sladká, líbezná vídeňská němčina! Boj proti tomu, aby jeho mateřština nebyla touto řečí zahlcena, byl Bornovým zájmem nejpřednějším, dával smysl jeho životu, byl ideovou pružinou všeho jeho konání. Nicméně osloven v pařížské ulici, ve chvíli velikého svého ponížení, po vídeňsku, pocítil libost neskonalou, takovou, že se z mrákotného zoufalství, blízkého mdlobám a smrti, ihned

vrátil do života, vždyť v tom oslovení byl kus jeho domova, kus jeho šťastné minulosti, kus jeho pravého já! Sbíraje se se země, jednou rukou mechanicky si oprašuje zadek kalhot, druhou ruku podávaje mladíkovi, rozzářen šťastným úsměvem řekl:

– *Das ist net möglich, das ist doch…*

– *Lagus, selbstverständlich, Lagus!* smál se mladý muž a ukázal na mosaznou tabulku, připevněnou na pažení vrat, na níž bylo napsáno černými písmeny: *Eric Lagus, agent d'affaires*. A cože se Bornovi stalo, a ať jde Born honem dál, k němu, Lagusovi, aby se očistil a vypil něco na posilněnou.

Byl to nejmladší ze tří synů vídeňského grosisty Moritze Laguse, s nímž Born, jak vyprávěno jinde, čile obchodoval. Erikův starší bratr, James, se prý usadil v Berlíně – Lagus otec tam poslal právě jeho, protože ze všech jeho synů vypadá nejméně židovsky, po pravdě nevypadá vůbec židovsky, vypadá spíš jako plavovlasý Seveřan – a nejstarší, Hugo, zůstal ve Vídni s otcem. – A tím pádem se jmenujeme každý jinak, Hugo je Lagus, já jsem po Francouzsku Lagü, James je po prusku Lajus, řekl vesele Bornovi, když ho uvedl do malé kanceláře své *agence d'affaires* v prvním patře domu, před nímž Born byl přepaden a potupen. – Ne, vážně, pane Borne, abych schvaloval, že vám ti uličníci narazili cylindr, to tedy neschvaluji, ale mezi námi, zavinil jste si to sám, to je nápad, promenovat se po Paříži s napoleonským *kaiserbortem,* když vím, že nosit napoleonské kníry a bradku znamená hlásit se veřejně k bonapartistům, manifestovat veřejně svou sympatii k císařově politice, a když vím, že ta sympatie není nikomu sympatická… já vím, já vím, pane Borne, že s žádným Napoleonem nesympatizujete a že ten napoleonský *kaiserbort* nosíte jen tak, že vám sluší, a on vám sluší, to se musí nechat, ale tady to nikdo neví, že ho nosíte jen tak a jen proto, že vám sluší, ten *kaiserbort*!

Born si povzdechl úlevou. Svět tedy nezešílel, jeho, Bornovy, nepříjemné příhody posledních dní měly smysl, dělník začerněný od uhlí měl dobrý důvod k tomu, aby mu vylál, též dnešní studenti dobře věděli, proč se na něho obořili. Prchat, prchat z Paříže, prchat! Ale jak prchat, jak uprostřed revoluce nastoupit cestu k domovu?

Svěřil se Lagusovi s touto obavou. Lagus se podivil.

– Uprostřed jaké revoluce chcete nastoupit cestu, o jaké revoluci ráčíte mluvit? řekl, zatímco Bornovi naléval kalíšek sladkého anýzového likéru. – Já o žádné revoluci nevím, že by byla vypukla, já vím nanejvýš o kraválu, jaký tady máme co chvíle. Až v Paříži bude zase jednou revoluce, to bude, pane, vypadat jinak, to se bude třást celý svět, já se také budu třást, to, prosím, nezapírám. Ona jednou ta revoluce vypukne, ale teď ještě ne, teď ještě na to není ta pravá mentalita, věřte zkušenému, být už teď na to ta pravá mentalita, tak vám za ten váš *kaiserbort* nenarazili klobouk, ale pověsili vás rovnou, s prominutím, pane Borne, na kandelábr. Pravda, já zašoupl domovní závoru, když ten kravál začal, protože jistota je jistota, a když je na ulici kravál, povídám si, tak beztoho nepřijde žádná obchodní návštěva. Jenže nedalo mi, koukl jsem se z okna, což kdyby přece jenom někdo přišel, povídám si, a co vidím? Ale nechme toho, nemluvme o tom, na takové věci je nejlíp zapomenout, přiťukneme si na vaše zdraví, pane Borne.

Byl velmi dlouhý, hubený, jako by se půl roku nebyl dosyta najedl, ale zdravý, veselý, černé oči mu jen hrály a výraz jeho úzké, ironické tváře svědčil o tom, že ho život těší a že se cítí dobře ve své kanceláři, ošumělé, ale útulně vídeňské, s psacím stolem, ozdobeným hezoučkou vysoustruhovanou galerkou, a s plyšovou sedací garniturou. Na stěně nad prosezeným kanapátkem visel akvarel Štěpánského kostela ve Vídni a pod ním fotografie v zla-

tém rámečku, neveliká, ale bohatá obsahem, byliť na ní zachyceni všichni Lagusové, otec Moritz Lagus, vážný, vousatý, s chotí Valerií Lagusovou, synové Hugo, James a Erik a dcery Evelina, Bertha, Carolina a Emma. Z dálky bylo dosud slyšet ojedinělé výstřely a ryk cizí nepřátelské ulice také ještě neustal, ale Bornovi bylo blaze. Teď, když se mi stalo *toto*, myslil si, Hana nebude smět nic namítat proti tomu, abychom se vrátili domů. Pata jeho lakýrky, na niž mu prve surově šlápli, byla jen trochu zablácená, ale nebyla odřená, punčocha byla v pořádku, a cylindr – ach cylindr, myslil si Born, za ten mi Paříž zaplatí, za ten mi důkladně zaplatí!

Jak mu Paříž zaplatí za poškození jeho cylindru a kolik mu za něj zaplatí, dosud nevěděl, ale cítil ve všech nervech, že mu za něj zaplatí. Většina jeho výtečných nápadů začínala takto, neurčitým tušením, doutnáním intuice, z níž pak, když nastal pravý čas, vyšlehla jasná, zářivá myšlenka.

– A jak chtějí Francouzi vyhrát válku proti Prusku, zeptal se, – když se všichni stavějí proti císaři, buržoazie i dělníci?

– Chtějí, chtějí, proč by nechtěli? V tom jim nikdo nemůže bránit, aby chtěli, řekl Lagus, – my jsme také chtěli vyhrát válku proti Prusku, ostatně každý by chtěl vyhrát válku, kterou vede, jenže malér je v tom, že válku vždycky může vyhrát jen jedna strana. Pane Borne, já nic neříkám, říkám jen tohle: válku může vyhrát vždycky jen jedna strana, to je všechno, co říkám, a říkám to jen vám, mezi čtyřma očima. Nic víc jsem neřekl, a když jsem to řekl, můžeme zase mluvit o něčem jiném, například o tom, že se mi tu v Paříži velmi dobře daří, ale už tu dlouho nezůstanu, sbalím svých pět švestek a hajdy pryč, do Londýna.

– A co váš bratr James? zeptal se Born. – Ten také odjede do Londýna?

Lagus žehnavě roztáhl obě ruce.

– Vždyť já to věděl, pane Borne, že jste hlava otevřená, vaše otázka mi dokazuje, jakou pravdu měl můj otec, když o vás říkal: Ten Born, ten Born, škoda takového talentu na gója! Ale já říkám, pane Borne, že vy nejste jen tak obyčejný gój, vy jste bezmála *unsereins*, našinec. My, židi, máme s vámi, Čechy, hodně společného, vás je hrstka, nás je hrstka, vy musíte koukat, abyste se udrželi nad vodou, a my také musíme koukat, abychom se udrželi nad vodou. Ovšem vy jste nejen dobrý Čech, ale i chytrý Čech, a proto tvrdím, co tvrdím, že jste bezmála *unsereins*. Ne, pane Borne, James neodjede z Berlína, James v Berlíně zůstane, Berlín se sice také připravuje na válku, ale připravuje se na ni solidně. Řekl jsem něco? Neřekl jsem nic, jen to, že já odjedu, James zůstane – c'est la vie, pane Borne. Je vám všechno jasné?

– Všechno, až na to, k čemu byl ten dnešní kravál, řekl Born. – Že Paříž nechce Napoleona, o tom už nemohu pochybovat. Ale co tedy chce? Bourbonský absolutismus?

– I toto, i toto, řekl Lagus.

– Tedy konstituční monarchii?

– I toto, i toto, řekl Lagus.

– Republiku?

– I toto, i toto, na to Lagus.

– Jaké i toto, i toto? divil se Born. – Žádná jiná možnost už není.

– Je ještě jedna možnost, důkladná možnost! Socialistická republika, to je ta nejnovější možnost, pane Borne! Marianna je dnes už odkvetlá stařena, Marianna je hrdinka červnové revoluce před čtyřiceti lety; to už je dávno pryč. Ale tím si prozatím nemusíte lámat hlavu, pane Borne, říkám vám, že na opravdovou revoluci tu ještě není ta pravá mentalita, prozatím stačí, když si drobet sestřihneme kníry, aby nedělaly zlou krev – hned vám přinesu nůžky, pane Borne, *Momenterl*, už je nesu.

KAPITOLA DRUHÁ
Cena za naražený cylindr

1

Bornovi se vrátili z Paříže třináctého května. Počátkem pak července, tedy o půldruhého měsíce později, svolal Vojta Náprstek členky Amerického klubu na mimořádnou debatní schůzi o události, která právě v těch dnech ohromila Evropu, totiž o tom, že církevní sněm, který po více jak třech stech letech opět zasedal ve Vatikáně, vyhlásil nové dogma o papežské neomylnosti.

– Jestiť Bohem zjeveno, takto byla formulována hlavní poučka dogmatu, – že římský papež u vykonávání svého nejvyššího pastýřského a učitelského úřadu, když zvěstuje nauku víry neb mravnosti, již celá církev přijmouti má, jest touž neomylností opatřen, již sám božský Spasitel církvi své uděliti hodlal, když hlásal nauku víry a mravnosti.

Schůze byla dlouhá a zajímavá. Přísný onen filosof pozitivistického směru, který svého času Hanu tolik vzrušil svou přednáškou o mravnosti jakožto správně pochopeném sobectví, měl hlavní slovo a prohlásil v krátké, ale bystré řeči, že kdokoliv se hlásí do řad evropského vzdělanectva – a o členkách Amerického klubu zajisté není pochyby, že se tam hlásí – může být „náměstku Kristovu“ jen povděčen za tento nehorázný čin, neboť teď konečně papismus, tento prastarý odpůrce rozumového poznávání přírody a světa, s konečnou platností odhodil masku a odhalil svou temnotu, svou obludnou, světlu a pokroku nepřátelskou tvář. Před šestnácti roky vyhlásil Pius Devátý pověstné dogma o neposkvrněném početí Pan-

ny Marie; před šesti roky pronesl klatbu nad vší moderní civilizací všeobecně a nad všemi zásadami rozumu a vědecky ověřenými filosofickými principy zvlášť. Nu, a komu ještě nestačily tyto dva silácké výkony papežovy k tomu, aby se s hrůzou odvrátil od římského lžikřesťanství, učiní tak nepochybně nyní, kdy vatikánský despota zasadil třetí nejsilnější, nejostřejší ránu do tváře rozumu, prohlásil sebe a své předchůdce a následníky za božsky neomylné.

Řečník se krátce uklonil a odešel z klubovny, a vzrušené emancipované dámy zahájily živou debatu, v níž se vyznamenala zejména paní Jindřiše Elsassová, jež prohlásila, že ať si kdo chce co chce říká, náboženství přece jenom není špatná věc, neboť dává člověku naději na život posmrtný; hlavní však chybou všech dosavadních církví, ať římskokatolické nebo řeckokatolické nebo evangelické, bylo to, že byly ovládány a řízeny provždy jen muži. Až si jednou ženy založí svou vlastní církev, až se ženy ujmou vedení církevních záležitostí, nastane ráj na zemi.

Téhož dne večer, když Annerl, vídeňská chůva Bornova šestiletého syna Míši, ukládala dítě k spánku a když chlapec klečel v postýlce, ručky sepjaté, a odříkával své „Vater unser, der du bist in dem Himmel", vkročila do pokoje Hana a řekla rozhořčeně, že si nepřeje, aby se Míša modlil a aby byl vychováván v náboženských bludech.

Chlapec, polekán vpádem své zlatovlasé macechy, jíž se od prvopočátku bál, dal se do řvaní; Hana pak ostře zaútočila na Borna a vytkla mu, že svého syna nechává napospas té vídeňské pobožnůstkářce. Je to prý hanba, že jediný syn českého vlastence neumí kloudně česky; a na co prý Born čeká a proč nedá Annerl výpověď. Slyše to, Born zazářil.

– Máš pravdu, Hano, už dávno mě to trápilo, že Míša má za chůvu Němku, ale co jsem měl dělat, Líza se o něj starala málo, a já jsem byl rád, že Annerl je aspoň pořádná a poctivá. – Něžně si přitiskl

Haninu hlavu k prsům. – Hned zítra jí dám výpověď. To jsem rád, že se chceš chlapce ujmout sama a nahradit mu matku!

Hana se od něho odtáhla překvapena.

– Jak to? Až Annerl propustíš, najmeš mu snad jinou, českou chůvu, nebo ne?

– Ach tak, řekl Born. – Ovšem, najmu jinou, českou chůvu.

2

O čtrnáct dní později explodoval sud prachu, už dávno ohrožovaný jiskrami. Válka mezi Francií a Pruskem vypukla, statisíce mužů se vydaly na pochod k vzájemnému vraždění.

Strůjcem zápletky, jež vedla k vyhlášení nepřátelství, byl – stejně jako před čtyřmi roky – starý Bismarck. Že cesta k sjednocení Německa, jež byla jeho hlavním politickým cílem, vedla po pokoření Rakouska přes porážku Francie, pohnul jednoho z pruských princů, jistého Leopolda z královského roku Hohenzollerů, aby přijal kandidaturu na uprázdněný španělský trůn. Věděl předobře, že Napoleonovi by bylo tuze nepříjemné, kdyby Španělsko, druhý největší soused Francie, upadlo pod pruskou nadvládu, a počítal s tím, že až se o věci doví, vysloví protest, jejž bude možno kvalifikovat jako urážku pruské svrchovanosti.

Francouzská vláda vskutku protestovala, ale pruský král Vilém, který se právě léčil v emžských lázních, odpověděl v ten smířlivý smysl, že vzdá-li se princ Leopold sám dobrovolně svého úmyslu přijmout španělskou korunu, on, král Vilém, nebude proti tomu nic namítat. A když téhož dne princův otec ohlásil Leopoldovým jménem, že odvolává svůj souhlas se synovou kandidaturou, zdálo se, že nebezpečí je zažehnáno.

Tento zdánlivý důkaz, že francouzský prestiž nic neztratil na síle, Napoleona nesmírně potěšil.

– Ostrov, který znenadání vyvstal v moři, opět zmizel pod vodami, řekl. – Už není důvodu, proč by mělo dojít k válce.

Třináctého července v Berlíně večeřel Bismarck se starým generálem Moltkem a ministrem vojenství von Roonem a rozmrzele s nimi studoval depeši, která mu došla z Emže o klidné a přátelské rozmluvě krále Viléma s francouzským vyslancem, jenž prý krále vyhledal na lázeňské promenádě, aby s ním ještě jednou pohovořil o věci španělské kandidatury, neboť někteří členové francouzské vlády jsou prý znepokojeni tím, že kandidaturu neodřekl princ sám, nýbrž jeho otec; král odpověděl, že pro něho osobně je tato záležitost jednou provždy vyřízena. To bylo vše, nic jiného se z depeše vyčíst nedalo.

Bismarck, Moltke a Roon, zahaleni mračnem doutníkového kouře, zachmuřeně mlčeli.

– Aby nebylo omylu, ptám se naposled: zvítězíme? řekl Bismarck znenadání Moltkemu.

– Dojde-li k válce, zvítězíme, odpověděl Moltke, tuhý, suchý, svrasklý v tváři.

– Dojde k ní, řekl Bismarck, a vyloviv z kapsy tužku, jal se depeši upravovat, něco škrtl, něco připsal, něco změnil. Když byl hotov, přečetl ji svým spolustolovníkům. Zněla teď takto:

– Francouzský vyslanec požádal v Emži Jeho Veličenstvo krále, aby směl telegrafovat do Paříže, že Jeho Veličenstvo se zavazuje jednou provždy pro budoucnost, že nikdy nepřivolí, aby někdo z Hohenzollerů znovu přijal kandidaturu. Jeho Veličenstvo odmítlo francouzského vyslance přijmout a vzkázalo mu, že už nemá, co by k tomu ještě podotklo.

– Je to tak dobré? zeptal se Bismarck.

Moltke neodpověděl, pouze stáhl své vrásky k náznaku neurčitého úsměvu, Roon nechápal.

– Ale vždyť to není pravda! zvolal.

– Účel světí prostředky, řekl Bismarck.

Zpráva Bismarckem upravená vyšla ve všech novinách a způsobila nesmírné rozčilení jak v Německu, tak ve Francii. Podivná nesrovnalost obou vět, z nichž první tvrdila, že vyslanec krále o něco *požádal*, zatímco podle výpovědi věty druhé král ho *odmítl přijmout*, zdá se, nikomu nevadila. Němci se rozčilovali nad drzostí francouzského požadavku, Francouzi se rozčilovali, že král odmítl francouzský požadavek slyšeti; oba parlamenty, pařížský i berlínský, se rozduněly bojovými řečmi, v nichž se souhlasně tvrdilo, že nepřítel jim sám tiskne meč do ruky. Pouze socialistické tábory v obou zemích se postavily proti válce. „Ať se německý a francouzský césarismus bije sám se svou družinou peněžních žoků; my proletáři nemáme s touto válkou nic společného," napsal berlínský Volksblatt. A pařížské provolání se obracelo k dělníkům celého světa: „Válka pro otázku mocenské převahy anebo dynastie není v očích všech dělníků ničím než zločinným šílenstvím."

V poslední chvíli ještě pokusil se Napoleon odvrátit válku svoláním evropské konference; vláda však rozhodla po dlouhých poradách, že nemá-li Francie pozbýt vší vážnosti a cti, nemůže na pruský políček odpovědět jinak než válkou.

– Hurá, Germánie, jásal německý básník Freiligraht, – tančilas právě na oslavu obžínek, ale teď ti nastává jiný tanec, a tam na březích Rýna, v červencovém slunci, chrabře vytasíš svůj meč k ochraně domácího krbu. Jednotný je národ Němců, ruku v ruce pochodují Švábové i Prusové, Sever a Jih utvořily jediný šik, jsme teď jeden duch, jedna paže, jedno tělo, jedna vůle. Běda ti, Galie!

Černé a modré proudy tří německých armád vyrazily k západu, nadšeně prozpěvujíce Wacht am Rhein. První armádě velel generál Steinmetz, druhé princ Friedrich Karel, proslulý Červený princ, hrdina od Hradce Králové, třetí korunní princ pruský.

Dva muži, kteří podle výroku krále Viléma ukuli, nabrousili a vedli dýku pruského vojenského výboje, postupovali v mracích prachu, pod žhoucím sluncem, v čele německých vojsk: Bismarck, pyšný, zářící, oděný v uniformu plukovníka kyrysníků, bílý plášť, bílou čapku s žlutou obrubou na hlavě, a Moltke, tuhý jako houžev, stařecká ústa stažená do tenké čárky, učený stratég, který se čtyři roky připravoval k tomuto tažení svědomitým odborným studiem.

3

Jakmile pražské noviny otiskly úřední zprávu o vypuknutí francouzsko-pruské války a o tom, že císař Napoleon ve své funkci vrchního velitele francouzské armády se odebral na bojiště, Born ihned prodal akcie České západní dráhy, do nichž byl před lety s velikým prospěchem uložil věno své první ženy Lízy rozené Tolarové, v České spořitelně si dal vyplatit všechny své vklady, a zavřev devadesát tisíc zlatých takto uvolněných do kufříku, odcestoval do Vídně. Rovnou pak z nádraží, aniž se zastavil v hotelu, odjel drožkou do *Všeobecné banky Čechie* na Rotenturmstrasse a dal se ohlásit u svého přítele z mládí Kryštofa Kolenatého, ředitele burzovního oddělení, nadšeného Čecha a výborného houslisty, který před patnácti roky býval členem Bornova hudebního kroužku a nyní působil v několikerém česky vlasteneckém sdružení, mimo jiné ve vídeňské odbočce Hlaholu a tělocvičného spolku Sokol.

Když Born vstoupil do jeho pracovny, Kolenatý, růžový tlouštík, hladounce vyholený a vonící dobrým mýdlem a kolínskou vodičkou, se zlatým skřipcem na modrých, vodnatých očích, nejprve přítele po slovanském způsobu objal a poceloval na obě tváře a pak mu mužně stiskl ruku, než ho přivítal jadrným:

– Nazdar, bratře.

A stále mu tiskna ruku a pozorně mu hledě do tváře, odvedl ho ke křeslu, jako by se bál, aby Born cestou nezabloudil.

– Nazývám tě bratrem, řekl, – neboť nepochybuji o tom, žes sokol. Čemu mám děkovat za tu radost, že tě vidím?

Born odpověděl zdvořile, že vlastní pohnutkou jeho návštěvy jest jeho neomezená důvěra, kterou chová jak v Kolenatého, tak v banku Čechii, nejen solidní, ale i prodchnutou českým vlasteneckým duchem. Pověděno ve vší stručnosti, jde mu o toto: Když před dvěma měsíci meškal v Paříži, on, Born, nabyl přesvědčení, že dojde k válce mezi Francouzi a Prusy, a už tehdy odhodlal se k spekulaci, kterou nyní, kdy válka vskutku byla vyhlášena, míní uskutečnit. Ví-li bratr Kolenatý o existenci Elsaské banky v Paříži?

Zajisté, Kolenatý věděl o existenci Elsaské banky; kapitál pětatřicet miliónů franků, sedmdesát tisíc akcií po pěti stovkách franků nominále, včerejší burzovní hodnota asi osm set, dnešní něco kolem osmi set třiceti. Toť se ovšem dalo čekat, že Elsaská banka, která je patronkou, možno říci vlastnicí železáren C. G. F. v Thannu v Elsasku, poletí teď ve válce nahoru. Počítá-li bratr Born s tímto vzestupem, počítal rozvážně a správně, a koupil-li tenkrát, jak praví, před dvěma měsíci, papíry tohoto výtečného peněžního ústavu, je možno mu blahopřát. Ať si je pěkně schová do pokladnice, ať si je, libo-li, v bázni boží uloží pod hlavu, pod podušku, a ať klidně čeká, až stoupnou ještě víc; nic jiného se v této chvíli nedá dělat.

– Ale my si nerozumíme, bratře! zvolal Born. – Já žádné papíry Elsaské banky nemám, já nepočítám s tím, že stoupnou, já počítám s tím, že klesnou, já chci spekulovat, jak vy říkáte, na baissu!

Kolenatý se zasmušil, vytáhl z kapsičky u vesty malou tabatěrku s emailovým víčkem a vzal si šňupeček, než se zeptal Borna, proč by prý jakékoli francouzské akcie měly klesnout, když vítězství Francie je více než jisté.

– Naopak, vítězství Pruska je více než jisté, řekl Born.

Když se ho pak Kolenatý otázal, podle čeho že tak soudí, najednou nevěděl, co odpovědět. Jak mohl jeho tlustý přítel pochopit vytržení inspirace, která ho přenesla na plamenných perutích z jeho krámu na Příkopě sem, do Vídně, do Všeobecné banky Čechie na Rotenturmstrasse, co mohl tušit takový Kryštof Kolenatý o ohnivém jazyku, planoucím na Bornově čele? Jako věděl před lety nadrozumovou, intuitivní jistotou, že mu nadešel pravý čas, aby se vzdal svého skvělého a horce záviděného postavení prokuristy u Maxe Jessla na Wollzeile, jako tenkrát *věděl*, že nemají pravdu ti, kdo mu předpovídali neslavné konce, když otevřel v Praze svůj první slovanský závod právě tam, kde jej otevřel, v sousedství Prašné brány, mimo hlavní promenádu, v krámských místnostech, kde všichni jeho předchůdci žalostně zkrachovali, tak věděl i teď, že Francie válku prohraje a že francouzské cenné papíry se zhroutí, a málo záleželo na tom, že toto jeho vědění se opíralo jen o informace až běda nejisté, pouze o to, co vyposlouchal u Oloronů a v Lagusově *agence d'affaires*.

– Přesvědčil jsem se v Paříži o tom, že všichni stojí proti Napoleonovi v opozici, řekl netrpělivě.

– Právě proto vypověděl Prusku válku, odpověděl Kolenatý. – To se děje v historii běžně, zejména ve Francii. Před čtyřiceti roky rozpoutal Karel Desátý válku proti Alžíru, protože mu teklo do bot

právě tak jak dnes Napoleonovi. Burza není ruleta, bratře, a kdo chce hrát na burze, musí znát všechno na světě, mimo jiné i dějiny a politiku a davovou psychologii! Co na tom záleží, že pařížská ulice včera rebelovala proti Napoleonovi? Hlavní je, že dnes mu provolává slávu a že trojčí nadšením pro válku, stejně jako jsme trojčili my před čtyřmi roky.

– A jak to dopadlo? usmál se Born.

– Prohráli jsme, připustil Kolenatý. – Ale prohráli jsme ne proto, že jsme šli do války s nadšením, nýbrž proto, že jsme měli zastaralé zbraně. Teď je tomu přesně naopak, dnes jsou už zase pruské jehlovky zastaralé proti francouzským šaspotkám, což jsou nejlepší pušky světa, a hlavně proti mitrailleusám. Slyšel jste o mitrailleusách? To jsou stroje, česky se jim říká kulomety, které bez ládování chrlí střely, tak jako hasičská stříkačka chrlí vodu, strašlivý vynález, který asi znemožní všechny další války. A pokud jde o generály, co ti mám, bratře, vykládat? Zapomněl jsi snad na Mac-Mahona, který nám před jedenácti roky napráskal u Magenty? A což mezinárodní postavení Francie? Polovina evropských států je na její straně, ostatní jsou neutrální. – Položil Bornovi ruku na rameno a přiblížil k němu svou růžovou tvář, dobrotivě se usmívaje všemi svými zuby, opravovanými zlatem. – Mluvím proti zájmům našeho ústavu, ale nemohu dopustit, aby se dobrý Čech a sokol slepě vřítil do zkázy. Vážím si tvého poctivě nabytého jmění, bratře, a nechci, aby ses o ně zbůhdarma připravil.

Born odpověděl, že se o své poctivě nabyté jmění nechce připravit, nýbrž chce je zdvojnásobit, aby mohl sloužit svému národu ještě lépe, než jak mu sloužil dosud, a proto navzdory všem bratrovým argumentům je pevně odhodlán vsadit všechny své hotovosti na porážku Francie, na pokles akcií Elsaské banky.

Kolenatý si povzdechl a s výrazem beznaděje pokrčil rameny.

– Nuž dobrá, kdo chce kam, pomozme mu tam. Jen jedno mi ještě pověz, bratře, než provedeme tu vražednou operaci: Proč sis vzal na mušku právě Elsaskou banku? Co ti udělala? Vždyť kdyby Francie byla poražena, poklesly by papíry všech francouzských zbrojařských společností, nejenom Elsaské banky!

– Mám k tomu své osobní důvody, odpověděl Born. Věru nevěděl, proč by se měl Kolenatému svěřovat s tím, co slyšel v Paříži od barona de Chalusse, že Prusko má v úmyslu anektovat Elsasko, bývalou německou provincii, z čehož lze vyvodit bezpečný závěr, že po porážce Francie akcie Elsaské banky netoliko poklesnou, ale shoří, zaniknou, budou znehodnoceny tak dokonale, že ani poslední člen bratrstva Vlhkých nohou za ně nedá zlámanou grešli.

– Dobrá, řekl Kolenatý a narovnal si svůj skřipec se zlatou obrubou. – Jakou nám míníš poskytnout garancii?

Born odemkl a otevřel svůj kufřík.

– Devadesát tisíc zlatých, odpověděl. – Víc nemám.

Vrátil se do Prahy rychlíkem a dojel na Státní nádraží v Praze, právě když vyšly ranní noviny se zprávou, že francouzská a pruská děla se rozehřměla na vodě i na souši. Na Severním moři došlo u Scheveningen mezi pruským a francouzským loďstvem k první srážce, v níž pruské loďstvo bylo zatlačeno. Na souši nebyli Francouzi o nic méně úspěšní; nádherným rozmachem, svědčícím o jejich právem předpokládané převaze, překročili hranice, zapudili pruský předvoj a obsadili město Saarbrücken. Císař Napoleon byl osobně přítomen této skvělé operaci, a aby se na vlastní oči přesvědčil o účinnosti francouzských střel, odvážil se až do nejpřednějších linií. Císařský princ, roztomilý ve své nové uniformě podporučíka od infanterie, odznak Čestné legie na dětské hrudi, provázel svého otce krok co krok a přijal při této příležitosti svůj

křest ohněm. Smeknuv čáku, zamával jí na pozdrav prvním kulkám, jež zasvištěly v jeho blízkosti, jednu z nich zvedl ze země a uschoval. Paříž jásá a oslavuje malého hrdinu, jemuž se dostalo obecně přijatého přízviska „dítě kulky“. Též vývoj mezinárodní situace jest jednoznačně příznivý pro Francii. Spojenectví Francie s Dánskem je zajištěno; Itálie je Francii bezpečně nakloněna; dohady o tom, že Rusko uzavřelo s Pruskem tajnou dohodu, jsou otřeseny tím, že čelné ruské listy manifestačně osvědčují své sympatie k Francii.

Bornovi vyschlo v ústech a trochu se mu zachvěl žaludek, když na nádražní chodbě pročítal tyto zprávy. Ale připomenuv si formuli, kterou si před lety stanovil: Vždy jarý buď, jakož i zásadu novějšího data: Měj v úctě rozum svůj, sám sobě důvěřuj, odhodil noviny do koše na odpadky a křepce vykročil k domovu, aby se umyl, převlékl a nasnídal. Měj v úctě rozum svůj, sám sobě důvěřuj, opakoval cestou a pomyslil si, že by tuto krásnou ideu měl dát narejsovat na papír a pověsit do své privátní kanceláře, k ostatním maximám, které tam už zdobily stěny.

– Jak se ti dařilo ve Vídni? zeptala se ho Hana, která dosud ležela v posteli.

– Výborně, Hani, znamenité obchody jsem tam udělal, odpověděl zvesela.

– Prosím tě, neříkej mi Hani, víš dobře, že nemám ráda, když se jména komolí! napomenula ho.

Ach, jak dovede být nedůtklivá, netýkavá! pomyslil si. Vzpomněl si na českou dívenku Štěpánku jménem, s níž chodil po nějaký čas, když býval prokuristou ve Vídni, a jíž přezdíval, aniž ona proti tomu co namítala, Šteflíčku. A Hana nechce dovolit ani to, abych jí říkal Hani!

Pak už na to nemyslil. Měl jiné starosti.

4

O dva dny později, v sobotu třiadvacátého července, přinesly noviny zprávu, že dva armádní sbory francouzské překročily hranice rýnského Falcka; první dobyl města Pirmasens, druhý postupuje k Trevíru.

– Nemůžete si představit, psal z Paříže dopisovatel Národních listů, – jaké nadšení panuje v celé Francii! Stará Galie ožila, o čemž se Prusové přesvědčí na svou škodu. Syn jednoho francouzského paira, který se dal zapsat k dobrovolníkům, řekl doslova: Já je zmaluji, ty Teutony!

V pondělí pětadvacátého července psaly některé vídeňské listy o rozhodné bitvě u Thionville, v níž Prusové byli na hlavu poraženi a dali se na zmatený útěk. To už bylo na Bornovu sebedůvěru příliš silné, takže pobledl a strávil velmi špatnou noc. Hned nazítří však, když vstal, promluvily k němu Národní listy sladkou, uklidňující řečí. Nevěřte, pane Borne, smyšlenkám neseriózního vídeňského zpravodajství, řekly mu, důvěřujte toliko zprávám, jež přinášíme my, Národní listy. My o žádné bitvě u Thionville nevíme, což znamená, že jí nebylo, a Vídeň si ji vybájila jen z hanebných důvodů burzovních.

Rozradostněn, Born provedl svůj záměr, jejž byl pojal před týdnem na nádraží po návratu z Vídně, a požádal svou účetnici, slečnu Bětuši Váchovou, aby mu svým krásným písmem, tuší, narejsovala na papír zásadu: *Měj v úctě rozum svůj, sám sobě důvěřuj*, rozšířenou o tyto dva pěkné, zbrusu nové verše: *Na mysli neklesej, svou vlast vždy v lásce měj.* Bětuše splnila jeho přání pečlivě a ráda. Born připevnil její elaborát čtyřmi napínáčky nad svůj psací stůl, a když mu bylo nejhůř, pilně jej pročítal a čerpal z něho novou a novou sílu.

Umínil si, že se zachová jako pravý muž a nikomu, ani vlastní ženě, nepoví o svých starostech a že sám sní, co si sám nadrobil – ušlechtilé, správné to předsevzetí, tím správnější, že všichni jeho přátelé z vlasteneckých kruhů přijali věc Francie za svou, i dalo se předpokládat, že by se tuze podivili, kdyby zvěděli, že zakladatel prvního slovanského závodu v Praze vsadil celé své jmění na vítězství Pruska. Jeho vlastní svědomí bylo klidné – neměl Francii rád, jeho sympatie patřily výhradně jen slovanskému východu, z cesty do Paříže si přinesl dojmy nejtrapnější, a proto věru nevěděl, proč se ostýchat a proč nevyužít jistých vědomostí, jež mu společnost pařížských zbohatlíků, jakož i neklidná, zjištěná pařížská ulice doslova vnutily. Tušil však správně, že by s tímto názorem mezi českými vlastenci nepochodil, a proto když se radovali z úspěchů Francie, obětavě se radoval s nimi. Ale ve středu třetího srpna, když toto jeho trápení trvalo už čtrnáct dní a když Hana radostně přiběhla domů se zvláštní večerní přílohou Národních listů, obsahující zprávu, že francouzská armáda překročila Rýn, Prusové že upustili od hájení Trevíru a že se chystají ustoupit směrem k Mohuči, selhaly Bornovy zle napínané nervy. Poslušen náhlé myšlenky, že je nepřirozené, tají-li muž před ženou své starosti, a že manželka se má s manželem podílet o dobré i o zlé, vyhrkl:

– To je pěkné, jenže nebude-li Francie ode dneška do šesti neděl poražena, jsme žebráci.

Co napověděl, musil dopovědět. Vysvětlil jí tedy, jakou krkolomnou spekulaci provedl před dvěma týdny ve Vídni, a pokračoval, že papíry Elsaské banky, namísto aby klesaly, pekelně stoupají, tak prudce, že kdyby vyúčtování kursovní diference, k němuž dojde za šest neděl, mělo být provedeno už dnes, záruka devadesáti tisíc zlatých, kterou složil v Čechii, ani zdaleka by nestačila na krytí jeho prohry. A zatímco takto mluvil, uvědomil si s úlekem, že

v této chvíli je v sázce nejen jeho jmění, ale i jeho manželství, a že celá budoucnost jeho soužití s Hanou je závislá na tom, jak Hana obstojí v této zkoušce, co řekne a jak se zachová. Její tvář, zdálo se mu, zšedla a zkameněla zlostí, a když se odmlčel, nadál se, že ho zahrne výčitkami, že ho urazí, že vykřikne něco nenapravitelného. Ale Hana neudělala nic takového. Stála chvíli tiše a mlčky, než k němu přistoupila, políbila ho na ustarané čelo a řekla:

– Já ti věřím, Jene, že ses rozhodl správně a že to dopadne dobře.

Měla opravdu tak neomezenou důvěru v Bornovu prozíravost? Neměla, a byla naopak přesvědčena, že dny jejího blahobytu jsou sečteny a že jí nezbývá, než aby se vrátila k svému šití; neboť to by ještě scházelo, aby ho zchudlého, zruinovaného vlastním oslovstvím, vydržovala prací svých rukou. Nejsem zrozena na šťastné planetě, myslila si, nedovedla jsem se provdat, nedovedla jsem se prodat; a zdalipak Born zachrání ze svých skladů, až na něj ta banka dokročí, *aspoň* jeden šicí stroj, abych si *aspoň* něco odnesla z toho podařeného manželství? Ale když už otvírala ústa, aby vykřičela své zklamání, připomněla si etický princip, jejž přijala za svůj, větu, že mravnost je správně pochopené sobectví, a ovládla se. Za šest neděl se ještě mnoho může změnit, pomyslila si, a kdybych teď za sebou spálila mosty, ublížila bych tím především sama sobě.

Proto provedla to velkolepé gesto, jež Borna tak zahanbilo a dojalo, že stěží potlačil slzy, proto pronesla ta překrásná slova, která ji vynesla na výšiny jeho obdivu a úcty.

O tři dny později, v sobotu navečer, dva státní zřízenci firmy Jan Born na Příkopě přinesli paní Magdaléně Váchové do bytu pěkný a zcela nečekaný prezent od jejího zetě, krásný Singerův šicí stroj nejnovější značky Central Bobbin. Měla z něho velikou radost

a cítila se tuze polichocena, tím víc, že až dosud se Born o Haniny rodiče valně nestaral, a také Hana sama jako by se po své svatbě byla do země propadla, praktickou ovšem cenu pro ni zeťův dar neměl, protože jakožto příslušnice starší maloměstské generace měla paní Magdaléna pochopitelnou averzi k technickým vymožeností nové doby, nehledíc k tomu, že její velmi slabý zrak jí nedovoloval šít. Nemohla ovšem, chuděra, tušit, že přítomnost té podivné, nepřátelsky se lesknoucí mašiny v jejím příbytku je v přímé souvislosti s událostmi na francouzsko-pruském bojišti. Ani ve čtvrtek po Hanině památné rozmluvě s manželem, ani v pátek, ani v sobotu nepřinesly noviny zprávu, jež by povzbudila Bornovy naděje v úspěch jeho spekulace; papíry Elsaské banky nemilosrdně stoupaly, stoupaly. Smířena už v duchu s tím, že až se všechno zhroutí, ona se s Bornem rozejde, vrátí se k rodičům a znovu otevře svůj švadlířský salón, poprosila ho o singrovku darem pro maminku, ve skutečnosti pro sebe. A Born, kavalír, jí vyhověl bez meškání.

Ale hned nazítří bylo všechno jiné.

Spolehlivé zprávy z francouzského území, psaly noviny, prý vyvracejí jakési pruské tvrzení o jakémsi vítězství německých vojsk a prohlašují je za přenáhlené. Pondělníky pak přinesly hlášení ze Stuttgartu o nesmírném jásotu lidu nad vítězstvím jižní pruské armády nad Mac-Mahonem u Weisenburku. Obrovské davy prý naplňují ulice a náměstí, volajíce: Hoch Deutschland! Sláva německé jednotě! Elsasko musí být naše!

– Elsasko musí být naše, opakoval Born, a dodal nevraživě: – Nechtěl bych být v kůži pana markýze de Danjac.

Mac-Mahon, četlo se v novinách v úterý, ustupuje značným nepřátelským silám. Císařovna Evženie, jíž císař po dobu svého pobytu na bojišti předal otěže vlády, vydala toto prohlášení: „Počátek války je nám nepříznivý, naše vojsko utrpělo porážku.“ – Prohláše-

ní císařovnino vybízelo dále francouzský lid k pevnosti a sjednocenosti; není prý třeba klesat na mysli, neboť ona, císařovna, první se podrobí nebezpečí při obraně Francie.

– Jak jsi chytrý, Jene, jak jsi prozíravý! zvolala Hana, když si spolu při snídani přečetli, správněji: když zhltli, když vypili očima tuto zprávu.

– Mám především, odpověděl vážně, – kus zdravého úsudku, spoléhám na něj, a od nikoho si nikdy nic nedám namluvit.

Bylo překvapující, jak rychle se zaplnily jeho tváře, zhubenělé za posledních čtrnáct dní.

Francouzi opustily Mety.

A o pět dní později oznámily noviny: Západně od Met došlo k bitvě, jež trvala devět hodin. Francouzové byli úplně poraženi, odtrženi od svého spojení s Paříží a zahnáni nazpět k Metám. Francouzská armáda vyklidila Chalons, první to vojenský tábor v celé Francii, a ustoupila tím Němcům z cesty, takže tito bez překážky mohou táhnout na Paříž. Mac-Mahon se stáhl se svým vojskem k Sedanu, který leží asi půl hodiny od belgických hranic.

Třetího září pak vyšlo toto pruské hlášení: Na bojišti u Sedanu od půl osmé zrána dne 1. září zuří bitva, v níž neustále postupujeme. Nepřítel jest skoro s celým vojskem svým zahnán nazpět do města. – Tento den, psala Etoile Belge, – zaujme v dějinách lidstva nejkrvavější místo. Po více než čtrnáct hodin vraždily se statisíce lidí s takovou zuřivostí, jaké nenajdeš stopu v dobách nejsurovějších barbarství. Od Carignanu po Sedan je země pokryta haldami mrtvol.

Příštího dne poslal pruský král Vilém své manželce do Berlína tuto stručnou depeši: Celá francouzská armáda se vzdala, císař Napoleon se stal mým osobním zajatcem! *Jaký to obrat božského řízení!*

Tehdy císařovna Evženie prchla z Paříže v landauru svého zubního lékaře doktora Evanse, Američana, který se jí po tomto obratu božského řízení ujal, a ujížděla po silnici vedoucí k Saint-Germainu. Provázeli ji kromě doktora Evanse jeho přítel pan Cran a dvorní dáma paní Lebretonová. U Maillotské brány byl vůz zastaven vojenskou hlídkou. Chladnokrevný Evans zastřel tvář císařovny, jež omdlévala hrůzou, plachtou roztažených novin, a předstíraje, že je zahloubán do četby, odpověděl nevrle veliteli, který se ho zeptal, kamže jede:

– Jsem Američan, jedu s přáteli na weekend a nepřeji si být obtěžován.

– Jeďte, na to velitel.

Minuli bez překážek Saint-Germain, Poissy, Triel. V Mantes vyměnili koně a pokračovali směrem k Evreux. Tam se zastavili, aby napojili koně. Městečko bylo v rozčileném pohybu, lid zpíval Marseillaisu a volal: Ať žije republika! Ať žije republika!

Nebylo možno nemyslit na útěk Marie Antoinetty před osmdesáti bezmála lety. Také ona ujela se svým královským manželem bez překážek na padesát mil z Paříže, než byla zadržena ve Varennes. Kde budu zadržena já, myslila si Evženie, kde bude mé Varennes, který nový poštmistr Drouet se postaví vozu do cesty a zvolá: Stůj!

Nastal soumrak, koně byli vyčerpáni, kočí prohlásil, že není možno v cestě pokračovat. Evans mu podstrčil stofrankovou bankovku a jelo se dál. Vtom praskla rozporka. Evans ji spravil starou ohlávkou a jelo se opět dál.

V Rivière-Thibonville už koně opravdu nemohli; musili tam přenocovat v hostinci. Aby se dostali do svých pokojů, bylo jim projít výčepní místností, přeplněnou pijáky, oslavujícími vyhlášení republiky. Tak oslábla úzkostí, že ji oba muži musili podpírat, císařovna mezi nimi prošla; nikdo ji nepoznal. Čím to, že si

mě nikdo nevšímá, myslila si, kde je můj Drouet? Nebyla jsem nesčetněkrát malována, fotografována, kreslena, modelována z bronzu a hlíny, z kamene a ze sádry, není má tvář známější než tvář Marie Antoinetty? Ale ji poznali, ji zadrželi, mne ne.

Byla tím zaražena, cítila se ošizena na své popularitě, na svých historických právech panovnice, první, nejmocnější, nejkrásnější a nejelegantnější ženy Francie.

Další cesta do Lisieux a do Deauville minula bez příhod. Císařovna vstoupila na loď, která ji měla dopravit do Anglie, aniž ji kdo znepokojoval. Nikdo se nestaral o její útěk, nová republikánská vláda vzala pouze na vědomí, že ujela z Paříže, ale nedala ji pronásledovat, nevydala na ni zatykač. Nábřeží bylo pusté, pršelo, nikde človíčka, jediný doktor Evans, císařovnin zubní lékař, mával jí na pozdrav, když její loď zvedla kotvy.

Toto se stalo šestého září roku osmnáctistého sedmdesátého.

O dva týdny a několik dní později dostal Jan Born z Vídně doporučený dopis tohoto znění:

Ve Vídni, Rotenturmstrasse, dne 21. září 1870

Vážený pane, Vaše blahorodí,
oznamujeme Vám se vší zdvořilostí, že si dovolujeme připsati k dobru Vašeho ctěného konta u nás, ve smyslu řádného vyúčtování, jež si dovolujeme pro pořádek přiložiti, částku per fl. 122 000, slovy jednostodvaadvacettisíc zlatých, čistý výtěžek obchodu, provedeného námi na Váš ctěný příkaz z 21. července t. r. a na Váš ctěný účet. Jsme a trváme, Vaše blahorodí, vážený pane, u vzorné a nejpilnější úctě

Všeobecná banka Čechie.

1 příloha: *řádné vyúčtování.*

ČÁST TŘETÍ

Člověk člověka hledá

KAPITOLA PRVNÍ
Nový Bechstein

1

Teď, když měl po starosti, ztratil Born o pokračování francouzsko-pruské války všechen zájem. Aby i nadále stranil Prušákům, k tomu neměl už důvodu, a obrátit se jako korouhvička a začít nadržovat týmž Francouzům, jejichž počáteční úspěchy ho hnaly k zoufalosti, to nemohl jednak z důvodů vlastní čestnosti, jednak pro úsměvně a přece chladně kritický pohled, jímž ho Hana dovedla přivádět do rozpaků, když se někdy zapomněl a projevil v její přítomnosti sebemenší lidskou slabost, ať to byla ješitnost nebo domýšlivost, nedůslednost anebo ona malichernost, jež se někdy projeví i u velikánů, i u povah nejkrálovštějších. – Však oni si už pomohou i beze mne, říkal, když přelétal očima zprávy z těžce zkoušené země, kde nová republikánská vláda i po zhroucení hlavní armády u Sedanu pokračovala v zoufalém boji.

– Teď už u Oloronů asi nejedí bažanty se strnadím masíčkem, poznamenal, když Prusové oblehli Paříž.

– Lze tak předpokládat, řekla Hana, strojíc se k odchodu.

Strojila se k odchodu neobyčejně často, protože měla teď plné ruce práce; povinnosti, jež jí ukládalo její členství v Americkém klubu, byly četné, měsíc od měsíce četnější. Šlo o uskutečnění dávného zámyslu Vojty Náprstka, o založení ženského sirotčince, a k tomu cíli se pořádaly dobročinné bazary, sbírky a loterie. Několik členek utvořilo odbočku Amerického klubu, soukromou školu ženských povolání, jíž dáno jméno Domácnost. Hana, jednomyslně

zvolená za předsedkyni nového ústavu, ujala se toho nevděčného úkolu s vervou a vůlí neoblomnou. Záleželo jí na tom, aby světlá myšlenka Amerického klubu zůstala zachována a aby Domácnost se nestala, jak některé členky předsednictva k tomu směřovaly, učilištěm ženské otročiny a aby ideje Náprstkovy nebyly postaveny na hlavu. Žákyně, vesměs dívky ze zámožných pražských rodin, se v Domácnosti učily, rozumí se, vařit, šít a vyšívat; Hana však přísně dbala o to, aby byly vzdělány mimoto i v jiných oborech, až dosud ženám nepřístupným, hlavně v literatuře a ve filosofii, a narážela tu mnohdy na takové nepochopení, že plakávala zlostí a umiňovala si znovu a znovu, že se předsednictví vzdá, a ať si to prý, husy jedny konzervativní, vedou po svém, po staru. Ale nejenom konzervativní husy, členky krajní pravice Amerického klubu, ale i příslušnice levice, mezi jinými teta Jindřiše Elsassová, házely Haně klacky pod nohy a zneuctívaly její snažení hrubým nepochopením.

– Domácnost! Domácnost! vysmívala se teta Jindřiše. – To je, panečku, krásný plod amerikánské emancipace! Chtěly jsme ženy osvobodit od necek a od plotny, a namísto toho jsme jim na to otevřely školu!

Takto hovořila, takto útočila na Hanu, a odbývala posupným smíchem její omluvné námitky, že pokud se dívky v Domácnosti učí vařit, učí se jen nejnovějším metodám vaření na plynu, v Papinově tlakovém hrnci, pomocí nových, zdokonalených, šikmo seříznutých vařeček. – Ale proč děvčata, proč pořád jen děvčata? dorážela nepříjemná tetinka. – Až se jednou i mládenci začnou učit vaření na plynu, pomocí šikmo seříznutých vařeček, pak, Hanko, neřeknu nic.

V polovině ledna příštího roku, právě sto sedmdesát let od chvíle, kdy první Hohenzoller si posadil na hlavu pruskou královskou korunu, došlo ve Versaillích, před branami obležené a už zcela vyčerpané Paříže, k slavnostnímu vyhlášení jednoty německých národů,

k založení německého císařství pod hohenzollerským žezlem. Aby poraženou Francii pokořil co nejvíce, Bismarck k tomu zvolil Zrcadlovou síň Ludvíka Čtrnáctého, dal ji ozdobit válečnými prapory a před shromážděním knížat v uniformě a vysokých důstojníků, sám oděn kyrysnickým stejnokrojem, přednesl jménem nového císaře proklamaci k německému národu, zvěstující dovršení jeho díla železa a krve: – My, Vilém, z boží milosti král pruský, když německá knížata jednomyslně se na nás obrátila s přáním, abychom obnovili a převzali říši a císařskou hodnost po více jak šedesáti letech, prohlašujeme za svou povinnost k celé vlasti tomuto přání vyhověti a císařskou hodnost přijmouti.

O měsíc později došlo k uzavření potupného míru. Francouzská republikánská vláda se zřekla Elsaska a Lotrinska a zavázala se zaplatit pět miliard válečné náhrady; dokud by pokuta nebyla zaplacena, měly německé posádky zůstat v pohraničních francouzských pevnostech. A hned vzápětí nato vypukla v Paříži občanská válka; vyzváni vládou, aby vrátili děla a pušky, jimiž byli za obléhání města vyzbrojeni, pařížští dělníci vypověděli republice poslušnost, rozvinuli rudý prapor a vyhlásili Komunu, první proletářskou vládu světa.

– Tak, tady máš tu svou Paříž, řekl Born s trpkým dostiučiněním Haně, polekané a zarmoucené touto zprávou o zhroucení lepšího a krásnějšího světa, do něhož jí kratičko bylo dovoleno nahlédnout; představa, že v pařížských restauracích a divadlech a kavárnách se roztahuje teď chudina, jí byla nesnesitelná. A Born vzpomínal s údivem a obdivem na svého mladého přítele Erika Laguse, který předvídal nejen porážku Francie, ale i revoluci a pád zestárlé Marianny. Ach, ti židi, myslil si, to jsou hlavy, ti mají nos!

Mohl takto uvažovat a vzdávat hold židovské genialitě tím upřímněji, tím svobodněji, že myšlenky ty v něm vyvolávaly slabý,

ale nejvýš libý pocit sebeuspokojení; neboť měl-li pravdu mladý Lagus, když předvídal porážku Francie a revoluci, neměl jistě nepravdu Lagus starší, když prohlásil, že takového talentu, jaký má Born, je na góje škoda. To jsou lišáci, ti znají lidi! myslil si Born.

Zděšení starého světa nad vyhlášením rudé diktatury v Paříži netrvalo dlouho. Republikánská vláda uklidnila vzbouřené město, tak jak to v osmačtyřicátém roce udělal Windischgrätz s Prahou a s Vídní. Vládní vojsko vtrhlo do Paříže z několika stran, a po dvou měsících krvavých bitev, v nichž se bojovalo o každou ulici, ba o každý dům, bylo celé město v jejich rukou. Vojenské tribunály pak odsoudily na třináct tisíc osob k smrti nebo k deportaci.

– Oznamuji Vám s potěšením, napsal počátkem července pan Oloron z Paříže Bornovi, – že můj závod je opět v plném provozu, a ježto mé sklady surovin a hotových výrobků nebyly válkou dotčeny, stojím nanovo plně Vám k službám a dovoluji si Vám předložiti svůj nový ceník. K tomu připomínám, že parfém *Les violettes d'antan*, v ceníku tom uvedený, je přesně totožný s parfémem *Les violettes impériales*; ostatně jelikož ve Vaší zemi císařství dosud trvá, mohu Vám po Vašem přání expedovat tento parfém i se starou vinětou. Upozorňuji Vás na nejnovější výrobek našich ateliérů, na výborný posilovač vlasů značky *Samson*, který znamená prakticky konec vší holohlavosti, všemu tvoření lupů a vypadávání vlasů a jehož expedice byla pozdržena obležením města a neblahými událostmi posledních týdnů. Prosím, pane, abyste přijal výraz mých nejdistingovanějších citů.

2

Pokud jí to dovolovalo její dobročinné působení veřejné, Hana v těch letech pracovala na sobě samé, četla výtečnou literaturu,

kterou čerpala z bohaté knihovny Vojty Náprstka, a zdokonalovala svou francouzštinu u slečny Adrienny Jussatové, Elsasanky, jež svého času prchla před pruskými okupanty a zastavila se na svém zděšeném útěku až v Praze. A když si jednou Hana povzdechla, že zanedbává hudbu, protože na klavír, který zbyl v Bornově domácnosti po nebožce paní Líze, se nedá hrát – byl to prastarý nástroj s pěti pedály, z nichž jedním se tlouklo do rolniček, druhým na triangle a třetím na španělský bubínek – Born nic neřekl, ale jednal. Hana se ještě nevrátila ze schůze Domácnosti, k níž se strojila, když byla vyslovila zmíněný stesk, a už na témž místě, kde léta letoucí živořilo Lízino muzeální piano, stálo zbrusu nové, překrásné, jako noc černé křídlo značky Bechstein.

Hana vykřikla, když je uviděla, a hned udeřila a rozložila několik akordů. Born, potěšen jejím projevem radosti, chtěl říci něco dojemného, něco v ten smysl, že pro ni udělá všechno, všechno, co si ona bude přát a co bude v jeho silách, protože nikdy jí nezapomene projev důvěry, jímž ho posílila, když on bezmála už zapochyboval o sobě samém, ale ve chvíli, když otvíral ústa, aby promluvil, Hana začala zpívat, a zvuk jejího hlasu, čistý a něžný, přivodil mu mrazení slastné hrůzy.

Bylo to jedno z nejúspěšnějších čísel Hanina repertoáru z Hradce Králové, Mendelssohnova sladce zpěvná píseň na Schillerovu báseň o dívence, jež bloudí po zeleném břehu a vzdychá do tmavé noci, oči pláčem, oči pláčem zamžené: *Das Herz ist gestorben, die Welt ist leer* – zemřelo srdce, prázdný je svět, lká nešťastná dívka do hukotu vzdouvajících se vln – prázdný je svět, marná všechna přání. Bouření vln se uklidňuje, dívčina duše se vzpíná k nebesům a vzývá Světici, by povolala zpět své dítě, by povolala zpět své dítě. – *Ich habe genossen das irdische Glück, ich habe gelebt und geliebet*, zpovídá se Hana, já užila pozemského štěstí, já žila a mi-

lovala, volá vzrušeně vstříc živlům, jež znovu začínají hřmít, – *ich habe gelebt und geliebet, ich habe gelebt und geliebet*!

Jakmile dohrála, Hana sličným obloukem zvedla ruce a podala je Bornovi, a on přispěchal a zulíbal je obě. Připadal si jako člověk, který se z lásky oženil s krásnou, a jak měl za to, chudou dívkou z lidu, a teprve po svatbě shledal, že se pouze za chudou vydávala a že po pravdě je z bohatého roku hraběcího. Spanilá a ušlechtilá je Hana, cudná milenka a též přítelkyně v nouzi, sčetlá a moudrá, a na tom je věru více než dosti; a že mimoto je i hudebně vzdělaná, jak se ukázalo, že zpívá jako bohyně, že její hlas zní jako stříbrná struna, dotýkaná rukou anděla, toť příliš, toť příliš. Tak ohromen, tak vzrušen byl Born, že ani cípem myšlenky mu nenapadlo, aby se pozastavil nad podivnou logikou jejího gesta, jímž mu dovolila, aby jí zulíbáním rukou poděkoval za to, že jí daroval nádherný koncertní klavír. Hana byla dokonalá, a bylo dokonalé všechno, co učinila, všechno, co řekla.

Když vyslovila přání, aby jí zjednal domácího učitele hudby, vyhověl jí ihned. Otázal se Náprstka, neví-li o chudém českém muzikantovi, který by si rád přivydělal kondicemi ve vlastenecké české rodině; a Náprstek věděl. Jmenuje se, ten muzikant totiž, Antonín Dvořák, je dobrý pianista a varhaník a také prý už něco sám složil; přeje-li si Born, Náprstek mu pošle vzkaz, aby se u Bornů představil.

Byl to zavalitý mladý muž přísné, mrzuté tváře, vousatý, s rozcuchanou houštinou vlasů nad mocným snědým čelem, pod nímž se chmurně dívaly do světa jeho tmavé, daleko od sebe posazené oči. Vpadl k Haně jednoho mrazivého lednového dopoledne, když byla sama doma, a zatímco s ní vyjednával, přesněji: zatímco jí roztržitě naslouchal, když mu objasňovala, že jí nejde o učení, nýbrž o praktické a zábavné provozování hudby, o doprovod k zpě-

vu a o čtyřruční hru na klavír, bubnoval svými pevnými prsty na dýnko tvrdého klobouku, jejž držel v ruce, a upřeně hleděl na Hanino nové křídlo.

– Máte to pěkný klimprkastl, jemnostpaničko, jen co je pravda, řekl pak uznale, a přistoupiv ke klavíru, odklopil víko klávesnice a posadil se. Položil svůj klobouk před sebe a chvíli se na něj nepřátelsky díval; nelíbil se mu tam asi, jeho přítomnost na desce piana mu připadala nepatřičná, a maličko podumav, dal si jej k Hanině nemalému podivení za hlavu a začal váhavě, trhaně, tiše hrát, nakrucuje hlavu a přikláněje ke klávesám ucho, jako by se mu něco nelíbilo nebo jako by špatně slyšel. Ještě řekni, že mám špatný klavír, myslila si Hana, nadmíru zaražena svérázným muzikantovým počínáním; koho nám to, probůh, Náprstek poslal, vždyť se neumí chovat, a ani pianista není valný.

Sotva domyslila, strhla se na klavíru znenadání bouře. Podivný Hanin učitel rozvlnil klaviaturu dunivým úprkem širokých arpeggií, vášnivým a temným, který se valil jakoby z černých hlubin, tu burácel, tu umlkal, vystřídáván drásavě teskným zpěvem vedlejšího motivu, tu znovu vybuchoval, hrozil a stupňoval se v šílený cval. Pianistova tvář zůstala vážná, bez hnutí a přísná, jeho široko rozsazené oči, mezi nimiž se hloubily dvě hluboké svislé vrásky, byly upřeny, jako by se dívaly do not, rovně vpřed, k oknu, za nímž viselo chmurné lednové nebe.

– To složil Beethoven, jemnostpaní, řekl Haně. – Či vlastně Beethoven to nesložil, to za něj složil sám Pánbůh. – Hned vzápětí, zdálo se, na její přítomnost zapomněl a hrál a hrál, a ona, ohromena, neboť nikdy dosud takovou hru neslyšela a dosud nevěděla, co všechno klavír dovede, tiše si sedla k vychládajícím kachlovým kamnům – potřebovala by přiložit, ale nebylo lze – a zadívala se na rozložitou linii pianistových zad a na jeho okloboučenou hlavu,

nasazenou na vrtivém špalíčkovitém krku. Bylo by třeba zajít do kuchyně, myslila si, dohlédnout na Terezku, a modistka mě čeká, a látku na záclony jsem chtěla koupit, ale to všechno počká, ještě pět minut ho nechám hrát a pak mu řeknu, že musím odejít. Ale když pět minut uplynulo, Hana se nemohla odhodlat k tomu, aby přerušila tichou, usměvavě zamyšlenou melodii, kterou právě hrál jakoby na uklidněnou po předchozí kosmické vichřici – nemohla se k tomu odhodlat, tím spíš ne, že si řekla: K čemu? Nic se nestane, nezajdu-li za Terezkou, nepůjdu-li k modistce, nekoupím-li látku na záclony, právě tak jako nic by se nestalo, kdybych nebyla na světě. Měla jsem umřít tenkrát v noci, kdy se Tongrácz se mnou loučil, odejít za ním do světa, z něhož přichází tato hudba. – Budu stále s tebou jako tvůj stín, vzpomněla si na jeho poslední slova, a viděla jasně před sebou jeho rozplývající se tvář, utkanou z měsíčního světla, a bylo jí do pláče lítostí a studem nad vlastní zbytečností, nad zmarnělostí své existence, nad svým předstíráním něčeho, co není, manželské lásky, zájmů společenských a sociálních, životního poslání.

Když se Born po dvou hodinách vrátil z obchodu domů, seděla Hana pořád ještě u kamen, teď nadobro už vychladlých, a Dvořák, tvrdý klobouk na hlavě, byl dosud u klavíru, a klavír zpíval a hřměl pod jeho pracujícíma rukama. Ale najednou, asi uznamenav, že někdo nový vstoupil do pokoje, vstal a sklopil víko.

– Tak to by snad, jemnostpaní, prozatím stačilo, řekl. – Klavír je pěkný, už dávno jsem neměl pod rukama takový, ale musím vám ho rozehrát, rozumíte, aby nasák muzikou, takový nový inštrument musí nasáknout muzikou, když má za něco stát. Tak co ode mne vlastně chcete? Kdo se tady chce učit, vy? Nebo tuhle pan manžel?

V té chvíli začali vyzvánět poledne.

– A safraporte, dvanáct! polekal se. – To nic, já přijdu zítra, poroučím se. A rozběhl se do předsíně, strhl z věšáku kabát a ten tam.

Born za ním hleděl a v údivu pohyboval obočím nahoru a dolů.

– To byl ten Dvořák? zeptal se. – Není trochu potrhlý?

– Není, řekla. – Nebo snad je, já nevím. – Objala ho a přitiskla se tváří k jeho rameni. – Já jsem tak marná, Jene, tak marná! Miluj mě, prosím tě, miluj mě tak silně, jak jen dovedeš, ať nejsem tak marná!

Velmi dojat a překvapen, neboť nebyl u ní takovým projevům zvyklý, ujistil ji vroucně, že ji miluje jako nikoho dosud a váží si jí jako ženy, jako vlastenky, jako ušlechtilého člověka, takže o marnosti – jen s úžasem a nechtě po ní opakuje to slovo – nemůže být ani řeč. Když si pak odpoledne, v samotě svého kontoru, připomněl tento výjev, pomyslil si, jak silný a podmanivý hudebník musí být Dvořák, dovedl-li Hanou tak otřást. A že všechny jeho myšlenky se obracely ke koncům hmotně nebo vlastimile praktickým, napadlo mu vzápětí, že ten salón, jejž si usmyslil otevřít už tenkrát, když večeřel u Oloronů, by mohl být salónem hudebním a že Dvořák by se tam mohl velmi vítaně uplatnit – bylo by ovšem třeba mu nenápadně připomenout některá základní pravidla dobrého společenského chování, především to, že není zvykem nosit v pokoji na hlavě klobouk. Mají, uvažoval Born, takové salóny Němci, mají je Francouzi, má je šlechta, proč by je neměli mít Češi, aspoň jeden? A neříkal Náprstek, že Dvořák nejen hraje, ale i komponuje? Kdož ví, co se z něho jednou vyklube!

Hned nazítří dopoledne navštívil Dvořák Hanu podruhé. – Já si ne a ne vzpomenout, co jsme to vlastně smluvili a kdo se tu chce učit, řekl jí.

Přiznala se mu po pravdě, že se chtěla zdokonalit ve zpěvu a ve hře na klavír, ale že když slyšela jeho hru, ztratila všechnu odvahu, i byla

by nejraději, kdyby k ní namísto vyučování chodil jen hrát a znovu hrát tak jako včera. A tu jeho přísná tvář zpřísněla ještě víc.

– Tak? Zahodit flintu do žita chce jemnostpaní? To jsem měl včera, když jsem vám zkoušel klavír, kobrtat a šlapat vedle, aby jemnostpaní neráčila ztratiti odvahu? Že nikdy neosedláte klavír jako pianista z povolání a že ve zpěvu nikdy nevytáhnete čtyřčárkované c jako Lukrecie Agujari, tak raději nic, viďte, a nanejvýš jen poslouchat, jak hrají a zpívají, kde jsou za to placeni, vědí. Jenže poslouchat hudbu a nerozumět jí, to není k ničemu, a rozumět jí může jen ten, kdo ji sám provozuje, třeba neuměle, ale s láskou! – S láskou! zaburácel, zdvihnuv obě ruce s roztaženými prsty. – Víte, co jsem dělal já ve věku, kdy takový Mozart sám dirigoval svoje Tedeum a kdy měl za sebou dvě symfonie a já nevím kolik kvartet? Porážel jsem telata, zapichoval jsem prasata! Já jsem vyučený řezník, abyste věděla, vážená jemnostpaní! A čím to, že jsem se z řezníka stal muzikantem? Tím, že jsem měl k hudbě lásku, a vy nemáte, protože kdybyste měla, tak byste nemluvila tak, jak mluvíte! – Zarazil se. – Ale proč tedy vám tohle vlastně povídám, když nemáte k hudbě lásku?

– Mám, a vy mi křivdíte, pane Dvořáku, odpověděla.

Hleděl na ni zpytavě svýma daleko rozsazenýma očima.

– Proč byste to tvrdila, kdyby to nebyla pravda? řekl pak. – Tak, prosím, ke klavíru, a předveďte mi, co umíte. A žádnou trému, já nekoušu.

Usedl pak do křesla, a zvrátiv hlavu daleko nazad, upřeně se díval ke stropu, zatímco ona hrála a zpívala svůj parádní kousek, Mendelssohnovu píseň o dívčině nářku, o zemřelém srdci, o prázdnotě světa.

– Pěkné, řekl pak. – Moc pěkné. Jenže na Mendelssohna máte, jemnostpaní, ještě dost a dost času, a vůbec na všechno máte ještě

dost času, jen na cvičení ne. Budete teď cvičit, se mnou budete cvičit solféže a sama budete cvičit solféže, a když budete hodně, ale hodně pilná, možná, že vám dovolím asi tak za půl roku, abyste zazpívala Šla Nanynka do zelí. Ale to musíte, jak povídám, být moc a moc pilná.

Takto se Hana stala žákyní Antonína Dvořáka, a stal se jeho žákem též Born, který měl, jak se ukázalo, slušný tenorový baryton, a nakonec, když Hana směla zpívat nejen Šla Nanynka do zelí, ale i Schumanna a Schuberta a potřebovala altový doprovod, její sestra Bětuše. I když pak u Bornů neměl hodinu, chodíval si k nim Dvořák zahrát, protože doma měl, jak se ukázalo, jen bídné vypůjčené pianino, za něž platil měsíčně zlatku nájemného, s několika prasklými strunami, jež nahradil provázky. – A tak hraju, řekl jednou, – ponejvíc jen na duchnu v posteli nebo na knoflíky u kabátu. Jde to taky, ale tuhleto křídlo je mi přece milejší.

K zoufalství Bornova souseda, který bydlil za stěnou hudebního salónu, umlkal tedy během dne Hanin Bechstein zřídkakdy. Když se Dvořák s Bornovými spřátelil a zůstával u nich občas na večeři, neumlkalo piano ani v noci, Dvořák jídlo hltával, aby s ním byl co nejdříve hotov, a sotva odložil vidličku a nůž, už sedal ke klavíru a hrál svým hostitelům Mozarta, jemuž přezdíval sluníčko, Beethovena, prý zamračené nebe, Čajkovského, svého, jak říkal, pobratima, Chopina, Liszta a Bacha, vše zpaměti, tváří vážný, jako by sloužil mši, ale přesilnými pažemi rozmáchlý, podsadité tělo v neustálém silném, napjatém pohybu, jako by tkal u ručního stavu nebo pracoval u truhlářského ponku.

– Který hulvát tam mlátí? rozčilil se jednou, když nešťastný soused začal tlouci na stěnu. – Proč to dělá?

– Asi nemůže spát, Mistře, je půl jedenácté, podotkla Hana.

– Myslíte, že ho to ruší? zeptal se.

Když přikývla, Dvořák udiveně zavrtěl hlavou. – Hudba ho ruší, hudba! A tomu se taky říká člověk! I tato drobná mrzutost, jak se mu stávalo zpravidla, se obrátila v Bornův prospěch. Rozlícený soused dal hned nazítří domácímu výpověď, a když se vystěhoval, Born ruče opuštěné místnosti přinajal a připojil je ke svému bytu, dav probourat do stěny, na niž soused bušíval, široký, klenutý průchod bez dveří. Jeho salón tak nabyl rozměrů téměř oloronovských, přibylo nejen místa, ale i konverzačních koutů, zajímavé členitosti, průhledů, světla. Nová etapa Bornova společenského života mohla začít.

KAPITOLA DRUHÁ
Martin Nedobyl

1

Vídni nastalo tenkrát, v průběhu dvou let po skončení prusko-francouzské vojny, údobí šťastné a lehkomyslné prosperity. Spekulační mánie, zdálo se, převalila se z pokořené Paříže do rakouského sídelního města. Nové banky, nové úvěrní ústavy pro průmysl a obchod, nové společnosti stavební a hutní, strojírenské a dopravní, nové soukromé podniky loterní vyrůstaly přes noc. A chtějíc se pochlubit světu tímto skvělým zdarem, chtějíc dokázat, že prohraná válka z roku šestašedesátého nebyla s to otřást hospodářskou kapacitou říše, usnesla se rakouská vláda, že ve Vídni, v Prátru, bude uspořádána světová velkovýstava, výstava výstav, která vyrazí všem národům na zeměkouli dech a přinutí je k výkřikům úžasu a obdivu, výstava bohatší, nádhernější, světovější, oslnivější, než byly všechny světové výstavy předešlé, ať pařížská před osmi roky, ať obě londýnské z let jedenapadesátého a dvaašedesátého. Sám císař František Josef První převzal nejvyšší ochranu tohoto obrovitého podniku; a když na břehu Dunaje počalo růst celé malé město lešení a železných a zděných konstrukcí, budoucích pavilónů, s kolosální rotundou uprostřed, od níž se doprava a doleva rozbíhal nekonečný sled ohromných hal vagónovitého tvaru, v nichž měly být vyloženy divy rakouské strojní techniky, rozezvučely se všechny vídeňské noviny mohutnou polyfonií jásotu a chvály.

– Vídeňská světová výstava, psal *Fremdenblatt*, deník určený pro export, – bude rehabilitací ideje světové vzájemnosti a bratrské

spolupráce ducha a paže, cíle obchodní a politikářské budou jí cizí. Není ani možné, aby první rakouská výstava byla jiná; sám národní charakter našeho kmene musí vést k stvoření díla, jež při vší drtivé mohutnosti hmotné své reality bude sledovat nejvyšší ideály kulturní.

– Dílo toto, psal klerikálně konzervativní *Vaterland*, – se vymyká všem měřítkům lidským; to proto, že je-li jeho nejvyšším ochráncem sám nejmilostivější náš císař František Josef První, jeho nejvyšším inspirátorem je sám Bůh.

A časopis, vydávaný zvlášť k účelům výstavním: – Teď je řada na nás! Sídelní město císaře rakouského sezvalo hosty z nejmocnějších států světa k povznášejícímu, lidsky důstojnému zápolení; doufejme, že prestiž ctihodného císařského města bude výsledkem tohoto zápasu povznesena až k hvězdám.

Idea byla velkolepá, ale čím velkolepější idea, tím trudnější a delší cesta k jejímu provedení. Práce se vlekly, severní křídlo císařského pavilónu se z neznámých důvodů den po dostavění zřítilo, a pak, když škoda byla opravena, vyšlo našišato, v poštovním a telegrafním pavilónu vypukl při kladení střechy požár, Dunaj vystoupil z břehů a zaplavil, krutý to žert, akvárium, bedny, obsahující drobné strojní součástky, se jakýmsi nepochopitelným způsobem pomíchaly, vzrostlé topoly, jimiž měl být osázen jižní okraj hlavní promenády, se neujaly, pavilón vévody von Koburg-Gotha byl tak nepovedený, že stavitel, když viděl své dílo hotové, zmalomyslněl a odešel na trvalý odpočinek.

V den otevření, prvního května roku osmnáctistého třiasedmdesátého, byla dokončena a připravena k přijetí obecenstva jen čtvrtina staveb. Pro některé budovy se teprve zarážely piloty. Bude trvat ještě týdny a týdny, než všechno bude hotovo, ne letos, ale prvního máje příštího roku by měla být výstava otevřena, napsa-

ly o tom pražské Národní listy, a byly zabaveny. Cizinci, kteří se začali do Vídně sjíždět, chodili udiveně před zavřenými pavilóny, ještě zakrytými konstrukcemi lešení, po nichž pobíhali zedníci. V rotundě, největší výstavní budově, byl jen vodotrysk uprostřed, jinak nic. Oddělení Amerika bylo prázdné. Ve východním cípu výstaviště se kupily bedny dosud zavřené. Bylo zima, pršelo, ceny v restauracích stoupaly, koráb, který měl dopravit z Brazílie divy jihoamerické přírody, se potopil, na výstavní město v Prátru dolehl smutek, nuda a beznaděj.

Nicméně tisk neochaboval v projevech loajálního nadšení. – Dílo je dovršeno, psal zmíněný výstavní časopis, – císař sám prohlásil Svým nejvyšším hlasem výstavu za zahájenu, příliv cizinců mohutní každým dnem, jistá nervozita, jistý typický *vídeňský pesimismus*, který několik týdnů před otevřením výstavní brány zachvátil obyvatelstvo milovaného našeho města, ukázal se zcela bezdůvodným. Výstava jest, výstava žije, a až všechny práce budou skončeny, svět padne na kolena a nikdy už se nevzpamatuje.

Osmého května, tedy týden po otevření výstavy, nastala katastrofa.

Strhla se zčistajasna, ve chvíli, kdy zachmuřené město valčíků už začalo doufat, že ostuda s výstavou *přece jen* nebude tak veliká, jak se zprvu zdálo, neboť dílo navzdory všem překážkám rostlo, byť jen po ždibcích. Sluníčko zasvítilo, Dunaj nabyl své překrásné modré barvy, tvrzené a chválené písněmi, a nebyly-li otevřeny pavilóny, byly už aspoň v provozu všechny výstavní restaurace, pivnice, vinárny a ochutnávárny. A zatímco lid proudil po promenádách, naslouchaje kapelám, vyhrávajícím na terasách kaváren, uprostřed města, v přepychové budově burzy, vypukla znenadání bouře. Akcie nových bank a podniků začaly klesat, klesaly zprvu neznatelně, pak rychleji, pak úprkem, nakonec lavinovitě, a nepo-

koj, který dolehl na spekulanty, vzrostl v zoufalství, v zmatek, v šílenost. Uvnitř, v budově, se lidé rvali, bankéři Rothschild a Schey byli zbiti, před budovou se kupilo černo hlučícího, rozlíceného lidu, jehož pokřik však co chvíle přecházel v napjaté ticho, když některý burzovní zřízenec vyběhl ze vrat, aby oznámil zástupům, která že nová banka právě před chvílí zkrachovala, která že akciová společnost právě pukla, který že bankéř se zastřelil, který že peněžní velikán se položil. Prvního dne, osmého května, padlo čtyřiadevadesát peněžních ústavů, devátého května sto osmnáct. Toho dne oznámil vládní komisař zoufalým burziánům, že mocí svého úřadu burzu uzavírá, a skvělou budovu, přeplněnou ozdobami z mramoru a zlata, obsadila policie.

– Dne desátého května, psaly vídeňské noviny, – přibyl do našeho města Waleský princ a bez meškání odebral se na výstaviště. Angličtí dělníci, zaměstnaní stavbou anglického pavilónu, pozdravili svého korunního prince hřímavým *Cheer!* Jeho Jasnost velkovévoda Rainer, president výstavy, srdečně vysokého hosta přivítal; dotázán, jakým dojmem na něj vídeňská výstava zapůsobila, anglický princ odvětil vřelým: – *Very nice, indeed!*

2

Už dávno pomýšlel Born na to, že si jednou postaví ve středu Prahy svůj vlastní dům, svůj vlastní obchodní palác, a přenese do vlastních místností svůj závod. Tento palác jeho představ, zpočátku skromný, během let stále v jeho mysli rostl a mohutněl; zprvu dvoupatrový, vypnul se do výše tří, čtyř a nakonec pěti pater, a když se Born vrátil z Paříže, znádherněl objekt jeho snů teprve neslýchaně, pokryl se po obou stranách své fasády mramorovými

deskami, výkladní skříně nesmírného krámu v přízemí nabyly půldruhého sáhu hloubky a na střeše stanula obrovitá bronzová socha Hany, která by představovala Vlast, v levé ruce štít, pravou rukou zamyšleně laskající hřívu dvouocasého lva. Na podnik tak kolosální ovšem Born, ač zbohatlý šťastnou spekulací, ani zdaleka nestačil; a když po květnovém burzovním krachu dům, na jehož místě měl vyrůst Bornův palác, byl poměrně levně na prodej, ohlížel se Born po společníkovi, který by s ním šel na holport, a připadl na svého bývalého mladého tchána, ovdovělého manžela paní Valentiny, Martina Nedobyla.

Tento nápad se mu zdál velmi šťastný. Kdekdo z Bornových známých byl vídeňskou katastrofou postižen, nejhůř ze všech Jan Smolík, strýc nebožky paní Lízy, majitel smíchovské továrny na sirky, který měl všechny své hotovosti uloženy v papírech vídeňské Generální banky, a když se zhroutila, zhroutil se sám také a zemřel po dvou těžkých srdečních kolapsech. Born sám prošel neblahými květnovými dny bez úhony, neboť převedl už předloni celé své jmění z Vídně do skromné, ale tím solidnější České spořitelny v Praze; a byl-li z pražských podnikatelů ještě někdo, kdo vyvázl s kůží stejně neporušenou jako on, byl to bezpochyby Martin Nedobyl, muž příkladně rozvážný, boháč, jehož pověstné olbřímí stěhovací vozy, ozdobené červeno-bílým znakem jeho speditérského závodu, rachotily od rozbřesku do noci po všech ulicích města. Jak Born pamatoval, Martin Nedobyl ukládal své zisky jen do pozemků, do stavebních parcel, protože měl, syn selského formana, nedůvěru ke všem papírovým hodnotám včetně bankovek a státovek. To tedy by byl, kdyby se Bornovi podařilo ho získat, správný společník, rozumný, mohovitý, spolehlivý. Po nebožce Líze zdědil Born polovinu malého činžovního domu v Perlové ulici, jehož druhou polovinu vyženil Nedobyl. Společné

držení reality mělo tedy mezi Bornem a jeho bývalým nevlastním tchánem dlouholetou už tradici; jestliže vlastnili dům v Perlové ulici, aniž se jedinkrát kdy nepohodli, ba aniž spolu po smrti obou žen jediné slůvko vyměnili, nebylo důvodu, proč by se nemohli stát spolumajiteli obchodního paláce na rohu Václavského náměstí a Příkopů.

Uváživ toto vše, Born luskl podnikavě prsty, najal drožku a vydal se v pátek dopoledne, právě týden po propuknutí vídeňského krachu, za Nedobylem.

Dal se nejprve zavést k sídlu Nedobylova závodu, k jeho domu na Senovážném náměstí, u Jindřišské věže. Nejen dům, stářím sesedlý, s ohromným klenutým průjezdem, jímž by mohl projeti, kdyby bylo třeba, celý železniční vagón, ale i náměstí samo, jak se zdálo, patřilo Nedobylovi, neboť celá jeho délka až k Nové bráně byla zabrána vozy s jeho červeno-bílou firmou, velkými i malými, otevřenými i krytými, a po stranách rynku jeho vozy s děsivým rachotem přijížděly a odjížděly a jeho závozníci a kočí halasili hrubými hlasy a práskali biči a přiváděli koně a odváděli koně a napájeli a krmili koně a hádali se a couvali a připřáhali a odpřáhali.

Hluku tu bylo, až řinčely tabulky nešťastných domů, lemujících náměstí, hůř než na jarmarku. Čím to, že mu to městská správa trpí, aby se tak roztahoval na veřejném prostranství? myslil si Born. Buď jak buď, že se milý Nedobylek rozmohl, že přerostl všechny obvyklé pražské meze a že nepřestal mohutnět ani po smrti paní Valentiny, která byla duší jeho podniku, nebylo lze mu upřít. Inu, uvažoval Born, já zůstávám omezen zdmi svého mizerného krámu, já se nemohu vyložit na chodníku, já nemohu dát do prodeje víc zboží, než kolik se mi ho vejde do regálů, nemohu přijmout víc prodavačů, než kolik mám pultů.

Při tomto trpkém pomyšlení touha mít svůj vlastní mramorový dům zabouřila v jeho nitru silou nebývalou. Ach, rozrůst se ve svém do pater a spojit ta patra telegrafem a automatickými výtahy, jak to mají v sousedství jeho vysněného paláce vedle Café Wien, v novostavbě firmy Haase und Söhne, obchod s koberci, sice jen dvoupatrové – Bornův dům, jak známo bude pětipatrový –, ale vybavené přepychem neslýchaným, plynovým osvětlením a vodovodem od sklepů až po střechu! Jaká to představa. A záleží jen na Nedobylovi, aby se ta představa stala skutečností.

Pan principál, totiž Nedobyl, jak Borna informoval ochotný šafář, nebyl právě přítomen, ale přeje-li si jemnostpán s ním mluvit osobně, najde ho nejsnáz v pobočném sídle závodu, na Komotovce, za hradbami; ví-li jemnostpán, kde je Komotovka? Ano, Born věděl, kde je Komotovka, a znovu nastoupiv do drožky, nařídil kočímu, aby ho tam zavezl.

Za Novou branou, jíž projeli, opřen o těžké kamenné náspy, vedl nad širokou vozovkou dvojitý železniční most nové dráhy Františka Josefa, jejíž nedávno dostavěné nádraží, nemotorné, erárně šeredné, navlas podobné starému Státnímu nádraží v Hybernské ulici, s dvojicí mrzutých hranatých věží, stálo opodál, nedaleko Koňské brány. Když Born vyjel z klenutého průjezdu, šinul se po mostě a po vysokém železničním náspu, položeném ve směru hradeb, dlouhodlouhý nákladní vlak, tažený namáhavě bufající starodávnou lokomotivou s vysokým komínem; a Born se maně pousmál, když spatřil na jednom z otevřených nákladních vagónů, jinak ponejvíce naložených cihlami, známý tvar stěhovacího vozu s červeno-bílou Nedobylovou firmou. Junák, junák, pomyslil si. Patří mu Senovážné náměstí a patří mu také Františkova dráha.

Za mostem, jejž Born podjel, vpravo od silnice vedoucí ke hřbitovní obci Olšanům, za hrubým plotem z trámků, sestavených do

mříže a vsazených mezi zavalité zděné sloupky, zvedala se plochá vršina, do šíře dáli pokrytá složitou klikatinou kolejí, železniční to seřadiště, osazené kolonií odpočívajících vagónů. Za seřadištěm, také vpravo od silnice, zvedaly se k nebi mohutné budovy městské plynárny, jejíž čtyři nádrže, podobné obrovským nadmutým bubnům, zásobovaly plynem celou Prahu. Naproti přes cestu, za laťkovým plotem na mnoha místech rozvráceným, byl prales zanedbaných ovocných stromů, šedivých od sazí, křivých a nemocných, a pod patou kamenitého vršku, tvarem podobného lebce, byla natlačena skupina baráků ponejvíce dřevěných, krytých šindelem nebo plechem, ze tří stran uzavírajících prostranný dvůr, jehož čtvrtou stranu tvořila svislá skalní stěna. To byla Nedobylova Komotovka; a zábavný dojem, že Nedobylovi patří všechno, nač jen oko pohlédne, byl posílen také tím, že ve chvíli, kdy se Bornova drožka vynořila zpod dunícího mostu, ze dvora Komotovky právě vyjely další dva červeno-bílé vozy a pokojně směřovaly napříč voznice k vjezdu na seřadiště, k vratům, jež před nimi otvíral železničář v modré uniformě!

Jak se tu všechno změnilo! Born byl v této končině naposled před sedmi roky, v šestašedesátém roce, když vyprovázel Lízu k jejímu ostudnému a osudnému útěku do Plzně. Tenkrát tu nebyl žádný železniční most, žádné seřadiště, a na pahorcích, zdvíhajících se k obzoru, ležel venkovský klid a mír; teď všude, kam oko dohlédlo, vyrůstaly domy, tu osamělé, tu v celistvých uličních řadách, na svazích kopců, jimiž krajina byla zprohýbána, černaly se jámy vyryté cihláři, kolem nich se vinuly stezky vroubené skládkami čerstvých cihel a trámů a tašek a z nesčetných maličkých cihelen, primitivních, zdáli připomínajících pohanské obětiště, stoupaly k nebi černé proužky dýmu. Pouze Komotovka, rozsáhlé prostranství mezi silnicí a Žižkovým vrchem, zůstala, zdálo

se, tak jak byla, netknutá stavebním ruchem, pustá a začouzená. Možná, že přibylo něco kůlen a stájí vpravo od hlavního stavení, a také skalní stěna, uzavírající dvůr, ustoupila znatelně nazad, ale ohromný sad, pokrývající celé území, jež patřilo Nedobylovi, byl tak jak před lety nevzhledný a bez užitku, vytržený z horlivého mravenčího dění, jež otřásalo celým krajem od hradeb, přesněji od železničního mostu, až někam k Olšanským hřbitovům a měnilo k nepoznání jeho tvář – podivný to zjev, při Nedobylově podnikavosti a přičinlivosti nepochopitelný.

Na dvoře, kam Born vstoupil, opatrně se vyhýbaje loužím, aby si neznečistil lakýrky, stálo několik prázdných vozů, pět nebo šest, srovnaných do bezvadně rovné linie. Ač nikde nebylo vidět človíčka, odevšad se ozývaly zvuky lidského kutění, z maličkého zděného stavení s podkovou nad vchodem, domácí asi kovárny, znělo bušení, kdesi vpravo za stájemi skřípala pumpa, v stodole řezal kdosi dříví, provázeje rytmické drnčení své pily barbarským zpěvem. Born namátkou otevřel krajní dveře hlavního stavení a uviděl tmavou selskou jizbu s velikou křivou pecí, nad níž se sklánělo bidlo ověšené prádlem. V koutě, poblíže okénka zastřeného prostou bílou záclonkou, seděl u neprostřeného stolu zavalitý muž osmahlé, zarostlé tváře, čepici na hlavě, na silném krku červený flanelový šátek, zastrčený do výstřihu vlněné kazajky. Zatímco žvýkal špek s chlebem, jejž si ukrajoval hranatou kudlou z ohromného venkovského pecnu, ležícího na stole vedle malovaného džbánku s pivem, listoval volnou rukou v tlustém zamaštěném notesu. Žalostně mňoukajíc, ocas do výšky, vypasená bílá kočka se mu mazlivými pohyby otírala o nohy, obuté do hrubých holínek.

Už už otvíral Born ústa, aby se ho zeptal, kde najít pana Nedobyla, ale pohled na jeho notes, podobný notesu, jejž kdysi vídal

v jeho ruce, vnukl mu údivné poznání, že tento muž kočovného vzezření není nikdo jiný než jeho bývalý tchán sám, nepochopitelně změněný, zestárlý a zhrublý. Vzpamatovav se zavčas, sňal cylindr, a ozdobiv svou tvář příbuzenským úsměvem, řekl po sokolsku:

– Nazdar, Martine, smím vstoupit?

– Servus, proč bys nesměl? odpověděl Nedobyl s přízvukem samozřejmosti, jako by to nebylo o nic déle než včera, kdy Borna viděl naposled. Utřev si mastná ústa rukou a ruku očistiv o kalhoty, rázně vstal, a klidný, vážný, vykročil svému skvělému návštěvníkovi vstříc. Co ode mne chce ten panák? myslil si. Ztratil asi na burze kalhoty a vzpomněl si na mne, abych ho vytáhl z bryndy; tůdle nudle.

A umíniv si, že bude tvrdý jako žula, na nic Bornovi nenaletí, a i kdyby mu andělskou zpíval, nepustí, nepustí chlup.

– Tak co říkáš tomu krachu? začal bez okolků, a aby Bornovi uzavřel ústa, pokračoval: – Já to čekal už dávno, divím se, že to prasklo teprve teď. Kolikrát jsem říkal Smolíkovi, aby těm papírům nevěřil! Ale on nedal na má slova, pitomec stará, a teď kejchá do hlíny. Komu není rady, tomu není pomoci. A co ty? Ty sis, doufám, na ten švindl nepřisadil?

– Kdežpak já, a spekulovat na burze! řekl Born. Mohl takto odpovědět, aniž obtížil své svědomí pocitem lži, protože od doby, kdy zmnožil své jmění zdravým obchodem s papíry Elsaské banky, o burzu nezavadil. – Já, pokračoval, opatrně se usadiv na židli, kterou mu Nedobyl nabídl, – jsem právě takový jako ty, já věřím především realitám, inu selská krev se nezapře.

Chtěje, než přejde k věci, objasnit záhadu, která mu tanula na mysli, rozhlédl se světnicí a otázal se:

– Ty tady bydlíš?

Nedobyl se rozhněval.

– Proč bych tady měl bydlet? zeptal se nevlídně. – Vypadám na to, že bych bydlel v takové díře? Já, když dovolíš, ostávám v Perlové ulici jako dřív, tady bydlí můj šafář, a já sem s tvým dovolením chodím na svačinu. Nebo si myslíš, že jen ty máš právo na slušný městský byt?

Překvapen tímto výbuchem hněvu, Born na to omluvně, že si nic takového nemyslil a že svou otázku vyslovil jen tak, aby řeč nestála.

– Aby řeč nestála, opakoval Nedobyl. Ukrojil si pak kus špeku, spolkl, zapil pivem a otřel si dlaní kníry, než promluvil znovu:

– Tak co sis přál? Chceš se stěhovat?

Ano, Born by se rád stěhoval, ale nemá dosud kam, a to právě ho k Nedobylovi přivedlo. Nosí už několik let v hlavě velkolepý projekt, k jehož realizaci nastala teď, po vídeňském krachu, jedinečná příležitost. Jde mu především o bezpečné a výhodné uložení a zúročení kapitálu, jakož i, v míře nikoliv neposlední, o veliký vlastenecký čin, konkrétněji řečeno o to, aby obchodně nejhodnotnější místo Prahy, roh Václavského náměstí a Příkopů, přišlo natrvalo do českých rukou. A poněkud znervózňován mžouravě utkvělým pohledem Nedobyla, který ho pozoroval, oběma lokty opřen o desku stolu, hlavu předkloněnou, jako by ho chtěl trknout, objasnil mu svým hraběcím hlasem svou myšlenku, zmínil se o paláci firmy Haase und Söhne, který má být malým vzorem velikého domu, jejž zamýšlí postavit on, Born, na místě dnešního Café Wien, promluvil i o výtahu a o telegrafu, který bude spojovat obchodní místnosti v patrech, a pomlčel pouze o mramorovém obložení fasády a o bronzové soše Hany, představující Vlast. On, Born, má peníze, a nelze pochybovat o tom, že má peníze i Nedobyl – věru milo, věru radostno pohledět, jak se vzmáhá jeho

vlastenecká speditérská firma. Proto Born Nedobylovi nabízí, aby s ním ten dům vystavěl na holport.

– Proč hledáš společníka? zeptal se Nedobyl, když Born skončil. – Proč do toho nejdeš sám?

A když Born odpověděl, že sám by pochopitelně na tak veliký podnik nestačil, Nedobyl se zasmál.

– Ty si opravdu o mně myslíš, že jsem Ñuma Pompilius? řekl.

A když se ho Born se zdrženlivým pohoršením zeptal po skrytém smyslu toho vtipu, odpověděl otázkou, představuje-li si opravdu vážně, že zatímco se krčí v bouračce na Senovážném náměstí, on, Nedobyl, postaví za své poctivé peníze reprezentační palác ve středu Prahy, aby Born se v něm roztahoval a dělal flanc a parádu? Ale o to nejde; i kdyby nešlo o palác obchodní, i kdyby šlo o obyčejný činžovní dům, on, Nedobyl, by do toho nešel.

– Protože střed Prahy, to pro mne nic není, na tom se nedá nic vydělat, řekl, nalehnuv na opěradlo židle a natáhnuv nohy: – Sáh pozemku ve středu města stojí dnes bratru sto padesát zlatých. To je na mne moc drahé. To jsou pozemky, na kterých si lidé už namastili kapsy, kdežto já kupuji pozemky, na kterých si namastím kapsy teprve já, já první a já nejvíc. Tady za Komotovkou jsem dal před jedenácti lety půlsedma zlatky za sáh, dnes už mi nabízejí dvacet, a kolik mi budou nabízet, až padnou hradby? Padesát, laciněji neprodám ani píď, a dokud hradby nepadnou, budu ji držet a držet! – Nedobyl třikrát udeřil sevřenou pěstí do stolu. – Budu ji držet a držet a nepostavím na ní ani psí boudu, i kdyby všechno kolem dokola až k Olšanům bylo zastavěno!

– Staví se tu hodně, poznamenal opatrně Born. Nedobylův náhlý výbuch svědčil o jakési trpkosti, jejíž příčina mu dosud nebyla jasná, o jakémsi selhání plánů, i zadoufal, že se mu nakonec přece jen podaří ho přemluvit.

– Staví, staví, ale jak! zvolal Nedobyl. – Kopec nekopec, všechno jedno, z vody a z písku, ulice křivé, domy na pár facek, jde to nahoru, dolů, nahoru, dolů, tuhle schody, tuhle podjezd! Chudák Valentina se radovala, když před sedmi roky za našimi parcelami, za Opařilkou, postavili první dům. Dnes by plakala, kdyby viděla, jak to tu vypadá. My jsme si představovali, že tu jednou, až padnou ty hradby, vyroste město jako z cukru, široké ulice, moderní domy, kopce že se zplanýrují, skály se vylámou na stavební kámen, a co z toho? Oni, hovada, nečekají, češou ovoce za zelena, stavějí a stavějí, rval by si člověk vlasy! A já jim v tom neřádstvu pomáhám, ano, pomáhám, jak mě tu vidíš, vozím jim materiál, huntuju koně, když je honím do těch vrchů – ale co mám dělat, ať se mi to líbí nebo nelíbí, ať chci nebo nechci, musím, protože kdybych to nedělal já, dělal by to Jerusalem, a já přece nemůžu nechat koně stát, když v zimě není co dělat! Pitomci, pitomci! To přece dá rozum, že na pozemku, který nemá žádnou cenu, se nedá postavit dům z mramoru a žuly! Teprve když ceny pozemků stoupnou…

– A stoupnou? přerušil ho Born. – Já bych, Martine, na to krk nevsadil. Paříž má hradby dodnes, já je viděl, já tam byl, a je to, pane, město! Proč sis vzal do hlavy, že naše hradby se budou bourat? Zejména teď, po krachu, je nejvýš nepravděpodobné, že by se něco takového mohlo stát, protože nastane stagnace, veřejné investice budou přiškrceny na minimum, slyšel jsem, že rozpočet na zbrojení bude snížen na polovinu, také stav armády bude omezen, měl se stavět nový most přes Vltavu, někde před Vyšehradem – nebude se stavět, už zase jednou se mluvilo o tom, že Letná bude provrtána tunelem – nebude provrtána, a za takové situace ty, Martine, ty doufáš, že město koupí od vojenského eráru hradby a zboural je pro nic za nic, jen proto, aby ti udělalo radost? Ne, ne, Martine, na to nemysli, a nespoléhej na nic, co nezávisí na

tvé vůli. Dej si poradit. Vydělal jsi už na Komotovce dost a dost, dal jsi šest a půl zlatých na sáh, dnes ti nabízejí dvacet – ber, dokud dávají, vždyť to je bezmála dvě stě procent čistého zisku za deset let! Prodej Komotovku, Martine, prodej ji…

– … a postav palác na rohu Václavského a Příkopů, vpadl Nedobyl. – Tůdle nudle. Co to je, dvě stě procent zisku? Nic. Komotovka mě stála třicet tisíc, připusťme, že bych za ni dostal sto tisíc. Co to je, sto tisíc? K smíchu. Víš, kolik stála stavba toho Haasova domu?

Born nevěděl, kolik stála stavba Haasova domu.

– Sto třicet tisíc, řekl Nedobyl. – A je to dvoupatrový krcálek, pozemek nemá víc jak takových šedesát, sedmdesát sáhů. A ty bys to chtěl hnát do pěti pater, na pozemku, který může mít dobrých čtyři sta, pět set sáhů! Jsi snílek. Víš, kolik stály jen sochařské práce na tom Haasově domě? Třicet tisíc. Já to náhodou vím, protože všechno, z čeho ten dům pozůstává, jsem dopravil na místo já, od cihel až po ty figury na portálu. Ty bys ovšem také chtěl mít na domě figury, jak tě znám.

– Jen jednu, řekl Born zasmušile. – Ale nechme toho, ty, zkrátka a dobře, stavět nechceš a nechceš, raději počkáš, až ti celou Komotovku i s tím roštím, které ti tu roste, zalehne popel a saze. Možná, že tví potomci tady jednou budou dolovat uhlí.

– Omyl, já chci stavět, řekl Martin. – Ale ne na Příkopech, nýbrž tady. Tady, na místě. Hned vedle trati. Dům jako hrom, vzor, jak by měla vypadat celá čtvrť. Hned jak se začnou bourat hradby, se do toho pustím. Valentině na památku. – Born shledal s údivem, že Nedobylovi se při těchto slovech trochu zachvěl hlas. Po pěti letech! pomyslil si. – Dvě křídla, tři patra, palácové pokoje, každý deset čtverečních sáhů půdorysu, palácový průjezd s korintskými sloupy, na dvoře vlastní kašna, právě tak, jak si to přála a představovala Valentina, na střeše kalichy.

– Jaké kalichy? podivil se Born.

– Husitské, řekl Nedobyl. – Jsme vedle Žižkaperku, a proto se celé obci začíná říkat Žižkov. Žižka se jistě obrací v hrobě, když vidí, jak vypadá město, které nese jeho jméno. Ale já, já mu ostudu neudělám. Já dokážu, že se taky dovedu klepnout přes šrajtofli, když na to přijde.

Teď už Born nahlédl, že by marně ztrácel čas, kdyby se nadále pokoušel získat Nedobyla pro své záměry.

– Nu, přeji ti hodně štěstí, řekl vstávaje. – Ty nedáš jinak, já nedám jinak, ty chceš mít dům na Komotovce, já chci mít dům na Příkopech, to se nedá spojit. – Vylovil ze svého cylindru rukavice a počal si jednu z nich, levou, navlékat. – Jsem rád, že jsem tě viděl, Martine. Přijď někdy k nám, přijímáme každou středu odpoledne.

– Určitě. Určitě přijdu, odpověděl Martin s posměšnou vážností.

– Rád bych tě seznámil se svou ženou, řekl Born. – Můj salón se ti bude, doufám, líbit, vždyť přece jsi vzdělaný člověk. Pěstujeme tam vážnou hudbu, mladá paní Smolíková hraje klavír, já s Hanou, to jest se svou ženou, zpívám, jedna slečna výtečně hraje na harfu… čemu se směješ?

Nedobyl se vskutku smál, až se ohýbal.

– On zpívá! volal, plácaje se do břicha. – On zpívá! Poslouchej, co ty všechno děláš? Nevystupuješ náhodou taky v živých obrazech? Ne? To se moc divím. Ale tu tvou harfenici si možná přijdu poslechnout, já mám harfenice rád, to víš, vdovec. Když takhle jezdím, kolikrát se mi nahodí, že se stavím někde v hospodě na štamprli a plácnu si tam některou harfenici přes prdel.

Ač nevýslovně pohoršen, Born nepohnul brvou.

– Do mého salónu nechodí harfenice, nýbrž umělkyně na harfu, řekl chladně, – harfenistka, dívka z výtečné rodiny, dcera univer-

sitního docenta, autora mnoha filosofických knih, které všechny mám doma, skvostně vázané. – Born se zarazil a na jeho tváři bylo znát, že dostal nápad. – Neznáš náhodou jistý dvorec, který se jmenuje Velká a Malá Preclikářka?

Nedobyl zpozorněl.

– Bodejť bych neznal, já přece znám Žižkov jako svou dlaň, řekl opatrně. – Je to až tamhle u židovského hřbitova. Proč se ptáš?

– Pan docent mi ten dvorec nabízí ke koupi, řekl Born. – Je ve finanční tísni, vídeňský krach pohltil celé jeho jmění, a proto se na mne obrátil. Pomohl bych mu rád, je to sice Němec, ale vřelý přítel našeho národa. A protože tento druh investice se jaksi vymyká mému žánru, napadlo mi teď, že ty bys možná s radostí udělal to, co já bych udělal s jistým zdráháním. Nezajímal by ses o to?

Nedobyl klopil oči, aby z nich Born snad nevyčetl, jak je rozčilen. Dvorec Velká a Malá Preclikářka byl jedním z nejdůležitějších, mezi místními budovateli a spekulanty nejčastěji vyslovovaných míst vznikající čtvrti, veš v kožichu úhlavního Nedobylova nepřítele, jistého architekta Herzoga, který se před sedmi roky, ještě za života paní Valentiny, velkoryse ujal urbanizace této krajiny, rozparceloval a zastavěl vinice Velkou a malou Ševčíkovou, jež patřily jeho milence, zchudlé baronce Sperlingové, a pohltil pak s omračující rychlostí, jeden za druhým, dvorce Miránku, Rožmitálku a Parukářku. Nedobyl zpočátku přihlížel jeho činění s libostí, protože chvatným vzrůstem města stoupaly ceny všech pozemků, tedy i Komotovky a Valentininy Opařilky, ale po roce po dvou ho Herzogova neumdlévající budovatelská horlivost počala znepokojovat, a jeho nepokoj pak přerůstal v hněv, nenávist, zuřivost. Hradby jednou padnou, to je jisté; ale co když do té doby bude už celý Žižkov hotov, bude *zaprasen*, jak Nedobyl říkal, bídnými Herzogovými barabiznami, bude jimi pokryt od Žižkaperku

k Olšanským hřbitovům a k starým Vinohradům? Co pak? Nic nebude pak. Hradby nehradby, Žižkov se stane jednou provždy městem chudiny, městem vyrostlým na stráních a na skalách, na pozemcích v ceně dvaceti zlatých za sáh, také Komotovka, součást Žižkova, utkví na své ceně dvaceti zlatých za sáh, a životní Nedobylova spekulace bude zmařena, veliká idea, kterou nosil v hlavě už za jinošských svých let, ztroskotána. Když teď uslyšel, že Velká a Malá Preclikářka je na prodej, srdce se mu zatetelilo a dech se mu zrychlil. Dvorec ten ležel Herzogovi v cestě, mařil jeho plány, tvořil enklávu v území už zastavěném, prostíral se mezi ústími dvou ulic, Libušiny a Bezejmenné, jež žalostně čekaly, až budou spojeny v ulici jedinou. Herzog, jak Nedobyl věděl, podnikl už na majitele Preclikářky řadu útoků, by mu dvorec odstoupil, ale ať k němu chodil osobně, ať k němu posílal osoby nastrčené, ať prosil, ať hrozil, vše marno. Schönfeld – tak se prý ten tvrdohlavý pán jmenuje – nechtěl o prodeji ani slyšet. Ach, já tak dostat Preclikářku do rukou, myslil si Nedobyl s divokou nenávistí, já bych ji Herzogovi osladil, já bych mu ji omlátil o hubu! Slanečkárnu bych tam postavil, jirchárnu, výrobu hnojiv, aby se všichni z Libušiny a Bezejmenné zadávili smradem, parní buchar, aby zpitoměli a ohluchli, továrnu na dynamit, aby utekli strachem! Jenže proč nabídl Schönfeld Preclikářku Bornovi, který o ni nestojí, když Herzog se na ni třese? Co v tom vězí?

– Co za ni chce? zeptal se, lhostejně vyhlížeje z okna.

– Jakýsi architekt, odpověděl Born, – se prý o tu Preclikářku už zajímal, a nabídl mu za ni dvacet pět tisíc zlatých. To byla ovšem jen první nabídka.

– Architekt, architekt, řekl Nedobyl. – Známe takové architekty. Proč ji tedy neprodá tomu architektovi?

– Pan docent Schönfeld je nesmírně nepraktický člověk, odpověděl Born. – Zdá se, že zapomněl jméno toho architekta, to víš, filosof. Nuže, promluvíš s ním?

Nedobyl odpověděl, že promluví, a Born, vytrhnuv lístek ze zápisníku, opatřeného stříbrným nápisem NOTA BENE, napsal na něj Schönfeldovu adresu. – Ale prosím tě, jednej s ním solidně, řekl odcházeje. – Nerad bych, aby mi jednou vyčetl, že jsem k němu poslal někoho, kdo ho… nu, kdo využil jeho nedostatku obchodního nadání. On je jako dítě. Bývej zdráv a na shledanou.

Takhle žít, takhle se nechat zpustnout! uvažoval, když vyšel z Nedobylovy světnice na sešlapaný cihlový chodníček při domku. A to je, prosím, člověk, který má lepší školy než já, vždyť vychodil bezmála celé latinské gymnasium! Pro koho to dělá, pro koho mamoní? A jak sprostě mluví, jak surově se vyjadřuje o ženách! Zdalipak by mně vůbec mohlo přijít na mysl, abych svou Hanu plácl přes… Born se zamračil. To dělá prostředí, pomyslil si. Prostředí hubí člověka. Deset minut jsem tam strávil, a už mě napadají myšlenky nadobro neuvěřitelné.

Vyšel z vrat a pomalými, opatrnými kroky zamířil k své drožce, elegantní, zhubenělý třemi roky svého šťastného manželství.

3

Skvělá habilitační práce, vytištěná pod titulem *Kritische Blicke auf den Begriff vom Einzelnen und Individuellen*, po česku přibližně Kritické pohledy na pojem jednotlivého a individuálního, v níž před dvaadvaceti roky mladistvý filosof Hugo Schönfeld, syn slavného internisty, proslulého diagnostika Theodora Schönfelda, duchaplně rozvinul tezi, že obsah našich pojmů, ježto

výlučně zaměřených k obecninám, není s to plně vystihnout kvalitní podstatu individuálních jevů skutečnosti, byla přijata profesorským sborem německé filosofické fakulty v Praze tak příznivě, že autorovi byla udělena *venia docendi*, to jest, dostalo se mu oprávnění přednášet na universitě, aniž se předtím musil podrobit kolokviu, totiž učenému hádání s nastávajícími svými kolegy; lze předpokládat, že profesorský sbor mu prominul tuto nepříjemnou formalitu s ohledem na mimořádnou jeho plachost. Pak napsal, vlastním nákladem vydal a rozeslal všem svým příznivcům, vždy po intervalu tří až čtyř let, řadu významných děl, mezi nimiž jest jmenovati především *Untersuchungen zur Philosophie der Sitten*, po našem přeloženo Rozjímání o filosofii mravů, dále *Grundlage zur Philosophie der Individualität*, Základ filosofie individuality, *Die geschichtliche Entwicklung des Schönheitsbegriffes*, Dějinný vývoj pojmu krásna, a zejména dvousvazkový *Umriss der Geschichtsphilosophie*, Nástin filosofie dějin, jediný jeho spis, který vyšel ne v Praze, ne jeho nákladem, nýbrž v Lipsku, u Brockhause. Myšlenkový svět všech těchto významných děl, ať se týkala etiky nebo estetiky, metafyziky nebo filosofie dějin, ležel ve stínu základní hluboké ideje Schönfeldovy, už napovězené ve zmíněné jeho práci habilitační, že každý jednotlivý jev skutečnosti jest konečným projevem nekonečna a jedinosti. Jedinost, toť cíl všeho vývoje; a jelikož všechen vývoj, nazírán z hlediska zkušenostního, jest také neustálým směřováním k dokonalosti, lze z toho vyvodit, že jedinost a dokonalost jsou dvě protilehlé stránky téhož projevu skutečnosti a výsledná meta všeho dění. Dokonalost je jedinost; duševnost a tělesnost jsou dvě stránky jedné a téže jedinosti; naproti tomu nedokonalost, s níž se na tomto světě často setkáváme, toť nedostatek jedinosti. Tak hovoříme o skutečnostních jevech všeobecně; ve světě specificky lidském pak jedinost nazýváme je-

dinečností, jejímž vyšším stupněm je individualita, a ze všech nejvyšším pak koruna všeho stvoření, *die Persönlichkeit*, osobnost.

Tolik, nastíněno několika slovy, o filosofii soukromého docenta Hugona Schönfelda. Ač příkladně skromný, nikdy sám o sobě nezapochyboval, že jest korunou všeho stvoření, osobností, a svět, do něhož se narodil, ho v tomto názoru co nejvydatněji udržoval. Syn úspěšného otce už před svou habilitací se dobře oženil, přesněji: byl dobře oženěn s jedinou dcerou majitele kvetoucí lékárny *U Dvou blahoslavených* na Starém Městě pražském, generálního zástupce proslulého anglického léku na všechny nemoci, takto drastického projímadla, *Harrisonových pilulek číslo jedna*, v českých kruzích známých pod populárním názvem ajnsky, a ještě drastičtějších *Harrisonových pilulek číslo dvě*, řečených cvajky. Pan docent Schönfeld tiše žil z důchodu ženiny lékárny, psal své knihy, občas i přednášel na universitě a těšil se ze svých dítek, starší Laury a Marie o tři roky mladší, pilně rozvíjeje jejich osobnosti. Když jeho žena po šestnácti letech šťastného manželství zesnula na zápal plic, přijal do svých služeb zkušenou hospodyni a beze změny pokračoval ve svém příkladném bytí nezávislého učence, chodil denně o půl osmé hodině na hodinovou procházku po Ostruhové ulici na Malé Straně, kdež bydlil, pak pracoval až do oběda, po obědě čtvrt hodinky spal, po spaní pracoval do šesti, od šesti do sedmi šel znovu na procházku, po procházce večeřel a po večeři se bavil se svými dcerami, hrál s nimi halmu, dámu nebo šachy, předčítal jim, co toho dne napsal, a naslouchal hudbě, již provozovaly. Dcery ho milovaly a on miloval je, šťastný a ve všem všudy spokojený se světem, jehož záhady ho sice stály obrovskou myšlenkovou námahu, ale který ho odměňoval příjemným vědomím, že nežil nadarmo, neboť rozřešil všechny jeho otázky. Často, když v tichu své pracovny v zamyšlení hleděl na dlouhou řadu

hřbetů svých knih, tázával se sám sebe: Co by po *tomto* ještě mohlo přijít? Kdo by k *tomuto* ještě kdy mohl co dodat?

Čas plynul tak nepozorovaně a tak rychle, že pan docent Schönfeld byl velmi překvapen, ano otřesen, když jednoho dne postřehl, že jeho starší dcera Laura je dospělá dívka na vdávání. Srdce se mu sevřelo, když si představil, že v dohledné době bude od ní odloučen a že do ideálního světa, jejž si vybudoval, bude nucen přijmout novou neznámou tvář, budoucího svého zetě. Tvář tato těkala zprvu ve světě učencových představ jako nepopsaný kus papíru, jako prázdný ovál s křivkou otazníku místo nosu, s puntíkem místo úst. Netrvalo však dlouho a ovál ten se zaplnil rysy velmi živými a zřetelnými, konkrétně podobou mladého doktora práv pana Jaroslava Helebranta, koncipienta a kandidáta advokacie.

Laura se s ním seznámila na jednom z plesů právníků na Žofíně, na něž ji otec nesmírně nerad, s bídou v srdci provázíval, a po několika valčících se do krevnatého juristy zamilovala tak prudce, že Schönfeldovi bylo trapno na ni pohledět. Roztržitá, nesvá, zhlouplá, tu červená, tu pobledlá, věčně na číhané, nechodí-li pod okny na druhém chodníku *On*, vyzývavě statný, růžolící, kudrnatý, Laura byla stržena z výšin své osobnosti, k nimž ji otec vytlačil vlastníma rukama, k vulgárnímu přírodnímu dění, společnému nejen zamilovaným děvčatům, ale i kočkám; a toť, přemítal pan docent Schönfeld, *eklhaft*. Jedinečná a neopakovatelná osobnost Laura se stala všedním exemplářem ženského rodu, zmítaným touhou, vášní, milostným chtěním; a toť, uvažoval pan docent Schönfeld, nedůstojné. Ale ať eklhaft, ať nedůstojné, nedalo se s tím nic dělat. Lauru bylo nutno provdat, a to právě za doktora Jaroslava Helebranta, ze všech mužů, co jich běhalo na světě, jediného, protože jinak by zřejmě zmalomyslněla, uchřadla a navíc všeho by i znenáviděla svého milujícího otce.

Nu a co ty, líbezná, co ty, tebe také jednou ztratím? myslíval si s něžným zármutkem, zatímco pozorovával naivní hlavičku své mladší dcery Marie, její dětskou, pískově plavými vlásky rámovanou tvář s bohatými růžovými ústy, jež durdivě špulila, když na harfě, která jí nevýslovně slušela, opakovala a znovu opakovala některé obtížné místo, vzdorující jejímu umění. Byla dosti malá, jako proutek tenounká, a její zjev budil v učeném jejím otci dojem, že Marie má dosud daleko, daleko k dospělosti, ale noviny pražské i vídeňské, do nichž denně nahlédl, aby byl „informován o světovém dění", jak říkal, a aby toto dění zahrnul do svého filosofického obrazu světa, neúprosně mařily šťastnou tuto iluzi.

Jak tomu máme rozumět? Co věděly redakce novin o existenci slečny Marie Schönfeldové? Samozřejmě nic; zato tím více věděly o existenci jednoho vysokého jejího vrstevníka. Právě ve chvíli totiž, když dne jedenadvacátého srpna roku padesátého osmého přišla na svět a kdy poprvé zaplakala vrnivým hlásečkem, rozhřímala se děla na mariánské baště a vystřílela stovku dělových ran a ještě jednu navíc, to na znamení, že nejen u Schönfeldů, ale i v rodině Jeho Veličenstva císaře došlo k radostné události a že Její Veličenstvo císařovna povila dítě mužského pohlaví, korunního prince. Toto poznali Pražané podle počtu ran; kdyby se jí bylo narodilo, tak jako u Schönfeldů, děvče, byli by kanonýři vystřelili pouze jedenadvacetkrát.

Ale korunní princ neprinc, blažený otec věřil srdcem – rozumem tomu ovšem věřit nemohl –, že se střílí na počest narození jeho dcerušky, a nikterak se tomu nedivil, neboť byl do ní hned od první chvíle, na první pohled nesmírně zamilován.

– Uznáváme-li, zapsal o té události subtilním svým stylem do deníku, – nezávislost světa na vnímajícím subjektu, nemůžeme uznat nezávislost krásy na jejích milovnících. Neboť to, co bychom

mohli nazvat „krásou o sobě“ na způsob „věci o sobě“, jest zajisté něco jiného než krása: je to možná řád, je to možná chvění éteru, ale nikdy ne krása. Vnější onen činitel může být chudičký, smí dokonce být ze stanoviska školské estetiky ošklivý, tak ošklivý, jako je pomačkaná tvář tvora, který byl devět měsíců embryem a pouze hodinu člověkem, a přece, setká-li se s živoucím citem, skýtá popud mocného prožitku krásna, dá tedy zazářit kráse takové, o níž mluví Platón, kdy milovník „dívaje se na ten zjev, uctívá jej jako boha“. Ne do ošklivosti, nýbrž do krásy zamilovávají se rodiče, a neprávem se jim podivují ti, kdo je vidí slzet láskou nad hlavičkou nesmírně šišatou a jen málo ochmýřenou, nad obličejem rudým, nesouměrným, poznamenaným krutostí lidského zrození, nad nosíkem takměř nejsoucím a nadto posetým bílými tečkami, nad obrazem nesmírného mládí, matoucím způsobem připomínajícím vysoké stáří. Ne do ošklivosti, nýbrž do krásy se zamilovala matka i otec – z toho jednoduchého důvodu, že do ošklivosti se zamilovat nelze, a je to láska – aspoň v prvních dnech – podivná, velmi jemná a soukromá, neboť krása milovaného dítěte je viditelná jen jim, jen jejich probuzeným očím, jen jejich duši, vytržené z oné letargie, jež je společná všem lidem, kteří se domnívají, že nic není hodno podivu a že všechno, co jest, jest z tohoto světa.

Marie vyrůstala v dítě půvabné a moudré, v osobnost, jak si přál její otec, a jak napověděno, všechny noviny, co jich jen v Rakousku vycházelo, tím, že rok co rok k jedenadvacátému srpnu přinášely zprávy o narozeninách Jeho císařské Výsosti, nejosvícenějšího arcivévody korunního prince Rudolfa, chlouby císařského domu a naděje národů, připomínaly nepřímo i narozeniny Mariiny. Pan universitní docent Schönfeld se té shodě zprvu dobromyslně usmíval; ale když jednou, v době, kdy starší Laura už byla zamilována do doktora Helebranta, našel v novinách zprávu, že Jeho

císařská Výsost pan korunní princ Rudolf z balkónu císařské vily v Ischlu, kde ráčil trávit letní své prázdniny, srdečně poděkoval domácímu obyvatelstvu, jež u hojném počtu přispěchalo mu blahopřáti k *čtrnáctým* jeho narozeninám, učenec zesmutněl. I ty, má dcero, i ty, Marie, ze všech lidí mi nejmilejší, pomyslil si. Ach, jaký smutek je čas!

Vážné starosti mu nastávaly.

Jednou večer, namísto aby hovořila o věcech vysokých a jemných, jak u Schönfeldů bývalo zvykem, promluvila Laura nevybíravými slovy, omluvitelnými jen ohavnou její zvrtačeností, o otázce svého věna. Doktor Helebrant, pravila, jest odhodlán v nejbližší době navštívit Lauřina tatíčka, aby požádal o Lauřinu ruku. Hovořil s ní už o tom několikrát a několikrát se též zmínil o tom, jakéže má tatíček pro ni asi zchystáno věno. Ne že by o peníze tolik stál; hodlá však, ježto mu už vypršelo sedm let povinné koncipientské praxe, otevřít si v dohledné době advokátskou kancelář a potřeboval by pro počinek takových dvacet třicet tisíc kapitálu. Tatíček, pravda, o Lauřině vyvěnění nikdy dosud nemluvil; ona však nepochybuje o tom, že myslil na její budoucnost a že věno pro ni dávno už zchystal.

Panu docentu Schönfeldovi se sevřelo srdce, hrdlo, hruď, všechno, co se mu jen sevřít mohlo, a čelo mu zvlhlo.

– Zajisté, Lauro, myslil jsem na tvou budoucnost, pravil přiškrceným hlasem. – Zajisté, myslil, ovšemže myslil. Ničeho se neboj, vše zařídím.

Laura, černovlasá, snědá, krásně rozvitá v ramenou i v prsou, zamířila na něho podezřívavě temný svit svého oka a odmlčela se. Nazítří po večeři začala o ohavné otázce svého věna znovu.

– Přemýšlel jsem o tom celou téměř noc, odpověděl Schönfeld, a přepadlost jeho úzké, vzdělané tváře svědčila o pravdivosti

těchto slov. – Požadavek tvého nápadníka je velmi spravedlivý… neschvaluji sice, že mladí muži se kromě ruky dívčiny dožadují také ještě peněz, věna, ale… je to už tak zařízeno a není v mých silách, abych na tom něco změnil, a ani mravně se nemohu tomu zvyku opříti, neboť jest pravda… jest pravda, že já sám, když jsem uzavíral manželství s nebožkou tvou maminkou, přijal jsem od jejích rodičů věno, a my všichni, ty, Marie a já, dodnes z toho věna žijeme.

– Nu, jaké máte věno pro mne? zeptala se Laura. – Kolik?

– Lékárna, naše lékárna, odpověděl pan docent Schönfeld, – vynášela nám na živobytí velmi slušné, ale ne tolik, abych byl býval s to něco uložiti, něco pro tebe dáti stranou. A jelikož jde o tvé štěstí, mé dítě, nebude snad přílišné mravní závady na tom, když… zpronevěřím se do jisté míry něžnému přání nebožčině, jež trvala vždy na tom, aby její dvorec, její *Kleine und Grosse Brezelverkäuferin*, na němž spatřila světlo světa, ostal v držení naší rodiny, a prodám-li jej onomu architektovi, který už dva roky na mne protivně dotírá prosbou, abych mu jej prodal za částku dvaceti pěti tisíc zlatých.

– Dvacet pět tisíc, řekla Laura zachmuřeně, – Jaroslav počítal s třiceti tisíci.

– Budu-li pevný a budu-li s ním jednat osobně, ten architekt možná zaplatí i třicet tisíc, odpověděl Schönfeld, šťasten, že Laura se kupodivu ani slůvkem protestu nepostavila proti porušení matčina přání. Trapná otázka Lauřina věna byla tedy vyřízena, i bylo možno obrátit rozhovor k obvyklým tématům, důstojným vzdělaných lidí. Už už otvíral ústa, aby nabídl svým dcerám, že jim přečte dnešní svou malou, ale ne nezajímavou práci, když tu se stalo něco strašlivého. Malá Marie, jež seděla v hudebním koutku na nízké šamrličce, v zlatém stínu své harfy, a naslouchala otcovu

rozhovoru s Laurou – Schönfeldovi se tak aspoň zdálo – s chvalitebnou netečností, pronesla z ničeho nic slova, při nichž otci ustydla všechna krev:

– Ale co bude se mnou? Jaké věno dostanu já?

– O jakém věnu mluvíš? vykřikl zděšený autor Nástinu filosofie dějin. – Což ty máš už také nápadníka, nešťastnice?

– Nemám, ale jednou budu mít, řekla Marie. – Co na mne zbude, když Laura dostane všechno, co stržíte za Preclikářku? To bych se na to podívala, aby ona dostala všechno a já nic! Preclikářka patří nám oběma, nejen jí, maminka ji odkázala nám oběma!

Na to Laura, že jí na žádné Preclikářce nesejde a do žádné Preclikářky jí nic není, ona nemluvila o Preclikářce, ona mluvila o věnu, důstojném dcery universitního docenta; ať tatínek Preclikářku neprodává, ať dá Marii Preclikářku celou, ona, Laura, proti tomu nebude nic namítat, s podmínkou ovšem, že dostane svých třicet tisíc.

A už se do sebe pustily, Marie malá, andělsky plavá, hubinka jako dva růžové plátky, Laura vznosná, černá jako noc, a otec trna naslouchal jejich mrštné výměně názorů, která v něm, ač se týkala jen cifer, jen věcí finančních, budila svíravý dojem obscenity. O věno se hádají, myslil si, o částku peněz, za něž si hodlají, panny, koupit muže do svých čistých loží! Marie shledávala Lauřin požadavek třiceti tisíc věna přemrštěným, ano nestoudným, a trvala na tom, aby se o prodejní cenu Preclikářky podělily; i kdyby prý, tvrdila, ten architekt za ni zaplatil jen pětadvacet tisíc zlatých, ona, Marie, by se spokojila dvanácti tisíci pěti sty zlatých věna tím spíš, že tu je přece, k šípku, ještě lékárna, která jim také jednou připadne. A Laura namítala, že jí do toho nic není, čím by se spokojila Marie. Ona, Laura, chce třicet, v nejhorším případě

pětadvacet tisíc, protože takový je požadavek jejího milovaného Jaroslava, a basta.

– Zadržte! Zadržte! vykřikl pan docent Schönfeld.

A když se odmlčely a zahleděly se na něho zaraženy, řekl tlumeně, hlasem plným bolesti:

– Jde o mou starost, ne o vaši, dcery moje. Laura dostane třicet tisíc věna, a Marie také tolik. Toto pravím a doufám, že nikdy mi už nezavdáte příčinu k tomu, abych se za vás musil stydět.

Odešel pak, schýlen, do své pracovny a setrval tam u svého psacího stolu několik hodin v hořkém přemítání, v bolestném vzpomínání na doby, kdy ani Lauře, ani Marii nikdy ani stínem nepřišlo na mysl, aby uvažovaly o mrzkých otázkách hmotných, peněžních.

Hned nazítří požádal o radu svého přítele, profesora Riemera, který přednášel na pražské universitě národohospodářství, a profesor Riemer, vyslechnuv ho, shovívavě se usmál. Ach ti filosofové, ach ti filosofové! řekl. Lékárna U Dvou blahoslavených, chce-li Schönfeld něco vědět, a Harrisonovy pilulky číslo jedna a dvě, aby Schönfeld byl zdráv, toť zlatý důl, o jehož bohatství nebohý Schönfeld pravděpodobně nemá jasnou představu. Nájemce lékárny U Dvou blahoslavených tloustne, kdežto pravý její majitel, Schönfeld, hubne, až trudno pohledět, a neví, jak vyvěnit své dcery. Prostředek, jak si pomoci z nesnází, je velmi prostý. Ať Schönfeld milou lékárnu prodá, ale nechce-li, aby on, Riemer, na něj nadosmrti zanevřel, ať ji nedá laciněji jak za devadesát tisíc. Peníz takto získaný ať uloží do některých dobrých, bezpečných papírů, například Generální banky, čímž zvýší své příjmy na trojnásobek.

Schönfeld této výtečné rady uposlechl a v kruhu jeho rodiny znovu nastal klid a mír. Všechny jeho starosti byly zaplašeny jako švihnutím proutku, všechna přání splněna: doktoru Helebrantovi,

jak Laura si přála, přislíbeno třicet tisíc věna, tolikéž přislíbeno Marii, a splněno i přání nebožčino, týkající se dvorce Malé a Velké Preclikářky, že zůstane zachován v rodině. Lauřina svatba s Helebrantem smluvena na počátek června; a zatímco za vlhkých jarních dní Laura v tiché blaženosti došívala svou výbavu, zatímco Marie plnila učencův příbytek zlatou hudbou své harfy, docent Schönfeld v tichém údivu přemítal o občasné převaze ducha – podle Pascalova výrazu – geometrického, jímž je vyzbrojen Riemer, nad duchem jemným, duchem to jeho, Schönfeldovým, a jak je podivné, že bez přátelské pomoci geometrického onoho ducha by byl jemný jeho duch zabloudil v pralese vlastní své bezradnosti a byl by klesl pod břemenem svého zoufalství.

Mezitím nadešel devátý květen, neblahý černý pátek vídeňské burzy, a papíry Generální banky pozbyly vší ceny.

4

Pan docent Schönfeld byl touto zlou událostí nejen polekán, ale i nesmírně překvapen. Cenné papíry pozbyly ceny, staly se bezcennými – jak je to možné? Jak tomu rozumět? Co je to, *wertlose Wertpapiere*, bezcenné cenné papíry? Toť přece logické monstrum, toť *contradictio in adjecto*, toť dřevěné železo, čtverhranný kruh! Rozběhl se za profesorem Riemerem, aby ho požádal o radu a o vysvětlení. Riemerovi byla jeho návštěva zřejmě velmi nepříjemná; aby se nešťastného filosofa zbavil, doporučil mu, aby neztrácel hlavu. Vídeňský krach, řekl, byl vyvolán uměle a není vyloučeno, je dokonce velmi pravděpodobné, že zhroucené banky se zvednou ze svých sutin a znehodnocené papíry se vzpamatují. Prozatím nelze dělat nic než doufat, čekat a věřit.

Schönfeld, uspokojen, jal se tedy doufat, čekat a věřit. Řekl-li Riemer, že papíry se vzpamatují, zajisté se vzpamatují; také český vlastenec Born, v jehož salóně Marie hrávala na harfu, ohleduplně potvrdil, když se mu Schönfeld svěřil se svými starostmi, oprávněnost Riemerova mínění. Tak dalece bylo tedy všechno v pořádku. Šlo však o to, vzpamatují-li se zavčas, ještě před Lauřinou svatbou, aby Schönfeld mohl Helebrantovi odevzdat slíbené věno. Co o tom soudí Born? Bornova odpověď byla nenadějná; snad ano, snad ne, ale spíš ne.

Tu dostal Schönfeld nápad.

– Jsou-li mé papíry znehodnoceny pouze dočasně, jako že věřím, že jsou znehodnoceny pouze dočasně, řekl, – není důvodu, proč bych je Helebrantovi nedal namísto peněz.

Nápad to, jak každý uzná, znamenitý; je až kupodivu, jak filosof, zvyklý abstraktním meditacím, dovedl připadnout na myšlenku tak praktickou. Ale Bornovi se kupodivu tato idea nezamlouvala. Je velmi nepravděpodobné, pravil, že by se ženich touto formou výplaty spokojil, neboť jak teď – ať pan docent rozumí: teď, v této chvíli, momentálně – věci vypadají, je možno akcií Generální banky koupit za krejcar plnou bednu; a pak doktor Helebrant jistě nepřijme náhradou za slíbených třicet tisíc zlatých něco, co teď, v této chvíli, momentálně může zdarma získat kdekoliv na smetišti.

I rozhodl se utýraný filosof, že tajně prodá Malou a Velkou Preclikářku – tajně proto, že nechtěje znepokojovat své dcery, pomlčel před nimi o své nehodě, a když se ho Laura zeptala, nebyl-li krachem postižen, dopustil se zbožné lži, odpověděv, že papíry, do nichž byl uložil své jmění, zůstaly pevné.

Že protivný architekt, který ho dříve co chvíle obtěžoval, teď jako z udělání se neobjevil, a že Schönfeld o něm nevěděl nic

víc, než že to je člověk – podle jeho výrazu nepěkný – a že jeho jméno začíná možná na H, možná na G, ne-li na P, nabídl filosof, jak víme, Preclikářku Bornovi. A když mu pak Born podal zprávu, že o Preclikářku se zajímá známý speditér Nedobyl, Schönfeld, uklidněn, se po dlouhé řadě dní znovu oddal svým meditacím a s tichým, bolestným úsměvem zauvažoval o filosofickém významu proměny výnosných akcií v bezcenné hadry. Usmíval se proto, že myšlenka, která ho napadla, když je pozoroval, krásné, čisté, vytištěné dokonalým písmem na dokonalém papíře, byla šelmovská, lze říci šibalská. Aj, aj, co se to vlastně stalo? Vždyť to je, pomyslil si učenec, hotový zázrak *transsubstanciace*, proměna podstaty, nepostřehnutelná smyslům, neboť viditelné akcidencie, zrakem spatřitelné, zůstaly beze změny – čili něco podobného, co denně se děje na oltáři, při proměně chleba a vína v tělo a krev! Kacířská to myšlenka, ale, to každý musí uznat, neskonale zábavná; škoda, že jí nemohu užít jako názorného příkladu, až budu svým žákům vysvětlovat scholastické učení o nezávislosti podstaty na případcích.

Zatímco se Schönfeld takto bavil, čerpaje z bohatství svého ducha, před domem, z kočárku taženého dvěma krásnými grošáky, vystoupil Martin Nedobyl a pevně odhodlán majitele Preclikářky – ať si Born řekne co řekne – okrást, vydal se po příkrých nepohodlných schodech k učencovu příbytku.

Protože docent Schönfeld nade vše miloval ticho, nebydlil do ulice, ale do dvora uzavřeného zahrádkami a zadními trakty sousedních domů, vesměs starých, křivolakých, rozmile nesouměrných. Jak divoce se hněvával starší a slavnější Schönfeldův kolega, Arthur Schopenhauer, na sprosté zvuky ulice, především na práskání kočovských bičů, jež rušivě zasahovalo do jeho hořkého hloubání o tomto nejhorším ze všech možných světů!

Schönfeld nikdy nepoznal tuto trýzeň – odtud možná optimistická nota jeho filosofie –, neboť všechna okna jeho starosvětského bytu vedla na hlubokou terasovitou pavlač, na níž nebydlil nikdo cizí a kdež, jak den byl dlouhý, nebylo slyšet nic než štěbot ptáků nebo hudbu Mariiny harfy. Nuže hudbu tuto zaslechl též Martin Nedobyl, když se po pavlači ubíral ke dveřím Schönfeldova bytu, a byla tu hudba tak způsobná a jemná, tak mile slunečná, tolik nepodobná drnkotu hospodských harfenic, že příchozí maně ztlumil krok svých těžkých holínek, a nahlédnuv do okna, z něhož světlé ty zvuky vycházely, spatřil tam to nejhezčí, co kdy mu bylo přáno uvidět, plavovlasé děvče s tváří dítěte, zlatý nástroj, na nějž hrálo jemnýma rukama, obnaženýma nad lokty, opřený o pravé rameno. Vycítila ihned, že někdo ji pozoruje, a když uhlídala cizího vousáče, vejrajícího na ni z pavlače, rázně vstala, malá, ale přísná, přikročila k oknu a jediným nevlídným pohybem svižné ruky stáhla záclonku, okrajem navléknutou na mosaznou tyčku. Za chvilku pak zazněla její hra znovu; tehdy už Martin Nedobyl stál u dveří, na rohoži opatřené – možná po starém výmarském vzoru – nápisem SALVE, a zatáhnuv za rukojeť zvonce, čekal, až mu bude otevřeno.

– Kdo tam? ozval se pak zevnitř bytu tichý hlas, a když Nedobyl ubroukl své jméno, dveře se pootevřely a z šera vyhlídla útlá učencova tvář, zrůzněná nepokojem.

– Prosím, vstupte, pane, čekal jsem vás, byl jsem avizován o vašem příchodu, leč prosím tiše, prosím tiše, mé dcery nesmí – nebo nesmějí? – asi nesmí, že ano, o ničem věděti, zašeptal, prst na ústech, akurátní češtinou vzdělaného Němce, který se pečlivě přiučil našemu jazyku. Podal Nedobylovi ruku, velmi chladnou, ač měl na sobě krátký domácí kožíšek z beránčiny, sněhobílý, se srstí obrácenou dovnitř.

– Schönfeld, představil se pak, a nepouštěje Nedobylovu pravici ze své dlaně, odvedl ho tmavou křivou předsíňkou do své pracovny, maličké, s ohromným barokním psacím stolem, tak zavaleným knihami a časopisy, že bylo kupodivu, jak na něm může pracovat. Též kulatý stolek uprostřed místnosti byl plný knih a časopisů, plné knih a časopisů byly prosté prkenné regály, pokrývající stěny, na kanapátku, bokem přistrčeném ke stolu, se kupily knihy, knihy byly na předprsni jediného okna, na zemi, na židlích, a pod knihami se prohýbala i odkládací deska knihovnických štaflí. Na klice vysokých úzkých dveří visela za krk na kožené smyčce dřevěná figura svatého Josefa s děťátkem v loktech; ač nechoulostivý, Nedobyl se lekl, když chtěje naslepo za sebou zavřít, nahmátl nečekaně hlavu podivného viselce.

– A proč o tom nesmějí vědět vaše dcery? zeptal se, zatímco učenec pro něho uprazdňoval jednu z židlí, klada knihy, jimiž byla zabrána, na zem.

– Nesmějí! opakoval po něm Schönfeld se zjevným uspokojením. – Tedy přece nesmějí, nikoliv nesmí. Občas ve vaší řeči stále ještě chybuji, jeť velmi těžká. Proč to nesmějí věděti? Inu zpečuji se – nebo zpěčuji? – jim to říci, dokud akcie Generální banky, do nichž jsem uložil své jmění, nenabudou své dřívější hodnoty, dokud nebudou, jak, tuším, se praví ve světě peněžním, revalorizovány. Prozatím se vidím nucena prodati ten – tu... diesen Meierhof, jak se, prosím, řekne po česku der Meierhof?

– Dvorec, řekl Nedobyl. – Buďte tak laskav, než začneme jednat: proč visí ten svatý tamhle na klice?

Schönfeld, který si mezitím sedl do křesla, jež otočil od svého psacího stolu k návštěvníkovi, překvapeně zamrkal svýma modrýma očima.

– Visí – pravda, proč vlastně visí? řekl. – Už dávno tak visí, ani nepamatuji, kdy nevisel. Asi proto jsem jej pověsil, že dokud stál, stále jen padal, stále jen kácel se. Nuže, pan Born mi pravil, že chcete koupiti ten můj dvorec, tu Velkou a Malou Prodavačku preclíků, a že za ni zaplatíte dobrou cenu.

Za stěnou, jakoby z dálky přiváta větrem, zazněla prška tónů dívčiny harfy.

– Zajisté, já vždycky platím správnou cenu. Ovšem cena pozemků, jak vám známo, je velmi kolísavá, teď například, po vídeňském krachu, pozemky znatelně poklesly. Já nechci ošidit ani sebe, ani vás, pane docente, a proto vám řeknu něco, co bych vám neřekl, kdybyste nebyl přítelem mého příbuzného pana Borna: Neprodávejte ten dvorec. Počkejte s tím, teď na to není příhodná doba. Mluvím proti svému zájmu, pane docente, ale mluvím jako poctivý muž.

Panu docentu Schönfeldovi zvlhlo čelo.

– Ale já musím! zvolal přidušeně, s přízvukem zoufalosti. – Já jsem teď po tom vídeňském krachu nadobro bez peněz!

Toto přiznání chtěl Nedobyl od Schönfelda slyšet. Ach, ty jehně! pomyslil si. Tebe věru nebude těžko zakousnout!

Jemné vlny harfenního zpěvu prochvěly prastarou stěnou, prosycenou staletým tichem. Přestaň s tím, pomyslil si Nedobyl, teď potřebuju mít hlavu pohromadě.

– To je velmi nepříjemné, to vás, pane docente, lituji, řekl. – Ovšem v podobné situaci je mnoho jiných majitelů realit, postižených vídeňským černým pátkem, a proto, jak pravím, cena pozemků rapidně klesá. Je to katastrofa, hotová katastrofa! Mně samému patří pod Žižkaperkem dvorec Komotovka. Ještě nedávno mi nabízeli dvacet zlatých za čtvereční sáh. Dnes mi nabízejí deset, dvanáct. A Komotovka je daleko bližší hradbám než vaše Preclikářka, má tedy mnohem výhodnější polohu.

Schönfeld, oči ustrašené, chvěl se jako v zimnici.

– *Aber das ist entsetzlich!* řekl, a tak pevně do sebe zaklesl prsty svých jemných, chladných rukou, až mu klouby zapraskaly. – Pan Born se mnou o té věci mluvil zcela jinak, než jak mluvíte vy, pane... pane...

– Nedobyl se jmenuji, řekl Martin zachmuřeně. To je potvora, ten Born! pomyslil si.

– Pan Born mě ujistil, – nadmíru rozčilen, Schönfeld přesedlal na němčinu, – že ty pozemky mají velikou budoucnost, protože hradby se budou zanedlouho bourat.

Ty hajzle! oslovil v duchu Nedobyl Borna. Ty napomádovaný panáku, ty uličníku, ty sketo!

– Bourat, zvolal s truchlivým úsměvem, také po německu. – Bourat! – Proč by se měly, pane docente, bourat pražské hradby, když pařížské hradby stojí dodnes? Vídeňský krach bude mít za následek stagnaci, omezení veřejných investic, snížení státního rozpočtu – stavba mostu pod Vyšehradem, k níž mělo dojít letos, byla odložena, vrtání letenského tunelu bylo odloženo, a Born, bláhový Born vám namluvil, že se budou bourat hradby! Udělal to jistě *bona fide*, ale já, pane docente, vás ujišťuji, že se mýlí.

Učencův jemný sluch tuze trpěl Nedobylovou němčinou, a proto mu odpověděl opět po česku.

– Já tomu, prosím, nerozumím, řekl. – Pan Born praví tak, vy pravíte jinak, někdo z vás obou jistě má pravdu. Já potřebuji věno pro svou dceru, jež se vdává, a musím též z něčeho žít se svou mladší dcerou, než se mé cenné papíry vzpamatují, a proto musím prodati svůj dvorec dobře. Už mi prosím, nic neříkejte, a zaplaťte mi za něj třicet pět tisíců zlatých.

– Třicet pět tisíc! zvolal Nedobyl a pohlédl ke stropu, jako by chtěl říci: Bože, ty ho slyšíš, a ty ho necháš.

– Ano, třicet pět tisíců, řekl učenec, zalykaje se. – Pravil jsem panu Bornovi, že musím od vás dostat třicet pět tisíců, a on mi pravil, že je to správná cena, kterou od vás musím žádati, a kladl mi na srdce, abych nežádal méně. Mně jde o život, a proto musím ty peníze dostati. Já musím vyplatiti věno své Laury, pak musím v klidu dopsat svůj spis, meine *Philosophie der Gegenwart*, jehož vydání také bude stát mnoho peněz, musím živiti svou mladou dceru, prosím, já je musím míti, pan Born pravil, že máte peněz jako… jak to pravil? Jako slupek.

Ano, ano, mám, myslil si Nedobyl, ale co jsem se nadřel a co jsem zkusil, než jsem je vydělal! Co jsi dělal, zatímco já jezdil z Prahy do Rokycan a z Rokycan do Prahy, sem a tam, zima nezima, ve sněhu a v dešti? A co jsi dělal, když já ležel přivázán na lavici a když mě sekali do zadku, až z toho dodnes mám jizvy? Své knihy skvostně vázané jsi psal, v tichu a v teple, a teď potřebuješ mé peníze, abys je mohl psát dál.

– Rozumějte, pane, já opravdu musím mít těch třicet pět tisíců, řekl učenec, znepokojen Nedobylovým temným mlčením, úzkostlivě mrkaje dětsky modrýma očima.

– Já vám věřím, že je musíte mít, řekl Nedobyl. – Ale já nemusím mít vaši Preclikářku, za tu cenu ji opravdu nemusím mít! – Vždyť to není pravda, já ji musím, musím ji mít!, pomyslil si, zatímco takto mluvil. – Pan Born, který vám vyprávěl pohádky o mých finančních možnostech, pane docente, mě informoval o tom, že jistý stavitel, jistý podnikatel, nevím, jak se jmenuje, vám svého času za Preclikářku nabízel pětadvacet tisíc. Rád tomu věřím, že vám tolik nabízel, přes to, že to je horentní částka, a nabízím vám také tolik, přes to, že, jak pravím, cena půdy klesla. Pane docente, dvacet pět tisíc za malou zpustlou vinici, týden po krachu na burze, vždyť to je obrovská fůra peněz, která nespadne jen tak z nebe!

Na třiceti se shodneme, pomyslil si.

Ale neshodli se.

– Ano, leč já potřebuji třicet pět tisíců! zvolal pan docent Schönfeld už zoufale. – Věřte mi, že bych je nechtěl, kdybych je opravdu nepotřeboval! Já musím vyplatit věno své...

– Třicet tisíc, přerušil ho Nedobyl. – Poslední slovo, pane docente.

– Ale z čeho budu žít, až vyplatím věno? namítal filosof. – Jak mám dopsat svou knihu? Jak mám živit svou mladší dceru? Ne, pane, já potřebuji třicet pět tisíců.

Můj ty bože, myslil si Nedobyl, s tím blbem se přece nedá jednat, on řekne pětatřicet tisíc a opravdu chce pětatřicet tisíc! Teď bych měl odejít a čekat, až sám přileze, ale jak mám odejít a čekat, když Herzog by mu určitě pětatřicet tisíc dal, dal by mu i čtyřicet, kdyby je chtěl, i padesát by mu dal!

– Vaše mladší dcera, to je ta slečna, která hraje na harfu? zeptal se.

– Ano, to je Marie, odpověděl docent Schönfeld, překvapen tímto odbočením. – Nuže jak, pane? Ja, pane? Ujišťuji vás...

– Já vás ujišťuji, že jsem v životě něco takového neviděl, přerušil ho s hořkým smíchem Nedobyl. – A ujišťuji vás, že od filosofů už nikdy reality kupovat nebudu. Skládám zbraně, pane docente, jsem přemožen, přistupuji na váš požadavek.

Filosof si oddechl a jeho zbledlé líce znatelně zrůžověly.

– Jste velmi laskav, děkuji vám, pane, pravil. – Jsem velmi rád, že mě nezklamala slova pana Borna, který mě ujistil, že mohu od vás tolik požadovat. Pan Born jest muž velmi solidní a já mu ve věcech praktických plně důvěřuji. – Děkuju, pomyslil si Nedobyl, za mé peníze ještě slízne Born pochvalu. – A pěkně prosím, pokračoval pan docent Schönfeld, – přinesl jste mi je?

– Co jestli jsem vám přinesl? zeptal se Nedobyl.
Filosof se této otázce podivil.
– Inu, mých třicet pět tisíců, pravil.

5

Jak právem zdůrazňuje autor Bornova životopisu, vydaného k stému výročí jeho narození, zakladatel prvního slovanského závodu v Praze byl nejen vlastenec horoucí a obětavý, obchodník bedlivý, manžel věrný a něžný, spekulant prozíravý, řečník výmluvný, společník jiskrný a uhlazený, ale též otec příkladný. Vskutku, synovi z prvního jeho manželství, Míšovi, se nikdy ničeho nenedostávalo, ni péče chůviny, ni vydatného pokrmu, ni čistého lůžka, ni teplého, vkusného šatu. Je pravda ovšem, že při nesčetných zájmech, jež hýbaly jeho myslí a zaujímaly jeho čas, přihodilo se mu málokdy, aby si připomněl samu Míšovu existenci; ale připomněl-li si ji přece, nebo připomněl-li mu ji někdo jiný, Born zpravidla sáhl hluboko do kapsy, aby svého syna zahrnul vším, co si dítě jen může přáti, a aby takto naráz napravil, co dlouhý čas zameškal. Vánoční nadílky bývaly u Bornů tak štědré, že když bylo Míšovi šest let, nebylo už v jeho pokoji hnutí pro hračky, jež Born rád vybíral co největší a nejdražší, aby stály za to: houpacího koně s pravými chlupy měl tak ohromného, že se nikdy neodvážil sám na něj vylézt, pro obsluhu jeho pimprlového divadla bylo třeba aspoň tří lidí, a medvěd, jejž mu Born přivezl z Paříže, byl o půl hlavy větší než sám Míša.

K historii toho medvěda bude dobře se vrátit. Jak víme, Paříž zahrnula Bornovu vnímavou mysl tolika novými, namnoze rozčilujícími dojmy, že nebýt Hany, byl by si pravděpodobně na Míšu

sotva vzpomněl. Ale když jednou, těsně před odjezdem, Hana vstoupila do hotelového pokoje, následována posluhou, prohýbajícím se pod tíží dárků, jež nakoupila pro maminku a pro tatínka, pro Bětuši a pro tetu Jidřiši, pro Náprstkovy, matku a syna, pro přítelky z Amerického klubu a také, na místě ne posledním, pro nevlastního syna, jemuž koupila natahovacího jezevčíka, který sám chodil a vrtěl hlavou, Born, nechtěje zůstat pozadu, pleskl se do klenutého svého čela, odběhl a za půl hodiny se k nemalému Haninu údivu vrátil, nesa v náručí ohromnou chlupatou potvoru, medvěda, který bručel, když se mu stisklo panděro, bílé, kdežto ostatek těla byl ďábelsky černý.

Byl to svízelný dárek. Cestou na nádraží, v drožce, vršitě přeplněné zavazadly, musil si Born medvěda posadit na kolena, kluci na něj pokřikovali a v tlačenici na nástupišti, když ho Born nesl jako obrovské mimino, způsobil bezmála paniku, protože cloumána, mačkána, bestie řvala jako živá. Tehdy došlo k první vážnější různici mezi Bornem a Hanou: rozlícena pro tuto ostudu, Hana chtěla, když se rozjeli, medvěda vyhodit oknem, a Born musil užít mužské síly, aby jí v tom zabránil. Ani doma pak neměl se svým dárkem úspěch, protože Míša se medvěda bál a nikdy se ho bát nepřestal, ani když chlupatý břichomluvec byl uklizen do kouta, mezi boky dvou skříní, a ohrazen židlí, aby nevypadl a nezabručel. Stál tam pak měsíce a léta, ponurý, černý jako saze, příšerně svítě bílou skvrnou svého tlustého pupku, k ničemu dobrý, leda k tomu, aby Míšu znovu a znovu děsil, když mu někdy bledá zář luny osvětlila škaredý obličej. Skončil, když se do něho dali moli, na smetišti.

Tolik na důkaz, že Born vskutku byl otec štědrý, dokonce i obětavý, a že určujícím momentem jeho ne zcela uspokojivého poměru k synovi byla, lze tak říci, špatná znalost dětské psychologie.

Jak už vyprávěno, byla to opět Hana, jež Bornovi připomněla hanebnost a neudržitelnost stavu, kdy Míša, syn slovutného českého vlastence, mluví špatně česky, protože ho vychovává pobožnůstkářská vídeňská chůva, naší řeči neznalá. Ježto každé Hanino slovo bylo svaté, po tomto jejím zákroku Annerl dostala, rozumí se, výpověď na hodinu; a než odešla, práskla za sebou tak hlučně dveřmi, že okenní tabulky v Míšově pokoji div že se nevysypaly.

– Po šesti letech věrných služeb v této rodině, pravila, uplakaná, zvedajíc prst své bledé, masité ruky, – jsem dostala výpověď, *mein kleiner Mischa*, a neuvidíme se už nikdy. Musím odejít, protože *ona* nechce, aby při tobě někdo stál, a protože *ona* chce, abys tu zůstal sám, bez ochrany, bez zastání. Tvůj otec o tebe nedbá, a *ona*, však víš, o kom mluvím, tě nenávidí a smýšlí s tebou co nejhůř. Nic jí nevěř, protože všechno, co ti kdy řekne, bude lež a zase lež, a i kdyby tě objímala a líbala, pamatuj, že ve skutečnosti by tě nejraději kousala a škrábala. A i kdyby se ti sebekrásněji do očí stavěla, připomeň si, že mě vyhnala za to, že tě mám ráda a že jsem vždycky k tobě byla hodná, a hned prohlédneš její pravé smýšlení. Pomáhej ti Bůh, dítě mé, protože z lidí ti už nepomůže nikdo.

Odešla a v hrubém svém vzteku vytrhla z jeho ruček sukně, za něž ji popadl, snaže se ji zadržet. Byla to pro něho děsná rána, daleko horší, než když před dvěma roky ztratil matku. Jeho jedinou pravou matkou byla Annerl, a ta teď odešla navždy, strašlivě spílajíc; nebyl s to tomu uvěřit, nebyl s to to pochopit, a když přece uvěřil, propadl takovému žalu, že se bezmála zadusil. Tehdy Mařenka, hezká venkovská dívka, jež nastoupila na Annerlino místo, přiběhla za Hanou všecka vyděšena, že mladý pán prý dostal psotník.

To bylo zlé; Hana dobře věděla, co to znamená, protože sama za svého prvního mládí se tak vztekávala, až ji zachvacovaly psotní-

kové křeče. Pospíšila do dětského pokoje, a vskutku, Míša ležel na zemi, modrý v tváři, kopal a mlátil kolem sebe, ústa dokořán, divže si čelist nevyvrátil, a křičel, hrdlo stažené, slabounkým, nemohoucím hláskem. I uchopila Hana bez váhání džbán, stojící na umývacím stolku, a jediným chrstem, jak sama několikrát už zakusila na vlastní kůži, zlila chlapečka od hlavy až k patě. Úspěch drsného toho zákroku se dostavil okamžitě. Míša se přestal zmítat, přestal pištět, posadil se mokrý, upřel na Hanu do kulata rozevřené, strachuplné oči a rozplakal se, volaje Annerl, svou Annerl, Annerl.

– Slzí, poznamenala Mařenka. – Dobrý je to.

– Ano, řekla Hana. – Osušila ho a uložila ho do postele.

Takto začala Míšova opožděná výchova k národně českému uvědomění.

Míša pak proplakal několik ještě dní, ale byl to pláč, jak bystře byla postřehla Mařenka, blahodárný, protože slznatý. Jak známo, slzy vyplavují všechen rmut z duše, ovlažují zjitřenou sliznici citu, takže roní-li člověk i při žalu sebevětším slzy, není třeba se obávati, že se zadusí. Jednou pak o desáté hodině dopolední, když Míša po velmi neklidné noci ještě spal na svém mokrém proplakaném polštářku, ozvalo se vedle něho třesknutí, jako když z pistole vystřelí. Zděšen, vyjevil rozespalá červená očka a uviděl pitomě rozveselenou tvář malého, zavalitého, chudě oblečeného muže, který se nad ním nakláněl, ceně dlouhé, žluté zuby. V pozadí, zle se usmívajíc, stála Míšova strašidelná macecha.

– Dobré jitro nebo dopoledne nebo bezmála poledne, junáku, zahlaholil muž s dlouhými zuby, a tlesknuv dlaní o dlaň, dal znovu zaznít onomu úděsnému práskavému zvuku, který chlapce vyburcoval. – Čas k jídlu, čas k dílu, čas k spánku! Vzhůru a započni svůj opožděný den! Volám tě do života, zdatný synu Merkurův! Prásk!

– To je tvůj domácí vychovatel, Míšenko, pan Přecechtěl, řekla macecha. – Na podzim musíš začít chodit do školy, a pan Přecechtěl tě k tomu jaksepatří připraví, aby se ti děti nesmály, že neumíš dobře mluvit po česku. To přece nechceš, aby se ti někdo smál, viď, že ne? Tak tedy hezky pana Přecechtěla poslouchej, jako posloucháš svého otce.

A odkvapila, šustíc protivnými sukněmi, a zůstavila Míšu panu Přecechtělovi napospas; a touto chvílí nastala chlapci nová, neslýchaná utrpení.

Bujarý, hlučný, pohyblivý, hruď ven, břicho dovnitř, lýtka pružná, co krok, to skok, řeč samé „hoho“ nebo „chutě do toho“ nebo „aj to se podívejme“, pan Přecechtěl si umínil, že tichého chlapce přetvoří k svému vlastnímu čilému obrazu a načepuje mu čerstvé krve do těla. – Takový kluk má být jako vítr! poučoval ho, tleskaje do dlaní a dodávaje tak svým slovům důrazu, břitu a spádu. – Není větší rozkoše nad rychlý pohyb na čerstvém vzduchu! Prásk! Když cítím, že svěží kyslík mi plní hruď a že krev mi bystřeji koluje v žilách, hlava se vyjasní a duševní práce se stává hračkou. Nuž, chutě do toho, a vyjmenuj mi s náležitou stručnou charakteristikou všechny předměty, zdobící tvou světnici mladého prince, následníka trůnu! Začněme tím nejzvláštnějším a nejvíc do očí bijícím! Co to je, to černé v koutě, ta chlupatá šelma tady? Nuže, mluv, co to je?

– *Das ist mein Bär*, na to Míša, krče se a mrkaje, neboť se bál, že pan Přecechtěl tleskne do dlaní.

Tlesknutí nedalo na sebe čekati.

– Prásk! Bär! Co mi to povídáš? To já dobře vím, že jsi za svého útlého života zvládl všechny taje veleřeči Goethovy, synu Merkurův, a proto nechci, abys mi něco vyprávěl o jakýchsi Bärech, anobrž chci, abys mi odpovídal po česku! Nu, bude to? Nebo chceš, abych tě vyprášil jako financ kozu?

– Co je to financ? zeptal se Míša tichounce.

– To je pán, co nosí takové fousy a hůl, a já si ho na tebe zavolám, když budeš zlobit. Prásk!

Buď že pan Přecechtěl mluvil tuze učeně a mnoho, buď že tleskal příliš často a hlučně, jeho snažení se potkávalo s výsledkem pranepatrným. Míša se zadutal do sebe, díval se do světa jako malé vlče, cukal sebou, kdykoli pan preceptor práskl do dlaní, a rozum jeho, zdá se, vyschl. Zatvrdil se možná, možná též, že opravdu zhloupl, možná, že se prostě propadl do stavu trvalého vyděšení; buď jako buď, když Born koncem léta svého syna vyzkoušel, usoudil, že chlapec dosud není k návštěvě české školy jak náleží připraven, i rozhodl, že Míša se látce, předepsané pro první třídu, bude učit doma, pod vedením pana Přecechtěla. Pan Přecechtěl byl, je dobré připomenout, čekatelem kantořiny, i uměl všechno, co vychovatel nejmenších žáčků musí znát, nejen číst, psát a počítat, ale též troubit intrády, ministrovat, zpívat první tenor a druhý bas, ano i péci hostie; nemohl tedy Míša dostat učitele povolanějšího.

Koupili mu tabulku, pisátko, houbičku, a pan Přecechtěl zahájil vyučování.

– Již staří Foiničané, těmito slovy uvedl první svou hodinu psaní, – bystří jsouce obchodníci, uvědomili si zavčas, že dosavadní soustava písma obrázkového, jež zavedli Egypťané, anebo klínového, jehož užívali Sumerové, pro praktickou potřebu obchodní nevalně se hodí. Proto, co udělali? Prásk! Zavedli abecedu o dvaceti dvou písmenech, jež pak přešla do Řecka, z Řecka do Itálie. A ježto v Itálii jest kolébka dnešní naší civilizace, my, synu Merkurův, užíváme písmo foinického původu dodnes. Prásk!

A syn Merkurův hleděl na svého instruktora kulatýma očima a nechápal pranic.

Uplynulo půl roku. Jednoho zimního večera, rázně zaklepav na dveře, pan Přecechtěl vstoupil do Bornova kabinetu, do jeho, jak se říkalo, knihovny.

– Mé podezření, žel, se potvrdilo, řekl svému zaměstnavateli zarmouceně. – Používám nejmodernějších učebních metod, činím, seč jsem, ale výsledek žádný. Váš syn, pane velkoobchodníku, je debilní.

Born se zachvěl.

– Chcete tím říci, že je slabomyslný? zeptal se.

– Pravím debilní, což je mírnější forma slabomyslnosti, odpověděl pan Přecechtěl. – Kromě toho není zcela duševně zdráv, trpí stihomamem, totiž ideou fixou, že se všichni proti němu spikli a usilují o jeho zmar, a chorobnou melancholií. Kromě toho, zdá se, že má halucinace a straší ho výhružné hlasy.

– A co ještě? vykřikl Born pobouřeně. – Čím ještě trpí?

– To je, prosím, všechno, řekl pan Přecechtěl. – Upozorňuji vás na to, pane velkoobchodníku, abyste se nedivil, že jeho pokroky v učení rovnají se nule. Jeho bývalá chůva, o níž se mi praví, že řídila jeho výchovu od narození, podle všeho zanedbala péči nutnou v takových případech, a proto chlapec duševně zaostal a bude nyní velmi těžko napraviti, co pokaženo. Prosím vás však, abyste důvěřoval mým metodám, i když za těchto okolností úspěchy se nemohou dostaviti ihned.

Born na to, že panu Přecechtělovi věří; ale nebylo by dobře dát Míšu prohlédnout lékaři odborníkovi?

– To bych, prosím, nedoporučoval, řekl pan Přecechtěl. – Já sám se v psychologii i dětské psychiatrii poněkud vyznám a jsem přesvědčen, že dojde k uspokojivým výsledkům, nebude-li se na mne hartusit. Jen jedno bych prosil ad informandum: nebyla jeho nebožka paní maminka také poněkud melancholická?

– Ano, byla melancholická, odpověděl s povzdechem Born. – A též nemálo apatická.

Pan Přecechtěl zazářil.

– Tak to vidíte, pane velkoobchodníku, řekl. – A Míša je po ní, tak se, prosím, nedivte. Teď bych vás prosil o zplnomocnění, abych směl použíti všech výchovných prostředků, jež uznám za vhodné.

Born se chvíli zadumaně díval na horlivou tvář mladého preceptora.

– Podívám se na něho, řekl pak, a vstal.

– Prosím, jak je libo, řekl pan Přecechtěl, trochu uražen.

Odebrali se tmavou předsíní do dětského pokoje. Míša tam seděl na zemi a hrál si s koníčkem, pokoušeje se jej zapřáhnout do vozíčku, na nějž naložil uslintaný kousek bábovky. Při vstupu obou mužů se lekl a přitiskl si koníčka k prsům.

– Dobrý večer, chlapče, řekl Born s nucenou bodrostí. – Tak jakpak se ti daří, co?

– Dobře, odpověděl Mísa, vzhlížeje na otce kulatýma, úzkostnýma očima.

– Pozorujete, pane velkoobchodníku, jeho utkvělý výraz ohrožení? poznamenal pan Přecechtěl. – Toť typické.

– A jak se učíš, Míšenko? pokračoval Born.

– Dobře, na to Míša, stále tiskna svého koníčka v náruči, čekaje, jaké nové zlo mu vzejde z otcovy návštěvy.

– Opravdu dobře? divil se Born. – To rád slyším. Můžeš mi říci, kolik je tři a dvě?

Míša, mrkaje, pohnul ústy, jako by chtěl odpovědět, ale vtom: Prásk!, pan Přecechtěl hlučně třeskl dlaní o dlaň, a Míša sebou trhl a přichoulil hlavu mezi pozdvižená ramena.

– Vzhůru, vzhůru, vzchop se a rozřeš elementární tuto úlohu! volal preceptor bujaře. – Tři plus dvě, tři plus dvě! Kolikrát jsem

ti ukazoval názorný příklad prstů! Když vztyčíš tři prsty a k tomu dva prsty, kolik bude prstů vztyčeno?

Míša, stále přichoulen, neodpovídal.

– Nu, hezky se uč a poslouchej pana preceptora, řekl Born a s žalem v srdci pohladil Míšovu hlavičku. – Dělejte, co bude jen lze, abyste probudil jeho rozum k činnosti, řekl Přecechtělovi odcházeje. – Je to hrůza, hrůza, co zaviní šest let zanedbané výchovy!

Takto byl Bornův prvorozený syn autoritou svého otce uznán za idiota.

Čas plynul rychle, Hana uvedla v provoz svůj zdvojený, totiž s opuštěnou sousední místností spojený salón a počala tam slavit triumfy jako zpěvačka i jako skvělá společenská dáma; o jejích hudebních středách se mluvilo po celé Praze. Také Bětuše, již Hana, jak pověděno, přivolala od jejích účetnických knih, aby s ní zpívala dueta, se uplatňovala příznivě před hudbymilovnými sestřinými hosty svým teplým, malým altem. Born radostně stavěl svůj vzdušný palác, a co se toto vše dělo, Míša vadl, aniž si kdo kale na něho vzpomněl. Born, přesvědčen o výtečných pedagogických schopnostech pana Přecechtěla, věřil, že chlapec je v dobrých rukou, a to mu stačilo, jeho svědomí bylo klidné, čisté.

Když uplynul první školní rok, byl Míša shledán nezpůsobilým k vstupu do druhé třídy, i počal po domácku opakovat třídu první, a jeho hlava byla stále tupější a jeho drobná, po matce snědá tvář vypadala den ze dne nemocněji a omrzeleji. Zpohodlněv, pan Přecechtěl přestal tleskat do dlaní; namísto toho práskal plnou plochou dlouhého lineálu do stolu a občas mu dal dopadnout na Míšův přikrčený hřbet. Chlapcův duch, náchylný k letargii, jak pan Přecechtěl jednou vysvětlil Bornovi, musí být neustále buzen, překvapován, burcován, aby, jak se odborně říká, nezamrzl, a k tomu se takové práskání pravítkem hodí převýborně.

Moderní psychiatři prý v takových případech často užívají daleko drastičtějších prostředků, například ledových sprch a nečekaných výprasků důtkami, ale podle jeho, páně Přecechtělova mínění tříškání lineálem postačí.

I stalo se jednoho velmi všedního podzimního dne, že pan preceptor se s Míšou a se svým lineálem uchýlili do prázdného hudebního salónu, protože v dětském pokoji právě pracoval kamnář; a když byl nejhorlivěji zaměstnán tím, že chlapci vtloukal do hlavy základy počtů, otevřely se dveře a vstoupila Bětuše, půvabně zardělá rychlou chůzí v chladném podzimním větru, hezoučká, ale nadobro své sestře nepodobná nejen tváří a postavou, ale i oblekem, šedým, střízlivě ozdobeným černými aplikacemi. Měla s Hanou na to odpoledne smluveno, že si spolu zazpívají, a protože sestra nebyla dosud doma, chtěla na ni u klavíru počkat. Pokynula tedy Přecechtělovi, aby se nedal rušit, vzala si z piana partituru, již právě s Hanou studovala, a sedla si v zadní půli salónu, za klenutým průchodem, k oknu; a zatímco pan Přecechtěl s oslňující vervou, chtěje se pochlubit svou zdatností před sestrou své zaměstnavatelky, pokračoval ve vyučování, Bětuše se pokoušela číst noty, a když se jí to nedařilo, zasnila se.

Zavzpomínala na poslední středeční odpoledne, které zde strávila, z hudebního stanoviska mimořádně skvělé. Nejprve Antonín Dvořák zahrál na klavír svou vlastní skladbu, kterou nazval Tragickou ouverturou. Byl za to štědře odměněn hlaholem a potleskem a voláním bravo, a stalo se jen jeho vinou, nevychutnal-li svůj úspěch do konce a pokazil-li si jej svou nepochopitelnou, podivínskou nedůtklivostí. Mračil se, zatímco ho oslavovali, a když ho pak Born, rozjařen, srdečně objal a řekl mu, že podle jeho soudu skvostná tato ouvertura by neměla zůstat ouverturou, Mistr by k ní měl přikomponovat velikou českou operu na způsob

těch, jež skládá pan Smetana, Dvořák, zrudnuv, zle se na hostitele obořil, aby se prý nepletl do věcí, kterým nerozumí, a rozhněván odešel. Bohudíky zmírnil drsnost tohoto výjevu tím, že než za sebou přibouchl dveře, vyzval Hanu, aby mu schovala do špajzu dva kousky tamtoho žloutkového dortu, čímž dal najevo, že neodchází navždy, takže zaražená společnost v krátkém čase znovu nabyla slavnostní své nálady. Když pak slečna Schönfeldová zahrála na harfu parafrázi na Chopinovo nokturno, nebylo oka, jež by zůstalo suché, a slzy dojetí nevyschly, ani když pak nakonec Hana s mladou paní Smolíkovou, obě sopranistky, a s Bětuší, jež zpívala altový part, s citem přednesly velebné Mendelssohnovo moteto *Herr, erhöre uns*, Pane, vyslyš nás. Nu a zatímco salón provoněný skvostným pařížským parfémem Císařské fialky, jemuž Born v té době dělal velikou reklamu, zvučel hudbou a potleskem, Bětuše nevycházela z příjemného rozčilení, z tetelivého zmatku, nebyloť chvíle, kdy by si nebyla vědoma pohledu, jejž na ni vytrvale upíral svýma očima muž, jejž viděla u Bornů poprvé, bledý, vážný, silně prošedivělý na spáncích, s bohatým, jako saze černým knírem. Jmenuje se Háfner, je prý, jak Hana sdělila Bětuši, zaměstnán v Národních listech jako redaktor a svého času z politicko-vlasteneckých důvodů společně s Bornem úpěl ve vězení; pozval ho tedy Born, tak říkajíc, ze staré známosti.

Proč na mne tolik hleděl, přemítala Bětuše, co viděl na mé tváři, tak všední, tak nehezké? A když už hleděl: proč mlčel, proč se mnou nepromluvil, ač jsme řádně byli jeden druhému představeni, takže nižádné nebezpečí nehrozilo, že bych vhodným jeho oslovením byla zkompromitována? A proč je tak bledý, tak smutný, proč…

Prásk! ozvalo se z druhé půli salónu třísknutí pána Přecechtělova lineálu. – Nespi, nechytej lelky, nebo mě poznáš! zařičel do

dívčina snění preceptorův hlas. – A opakuj desetkrát: šest plus devět je patnáct, šest plus devět je patnáct…

Je na něm vidět, že mnoho trpěl, uvažovala Bětuše. I když takový Born se dostane do žaláře a když takový Háfner se dostane do žaláře, je to totéž, a není to totéž, protože Born má peníze a ze všeho se dostane, kdežto…

Prásk! sekl do stolu pan Přecechtěl. – Ježíši Kriste a všichni svatí, ty jsi pitomec! Když šest plus devět je patnáct, tak kolik je sedm plus devět? Sedm přece je o jednotku víc než šest, čili… kolik? Kolik je patnáct plus jedna?

– Šestnáct, řekl Míša.

– Tak opakuj desetkrát: sedm plus devět je šestnáct, sedm plus devět je šestnáct…

– Sedm plus devět je šestnáct, začal Míša, – sedm plus devět je šestnáct…

Je krásný? přemítala Bětuše. Není, ale neobyčejně *oduševnělý*, je neobyčejně *zajímavý*. A dobře mu to slušeno, když seděl tamhle naproti na tom kanapátku, ještě teď ho tam vidím. Ale uvidím ho ještě? Nepozval ho Born jen pro jednou a víckrát už ne? Což kdybychom…

Prásk! ozval se pan Přecechtěl. – Jsi opravdu takový hlupák, nebo mi to děláš schválně? To už přesahuje normální meze idiotství, za celý ten rok, co se s tebou moříme, nepochopit ani elementární základy sečítání! – Bože můj, pomyslila si Bětuše, proč ten člověk tak řve, proč práská tím pravítkem, to přece nemůže být dobré, proč si nevšimne Hana nebo Born, jakého vychovatele má Míša?

A bouře, již spustil pan Přecechtěl, rozburácela se plnou silou. – Ale nemysli si, že do tebe nevidím, rozčiloval se učitel, – já do tebe vidím, já vím, že nejsi tak zabedněný, jak se stavíš, protože

na rošťáctví máš rozumu dost! Ať zpívám andělskou, ať zpívám čertovskou, nic platno, protože, já to dobře vím, ty nechceš! Ale já tě naučím chtít, vzpomeneš si na má slova! Tak pero do ruky a piš: Devět plus šest – prásk! Sedm plus osm – prásk! Šest plus sedm – prásk! Devět plus osm – prásk! Devět plus devět – prásk! Osm plus osm – prásk! Šest plus šest – prásk! Šest plus osm, devět plus osm, devět plus sedm – prásk! Tyto příklady mi bez chy-bič-ky vypracuješ, nebo nebude procházka, nebude moučník, klečet budeš, hračky zabavím! Prásk!

Toto řka, pan Přecechtěl jakoby na důkaz, že nezapomněl na její přítomnost, a že zatímco soptil, byl si plně vědom toho, že ona mu naslouchá, pospíšil krátkými krůčky k průchodu a hluboce se Bětuši uklonil.

– Mám tu čest se vám poroučet, vážená jemnostslečno, povinnosti mě volají jinam. Jsem rád, že jste ráčila být svědkyní toho, jak nevýslovně těžké je vychovávat děti dědičně zatížené a že není to má vina, nečiní-li chlapec pokroků. Obávám se, že pan Born mě snad ve skrytu mysli obviňuje z nedostatku horlivosti – nuže, vy jste se přesvědčila na vlastní oči, vážená slečno, že nedostává-li se mi něčeho, horlivost to dojista není.

Ještě jednou se uklonil a odešel, nepříjemně dotčen tím, že Bětuše neráčila nic podotknout k jeho proslovu a že v odpověď na zdvořilé jeho odporučení pouze přikývla tak lhostejně, s takovým despektem, až ho zamrazilo. Nepřehnal jsem to? myslil si velmi znepokojen. Hergot, člověk se v tom panstvu nevyzná!

Vskutku, přehnal to. Ani představit si nedovedl, do jaké míry byla Bětuše pobouřena jeho pedagogií.

– Míšo, takhle se s tebou učí denně? zeptala se, sotva za panem Přecechtělem zapadly dveře. – Pořád tak řve a mlátí pravítkem?

– Prosím ano, odpověděl, nepřátelsky pohlížeje na svou rozčilenou tetu. Co z toho zase bude? myslil si. Kdykoliv se dospělí začali zajímat o jeho záležitosti, nikdy z toho nevzešlo nic dobrého.

Bětuše k němu přistoupila a pohladila mu jeho zachmuřenou hlavičku.

– A proč mu neodpovídáš, když se tě na něco ptá? To snad ani není možné, že nevíš, kolik je devět plus šest.

– Já to opravdu nevím, řekl Míša. – On tak rychle mluví, a já to nestačím. Já jsem totiž debilní, víš?

– Cože jsi? vykřikla Bětuše.

– Debilní, řekl Míša. – Zatížený po matce. Ještě štěstí, že mám bohatého otce, protože kdybych byl chudý, zavřeli by mě do blázince a tam by mě posadili do otáčivé klece a pálili by mě žhavým železem na holé lebce.

– Kdo ti to namluvil? zeptala se Bětuše s úděsem.

– Pan Přecechtěl, řekl Míša. – On jen práská lineálem, ale tam by mě pálili. A to přece je lepší, když jen práská lineálem, viď?

Bětuše přisedla ke stolku, na němž byly rozloženy Míšovy sešity.

– Víš vůbec, co to je debilní?

– Padlý na hlavu, odpověděl Míša rychle, s přízvukem přesvědčení. – Pitomý jako štoudev, jako beran, jako vůl. Pan Přecechtěl taky říká, že mám v hlavě o kolečko míň. Ty nemáš v hlavě o kolečko míň?

– Nemám, a ty také nemáš, Míšenko, já ti to dokážu, odpověděla Bětuše. – Nechceš, abych ti pomohla s tou úlohou?

– Chci, řekl Míša. – Tak pověz, kolik je devět plus šest. Víš to? Nevíš, viď.

Zadíval se přísně do Bětušiných potočených očí.

– Já to vím, Míšenko, ale nepovím, protože ty na to přijdeš sám, řekla. – Zapíšu si tady tajně, kolik je devět plus šest, a pak to srovnáme s tím, co vypočítáš, ano?

– Tajně? řekl Míša se zájmem.

– Tajně, řekla Bětuše, vpisujíc do notýsku číslici. – A teď dávej pozor. Rád jíš bonbóny?

– Rád, řekl Míša. – Hlavně medové.

– Tak si představ, řekla Bětuše, – že máš devět medových bonbónů. Dáváš pozor?

– Devět bonbónů, řekl Míša. – Medových.

– A já ti přinesu ještě tři. Kolik jich budeš teď mít?

– Tři, řekl Míša, rychle mrkaje. Jeho malá, hubená tvář najednou nabyla zlého, ironického výrazu.

– Jak to, tři? na to Bětuše. – Měl jsi jich devět, a já jsem ti k tomu přidala tři...

– Jenže já jsem těch devět mezitím snědl, řekl Míša. – Teď praštíš do stolu nebo mi dáš pohlavek, viď.

– Nepraštím do stolu a nedám ti pohlavek, řekla Bětuše. – Protože ty jsi těch devět bonbónů nesnědl, pan Přecechtěl ti je zabavil a zamkl do šuplete. A ty tři bonbóny, které jsem ti přinesla, také zamkl do šuplete. Kolik jich tam je teď?

– Dvanáct, řekl Míša.

– A já ti přinesu ještě tři a on je zase zamkne. Kolik jich tam je?

– Patnáct.

– Ano, patnáct. A jsme doma. Vidíš, že jsem si zapsala do notýsku patnáctku. Tak si pamatuj, že když máš sečíst dvě větší číslice a nevíš si s tím rady, rozdělíš jednu z těch číslic na dvě malé, tak jak jsme to teď udělali my. Nevěděli jsme, kolik je devět plus šest – nevadí, rozdělili jsme si šestku na trojku a ještě na jednu trojku, a šlo to jako po másle. Rozumíš mi?

– Nerozumím, řekl sveřepě Míša, sbíraje své sešity. – Já jsem debilní, a proto nerozumím ničemu, co se mi povídá. Tak já jdu. Já myslil, že mi pomůžeš s tou úlohou, ale abys mi zase jen něco vysvětlovala, o to se tě neprosím.

A odešel, malý, hubený, zarputilý, ramínka přikrčená, jako by se bál rány páně Přecechtělova lineálu.

– Všimla sis už někdy, jak ten strašlivý člověk mrzačí Míšu? řekla Bětuše napůl plačíc, když se Hana vrátila domů. – Podívala ses někdy do dětského pokoje, co se tam děje? Vždyť ten kluk se z toho pomátne nebo dostane souchotiny a zemře!

– Že se o to staráš, řekla Hana, sedajíc ke klavíru. – Že se o nás někdo tolik staral, když jsme byly malé.

– To, co dělali s námi, se má dělat dál na věky věků? zvolala Bětuše. – Proč chodíš do Amerického klubu, proč zakládáš sirotčince, když se nepostaráš ani o sirotka, kterého máš doma? Že ty sis jednou otevřela žíly, má si je Míša otevřít také?

– Pamatuj se, Bětuše, přerušila ji Hana.

Ale Bětuše neměla v úmyslu se pamatovat. Měla pocit, že na ni hledí ten zádumčivý, bledý muž, Háfner, a že její slova pochvaluje; ach, kéž by to opravdu tak bylo! myslila si, zatímco mluvila. – My jsme věřily, že jsme staré panny, protože nám to namlouvali, a on věří, že je zatížený po matce, protože mu to namlouvá jeho vlastní učitel! A ty to trpíš, a ani ti nenapadne, aby ses přesvědčila, jak to s Míšou stojí.

– A jak to s ním stojí? řekla Hana, namátkou ťukajíc ukazováčkem do kláves. – Jeho vlastní otec říká, že Míša se vyvedl po matce.

– Jeho vlastní otec je pohodlný sobec stejně jako ty, řekla Bětuše. – A i kdyby to stokrát bylo pravda, že je debilní, je správné mu to vyčítat a utvrzovat ho v tom?

Že se tak rozčiluje pro něco, co se jí netýká! myslila si Hana s údivem, když hleděla odspodu, sedíc na otáčecí židličce, na Bětušinu planoucí tvář. Nehněvala se na ni, naopak souhlasila s každým jejím slovem, a připadala si vedle ní stará, stoletá, zkamenělá životem. Ano, je to tak, myslila si, zakládáme sirotčince, ale o sirotka ve vlastním domě se nestaráme, vkládáme do hudby vášeň a cit, a sami k sobě jsme bez vášně a bez citu, Born zachraňuje národ, ale pro vlastního syna nehne prstem.

– Tobě se to mluví, řekla s povzdechem. – Ty jsi vzala svůj život za správný konec. Kdežto já...

– Ty? Co to říkáš? Což nejsi šťastna? A nemiluješ Borna?

– Ne, řekla Hana. – Je mi směšný se svou napomádovanou pěšinkou a se svým slovanským velkoobchodem. Provdala jsem se za něho, abych už nemusela šít, ale neměla jsem to dělat, měla jsem u svého šití zůstat. Chvíli po svatbě jsem byla šťastna, to když jsme byli v Paříži, ale to způsobila má láska k Paříži, ne k Bornovi. Ty jsi svou paní, nemusíš nic předstírat, kdežto já předstírám všechno. Jak ty se dovedeš krásně hněvat, div že nepláčeš nad utrpením ubohého sirotečka! To já už neumím. Ne, neměla jsem se provdávat za Borna.

– To jsem nevěděla, zašeptala Bětuše. Je to možné, myslila si, že já, chudá, já, šilhavá, já, stará panna, jsem nakonec pochodila na světě lépe než ona?

– Má jediná láska, která mi ještě zbyla, byla Francie, řekla Hana. – A Born vydělal na neštěstí Francie ohromné peníze, radoval se z každé její porážky, a já, já jsem se radovala s ním. Dnes si nemohu na Francii vzpomenout bez studu. A cítíš tady ten parfém? To jsou Císařské fialky, vlastnoručně je tu rozprášil tak hustě, až se z toho člověku dělá zle. Proč to udělal? Pro reklamu, aby se o Císařských fialkách mluvilo ještě víc. To je jeden z jeho nádherných nápadů!

Jen kdyby nebyl tolik cítit ten jeho nápad a kdyby mi pořád nepřipomínal, že Sedan nám nestačil a že ještě musíme vydělávat na Francouzské republice.

Hana zde činila narážku na historku Bětuši dobře už známou, na nedávný Bornův šťastný obchodní tah, nový projev jeho neumdlévající bystrosti a pohotovosti. Republikánský režim nové Francie se netěšil valné oblibě u rakousko-uherské žurnalistiky, konzervativní noviny jej shledávaly nebezpečně revolučním, radikální listy měšťáckým, i byl napadán zprava i zleva, pravicové noviny horlily proti úpadku francouzského hospodářství, levicové proti utlačování a ochuzování širokých mas proletariátu, i psalo se přitom velmi často o zhroucení industrie pro Francii nejtypičtější a nejslavnější, totiž parfumérie, o pustošení květinových plantáží na jihu Francie, o útěku pařížských mistrů voňavkářů, držitelů starých tajných receptů, kteří nechtějíce snášet teror nových uzurpátorů, prchají do Londýna, do Petrohradu, ba i do Vídně a vstupují tam do cizích služeb. Milióny lidí četly tyto hanopisy, a nikoho přitom nic nenapadlo; ale Born, když jednou v salóně vyslechl rozhovor dvou dam, jež si sdělovaly, že ty francouzské voňavky opravdu už nejsou to, co bývaly, ťukl se do klenutého svého čela a hned nazítří dal otisknout ve všech novinách nápadné anonce, oznamující, že firma Jan Born má na skladě zásobu jednoho z Oloronových parfémů ze staré, předrepublikánské Francie, z Francie nefalšovaně císařské, jak o tom svědčí jeho název *Les violettes impériales*, Císařské fialky. Úspěch tohoto nápadu překvapil jak Borna, tak Olorona, který doslova ztumpachověl, když dav vypravit do Prahy Bornem naléhavě objednaných deset veletuctů Fialek se starými císařskými vinětami, o týden později dostal telegrafickou objednávku na dalších deset veletuctů. Císařské fialky se staly velikou módou u elegantního pražského světa, českého

i německého, a pronikly i do všech větších českých měst, ba až na Moravu, do Brna a do Olomouce. – Inu, to se hned pozná, že to je ta pravá, stará francouzská voňavka, říkalo se o nich, a nikdo se nedivil, jak ohromnou asi Born má zásobu tohoto prvotřídního předválečného zboží, je-li s to tak dlouho uspokojovat poptávku pronikavě zvýšenou.

– To jsou samé vymyšlenosti, samé vymyšlenosti, řekla Bětuše. – Daří se ti příliš dobře, dostaneš všechno, nač si vzpomeneš, a proto si vymýšlíš. Byla jsi šťastna jen chvíli po svatbě. Já vůbec nevím, co to je štěstí, a nikdy to vědět nebudu. A ty, ty mně chceš tvrdit do očí, že jsem vzala život za správnější konec než ty?

– Žiješ v pravdě, řekla Hana, listujíc v notách. – Já ne.

– Vymyšlenosti! Vymyšlenosti! volala Bětuše a dodala ještě jednou tiše, neboť si uvědomila, že příliš křičí a dává najevo svou zlost: – Vymyšlenosti! – A Hana si vzpomněla, jak kdysi před lety, v Chrudimi, Bětuše k ní v noci přilehla, když ona, Hana, proklínala Boha i svět, a když smísila své slzy s jejím pláčem. To by teď už neudělala, pomyslila si, také ona zestárla a ztvrdla. – Já prý žiji v pravdě, a ty ne! pokračovala Bětuše. – Myslím, že by tě ta pravda zakrátko omrzela, kdybys měla denně vstávat ještě za tmy a sedět v kontoru nad knihami do večera.

– Tak nad nimi neseď, řekla Hana lhostejně. – Pojď ke mně, budeš mi dělat společnici.

– To tak, řekla Bětuše. – Abys mě vyhnala, až tě omrzím, a abych ztratila tu jedinou jistotu, kterou na světě mám.

V té chvíli cvakla klika a v pootevřených dveřích se objevila Míšova tvářička.

– Teto, řekl, – nešla bys na chvilku za dveře?

Na to Bětuše, ne nerada přerušení tohoto nepříjemného rozhovoru, ať prý Míša jde dál, tady že ho nikdo neukousne. Chvíli váhal

a pak vkročil do salónu a ubíral se bázlivě po tenkých nožkách k oběma sestrám, k maceše a k tetě. V pravé ruce nesl za růžek rozevřený sešit.

– Opravdu mě nikdo nekousne? zeptal se. – Annerl říkala, že... že mamá by mě ráda kousala a škrábala.

Hana spráskla své krásné ruce.

– Bože, co tomu dítěti všechno říkali! zvolala s nervózním smíchem. – Co všechno mu namluvili!

– Teto, nehněvej se na mne, že jsem s tebou tak ošklivě mluvil, řekl Míša. – A podívala by ses mi na tu úlohu? Já jsem to spočítal tak, jak jsi mi radila, a ono to šlo.

A podal Bětuši sešit.

6

I bylo zase jednou, aspoň na čas a na povrchu, všechno přivedeno do pořádku, Born dal na Hanino přání panu Přecechtělovi výpověď, a přidav Bětuši v obchodě pomocníka, umožnil jí, aby chodila do kontoru jen dopoledne a odpoledne aby vyučovala Míšu. Trvalo dlouho, než chlapec ztratil své zlozvyky zkaženého, bitého psa a než se přestal krčit před třeskem pravítka a schovávat mezi nadzdviženými rameny svou smutnou, vylekanou hlavu; jisté kruté potměšilosti, jisté opičí zlomyslnosti, kterou v náznaku projevil už při svém setkání s Bětuší v hudebním salónu a jež ho občas posedala jako nemoc, jako záchvat pomatenosti, nepozbyl však nikdy. Byla to zlá zkouška Bětušiny laskavosti a trpělivosti, když jednou, za nejlepší shody, Míša znenadání zčervenal, přichoulil se do křesla, zeškvířil oči, a když se ho, znepokojena, zeptala, cože se mu stalo, dostalo se jí neuvěřitelné odpovědi, že on, Míša, se

nemůže učit, protože Bětuše prý *páchne*. Jednou jí tajně nalil do kabelky špínu od nádobí, kterou si přinesl v lahvičce z kuchyně, jindy přemohl svou němou, bezdůvodnou, nicméně velmi silnou hrůzu před otcem, vypravil se za ním do knihovny a postěžoval si na Bětuši, že mu krade tužky a pera, takže on, Míša, nemá čím psát.

To věru nebyly radostné darebnosti chlapce, bojujícího proti řádu, jejž pro něho stanovili lidé dospělí, nebyly to živelné projevy zdravého dítěte, nespoutatelného konvencemi strnulého světa, nýbrž úlisná sprosťáctví malého skřeta, nalézajícího jakési kalné uspokojení v tom, když Bětuši křivdil a ubližoval, ač dobře věděl, že za příznivý obrat svých osudů má co děkovat jen jí. Způsobil jí tím mnoho trpkých chvil a vyplakala pro to slz bezpočtu; naštěstí byly tyto záchvaty nepříliš časté, a byly vždy bez výjimky následovány projevy kajícnosti. Na podzim roku sedmdesátého druhého, díky Bětušině vedení, s úspěchem složil přijímací zkoušku do druhé obecné školy, i bylo mu poprvé za osm let jeho pobytu na tomto světě dopřáno, aby trochu žil jako normální malý lidský tvor, jako dítě mezi dětmi, a doma se pak shledával s mírným, dobrým úsměvem Bětuše, která mu chtěla nahradit matku a upřímně, třeba marně se snažila si ho zamilovat, jako by byl vlastní její syn. Kéž by byl aspoň trochu, aspoň trochu roztomilý! myslívala si o něm, když ho pozorovávala, jak se rozklíženě vleče po tenkých nožkách z pokoje do pokoje, rozmrzelý, neúsměvný, povadlý. Byla-li jí činnost učitelky a vychovatelky náhradou za mateřství, pro něž byla stvořena a jež jí bylo odepřeno, byla to věru náhrada velmi ponurá.

Jak se Bětuše obávala právem, Háfner se v Hanině salónu až do konce sezóny už neobjevil. Ale když Bornovi na podzim znovu zahájili své muzikální středy, uviděla Bětuše opět Háfnera, sedícího

na témž kanapátku, na němž si ho po celý čas jeho nepřítomnosti malovala, a znovu se setkala s jeho němým a – o čemž už nepochybovala – obdivným pohledem. Navečer pak, při návratu domů, velmi se polekala a mimoděk si přitiskla rukávník k srdci náhle rozbušenému, když spatřila vedle sebe jeho vážný, zamyšlený profil.

Přidav se k ní, otázal se, smí-li ji doprovodit domů, a když zmateně přikývla a odhlédla do neurčita, neboť měla najednou, aniž věděla proč, oči plné slz, přizpůsobil svou chůzi krátkému jejímu kroku a šel vedle ní mlčky, s hlavou, na níž měl ošumělý měkký klobouk homolovitého tvaru, trochu předchýlenou, zrak upřený na dlažbě.

Došli do Eliščiny třídy ke Královdvorským kasárnám, naproti budově Hybernského kláštera, a tu Bětuše nezamířila k Příkopům, jak bývalo jejím zvykem, když se vracela od sestry, nýbrž Prašnou branou k Celetné ulici a odtud po Ovocném trhu k německému Nostitzovu divadlu. Háfner arci nevěděl, kde Bětuše bydlí, ale bylo mu to, zdálo se, jedno; dal se vést, šel, kam šla ona, a mlčel. Smrákalo se, muži ozbrojení dlouhými tyčemi rozsvěceli plynové lucerny, trhovkyně skládaly své stánky, a co měly plic, ječely na kolemjdoucí, snažíce se odbavit zboží, jež se jim během dne nepodařilo prodat, předháněly se v podbízení cen a vzájemně si spílaly, i splýval jejich lidový hlahol a vřesk s klapotem kopyt a hrčením kočárů, sjíždějících se k divadlu.

– Proč jste tak smutný? zeptala se Bětuše Háfnera, když jeho mlčení už trvalo nadměrně dlouho.

– Protože na světě, na němž žiji, jsem se nepotkal s ničím, co by mě povzbuzovalo k veselosti, odpověděl bez rozmýšlení, jako by byl býval na Bětušinu otázku připraven. – Vy snad ano?

– Já také ne, řekla Bětuše. – A přece jsem na světě ráda.

– Proč, prosím, smím-li se otázat? zeptal se Háfner.

– Protože doufám, že jsem v míře svých sil jiným lidem užitečná, řekla Bětuše, a hned se zastyděla, protože se jí zdálo, že si touto nesmírně ctihodnou odpovědí přitiskla pečeť mravokárné staré panny. – A protože je hudba, a jsou květiny, a je slunce, pokračovala, jak měla za to, frivolněji. A protože vím, že život má velikou cenu.

– Podle čeho soudíte, že život má velikou cenu? zeptal se Háfner vážně, jako by ji vyslýchal.

– Lidé by se o něj nebáli, kdyby neměl cenu, řekla Bětuše.

Předchýlil hlavu ještě hlouběji.

– Nezmýlil jsem se ve vás, panno, řekl po chvíli mlčení. – Jste ušlechtilá a moudrá, a prosím, abyste se nehoršila, přiznám-li se vám, že si vás vážím a obdivuji se vám, protože dovedete nejen bez cizí pomoci zápolit o udržení svého života, ale i svobodně a důvtipně promlouvat o věcech vážných. Váš postřeh je velmi správný a silně nabádá k přemýšlení. Vskutku, když býval jsem před lety aktivním důstojníkem, vídal jsem vojáky, kteří sloužili na doživotí a pro něž by smrt, zdálo by se, musila být vysvobozením, protože život jejich se skládal jen z utrpení, jen z hrůz. A přece nešťastníci ti se smrti báli a v předvečer bitev plakali a modlili se. Ano, ano, máte pravdu, panno. Je mi ovšem napodiv, že tu přitakám rozumem něčemu, co oni věděli instinktem, zatímco můj vlastní instinkt promlouvá v neprospěch života.

– To je vymyšlenost, pane, vymyšlenost, řekla Bětuše prudce.

– Ano, řekl Háfner. – Když na vás hledím, vskutku se mi zdá, že to je pouhá vymyšlenost.

Začervenala se a zdálo se, že i jeho pobledlá tvář trochu potemněla.

Když došli k domu na Františkově nábřeží, v němž Bětuše se svými rodiči bydlila, Háfner se jí vážně, s výrazem bezmezné úcty uklonil, než řekl:

– Obohatila jste mě nesmírně, panno. Přijměte mé vroucí díky.

Uplynuly pak tři týdny, než se v Hanině salónu objevil nanovo. Když se vracela, opět se k Bětuši připojil, a byl to tenkrát on, kdo promluvil první:

– Jsem nezábavný společník, vím to, a obtěžuje-li vás, že si dovoluji vás doprovázet, prosím, abyste mi to laskavě řekla.

– Ach ne, nikterak, odpověděla.

– Přemýšlel jsem o tom, pokračoval, – mám za to, že z hlediska společenské dovolenosti není na tom valné závady, osměluji-li se kráčet po vašem boku, neboť jste dáma soběstačná, jež sama sobě vydělává svůj chléb, a já člověk ženatý.

Připadalo jí v té chvíli, že nitro jí ztěžklo jako houba napitá ledovou vodou, ale současně bystrým jejím rozumem vycepovaným stálým stykem s číslicemi, s položkami účetnickými, proskočila myšlenka, že není důvodu, proč by se měla cítit zklamána, a že k tomu nemá právo, neboť vzdával-li jí Háfner úctu, nic jí tím nepředstíral, nic nesliboval. – Ano, byla to jen má hloupost, řekla si, jen má domýšlivost, přikládala-li jsem jeho chování větší význam, než jaký mohlo mít.

Byla to rozšafná úvaha, ale srdce při ní Bětuši bolet nepřestalo.

– Už dvanáct let jsem svou ženu neviděl, řekl, – ale žije, a jsem tedy z hlediska zákonů i církve pravoplatně a neodvolatelně ženatý.

– Opustila vás? zeptala se s přemáháním.

– Tak, tak, utekla mi, když jsem před dvanácti roky byl propuštěn od vojska do penze. – Zvedl prst a ukázal na červeno-bílou

firmu, namalovanou na zahrádce stěhovacího vozu, který zajížděl kolem Hybernského kláštera do ulice vedoucí k Státnímu nádraží. – Znáte majitele těchto vozů, Nedobyla? zeptal se. – Býval, pokud je mi známo, v příbuzenském svazku s vaším švagrem.

– Osobně ho neznám, ale slyšela jsem o něm mluvit, řekla Bětuše, trochu udivena tímto odbočením.

– Co jste o něm slyšela? na to Háfner přísně.

– Že to je muž velmi vážený, veliký vlastenec, odpověděla neurčitě. Po pravdě nic jiného o Nedobylovi říci nedovedla.

– Je to ničema, na to Háfner. – Je to lotr, zlý, sobecký, prohnaný lotr. Jeden z těch lumpů, kterým děkujeme za to, že vzduch na naší matičce zemi se dýchá tak těžce a že chléb chutná tak hořce.

Vysvětlil pak Bětuši, užaslé spíláním, jež znělo až tuze nezvykle z úst toho mírného člověka, že byl to Nedobyl, kdo stál na počátku jeho, Háfnerova životního neštěstí. Vyprávěl jí, jak před lety Nedobyla zachránil před smrtí umrskáním a sám byl za to penzionován. Nelitoval toho, dokud se nepřesvědčil, že Nedobyl je lump, který v odplatu za to, že byl ušetřen, sám nešetří nikoho.

– Byl to omyl, dodal, – že jsem se pro něj tenkrát obětoval. U vojska hynou bez milosti v bolestech a v krvi statisíce lidí lepších, než je on, a já jsem zmařil svůj život právě pro něho, právě pro něho, který sám chodí po mrtvolách.

Na to Bětuše, šťastna, že jeho zpověď jí poskytla záminku k tomu, aby se mu, ač ženatý, obdivovala a ctila ho, aniž tím zadala svému svědomí, zvolala, že Háfner se mýlí, nazývá-li svůj ušlechtilý čin omylem! Nezáleží na člověku, aby soudil svého bližního, a oběť nic neztrácí na své kráse, byla-li přinesena člověku nehodnému. A ví-li Háfner, nebylo-li snad to, co nazývá svým doživotním neštěstím, naopak záchranou a vykoupením? Považuje svou ženu, která ho opustila, když byl penzionován, za ženu dobrou, s níž mu

kynula, pokud by ho nebyla opustila, naděje na šťastné soužití? A dále: před šesti roky byla válka. Ví-li Háfner, nebyl-li by v té válce, kdyby byl zůstal u vojska, nalezl smrt, tak jako ji nalezl její, Bětušin snoubenec, také důstojník?

Vložila do této své repliky všechnu prudkost svého zklamání, a mluvila tak silně, jak silně by si byla přála křičet bolestí nebo plakat.

Vrátila se domů tak rozrušena, že nebyla s to odpovídat na obvyklé dotazy, jimiž ji maminka vždy ve středu zahrnovala, kdo že byl u Bornů a jaké že to u Bornů bylo. Vymluvila se na bolest hlavy a odešla do svého pokoje. Tam pak, ještě než rozsvítila lampu a odložila plášť, přistoupila k oknu, přitiskla čelo ke sklu, a dívajíc se do tmy, v níž pableskovala hladina řeky, jata náhlým úlekem, zašeptala:

– Co to dělám? Kam to povede?

– Bětuše mi připadá celá zvrtačená, řekla spiklenecky paní Magdaléna otci, který seděl v křesle u kamen a hlasitě dýchal otylým krkem. – Uvidíš, že i ona se nám nakonec ještě provdá.

– Proč ne? Vždyť je mladá, mladá! řekl, těžce pohybuje ochrnutým jazykem, doktor Mojmír Vácha. – Škoda jen, že není seriózní. Hana, ta je seriózní, a proto se provdala. Ale Bětuše nikdy neměla za mák serióznosti.

– Jak to? podivila se paní Magdaléna. – Naopak, Hana nikdy neměla za mák serióznosti, kdežto Bětuše…

– Řekl jsem, že Bětuše nikdy nebyla seriózní, pravil Vácha, na chvíli znovunaleznuv své lepší minulé já, své já muže, pohlavára, hlavy rodiny, jehož slovo vždy platí jako zákon.

Pak usnul.

Vlažná, rozbředle sněžná zima rychle míjela, i zdálo se, že Háfnerův plachý vztah k Bětuši ustane na tom, že občas, to velmi

zřídkakdy, zavítá k Bornům do salónu a doprovodí pak Bětuši domů, vždy vážný, obřadně uctivý. Její soucitný předpoklad, že v životě velmi mnoho vytrpěl, se ukázal správným. Byl vskutku spolu s Bornem před lety uvězněn v novoměstské trestnici, ale zatímco Born – ani v tom se Bětuše nemýlila – byl po krátkém čase propuštěn z vyšetřovací vazby a nikdy se už za mříže nevrátil, on, Háfner, postaven před tribunál, byl odsouzen na šest let tuhého žaláře, a seděl by tedy ve vězení dodnes, nebýt amnestie z roku jedenasedmdesátého, která všem politickým trestancům vrátila svobodu. Před nouzí, která mu pak hrozila, zachránil ho Born, který mu přímluvou u vydavatele Národních listů zjednal místo lokálkáře.

Slyšíc to, Bětuše se zaradovala.

– Vidíte? Není tedy svět tak docela špatný. Nedobyl se snad ukázal nehodným vaší oběti, ale Born vyrovnal jeho nevděk. A tak je tomu v životě vždycky. Buďme dobří a nakonec odplata nás nemine.

– Ušlechtilost vašeho ducha a mysli, vážená panno, pro kterou vás uctívám, je v libém souladu s takovýmto názorem, odpověděl Háfner. – Nemíním zajisté znevažovat laskavost vašeho pana švagra, který se o mne postaral, ač ničím mi nebyl povinován. Ale že by zlo bylo vždy vyváženo dobrem a že by prokázané dobro vždy došlo náležité odplaty, toť tvrzení, s nímž při nejlepší vůli nemohu souhlasit. I když s jistými výhradami připouštím, že beránků je na světě tolik co vlků, nemohu nevidět, že taková bestie, jako je například ten Nedobyl, převáží deset lidí spravedlivých.

Nenávist k Nedobylovi zřejmě zaujala neúměrně závažné místo v Háfnerově duševním životě; v jeho představách byl Nedobyl zosobnitelem vší krutosti, vší studené tvrdosti člověka k člověku, výlupkem vší špatnosti.

Minula první polovina května, a Bětuše s Háfnerem stále spolu chodili tiší, cudní, plní vzájemné úcty a lásky. Stalo se zjevným, že mezi nimi nikdy nebude jinak a že jejich styky nemohou vybočit, podle Háfnerova výrazu, z mezí společenské dovolenosti. Toto poznání Bětuši velmi uklidnilo, takže už nebývala, když se navracela domů, zvrtačená, a staří opětně pozbyli naději, že i jejich druhá dcera se přece jen ještě provdá.

Nu, což, myslívala si Bětuše, když zvečera pozorovávala z okna svého pokoje řeku. Nemůžeme se vzít, ale i tak je to hezké.

7

Tehdy ve středu, v posledním týdnu měsíce května roku sedmdesátého třetího, byla Hana velmi nespokojena s průběhem svého muzikálního odpoledne. Po zmíněném incidentu s Tragickou ouverturou chodil Antonín Dvořák k Bornovům už jen na soukromé hodiny nebo na večeře, ale středečním dýchánkům, těmto ubrebtaným koncertům, jak říkal, se vyhýbal; Smolíkovi měli smutek po otci, a proto odpadla pilná Hanina pomocnice, Paulína Smolíková, znamenitá sopranistka a slušná pianistka; Bětuše chraptila, i byl hudební program toho odpoledne, první to příčina Haniny nespokojenosti, dosti chudý. Slečna Schönfeldová, drahé dítě, jak jí Hana říkala, osvědčila se ovšem jako obvykle co harfenistka nepřekonatelná, ale toho dne nepřinesla nic nového. Dala zaznít na skvostném nástroji, jejž Born zvlášť pro ni zakoupil, onomu osvědčenému Chopinovu nokturnu, jímž dvakrát už pohnula návštěvníky Hanina salónu k slzám, ale tentokrát minula se procítěná její hra se zaslouženým úspěchem, protože hosté, ač dosti četní, byli toho dne – hlavní příčina Haniny nespokojenosti – nepozorní, roztěkaní, nepřítomní duchem.

Zdrojem té nepozornosti byl k Hanině nemalé zlosti vlastní její manžel, který měl v druhé místnosti konce neberoucí spor s nejprotivnějším, Haně nejnesympatičtějším návštěvníkem salónu, redaktorem Háfnerem, mužem podezřelým, jejž Born uvedl do Hanina salónu o vlastní své újmě, aniž se poradil se svou ženou, a který jí od první chvíle byl proti mysli, neboť se ve svém ošoupaném žaketu vyjímal velmi špatně mezi jejími dobře oblečenými hosty a stále jen znepokojivě mlčel. Měl onen vážný, zamyšleně bolestný výraz lidí, kteří mají své vlastní, od obecně přijatých mínění odlišné názory na běhy tohoto světa; jeho mlčení tedy nebylo mlčením z hlouposti, z nedostatku vlastních myšlenek, a proto, jak praveno, znepokojivé. Hana měla neurčitý pocit, že promluví-li jednou tento člověk, vnese jeho řeč nesouzvuk do dokonalé harmonie jejího salónu, a nemýlila se.

Tak jak to před třemi roky viděla u madame Oloronové, Hana nikdy nenechávala své hosty na pokoji, a chodíc z místnosti do místnosti, dbala, aby společnost v salóně byla co nejčlenitější, aby se netvořily příliš veliké kroužky, ostrovy, jak říkala, a aby zábava plynula co nejživěji, co nejnerušeněji, bez závad. Lidi příliš mluvné dávala dohromady s hosty přespříliš mlčelivými, poloněmého malíře zvířat, Mistra Nováka-Kolomlýnského, uvedeno namátkou, pověsila na krk tetě Jindřiši Elsassové, mladé muže, trpící společenskými rozpaky, přistrkovala s oblibou slečně Marii Schönfeldové, jež svou rozmile dětinskou povídavostí a zájmem, jejž projevovala i o věci a osudy nejvšednější, dovedla rozvázat jazyky ochrnuté trémou. Jako divadelní režisér, který dbá, aby se mu statisté nenatlačili do jednoho rohu jeviště, zatímco ostatek scény by zůstával prázdný, i Hana přihlížela k tomu, aby konverzační kouty, jež umným rozmístěním sedátek a kanapátek a stolků a paravánků zaranžovala v obou prostorách svého salónu, nezů-

stávaly nevyužité. Dělala to tak, že když se třebas Vojta Náprstek, její host z nejmilejších, rozpovídal o Žapanu, to jest o Japonsku, zemi svých snů, kterou znal, ač nikdy ji nespatřil, lépe než mnohý Japonec, nebo o novém románu Julese Vernea, a když se kolem něho začala utvářet uctivě přislouchající skupina, Hana se k ní podle nejobvyklejší své taktiky tiše přiblížila, chvíli se zájmem setrvala, a pak když si vyhlédla vhodnou oběť, vzala ji za loket a jemně, leč neúprosně ji odvedla stranou.

– Na vás jsem celý týden myslila a těšila jsem se, až přijdete, protože *vy jediný* mi můžete vysvětlit, co se to vlastně stalo ve Vídni na té burze, řekla například, byl-li touto obětí někdo od financí. Nebo: – Buďte, prosím, tak laskav a uklidněte mě! Co se to zase děje ve Španělsku? Proč rozpoutal Don Carlos to povstání? Je to vážné? – Takto zahovořila, byl-li oslovený od politiky nebo aspoň od novin. A už ho kormidlovala, polichoceného, ochotného, neboť lidé si přejí být tázáni na věci, jimž se domnívají rozumět, k zákoutí, jehož prázdnota urážela její společenský krasocit, někoho přivolala, někdo se přidal sám, vznikl nový kroužek, debata se rozvinula, a když byla v nejlepším, Hana se s příjemným úsměvem omluvila a už plula jinam, aby něco zařídila, napravila něčí faux pas, napojila některého žíznivého, nasytila hladového, přivítala pozdně příchozího. Byla to práce těžká, vysilující, ale skýtala Haně pocit řádně plněné odpovědné povinnosti, a Born, který s obdivným nadšením sledoval počínání své skvostné ženy, ji v této iluzi podporoval. – U Oloronů to mají větší, říkal jí, – vzpomínka na večer strávený u Oloronů uvízla v jeho duši jako trn, – ale protože český společenský život se teprve rodí, je náš salón daleko větší významem. Paní Oloronová je běžná společenská dáma, jakých je v Paříži na tucty, kdežto ty, Hano, ty jsi buditelka a průkopnice.

A opatrně bera do obou dlaní její zlatou, rozmařilou hlavu, líbal ji něžně na čelo.

Tak bývalo; ale této středy, jak pověděno, se Hanino dílo nedařilo, a byl to její manžel sám, kdo mařil její usilování svým rozhovorem s Háfnerem, spíš hádkou než debatou, jež přitahovala, ať Hana dělala co dělala, pozornost jejích hostů, i těch, jež se jí podařilo odvléci a rozmístit do koutů salónu co nejvzdálenějších. Přeli se o věci národohospodářské a sociální, o otázku peněz a zboží, práce a výroby, chudoby a bohatství, a nebylo možno je umlčet; i když Hana užila prostředku nejradikálnějšího, a ťuknuvši na zvonec oznámila, že dalším bodem hudebního programu bude Mendelssohnova píseň *Das erste Veilchen*, První fialka, již sama zahraje na klavír a zazpívá, nenastalo ono radostné šepotavé ticho, jemuž při podobných příležitostech byla zvyklá. Když se ubírala ke klavíru, měla trapný pocit, že hosté upírají zlostné zraky na její záda a že si každý myslí: Kdybys raději dala pokoj s tím skřehotáním, a když sáhla do kláves a vyzpívala své okouzlení, jež pocítila, když jí bylo dáno uzříti první fialinku, zazdálo se jí – nebyla arci s to ani uvěřit svému sluchu –, že ve vedlejší místnosti stále ještě šuškají. Ale když si pak v pianissimu postěžovala, že *der Lenz ist vorüber, das Veilchen ist tot*, že totiž jaro je pryč a fialka zemřela, její pějící ústa pobledla zlostí, neboť uznamenala teď zcela zřetelně Bornova šeptaná slova:

– Kdo že to zaplatí? Já.

O co šlo, co měl Born zaplatit, co chtěl uhradit svými penězi, o co se zajímal tak urputně, že ani zpěv jeho ženy nebyl s to ho přivést na jiné myšlenky? O rohlík, o prostý rohlík sypaný mákem; ovšem hovoříce o makovém rohlíku, diskutéři by stejným právem byli mohli mluvit o nákrčníku, o koberci, o kočáru, o mázu piva, o čemkoli. Hovoříce všeobecně o zboží, o zboží jakožto takovém,

učinili symbolem nebo prototypem obecného tohoto pojmu makový rohlík; byla to řeč o makovém rohlíku, o makových rohlících.

Háfner tvrdil, že na světě jsou jen rohlíky, kdežto Born mínil, že kromě rohlíků jsou na světě také peníze, a o to šel spor. Zajisté, Háfner nemohl popřít, že krom rohlíků existují na světě ještě peníze; hodnota peněz však po jeho soudu je závislá na hodnotě rohlíků; samy o sobě prý nemají peníze žádnou cenu; peníze jsou poukázky na rohlíky, nic víc; a v tom je jádro pudla. V dnešní složité diferencované společnosti se už nevyskytují lidé, kteří by si všechno, co potřebují k udržení svého života, vyrobili vlastníma rukama, kteří by si tedy sami vybudovali obydlí, utkali a ušili oděv, napekli rohlíků. Dnes každý dělá něco jiného, ten staví, ten tká, ten šije, ten peče rohlíky, a naprostou většinu věcí, jichž potřebujeme, nakupuje za peníze. Proti tomu v zásadě nelze nic namítat. Pouze proti tomu, jakou cestou k těm penězům přišel, jakým způsobem si je opatřil, lze namítat leccos. Získal-li je tak, že například napekl rohlíků, ty rohlíky prodal a za peníze, jež utržil, si pak šel koupit například boty, je všechno v pořádku, neboť peníze v tomto případě byly spojovacím článkem mezi dvěma hodnotami, to jest mezi hodnotou, již vyrobil on, a mezi hodnotou již vyrobil někdo jiný. Ale člověk dnes může vydělat peníze i jinak, bez práce a bez námahy, například spekulací, a to v pořádku není. Spekulant vydělává, aniž sám něco vyrobil, on získává poukázky na hodnotné statky, jichž bude užívat, jež bude konzumovat, aniž něco poskytl v náhradu. Jak se to děje? Inu zcela prostě tak, že náhradu zde za něho poskytl někdo jiný, někdo neznámý, anonymní jakýsi pracovník, který za svou práci nebyl dostatečně odměněn.

V tomto smyslu hovořil Háfner, klidně, rozvážně a věcně, ale jeho vývody se potkávaly s nevolí, ano s odporem. Pouze Bětuše,

ač pramálo rozuměla jeho argumentům, naslouchala mu s napětím a nadšením, oči široko dokořán. Měla pocit, že Háfner se tak nezvykle živě rozhovořil hlavně proto, aby se zalíbil jí, Bětuši, aby se před ní zaskvěl svým duchem, a několikerý kradmý pohled, jejž s ní za řeči vyměnil, utvrdil ji v této rozkošné, pro ni zcela nezvyklé iluzi. Představa, že muž tak vážný, tak seriózní, tak zádumčivý, jako je Háfner, si z ničeho nic zamane zaimponovat děvčeti svou výřečností, byla arci velmi pošetilá, velmi nepravděpodobná; nicméně Bětuše byla pevně přesvědčena o oprávněnosti svého dojmu a oddávala se mu s radostí nevýslovnou.

– Jste dnes ve velmi dobré míře, řekla mu, když debata byla přerušena hudební produkcí slečny Marie Schönfeldové.

– Ano, jsem dnes ve velmi dobré míře, panno, odpověděl jí a usmál se na ni hezky. – Ve velmi dobré míře.

A Bětuši se zazdálo, že ji něžně pohladil očima, i zarděla se velice.

Ale vraťme se k jeho sporu s Bornem.

Pohybujeme se v oblasti teorie – takto mu Born v nejrůznějších obměnách oponoval –, i přejděme mlčením tuto okolnost, že jeho, Háfnerova slova by se mohla nepříjemně dotknout těch přítomných dam nebo pánů, již vydělali nějaké peníze, když byli vsadili svá jmění do uvážené a zákonně oprávněné spekulace. On sám, Born, se vždy co nejrozhodněji stavěl proti krkolomnému a patřičnými hodnotami nepodloženému burzovnímu hazardu a nedávné události, žel, daly jeho názoru za pravdu. Ale šmahem útočit na každý výdělek získaný spekulací, toť útočit na samy základy naší průmyslové civilizace. Jako se bytost člověka skládá ze dvou součástí, z těla hmotného a ducha nehmotného, tak i živý organismus světového a národního hospodářství pozůstává ze dvou činitelů, ze statků hmotných a z činitele nehmotného, duchovního,

ideálního, jehož nositelem je podnikatel, člověk nadaný schopností předvídati a odvahou riskovati, což znamená spekulovati. Zabraňme spekulantovi, aby spekuloval, a co se stane v té chvíli? Vývoj hospodářství se zastaví, přestanou se stavět domy, neboť stavba každého domu je spekulace, přestanou jezdit vlaky, neboť expedice každého vlaku je spekulace, tovární komíny přestanou kouřit, obchodníci zavřou své krámy, doly se sesují, lomy zarostou trávou, města se rozpadnou, nad plemenem lidským se rozklene noc.

Tolik o předmětu sporu, který mařil Haninu společenskou strategii a který přivábil její hosty nejváženější, mimo jiné drahé dítě Marii Schönfeldovou i její sestru Lauru, jejího snoubence doktora Helebranta a i tajného radu doktora Straku, otce nepřítomné Pavly Smolíkové, starého krasavce, jehož štíhlá elegance, korunovaná nádherou stříbrných vlasů, jakož i titul Excelence, spojený s jeho hodností, dodávaly Hanině salónu lichotivého lesku. Když jedné chvíle, toho dne snad už popáté, přikročila k řečnivému kroužku – to je dnes, pane, opravdu ubrebtaný koncert! myslila si – hledajíc, jak zabránit pokračování tohoto nešvaru, a chvíli se strnulým úsměvem předstírala, že se zájmem poslouchá, padl její nespokojený zrak na Strakovu nápadnou hlavu, převyšující všechny muže stojící v cerclu, a rozhodla se, že ho odvleče jinam.

– Celý týden jsem se těšila, Excelence, že si s vámi promluvím o tom hrozném spisovateli, kterého jste mi doporučil, oslovila ho.

– Který hrozný spisovatel? Zola? zeptal se.

– Ano, Zola, přečetla jsem si na vaše doporučení tu *Fortune des Rougons*, ale nevím, nevím, co si o autorovi mám myslit, vždyť je to strašlivý cynik, a dokonce i nemrava! Prosím, pojďte mi vysvětlit své stanovisko, Excelence, a povězte mi, co se vám na tom románu líbilo!

Jelikož doktor Straka učinil levou paží pohyb, jako by Haně nabízel rámě, opřela se dlaní o jeho předloktí. On si přitiskl její ruku k tělu a právem svých šedin jí půvabným pohybem pohladil hřbet prstů.

– Rád, tuze rád vám povím všechno, co si budete přát, ale vyslechněme si nejprve konec tady toho klání, řekl, a tiskna si její ruku k hrudi, se zájmem upřel zrak k Bornovi a k Háfnerovi. A zatímco Hana, takto lapena, stála při jeho boku, vmísil se do hovoru červenolící mladý muž, jurisdoktor Helebrant.

– Nejde jen o spekulanty, řekl, – jde také o úředníky, vojáky, advokáty, soudce, učitele, diplomaty, lékaře a já nevím koho ještě, vesměs lidi, bez nichž se nemůžeme obejít přes to, že nepečou rohlíky. Statky, jež tito lidé vytvářejí, jsou neviditelné, ale jejich pomyslná hodnota je měřitelná penězi, jimiž jsou za svou práci odměňováni. A jelikož pomyslnou hodnotu nelze měřit pomyslnou hodnotou, plyne z toho, že peníze nemají hodnotu pomyslnou, jak říká pan Háfner, nýbrž skutečnou, jak správně tvrdí pan Born. Peníze nejsou pouhé poukázky na rohlíky, jak se domnívá pan Háfner, nýbrž zboží stejně hodnotné jako rohlíky samy, ba hodnotnější, protože rohlíky ztvrdnou, zkazí se, kdežto peníze nikdy. Proto člověk, který vydělal peníze spekulací, měl bys právo se urazit, kdyby někdo zapochyboval o oprávněnosti jeho zisku, protože tím, že vydělal peníze, jež představují určitou hodnotu, on tu hodnotu stvořil. Vydělávat, toť tvořit. To dobře vědí Francouzi, a proto od slova *créer*, to jest tvořit, odvodili slovo *créance*, to jest pohledávka.

– Je tomu opravdu tak? zvolala Hana v obětavé snaze přivést rozhovor na jiné pole. – *Créancier*, věřitel, že by tedy byl svým způsobem jakýsi tvůrce?

– Nikoliv, to je etymologie velmi chybná, promluvil, kašlaje a čistě si cvikr, zasmušilý starý pán v střízlivém profesorském re-

dingotu, ředitel Vyšší dívčí školy. – *Créance* není odvozeno od *créer*, tvořiti, nýbrž od *croire*, veřiti. Proto v původním významu *créance* není pohledávka, nýbrž víra, důvěra. S etymologizováním pozor, velectění, nechcete-li se dopouštět zahanbujících omylů, etymologie je vážná věda, s níž není radno lehkovážně žertovat.

Ať vážná to věda, přec byla Haně etymologie milejší než suchopárné, nespolečenské řečnění o rohlících. Nezastrašena varováním, odvážila se další otázky, od čehože pochází francouzské slovo *crédit*, zda také od *croire*, a když starý pán, nasadiv si vycíděný cvikr, přichystal se k odpovědi, zdálo se, že Hanin pokus o přehození výhybky na jinou kolej se zdařil, ale v té chvíli vkročila do přední místnosti panská a ohlásila příchod nového hosta, pana Nedobyla.

Nic nemohlo v té chvíli Bětuši tolik polekat jako jméno muže, o němž věděla, že Háfner je proti němu zaujat zuřivou nenávistí; zdálo se jí, že chladná jakási ruka ji přistrčila k opěradlu židle a tak silně jí stiskla hruď, že pozbyla dechu. Pohlédla na Háfnera, chtějíc ho poprosit pohledem, aby se *jí k vůli* ovládl a aby byl na Nedobyla vlídný, ale Háfner, náhle pobledlý a ztvrdlý v tváři, díval se upřeně k zemi a v koutcích stažených úst měl hluboké, hněvivé rýhy. A Bětuše pochopila, že bude zle.

8

Když ho byl před dvěma týdny na Komotovce lehkovážně pozval, Born arci nepředpokládal, že Nedobyl opravdu jeho pozvání vyhoví; promluvil před ním o svých muzikálních středách spíš z vypínavosti, spíš proto, aby tváří v tvář jeho hrubosti výhodně uplatnil jemnost svého kulturního usilování, než proto, že by ho opravdu rád uviděl ve svých společenských místnostech. Proto když teď panská

ohlásila jeho jméno, byl nejen překvapen, ale i jat obavou, aby zde Nedobyl neztropil ostudu, aby se například nepokusil slečnu Schönfeldovou plácnout, což by bylo, jak každý uzná, strašlivé, a aby se tu nezjevil ve svém kočovném úboru, což by bylo neméně strašlivé.

Omluviv se společnosti, shromážděné u jeho stolu, spěl, následován Hanou, nevítanému hosti vstříc, a hle, statný muž, který vešel, rázně rozhrnuv portiéru, do prázdné přední místnosti, byl drsnému kočímu z Komotovky podoben právě tak málo, jako drsný ten kočí byl málo podoben vyjukanému venkovskému mládenci, jejž k Bornovi před dávnými lety uvedl vyšehradský probošt doktor Šarlich. Oholen, vymydlen, oblečen do tmavých šatů zřejmě zbrusu nových, Nedobyl vypadal velmi slušně, čistotně a chutně, a jeho chování bylo tak sebevědomé, chůze tak sebejistá, jako by po všechen čas svého života byl zvyklý navštěvovat salóny a šlapat po perských kobercích.

V tomto punktu uklidněn, Born si zamanul, že Nedobylovi předvede vzornou ukázku svého společenského umění, vybroušeného Paříží.

– Buď mi co nejsrdečněji vítán, milý příteli, řekl, se zdrženlivou vlídností tiskna jeho ohromnou, bohudíky dobře vymytou ruku. – Hano, dovol mi, abych ti představil a obzvláštní tvé přízni doporučil pana Martina Nedobyla, jejž dobře znáš z mých častých vyprávění. Už jsem se bezmála vzdal naděje, Martine, že učiníš zadost mé výzvě, abys někdy k nám zavítal, a tím větší je mé potěšení, že ses přece jen nakonec dostavil. Mám opravdu velikou radost, opravdu velikou.

Hana nezůstala za Bornem pozadu.

– Nemohu než opakovat slova, pane Nedobyle, jež mi můj manžel vzal z úst. A přece něco přidám: Proč teprve teď jste k nám našel cestu? Proč teprve nyní, po třech letech mého manželství

s drahým Janem, mám to potěšení seznámit se s druhem jeho mladých let?

– To má svůj důvod, jemnostpaní, řekl Nedobyl, který s veselou jakousi zvědavostí klouzal očima od přepychové Bornovy paní k jejímu přepychovému klavíru, k harfě a ke koňským hlavám, parohům a konzolám s bronzovými dekoračními předměty, zdobícím stěny. – Já jsem, jak snad víš, pokračoval, obrátiv se k Bornovi, – byl před čtrnácti dny u toho Schönfelda…

– Vím, řekl Born, a uchopiv ho za ruku, opakoval vřele: – Vím. Jsem ti opravdu povděčen, že ses k němu zachoval tak… tak velkodušně. To byl knížecí čin, Martine, opravdu knížecí, a pro toho dobrého člověka to bylo pravé požehnání. Třicet pět tisíc za parcely někde v horoucích peklech, to je dar. Já bych mu nebyl dal tolik, to přiznávám. Ani zdaleka ne.

– Nu, vzal to kozel, řekl Nedobyl vlídně. – Já na to mám, a co se stalo, to se stalo. Ale o to mi teď nejde. Já tam u něho zahlédl jeho dceru, tu Marii, která sem chodí hrát na harfu. A tak mi napadlo, že bych se tu s ní mohl ve vší počestnosti seznámit. Borne, ty mi neseš štěstí, u tebe jsem se seznámil s Valentinou, proč bych se u tebe neseznámil s Marií? Jemnostpaní, vy byste mi v tom nebyla nápomocná? Ve vší počestnosti, to se rozumí.

– Ale ovšem, s největší radostí, pane Nedobyle! zvolala Hana s upřímnou onou ochotou, již při podobných příležitostech projevuje většina žen. – Máte vskutku znamenitý vkus, slečna Marie je půvabná dívka a já bych jí ze srdce přála, aby udělala štěstí.

Když pak přešla s Bornem a Nedobylem do zadní místnosti, shledala, že rozhovor o rohlících, jejž před chvílí byla odvrátila, propukl za její nepřítomnosti nanovo a že je to sama Marie Schönfeldová, která se k potěše všech přítomných ujala svým jasným, dětským hláskem slova o tomto prožluklém předmětu.

– Pán dobře by udělal, kdyby si přečetl, co můj tatínek ve svých *Untersuchungen zur Philosophie der Sitten* napsal, hovořila, přísně upírajíc modré své oči na Háfnera. – Já nedovedu dobře opakovati, co tatínek napsal, neb jest to velmi těžké, ale vím, že tatínek by to panu Háfnerovi pověděl, kdyby tu byl. Neb tatínek praví, že peníze dávají člověku… dávají… jak se řekne? *Die Unabhängigkeit*.

– Nezávislost, řekl Born, který se přiblížil, protektorsky přidržuje Nedobyla za loket.

– Tak, nezávislost, řekla Marie, a nedbale přikývla dětskou svou hlavou Nedobylovi, jejž Born obřadně a důkladně seznámil s každým členem shromážděné společnosti zvlášť. – A proto je lépe, praví tatínek, míti více peněz než méně peněz, protože když má člověk více peněz, může lépe svou osobnost rozvinouti. Člověk nemá žíti proto, aby vydělal peníze, ale má míti peníze proto, aby mohl nezávisle žíti, tak to praví tatínek. Pan Háfner by si přál, aby všichni jen rohlíky pekli, a to není dobře.

– Drahé dítě, řekla Hana slečně Marii, – pan Nedobyl k nám vážil cestu zejména proto, že miluje harfu. Nebyla by tak hodná a nezahrála by mu něco?

– Dnes ne, dnes už jsem unavena, řekla Marie. – Ne, já vůbec nesouhlasím, mně se docela nic nelíbí, co tu říkal pan Háfner.

– Co to bylo, co jste říkal, nešťastný člověče, že se na vás slečna tak rozezlila? zeptal se Nedobyl se smíchem, a byl překvapen, když Háfner, namísto aby mu odpověděl, odvrátil od něho tvář. Neměl vskutku ani tušení, že jeho někdejší komandant, jeho laskavý vojenský představený z Alserovských kasáren ve Vídni, s nímž se zde nečekaně setkal, mu něco zazlívá; jakpak mohl uvést Háfnerovo chování v souvislost s jakýmsi jeho dávným přímluvným dopisem, jemuž možná zprvu mínil vyhovět, ale na nějž rázem zapomněl, když se přihodilo to strašlivé neštěstí na Plzeňské dráze a kdy on,

Nedobyl, prožíval muka počínajícího šílenství z nepolevujícího žalu?

– Já se na pána nehněvám, já se hněvám na to, co povídal, pokračovala Marie se sebevědomím vzdělaného dítěte, které vždy bylo bráno vážně a jehož každé slovo bylo vždy přijímáno s porozuměním. – Není to sice nic nového, co pán povídal, ale to je tím horší, že to není nic nového a že je víc takových, kteří takové věci povídají. Můj tatínek povídá, že takoví lidé znamenají velké nebezpečí pro kulturu, protože oni by chtěli… oni by chtěli všechny osobnosti… jak se říká… *ausrotten*…

– Vyhladit, napověděl pan tajný rada Straka, který stál za Marií a naslouchal jí s rozkoší.

– Ano, vyhladit by chtěli všechny osobnosti, tak aby všichni lidé byli stejní a aby všichni, jak se tady říká, pekli rohlíky. Co by se stalo s filosofií, kdyby všichni lidé pekli rohlíky? táže se tatínek znepokojen. A k čemu by vůbec lidstvo bylo, kdyby všichni lidé jen pekli rohlíky a pak by ty rohlíky jedli, a pak by pekli zase rohlíky, a tak dále a dále? Toho se tatínek bojí, a bojí se toho hodně, protože takových lidí, kteří mluví tak, jako mluvil tady pán, je hodně a hodně, a to tatínka znepokojuje. Tatínek praví, že lid, rozumíte, *das Volk*, jest na světě jen proto, aby… žil… – Nemohouc dál, slečna Marie přesedlala na němčinu: – Aby z něho vyrůstaly osobnosti. Lid, toť hnojná půda, do níž osobnosti zapouštějí kořeny. Pro nic jiného není lid dobrý, než aby dával obživu osobnostem.

– To je názor, dovolíte-li, slečno, nepěkný, řekl Háfner.

– Můj tatínek má jen samé pěkné názory, pravila Marie. – Zato vaše názory jsou nepěkné. Tatínek by vám to pověděl lépe, než jak to dovedu já. – Obrátila se vyčítavě na doktora Helebranta, snoubence své sestry. – Proč mi nepomůžete? Vždyť vy jste také

četl tatínkův *Umriss der Geschichtsphilosophie*. Já se tu namáhám, a vy mlčíte. Co říká tatínek o tom egalitářství?

– Říká asi tolik, pravil doktor Helebrant, – že nejsvětlejší epochy dějin, například renesance nebo věk nezávislých helénských států, jsou epochami největšího rozkvětu geniálních, svobodných osobností, kdežto nejtemnější kapitoly dějin, jako například Francouzská revoluce nebo i husitská revoluce v Čechách, se vesměs vyznačují potlačováním osobností, to v důsledku vítězství egalitářů, fanatiků rovnosti. Nejnovější odrůdou egalitářské tendence je takzvaný socialismus.

– Nu, toho se pan doktor Schönfeld, myslím, nemusí bát, řekl pan tajný rada Straka. – Socialistické hnutí bylo ve veliké módě před několika roky, ale když všichni viděli, jak krásně to dopadlo s Pařížskou komunou, přestalo prakticky existovat.

– Nikoliv, promluvil Born. – Socialistické hnutí existuje dál, ale pouze u nás, v Čechách. Je podporováno a uměle udržováno při životě vídeňskou vládou.

– Ale, ale! zvolal Háfner, ohromen tímto senzačním prohlášením. Také Marie otevřela na Borna dokořán svá modrá, hezoučká očka.

– To se bude tatínek divit, až mu to budu povídat! řekla.

– Je to podivné, ale je to určitě tak, pravil Born pevně. – Dospěl jsem k tomu závěru, když jsem byl před pěti lety uvržen do vězení, a nikdo mi jej nevyvrátí. Vídeňské vládě samozřejmě záleží na tom, aby co nejvíce oslabila český národ, a proto přivítala s radostí hnutí, jež usiluje o to, abychom se rozpadli ve dvě nepřátelské skupiny, v tábor dělnictva a tábor lidí majetných. Dělnické hnutí by vskutku dávno bylo usnulo pro nedostatek reálného, prakticky proveditelného programu, nebýt peněz, jimiž Vídeň podplácí jejich předáky, aby je štvali proti českým zaměstnavatelům, českým továrníkům, obchodníkům a stavitelům.

– Nezapomínej na speditéry, podotkl Nedobyl. – Já to ve svém podniku pozoruji také.

– Tak, tak, též proti speditérům jsou štváni dělníci, zkrátka zaměstnanci proti principálům, a Vídeň se směje do hrstičky. Jak je to možné, ptáte se? Což naši dělníci nejsou Češi? Což jim nezáleží právě tak jako nám na tom, aby náš národ se důstojně přiřadil po bok jiných vzdělaných národů evropských? Odpovídám: nezáleží jim na tom, protože jsou národnostně neprobuzení, neuvědomělí. Ach, přátelé, když jsem úpěl ve vězení, sdílel jsem celu s jistým dělníkem, Pecold se, tuším, jmenoval. Byl vzat do vyšetřovací vazby pro účast na zakázaném mítinku dělníků na Žižkově vrchu; nu a na jeho příkladu jsem si udělal jasnou představu o duševní úrovni těch lidí. Bída, pravím vám, bída. Co jsem se do toho chlapíka namluvil, abych mu ozřejmil, jak důležitá je svornost a jak chmurné vyhlídky se nám otvírají, postaví-li se Čech proti Čechovi, dělník proti nedělníkovi! Nechápal pranic, jen na mne poulil oči a mlčel.

– Pecold? To jméno je mi velmi dobře známo, podotkla se zájmem Marie. – Také já znala nějaké Pecoldovy, kteří měli tatínka ve vězení.

I Nedobylovi bylo to jméno velmi dobře známo, i on znal jisté Pecoldovy, kteří měli tatínka ve vězení, a slyšel to jméno velmi nerad, protože sám zvuk toho slova nepříjemně narážel na jeho nezacelenou ránu. Co tu, k čertu, vůbec dělám? pomyslil si, silně se zaškarediv, neboť se mu najednou, aniž věděl proč, znechutilo všechno, co tu viděl, koberce i koňské tlamy, Born i jeho krásná paní, a dokonce i slečna Marie Schönfeldová. Co je mi vůbec do ní, vždyť to ještě ani ženská není, pomyslil si.

– Nechápal pranic, protože měl těžké starosti a byl asi duchem jinde, řekl Háfner. – Povím vám o tom Pecoldovi příběh, který vám

dokáže, že je naprosto zbytečné, aby vídeňská vláda podporovala socialistické hnutí, protože zaměstnavatelé se sami přičiňují o to, aby proti sobě dělníky popudili.

Podíval se zachmuřeně, s výrazem ošklivosti a pohrdání na Nedobyla, a pak odhlédl někam do neurčita, na protější stěnu, nad hlavy pánů stojících v cerclu.

Bětuše postřehla jeho zlý pohled. Tak, teď to začne, pomyslila si s úzkostí, jež hraničila s hněvem. Teď se stane něco strašného.

Hana už rezignovala a vzdala se dalších pokusů o záchranu tohoto zpackaného odpůldne.

– Přejete si silný, nebo slabý čaj, pane Nedobyle? zeptala se, ubírajíc se k samovaru. – Se smetanou, či s rumem?

– S rumem, prosím, a hodně silný, odpověděl. Co jsem mu udělal? myslil si, maličko zaražen. Jsem snad *já* jedním z těch zaměstnavatelů, kteří proti sobě popuzují dělníky?

– Znal jsem toho nešťastného muže, pokračoval Háfner, – lépe než ho mohl poznat pan Born, protože přede mnou nemlčel, nepoulil na mne oči, ale vyprávěl mi o svých starostech. Byly to starosti velmi, možno říci, všední, jaké za těchto zlých časů mají tisíce lidí, což však nikterak neodlehčuje strašlivé jejich tíži, starosti o osud vlastní rodiny, která se v Pecoldově případě skládala z manželky, staré matky a čtyř dětí. Nu a náš uvězněný dělník se trápil velmi důvodným strachem, že propustí-li ho principál, jeho, jak se dnes říká, šéf, přijdou všichni nejen o výdělek, ale i o přístřeší, neboť Pecoldovi bydlili v šéfově domě, v jakémsi statku nebo dvorci za Novou bránou.

Tak, tak, za Novou bránou, na Komotovce, myslil si Nedobyl s hněvivým jakýmsi údivem; jde tedy opravdu o *mého* Pecolda, o *mé* Pecoldovy. Proč o nich mluví v mé přítomnosti? Zrovna jako by věděl, jak mě to bolí! – Vzpomínka na Valentininu první

návštěvu na Komotovce mu vyvstala na mysli s nesnesitelnou přesností; viděl ji jasně, nezapomenutelnou, neoželitelnou, jak vesele odchází tanečním bezmála krokem do chalupy k bábince Pecoldové, celá ve fialovém, fialovou mašli v pase, dlouhé bílé péro, splývající z fialového klobouku, viděl její rozesmátý pohled, jejž k němu vyslala přes rameno, než vešla do dveří, a stejně jasně ji viděl, jak se o několik minut později znovu objevila na dvoře, neuvěřitelně změněná, převlečená do barchetové suknice bábinčiny snachy, přepásána šedivou zástěrou, s Pecoldovými škrpály na nohou. – Co koukají, Nedobylku? řekla mu, pobavena jeho údivem. – Přece si to tu chci prohlédnout, když už tu jsem, a snad nepolezu v krinolíně do těch jejich kopců, copak jsem kamzík?

A Nedobyl měl pocit, že se mu z prsou dere do hrdla koudelový chundel. Nevyrvu ji ze sebe, myslil si, nevyrvu, nezapomenu na ni.

– Nuže, taková byla Pecoldova situace, když jsem se s ním seznámil, pokračoval Háfner. – Ale ukázalo se, že jeden z jeho spoluvězňů na naší chodbě, penzionovaný důstojník, náhodou jeho šéfa velmi dobře znal. A protože se mu Pecolda zželelo, slíbil mu, že se za něho a za jeho rodinu přimluví. Byl přesvědčen, že Pecoldův šéf jeho přímluvě vyhoví, ne-li z dobroty srdce, tedy z prosté lidské slušnosti, odplatou za to, že mu před lety zachránil život.

– Kdo komu zachránil život, důstojník šéfovi nebo šéf důstojníkovi? zeptala se Hana. Zaplať pánbůh, myslila si, že se už aspoň mluví o něčem jiném než o socialismu, že se vypráví smutný příběh.

– Důstojník šéfovi, řekl Háfner.

– A kdo to je, ten šéf? Známé jméno? zeptala se, pozorně hledíc na Háfnera lorňonem, bělovlasá, aristokraticky útlá a vzpřímená dáma, choť tajného rady Straky, která zde dělala Lauře Schönfeldové a její sestřičce gardedámu.

– Velmi známé, odpověděl Háfner. – Ale protože jeho příběh je ostudný, nechci ho jmenovat a budu mu říkat třebas Novotný. Nuže když před lety onen Novotný, budoucí Pecoldův šéf, sloužil ve Vídni jako voják, byl pro jakousi neopatrnost odsouzen k příšernému trestu deseti uliček, který v naprosté většině případů končívá smrtí. A protože náš spoluvězeň, který tenkrát, jak řečeno, byl aktivním důstojníkem, náhodou měl slyšení u císaře, poprosil ho při této příležitosti o milost pro Novotného. Císař jeho prosbě sice vyhověl, ale dal ho za to, patrně pro porušení předpisů instanční cesty, poslat do penze.

Ostudný příběh! myslil si Nedobyl s úžasem. Co jsem kdy udělal ostudného já, první český speditér v Praze? A proč o mně vypráví pod krycím jménem?

Ach, kéž by teď vypukl požár, myslila si Bětuše, kéž by nastalo zemětřesení, aby Háfner nemohl vyprávět dál!

Co má tato nudná historie společného s naší debatou? myslil si Born. Veliké myšlenky o bratrském soužití všech vrstev národa, o Svatoplukových prutech, o drakovi, který zahynul, když se jeho tlama pohádala s vlastním ocasem, se jenjen hrnuly do jeho čilé, uhlazené hlavy, i byl by rád tyto myšlenky uplatnil.

– Novotný pak odešel do civilu, pokračoval Háfner, – náš penzionovaný důstojník ho ztratil z dohledu a z doslechu, a teprve po devíti letech se dověděl, že velmi zbohatl, že se stal mohovitým a všeobecně váženým podnikatelem a že mimo jiné, jak už pověděno, je šéfem našeho nešťastného spoluvězně, Pecolda.

Kdo to má být ten mohovitý podnikatel Novotný, koho skrývá Háfner pod tím jménem? myslila si Hana. Což kdyby to byl, probůh, někdo z *přítomných*? Nevychovaný a beztaktní je na to Háfner dost, aby vyprávěl něco nepěkného o některém z mých hostů a aby nakonec vyvolal v mém salóně *skandál*!

Dotkla se Bornova rukávu.

– Nevíš, o kom Háfner mluví? zeptala se ho šeptem.

– Já neposlouchám, jsem zaměstnán svými vlastními myšlenkami, odpověděl.

– Domnívaje se naivně, že Novotný bude rád, pokračoval Háfner, – poskytne-li mu příležitost, aby se mu odvděčil za někdejší jeho službu, náš vysloužilý důstojník napsal mu dopis, v němž co nejdůtklivěji ho požádal, aby rodinu nešťastného Pecolda nechal ve svém domě na pokoji a podporoval ji, než se Pecold vrátí na svobodu; pak nechť ho ihned přijme znovu do svých služeb. Pohříchu Novotný, nadobro zapomenuv na hrůzy, jež sám zakusil, když čekal, až bude umučen v uličce, nadobro zapomenuv, že nebýt jeho, už devět let by nebyl mezi živými, oslyšel důstojníkovu prosbu a bez meškání a bez pardonu vyhnal Pecoldovu rodinu na ulici, děj se s nimi co děj.

Tak to tedy je to ostudné, co jsem provedl? pomyslil si Nedobyl, tak překvapen, ano rozveselen, že se mu zachtělo dát se do smíchu. Že jsem někomu dal zákonitou výpověď ze svého domu? A že jsem nedbal jeho dopisu? Víš, ty blázne, kolik dostávám denně všelijakých prosebných dopisů a nabídek a žádostí? Ty ovšem žádné takové dopisy nedostáváš, protože jsi nýmand, jsi nula, ale když člověk je *někdo*, když se domůže majetku a postavení, kdekdo na něj dotírá s žebrotou. Kam bych došel, kdybych každému chtěl vyhovět?

– Směl bych vás, jemnostpaní, poprosit ještě o šálek čaje s rumem? oslovil Hanu.

– Mileráda, řekla Hana. Byla vskutku ráda; když prve přemítala, kdože je ten záhadný Novotný, přepadlo ji ohavné podezření, není-li to Nedobyl, ale jeho lehkomyslný výraz a jeho žádost o šálek čaje s rumem usvědčily ji z omylu.

A nikdo jiný z přítomných pánů nepřichází v úvahu, myslila si, zatímco čepovala ze samovaru vroucí vodu. To jsem ráda.

– A kousek toho žloutkového dortu, prosím, řekl Nedobyl.

– Ráda, velmi ráda, řekla Hana.

– Nebo raději dva, řekl Nedobyl.

– Ráda, opravdu tuze ráda, řekla Hana.

– A co se stalo s těmi Pecoldovými, když je ten zlý pan Novotný vyhodil na ulici? zeptala se Marie Schönfeldová. – Nenastěhovali se náhodou k nám, na… jak se řekne… na *Brezelverkäuferin*?

– Ano, Preclikářka se jmenuje dvorec, kdež Pecoldovi našli přístřeší, řekl Háfner.

– To není žádné neštěstí, tady máte servítek a vytřete to důkladně do sucha, řekla Hana Nedobylovi, který si z neopatrnosti ušplíchl trochu čaje na klopu kabátu.

– Jsou to tedy oni, řekla s uspokojením Marie. – Ten dvorec, ta *Kleine und Grosse Brezelverkäuferin*, patří totiž mně, rozumíte? Je to můj majetek, můj a tady Laury, napolovic.

Pěkně patří tobě, pěkně je tvůj, tvůj a tady Laury napolovic, myslil si nevraživě Nedobyl. Zatracení Pecoldovi, všude na ně narážím!

– Já jsem tam s Laurou a s naší hospodyní někdy v neděli jezdívala na výlet, hovořila Marie, drahé dítě. – Je to daleko za hradbami a je tam tuze hezky, samá skála a kopeček, a my jsme si tam s Laurou hrávaly, že, Laura.

– Já jsem tam jezdila nerada, pravila Laura, krasavice zarážejícího jižního neb židovského typu, překvapivě nepodobná své sestře, oči jako uhel, vlasy jako černý samet, ústa přísná a pohrdavá. Seděla v nejtěsnější přípustné blízkosti vedle svého snoubence a zaníceně si s ním šeptala cosi nesmírně důležitého, cosi nesmírně zajímavého. – Je tam samý ošklivý střep a kopřiva.

– Já jsem tam jezdila ráda, řekla Marie. – Hrály jsme si s Pecoldovými holčičkami, mají dvě, Růženku a Valentinu.

Valentinu, pomyslil si Nedobyl. Vzpomněl si, jak nebožka Valentina šla nejmladšímu Pecoldovu zrozeňátku za kmotru a jak ošklivě se s ním, Nedobylem, nepohodla, když jí vyčetl nákladnost daru, jejž tehdy malé Valentince věnovala, stříbrnou plaketu v sametovém pouzdře, představující anděla sklánějícího se nad děťátkem v kolébce, s vycházejícím sluncem v pozadí.

– Učily jsme se od nich česky, pokračovala Marie. – A stará paní Pecoldová nám vždycky uvařila kávu, které říkali culifinda, pokaždé jsem se velmi smála tomu slovu. Myslila jsem, že my v němčině nemáme žádných takových směšných slov, ale tatínek pravil, že i v němčině jsou taková směšná slova, ale jen tam, kde žije chudý německý lid, tedy ne v Praze, protože v Praze žije jen chudý lid český. Tatínek ví všechno, to byste nevěřili, jak on všemu rozumí. Na co se ho zeptáte, všechno ví. Ale jednou nám tatínek zakázal tam jezdit, protože tady Laura dostala boláky a hospodyně pravila tatínkovi, že se asi nakazila od těch Pecoldových holčiček, neb jsou velmi špinavé.

– Fuj, Marie, schäm' dich, jak můžeš mluvit o takových ošklivých věcech! zvolala Laura a prudce se začervenala.

– A dostala jsi boláky, a dostala a dostala, řekla Marie, drahé dítě, a pohodila hlavičkou.

– Váš vzácný pan otec, řekl Háfner, – měl pravdu, že vám zakázal tam jezdit, ale ne kvůli jakýmsi bolákům, nýbrž proto, že Pecoldova žena onemocněla souchotinami. Čtrnáctihodinová denní práce v dílně zamořené kyselými výpary jí zničila plíce; když dostala horečky, vlekla se do práce, namísto aby ležela v posteli. Tiskla si při chůzi polštářek k prsům, v nichž cítila hlodavou bolest.

Té bídy, té bídy, myslila si Hana. Háfnerovo vyprávění ji dojímalo, ale také jí velmi lahodilo, protože jí vnukalo příjemnou

myšlenku, že její dobročinná práce v rámci Amerického klubu není pro nic za nic, že to není bůhdarmé předstírání důležitosti a prospěšnosti a že vskutku v bezprostřední její blízkosti je mnoho a mnoho lidí, kteří čekají na její, Haninu pomoc. Hned příští neděli, myslila si, musím v klubu navrhnout, abychom zase podnikly něco pořádného, abychom třeba uspořádaly sbírku starého šatstva nebo mimovánoční nadílku pro chudé děti. Také pro chudé nemocné ženy by se mělo něco udělat, nakoupit léků nebo něco podobného. Ano, hned příští neděli to navrhnu.

– Pro svou účast na dělnickém táboru na Žižkaperku, pokračoval Háfner, – a hlavně proto, že odmítl vyzradit jméno svého přítele, který tam řečnil a jejž vyzval z rukou komisaře, který ho zatýkal, byl Pecold odsouzen na deset let tuhého žaláře, ale odpykal si z těchto deseti let pouze tři. V únoru roku jedenasedmdesátého byla totiž politickým trestancům udělena amnestie, i byl propuštěn, a já, podotýkám mimochodem, jsem byl propuštěn také.

– A co ten bývalý důstojník, který tenkrát zachránil panu Novotnému život? zeptala se paní tajná radová Straková, – Toho také pustili?

– Ano, toho rovněž pustili, řekl Háfner.

– To mám velikou radost, že pana Pecolda propustili na svobodu, pravila Marie. – On měl také radost, ten dobrý muž, že ano.

– Ano, měl také radost, řekl Háfner. – Pamatuji se, že radostí plakal. Ale jeho radost netrvala dlouho. Bylo to v únoru, mrzlo, a panstvo si možná ani neuvědomuje, že v zimě se bída snáší nejhůř. Když přišel domů, zastihl svou rodinu v strašlivém stavu. Není třeba vás zarmucovat drastickým líčením; stačí, představíte-li si, jak asi žilo těch pět lidí z výdělků nemocné ženy a chlapce ani ne desetiletého. Pecold mi často vyprávěl o svém minulém životě, z něhož byl vytržen svým zatčením, jako o sladkém, bla-

ženém ráji, a odstup tří let, strávených v žaláři, pravděpodobně jeho vzpomínky ještě okrášlil.

– Ano, právě tak to je, řekla Marie, bystře přikyvujíc. – To je skutečnost, o níž tatíček hovoří ve své *Grundlage zur Philosophie der Individualität*, měli byste si přečísti tu knihu, pánové.

– Marie, Marie, dnes jsi už příliš mnoho hovořila, příliš ses pletla do hovoru, teď mlč, když mluví dospělí, napomenula ji Laura.

– Podle náznaků, jež za tři roky našeho společného života ve vězení tu a tam přede mnou svým málomluvným způsobem učinil, byla jeho žena velmi hezká, anebo ji za hezkou považoval. Ale když vyšel z vězení, shledal se se stařenou. Děti v hadrech, domek na spadnutí, a zima byla krutá. Bylo třeba něco podniknout, a to ihned. Šel tedy Pecold k Novotnému, poprosit ho, aby ho znovu přijal do svých služeb.

Ano, šel ke mně, abych ho znovu přijal do svých služeb, myslil si Nedobyl. Jako bych já byl jediný zaměstnavatel na světě, jako by má firma byla zaopatřující ústav, hospic, útulek pro lidi, kteří upadli do neštěstí vinou vlastní hlouposti.

– To neměl dělat, promluvil pan tajný rada Straka. – Novotný mu ovšem ukázal dveře, že.

– Ovšem, Novotný mu ukázal dveře, řekl Háfner.

Neukázal jsem mu dveře, tím spíše ne, že jsem s ním mluvil na dvoře, na Senovážném náměstí, myslil si Nedobyl. To vědí, je zima, řekl jsem mu, není co dělat, nemám ani pro své lidi práci. Tím to bylo odbyto. Ještě se mi omluvil, že obtěžoval, a táhl. Kdo by to do něho byl řekl, že hned vzápětí do něho vjede čert a on začne vyvádět jako pominutý!

– Dovedu si představit, že dokud stál před Novotným, choval se zdvořile, ano ponížene, pokračoval Háfner, jako by byl přečetl Nedobylovy myšlenky. – Celá jeho výchova ho vedla k tomu, aby

vzdával úctu pánům; po celé tři roky, jež jsme prožili pospolu, neztratil přede mnou, ač stejný jsem byl chudák co on, jistý ostych, to proto, že ve mně navzdory všemu viděl pána. Měl dlouhé, smutné kníry a dlouhý, smutný obličej, na němž jen zřídkakdy bylo patrno, co míní a co cítí, ledaže jeho myšlenky byly trvale smutné, jeho city trvale bolestné. Vidím ho jasně, jak před Novotným mačkal v obou rukou čepici, svou starou čepici s tvrdým, nalomeným štítkem.

Ano, mačkal, pomyslil si Nedobyl. A z těch knírů mu visely rampouchy.

– Odvážil se dát si ji na hlavu, teprve když byl Novotnému z dohledu, mluvil Háfner. – Byla mu volná, padala mu až na uši, to proto, že ve vězení velmi zhubl; je kupodivu, že člověku hubne i hlava.

– To není možné, řekla Marie. – Na hlavě není žádný tuk.

– Zdá se, že to je možné, řekl Háfner. – Ale když pak vyšel na ulici…

Na náměstí to bylo, pomyslil si Nedobyl. Na Senovážném náměstí.

– … či lépe řečeno na náměstí, opravil se Háfner, – přepadla toho tichého člověka zuřivost. Asi se pomátl zoufalostí, žalem, nenávistí, prostě…

– … otevřel nůž, běžel zpátky a probodl Novotného, že, přerušila ho Marie.

– Nikoliv, nic takového neudělal, řekl Háfner.

– To je škoda, řekla Marie. – Já bych to tomu zlému Novotnému velmi přála. Co tedy udělal? Zapálil mu dům?

– Něco daleko nevinnějšího, řekl Háfner. – Ale i tento nevinný čin byl při mírnosti jeho povahy dosti překvapující. Náhoda chtěla tomu, že před domem právě dláždili chodník: nebylo by

se možná nic stalo. A tu Pecold, vyrážeje nesrozumitelná slova zuřivosti, přikročil k hranici kamenných kostek a počal jednu po druhé metat Novotnému do oken. Než se kdo nadál, rozmlátil všechna okna hlavní fronty. Přiběhli dlaždiči, přiběhli kočí, aby ho zneškodnili, ale on se jim bránil ukrutnou silou, a i když ho přivolaná patrola spoutala řetízky, ještě kopal a kousal. Ale pak schlípl a dal se odvést.

– Jak krásně pan redaktor dovede vyprávět! poznamenala, když Háfner se odmlčel, paní tajná radová Straková. – Já toho člověka vidím, zrovna jako bych byla na divadle.

– To je jeho profese, aby dovedl poutavě vyprávět, řekl pan tajný rada Straka. – Vždyť je od novin.

Háfner se na chvíli odmlčel.

– Poutavé historce je konec, řekl pak. – Když Pecolda převezli do novoměstské trestnice, šel jsem ho navštívit, abych mu oznámil, že jsem mu našel obratného advokáta, který doufá, že ho z toho dostane tím, že svede jeho čin na dočasné pomatení mysli.

– To těžko, řekl pan jurisdoktor Helebrant. – Kdyby to nebyl člověk už trestaný, snad by se dalo na to jít touto cestou s jistou nadějí na úspěch. Ale já bych na to šel jinak. Bylo by třeba přinést řadu přesvědčivých důkazů, že ten Novotný byl člověk surový a bezohledný. Nejlepší by bylo, kdyby se ukázalo, že v době, kdy Pecoldovi ještě bydlili v jeho domě, činil nástrahy jeho ženě a útočil na její čest. To by byla pro Pecolda znamenitá polehčující okolnost. Nemá Novotný povahu hrubě násilnickou a chlípnou? Není opilec?

– Určitě je opilec, řekla slečna Marie Schönfeldová. – Já si ho představuji jako… jak se řekne? *Ein Ungetüm*.

– Netvor, řekla paní tajná radová Straková.

– O tom všem je zbytečno uvažovat, řekl Háfner. – Ukázalo se totiž, že Pecold žádného obhájce nepotřebuje.

– Pustili ho? zeptala se Hana živě.

– Ne, on se oběsil, řekl Háfner.

Dojem, jejž vyvolalo toto nečekané zakončení Pecoldova příběhu, byl veliký. Společnost zašuměla soucitným úlekem, slečna Marie se dala do tichounkého pláče, též paní tajná radová Straková vylovila z kabelky krajkový kapesníček, a šeptajíc pohnutě: – Ach, to je neštěstí, kde se jen tolik neštěstí pořád béře? jemným ťupkáním si osušovala uslzené zraky. A Háfner pomalu, toho dne podruhé, otočil hlavu k Nedobylovi, který silně zrudl, nebylť dosud o Pecoldově sebevraždě věděl, a dodal:

– Bylo to tak, pane Nedobyle?

Všechny oči se obrátily k Nedobylovi, který se napřímil, takže se zdálo, že povyrostl, těžký, rozpálený vztekem a nenávistí, zlý bolestí a pocitem křivdy.

– Což za to můžu? Což jsem to mohl vědět, že ten člověk se oběsí? zvolal.

– Pánové, pánové, proboha vás prosím, žádný skandál, zaúpěla Hana. – Jen žádný skandál! Ovšemže za to nikdo nemůže! Pánové, zachovejte klid!

– Tak to jste vy, ten pan Novotný? Vy? řekla Marie, pohlížejíc s pobaveným podivem na Nedobyla.

– Ano, já jsem to, vykřikl Nedobyl, zvednuv dlaněmi kupředu obě své ruce, veliké a mozolnaté. – Já jsem ten zločinec, který prací těchto rukou přivedl na svět podnik, kde šedesát lidí, šedesát otců rodin nalézá obživu. Vy jste sociál, vážený pane Háfnere, vy se zastáváte chudých lidí; povězte, kolik těch chudých lidí uživíte svým žvaněním? Ukažte své dlaničky, jen je hezky ukažte, ať každý vidí, kdo pracuje rukama a kdo pracuje hubou. Kde jste byl, co jste dělal, když já jsem vozil zboží z Rokycan do Prahy a z Prahy do Rokycan, týden co týden, za mrazu i v parnu, za deště i za sněhu? A kde jste

byl a co jste dělal, když já jsem léta letoucí vzdělával svůj podnik, od rána do noci na nohou, od rána do noci v jednom kole a v jedné dřině? A vy, vy se odvažujete mi vyčítat, že jsem jednu z těch svých šedesáti rodin vypověděl ze svého domu a že jsem jednoho ze svých bývalých závozníků, kriminálníka, nepřijal zpátky do práce? Proč ho zavřeli do kriminálu? Protože se s jinými dělníky punktoval proti nám, proti principálům, proti podnikatelům, proti mně, tady proti Bornovi, proti Smolíkovi, proti všem, kdo něco podnikali, namísto aby své peníze propíjeli a probíjeli s děvkami.

– Pane Nedobyle! přerušila ho Hana, rozčilena, zoufalá chytajíc se za hlavu.

– Hned, hned opustím váš salón, jemnostpaní, řekl Nedobyl. – Co dělali před dvěma roky, povězte mi, pařížští sociálové, pařížští Pecoldové, když se dostali k moci? Stavěli ke zdi a věšeli na lucerny pařížské Borny, pařížské Nedobyly a Smolíky, vážený pane.

– Bože můj! zasténala Bětuše. Že ze setkání Háfnera s Nedobylem nevzejde nic dobrého, to věděla od první chvíle; ale že Nedobyl Háfnera zahanbí a umlčí, že nad ním zvítězí a že sám převezme roli žalobce, toho se věru nenadála. Vyvolat ve společnosti hádku, toť neslušné; vyvolat hádku a navíc všeho ještě v ní podlehnout, toť hanebné a neodpustitelné.

– Ano, to udělali, pokračoval nelítostně Nedobyl, – a ani pan Háfner to při své výřečnosti nemůže popřít. A já, já jsem se za to měl mazlit s Pecoldovou rodinou, já jim měl dávat zadarmo střechu a živobytí? Pecolda jsem měl přijmout do práce, ačkoliv jsem pro něho žádnou práci neměl? Nebo snad jsem měl místo něho propustit pořádného člověka? Život je krutý, ale já jsem ho takovým neudělal, ctěný pane Háfnere. – Obrátil se k Haně. – Omlouvám se vám, jemnostpaní, ale já jsem to nezačal, a když mě někdo napadne, mám ve zvyku se bránit. Poroučím se vám.

9

Ne pro nic za nic byla Hana rozčilena a zoufalá, ne pro nic za nic se chytala za hlavu. Rozladění, jež vyvolal ostudný tento výstup, bylo tak silné, že se bylo obávati, že je veta se skvělým Haniným salónem, tímto fialkovým kvítkem pražského společenského života; ještě štěstí, že pan tajný rada Straka dovedl vhodně volenými slovy jakžtakž Haniny rozrušené hosty upokojit. Ať prý si o tom kdo chce co chce myslí, bylo to velmi poutavé a poučné, co jsme tu právě slyšeli, ne sice právě muzikální, ale vzrušující a nové, a jak správně řekla jeho, Strakova choť, člověk si připadal jako na divadle. Věru stejně jako po zhlédnutí dobrého divadelního kusu, i po vyslechnutí Pecoldovy tragédie má vnímavý a citlivý člověk hlavu plnou myšlenek, otázek, pochybností: jeho, Strakova hlava se těmito myšlenkami, otázkami a pochybnostmi bude zabývat dojista několik dní, možná až do příští středy. Oba dva, pan Háfner i pan Nedobyl, mluvili pravdu, ale podle jeho, Strakova názoru nepostihli *celou* pravdu, a proto se nepohodli. Pan Háfner svaluje všechnu vinu na pana Nedobyla, pan Nedobyl na Pecolda; oba dva zapomněli, že v lidském životě hraje důležitou, ano rozhodující roli nehmotný jeden činitel, totiž *osud*, pověstné fátum starých antických tragédií, a proti osudu marno je bojovati. Dělnického mítinku na Žižkaperku se tenkrát, jak každý ví, zúčastnily tisíce lidí. Proč policie mezi nimi všemi lapila a uvrhla do vězení právě Pecolda? Fátum. Proč byl Pecold propuštěn z vězení právě v únoru, kdy speditérské obchody, jak známo, váznou a kdy pan Nedobyl pochopitelně neměl náladu přijmout Pecolda do práce? Fátum. Proč před jeho domem právě dláždili chodník? Fátum. Kdyby pan Háfner a pan Nedobyl přijali toto nezvratně správné hledisko, zajisté by si podali ruce. Ale nemohou si podat ruce, protože pan Nedobyl už odešel. Fátum.

Takto promluvil Excelence pan tajný rada doktor Straka, nepřekonatelné jemný a taktní, a jeho dobře uvážené a vyvážené vývody podstatně zmírnily trapné pocity rozcházejících se hostů. Nebyl-li člověk tak významný, vážený a společenský, jako Excelence Straka, pohoršen drsným výjevem, jehož byli nedobrovolnými svědky, nebylo důvodu, proč by jím měli být pohoršeni oni; bylo by to od nich dokonce úzkoprsé. Pouze Marie nepřestala sočit proti Nedobylovi, možná proto, že jsouc filosoficky vzdělaná, neuznávala nevědecký pojem osudu.

– Říkejte si, co chcete, ale ten Nedobyl je netvor, a je, a je a je, řekla po německu Strakovi, když s Laurou odjížděla v jeho ekvipáži k svému milému domovu v Ostruhové ulici. Dlažba, na níž klapotala kopyta obou koní, krásně lesklých tučných hnědáků, byla mokrá a vlažný vzduch, osvěžený nedávnou sprškou, voněl drsnou sladkostí jara. Jeli pomalu, oklikou, aby užili pohody, přes nový řetězový most Františka Josefa Prvního. Slunce padající k obzoru pozlatilo hladinu řeky a změkčilo růžovým oparem ostrou zeleň strání levého vltavského břehu.

– Ne netvor, pouhý slepý nástroj osudu je pan Nedobyl, pouhý slepý nástroj osudu, milé dítě, odpověděla Marii paní tajná radová Straková, jež provždy s věrnou ochotou souhlasila se všemi názory svého muže.

– Ať si, řekla Marie. – Jenže já znám Pecoldovy holčičky, jeho Růženku a Valentinku, a vím, jak asi plakaly, když se jim tatínek kvůli Nedobylovi oběsil. A jak strašně Nedobyl na toho Háfnera křičel! Bezmála jsem se bála, že mu namlátí.

– Háfner by si to byl zasloužil, řekla svými jemnými, pohrdavými ústy Laura. – Je to neslušný a špatně vychovaný člověk. Divím se, proč ho Bornovi zvou.

– Už ho asi zvát nebudou, řekl Excelence Straka. – Vsadím se, že jsme pana Háfnera dnes viděli u Bornů naposled.

Téhož názoru jako pan tajný rada doktor Straka byli všichni Hanini návštěvníci, kteří toho dne byli svědky ostudného výjevu vyvolaného Háfnerem; a vskutku panská, která u Bornů otvírala hostům dveře a hlásila v salónu jejich jména, dostala od Hany přísný rozkaz, aby příště, kdyby přišel, pana Háfnera nevpustila a aby mu krátce řekla, že paní Bornová nepřijímá. Také Born slízl od Hany svůj ostrý díl za to, že svým nekonečným, nudným rozhovorem s Háfnerem porušil harmonii dýchánku, a uznav svou vinu, tvrdě na Háfnera zanevřel a slíbil Haně rukoudáním, že bez jejího vědomí a dovolení nikoho už do salónu nepřizve. Upadl tedy Háfner v nemilost všeobecnou a bezvýhradnou; sám však si zřejmě nebyl vědom nižádné viny, neboť když se Bětuše vracela od Bornů domů, připojil se k ní jako obvykle, a byl tak uvolněný a klidný a jeho hlas zněl tak nerozpačitě, jako by se pranic nebylo přihodilo.

– Ach, pane Háfnere, co jste to udělal? řekla mu, velmi se za sebe hanbíc, že mu nedovede zakázat, aby ji provázel. – Máte-li s Nedobylem jakési otevřené účty, pročpak si je vyřizujete právě v sestřině salónu?

– Kde jinde než v salónu? zeptal se s úsměvem. – K čemu by to bylo dobré, kdybych mu pověděl své mínění v soukromí? I toto, panno Bětuše, i toto. Mně záleželo na tom, aby se co nejvíce lidí dozvědělo o jeho zločinu.

Pořád vede svou, myslila si, pořád vede jen tu svou, nerozumí mně, a já nerozumím jemu. A sotva jí ta myšlenka proběhla hlavou, prostoupil ji tísnivý a nepoznaný dosud pocit cizoty netoliko k Háfnerovi, ale ke všem lidem na světě, i k těm nejbližším, takže si pojednou připadala sama jako na dně vyschlé studny. Na

ulicích bylo živo, z domů se vyhrnuly zástupy, vylákané svěžestí májového podvečera, jež provanula městem po krátké přeprše, míjeli milence i staré manžele, maminky s nemluvňátky v loktech, oficíry, babičky, pozorně vedoucí za ručky křivonohá batolátka; tu běželo švícko s novými holínkami v hrsti, tu pílil studentík, tašku nabitou učenostmi v podpaží, a všichni se zdáli veselí, přívětiví a sdílní, tváře plné laskavého slunce, ale Bětuši se v té chvíli jevili jako cizinci, vpadlí sem z krajů, jichž ona nikdy nepozná, mluvící řečí, jíž ona se nikdy nenaučí, jíž nikdy neporozumí. Touto neznámou řečí mluvil i Háfner, kráčející vedle ní.

– Už dávno jsem čekal na takovou příležitost, a konečně jsem se dočekal, mluvil zvesela. – Z hlediska zákona, z hlediska paragrafu je Nedobyl bez úhony, ale z hlediska mravního svědomí je tomu jinak. Proč jste tak smutná, panno, v tak krásný, požehnaný den?

Na to Bětuše prudce, že pěkně krásný byl ten den, pěkně požehnaný; její sestra, Hana, bude jistě na tento den dlouho vzpomínat nerada, ano s ošklivostí. Neuvědomuje si snad pan Háfner, jak pro ni, paní domu, byl ten výjev neblahý? Zapomíná, že on, pan Háfner, si provždy nadále zahradil do jejího salónu vstup? Anebo chce tam chodit dál, ač ví, že tam nebude už vítán?

Dělám mu výčitky, pomyslila si, jako bych k tomu měla právo a jako by mezi námi byl poměr jiný než společenský. Jsem bídná, bídná a neslušná.

– Vaše paní sestra nemusí se strachovat, už tam nebudu chodit, řekl Háfner. – Nemám, proč bych tam ještě chodil. Zavítal jsem tam jednou, vyzván panem Bornem, ze zvědavosti, a pak jsem tam chodil dál, ale z jiného důvodu.

Poslední slova pronesl tiše a vemlouvavě, tak, jak nikdy nikdo dosud s Bětuší nepromluvil, a zmátl a rozechvěl ji tím velice.

– Z jakého důvodu? zeptala se, plaše k němu otáčejíc očka.

– Kvůli vám jsem tam chodil, panno, kvůli vám, abych se mohl těšiti pohledem na rozmilou vaši spanilost, která se vzácně a nezvykle snoubí s vnitřní vaší šlechetností! Zamiloval jsem si vás horoucně, panno Bětuše.

– Co to mluvíte, co to mluvíte? vyhrkla zděšeně, rudá až za okraj šatů. – Jsem dívka počestná a nesluší se, abych trpěla takové řeči od muže ženatého.

– Už nejsem muž ženatý, jsem vdovec, řekl Háfner a znatelně při těchto slovech zpomalil krok. – Měl jsem za to, že má nevěrná manželka je dosud naživu, ale zvěděl jsem před několika dny od direktora kočovnické společnosti, s níž se potloukala po boku svého milence, že před půl rokem zavřela oči navždy. Jsem volný, panno, pouto, kterým mi vázala obé ruce tyranie církve a státu, přestalo být, zmizelo, a já s velikou vážností vás prosím, abych se směl ucházet o vaši ruku.

To není možné, pomyslila si. Srdce se jí zastavilo, ale hned vzápětí začalo tlouci tím silněji.

– Snad není třeba, abych dodržel formalitu smutku, protože pro mne zemřela má žena dávno dříve než před polovinou roku, pokračoval. – Jak mi odpovíte, panno Bětuše?

Vzhlédla k němu s blaženou jakousi úzkostí, neboť stále ještě nebyla s to uvěřit události tak náhlé, obratu tak naprostému, i bála se, že se probudí a shledá, že se jí to jen zdálo, anebo že před nimi znenadání vyvstane jakási nepřekonatelná překážka. Co mu odpovědět? myslila si. Jak může ode mne chtít, abych z ničeho nic, přenesena do situace tak nové a nečekané, pronesla něco pro celý život rozhodného!

– Nemohu nic říci, pane Háfnere, řekla šeptem – vkročili právě obvyklou svou cestou z živého Malého rynku do Jilské uličky, úzké a tak tiché, že se obávala, aby její hlas nedolehl do některého

z otevřených oken, – nemohu nic říci, pane Háfnere, dokud nepromluvím se svými rodiči a nepožádám jich o dovolení.

To byla slova hodná dcery jurisdoktora Mojmíra Váchy, slova cudná a zdrželivá, slova dívky poslušné a výtečně vychované, slova slibná, a přece nezávazná, slova dokonalá. Nicméně Háfner byl Bětušinou odpovědí překvapen, ba zklamán; zdálo se mu, že obraz, jejž si o Bětuši sám byl vytvořil, rozvlnil se a rozkolísal, jako když kamínek dopadne na hladinu řeky a rozptýlí obrysy břehů, jež se na ní zrcadlily.

– Děkuji vám, panno, že vaše odpověď není zcela odmítavá a že mě nezbavuje naděje, řekl, – a plně respektuji váš nárok na rozmyšlenou. Jsme lidé dospělí a sluší se, abychom ve věcech vážných jednali nezbrkle a rozvážně. Dovolte mi nicméně, abych se maličko – ovšem se vší úctou – pozastavil nad jistou podivností vašeho výroku. Velmi dobře chápu, že se chcete poradit se svým rozumem. Chápal bych dokonce i to, kdybyste k poradě chtěla přizvat své rodiče. Ale řekla jste, že jich chcete požádat o dovolení. To přece nemyslíte vážně, panno Bětuše.

Teď bylo na Bětuši, aby se divila.

– Že to nemyslím vážně? řekla, očka dokořán. – Ovšemže to myslím vážně. Nesluší se snad, aby dívka byla poslušná své matky a svého otce?

Usmíval se neurčitě a vrtěl maličko hlavou.

– Kolik je vám let, panno Bětuše?

Prudce zrudla nevolí a studem. Je to přece jen člověk neomalený, pomyslila si.

– Myslíte-li, odpověděla chladně, – že se to *sluší*, aby se muž tázal ženy, kolik jí je let, prosím, odpovím vám ochotně, neboť nevím, proč bych se za to měla stydět. Jsem stará panna, pane Háfnere. Je mi už pětadvacet let, pane, pětadvacet let a dva měsíce.

– Stará nejste, panno Bětuše, ale jste, jak jsem správně tušil, plnoletá, řekl Háfner. – Jste svobodný, volný člověk, jste pracující, emancipovaná žena, která neváhala se obrátit zády k předsudkům své třídy a vzdorovat mínění šosáků.

– Cože jsem udělala? podivila se Bětuše. – Já že jsem neváhala...

– ... vzdorovat mínění šosáků, doplnil Háfner. – A to se mi, panno Bětuše, na vás nejvíc líbí.

– To se vám na mně nejvíc líbí? zeptala se zraněně.

Háfnerovo bledé čelo, stíněné střechou měkkého homolovitého klobouku, se zakabonilo.

– Nejsem básník ani ostřílený dobyvatel ženských srdcí, panno Bětuše. Nicméně řekl jsem vám, tuším, velmi zřetelně, že to byla obojí stránka vaší bytosti, tělesná i duševní, která mě k vám přivábila čarovnou mocí. Ovšem doznávám se vám, že nebyl bych k vám, jak se stalo, otočil svůj zrak, nebyl bych se k vám přichýlil vší náklonností své mysli a duše, kdybych ve vás nebyl tušil ženu schopnou pochopit a sdílet mé ideály.

– Jaké jsou ty vaše ideály, pane Háfnere? zeptala se.

Usmíval se pod svým smutným, tmavým knírem a díval se na ni pátravě, než odpověděl.

– Myslím, že povaha mých ideálů vyšla sdostatek najevo za četných našich rozmluv, pro mne osobně nezapomenutelných, jež vedli jsme spolu, panno, když jsme jako nyní kráčeli uličkami Starého Města, a zejména dnes odpoledne, v salónu vaší paní sestry. Nedobyl pochopil velmi jasně, že jsem socialista; vy jste to nepochopila, anebo to jen předstíráte?

Měla zřetelný pocit, že svět kolem ní potemněl, jako když v jasně ozářené místnosti průvan sfoukne polovinu svěc, a nohy jí náhle oslábly jako po dlouhém putování. Sociál, myslila si. Ano, Nedobyl

ho nazval sociálem, ale ona, Bětuše, to považovala za hrubou, neodůvodněnou urážku; a on, Háfner, se k tomu klidně hlásí. Pařížští sociálové, jak řekl Nedobyl, věšeli na lucerny pařížské Borny, pařížské Smolíky, pařížské Nedobyly; a on, Háfner, je jeden z nich. Překážka, jíž se Bětuše bála od první chvíle, kdy Háfner jí vyznal lásku a požádal ji o ruku, vyvstala teď před ní a její chmurnost a sráznost překonala nejhorší její obavy. Byla najednou velmi unavena, nepocítila lítost, pouze se jí zachtělo umřít nebo spát, lhostejno co z obojího, hlavně nevědět o tomto nesmyslném světě.

A Háfner pokračoval v řeči, jíž rozuměl jen on sám, že dobře chápe, zarazilo-li Bětuši *slovo* socialismus a rozumí-li mu pouze v jeho zkřiveném, pomluvami a nenávistí měšťáků znetvořeném významu. Nicméně on, Háfner, nepochybuje o tom, že se mu podaří získat Bětuši pro tuto myšlenku a učinit ji nejen svou ženou, ale i spolupracovnicí. Zajisté, ach zajisté se mu to podaří, nemůže se mu to nepodařit, vždyť Bětuše sama už vykročila touto cestou, když dobrovolně se přiřadila k oněm zástupům žen, které si námezdnou službou, prací rukou svých, vydělávají chléb.

Tímto výrokem Háfner už do té míry překročil všechny meze absurdnosti, že vyburcoval Bětuši z jejího chvilkového letargického stavu.

– Co to říkáte, pane Háfnere? zeptala se úpěnlivě, jako by prosila, aby neničil zdraví jejího rozumu. – K jakým zástupům žen že jsem se přiřadila? Vždyť pan Born, jak každý ví, je mezi našimi obchodníky první průkopník ženské emancipace, a já jsem, myslím, první žena v Praze, která šla pracovat!

– První žena v Praze? podivil se Háfner. – A co ty tisíce fabričních dělnic, ty tisíce služek, zaměstnaných v domácnostech, tisíce děveček, sklepnic, pradlen, kuchařek? To nejsou pracující ženy?

Ještě nikdy nikdo neřekl Bětuši něco tak surového. Bylo jí jako dítěti, jemuž by někdo s laskavým úsměvem podával vytouženou hračku, a který by je byl znenadání, když po hračce už už vztahovalo ruce, prudce udeřil do tváře. Všechno se na ni pitvorně zašklebilo, domy, lidé na ulici, lucerna na nároží, Háfner. Proč, myslila si, proč, čím jsem si to zasloužila, a proč právě od něho? Odvrátila se, chtějíc utéci před ním a před pláčem, který se jí sápal na hrdlo, ale zarazilo ji pomyšlení, že Háfner snad ani neví, co mluví, a že kdyby teď od něho odešla, on by se nadosmrti nedozvěděl, jak nesmírně ji urazil.

– Vy mě stavíte mezi služky, mezi kelnerky, mezi fabričky? Jak jste na něco takového mohl přijít, pane Háfnere? Vy nevíte, že jsem z dobré rodiny, že jsem dcera zemského rady? A zapomínáte, že má sestra je paní Bornová? Anebo si snad myslíte, že když si vydělávám v kanceláři, jsem něco horšího než má sestra, něco horšího než dámy z jejího salónu? Když jsem u Borna nastoupila místo účetnice, zakusila jsem leckteré úsměšky, leccos zlého jsem zaslechla od lepších dam, které k němu chodily nakupovat, ale to už dávno přestalo a dnes chodím mezi ně do společnosti jako jedna z nich, jako rovná mezi rovné. Zaměstnání účetnice u Borna mi dohodil sám pan Vojta Náprstek, a jistě by to nebyl udělal, kdyby byl věděl, že se najdou lidé, kteří mě proto budou srovnávat s děvečkami a fabričkami.

Takto hovořila a Háfner, zatímco shlížel na její půvabnou malou tvář, pobledlou bolestí, usmíval se hořce nesmírnosti svého omylu, i viděl, že Bětuše ani nemůže mluvit jinak, než jak myslí, a nemůže mu nikdy porozumět, protože byla udělána, byla zhnětena a zformována právě takto a nejinak, aby takto a nejinak myslila, aby takto a nejinak mluvila. Když došli k domu, v němž bydlila, omluvil se jí zdvořile a s obvyklým svým smutkem, který opět vystřídal, asi už natrvalo, dnešní jeho oživení, za nevhodnost

některých svých slov, o nichž netušil, že by se jí mohla dotknout. Zdrcena pomyšlením, že nic se už nedá spravit a že opožděné štěstí, které ji potkalo, je zase zmařeno; cítíc, že i kdyby mu odpustila jeho sociálství i nešetrná, ale možná dobře míněná slova o fabričkách a služkách, Háfner jí nikdy neodpustí, neboť se ho jakýmsi nepochopitelným způsobem dotkla a všechno prohrála, Bětuše k němu žalostně zvedala potočená svá očka; a on, sám před ní klopě zrak, znovu ji ujistil o naprosté své úctě a o upřímnosti svého přání, aby ji nikdy nestihlo nic zlého a aby se za budoucího svého života dočkala mnohých šťastných chvil.

– Já, pane Háfnere, promluvila zajíkavě, – tedy nepožádám svých rodičů o dovolení.

Chtěla tím říci, a překročila tímto prohlášením nejkrajnější meze dívčí své stoudnosti, že nelíbí-li se Háfnerovi – bůhvíproč – její dceřiná závislost na rodičích a shledává-li její poslušnost k matičce a otci – užíval často toho slova – šosáckou, ona, Bětuše, je ochotna zradit své dobré vychování a i bez dovolení rodičů podat mu, rudému sociálovi, muži neomaleně myslícímu a mluvícímu, ruku a vykročit s ním do nejisté budoucnosti. Heroická to slova; škoda, že Háfner jim neporozuměl, anebo jim už porozumět nechtěl.

– Správně máte, panno, nežádejte jich o dovolení, řekl. – Pochopil jsem, že by nebylo pro vás dobré, kdyby nakrásně přivolili.

A smeknuv klobouk a ukloniv se jí hluboce, odcházel.

Už nikdy se neuvidíme a je to tak lepší, myslil si, když kráčel po nábřeží pod korunami rozkvetlých akátů, jež se teď vpodvečer rozvoněly těžkou, sladkou vůní. Ano, je to tak lepší, přemýšlel, nevidoucí zrak upřený na hladinu řeky, už ztemnělou. Bude to lepší pro mou práci, být sám, nemít ženu, nemít děti, nemít nikoho, kdo by závisel na mé svobodě, na mém životu. Ano, bude to tak lepší, dojista to tak bude lepší. Sám, zase sám.

10

Hned nazítří dopoledne, ve čtvrtek, vypravila se Hana, provázena služebnou, fiakrem za bránu, na Žižkov, aby obdarovala Pecoldovu rodinu starým šatstvem a prádlem, šátky na léto a na zimu, ubrusy a servítky. Plný proutěný koš zchystala textilií a bot, jakož i – to pro obě děvčátka – odložených Míšových hraček, mezi nimi i mechanického jezevčíka z Paříže, jemuž Míša ukroutil krk. Je to podivné, věru, podivné, přemítala, když jela po nerovné Olšanské silnici mezi Komotovkou a seřadištěm Františkova nádraží, proutěný koš, pro úhlednost zakrytý plédem, na dně kočáru u svých nohou – je to podivné, že ještě včera touto dobou jsem o jakýchsi Pecoldových ani nevěděla, a teď jsou tu, žijí v mé mysli a neodbytně se dovolávají mého svědomí, abych jim podala pomocnou ruku a zmírnila jejich bídu.

Město Žižkov bujelo tak divoce, bloky domů vyrůstaly tak překotně z pustých zahrad a polí, že kočí, ač jezdil nikoli zřídkakdy do této končiny, nestačil se seznamovat s novými ulicemi a kusy a náznaky ulic, křižujícími se po návrších a dolinách mezi skalami a rybníky a lomy, i musil se často ptát kudy kam, a dlouho vozil Hanu nahoru a dolů a mnohokrát objížděl cesty, zatarasené skládkami cihel, než dojel rozmoklým úvozem, lemovaným nevysokou strání, k rozvráceným zbytkům panského sídla, bez střechy, bez oken, s vyzáblým komínem, vysoko přečnívajícím shnilé trosky zdí. V pozadí zlé této ruiny, uprostřed odkvetlého višňového sádku, stál hlídačský nebo zahradnický domek, maličký sic, ale celý, se strmou prejzovou střechou, černou, na mnoha místech neuměle spravovanou plechem. Před nízkými dveřmi domku maličká suchá stařenka, celá šedivá jako myška a jako myška černooká, všecka zahalena párou, skláněla se nad ohromnými neckami, zčernalými

věkem a službami, jež prokazovaly člověku, a pilně prala. Sedíce na bobečku nad stružečkou vody, jež vytékala z necek a vinula se po cestě, dvě nesmírně umazané holčičky pekly z bláta bábovečky.

– Jestli hledají Velkou Preclikářku, tak to je tady. Malá Preclikářka je ještě o kousíček dál, odpověděla stařenka na dotaz kočího; Haně pak, jež se jí zeptala po paní Pecoldové, řekla: – To jsem já, čím můžu sloužit, jemnostpaní?

A zkoumavě ji měříc svými černými, dosud živými očky, chvatně si utírala do suchého spodku zástěry rozpařené, rudé ruce, poznalať podle andělského úsměvu, jímž Hana, sestoupivší z kočáru a ubírajíc se k ní po zarostlé pěšince, prosvítila svou spanilou tvář, že nečekaná návštěvnice přichází vykonat něco bohulibého. Pohled na košík, jejž kočí se služebnou vylovili ze dna kočáru a pak, každý za jedno ucho, vážně jej nesli, snažíce se s ní držet krok, za opatrně našlapující dobročinnou dámou, potvrdil správnost jejího dohadu. Zase mi sem někdo tahá nějaké krámy, pomyslila si babí, nějaké rozdrbané lajblíky a sešmajdané křápy. Ale Pánbu zaplať, snad se z toho dá něco přešít pro ta děcka.

– Jsem Bornová, řekla lahodným hlasem Hana, uplatňujíc svou zásadu, kterou často dávala k lepšímu na dobročinných poradách v Americkém klubu, že „s těmi ubohými lidmi je dobře jednat dokonale zdvořile a taktně a nedávat jim najevo, že jsou lidské společnosti na obtíž“. Po tomto úvodu podávala zpravidla navštívené nuzačce, byla-li čistotná, ruku, ale tentokrát tak neučinila, protože rudost rukou bábinčiných v ní vyvolala nepříjemnou představu, jak asi jsou – ač utřené o zástěru – slizké, rozmočené mýdlovou vodou a dosud horké. – Slyšela jsem o velikém neštěstí, které stihlo vaši rodinu, milá paní Pecoldová, a proto jsem přispěchala, abych vám řekla, jak hluboce s vámi cítím, a abych vám nabídla malou výpomoc z nouze.

Na to babí, nadšením sprásknuvši ruce nad divem divů, který se zjevil živým jejím očím, když služebná otevřela víko košíku, proč že prý si jemnostpaní dělá takovou škodu a jak že se jí ona, babí, za to odvděčí.

A křikla na obě děvčátka, aby se šla, cikáňata, umejt, že budou nosit; nezve prý jemnostpaní Bornovou dovnitř, do chalupy, protože je tam drobet těsno a hlavně nepořádek, jaký už bývá, když se pere. Ona, babí, pere pro samé lepší rodiny, ne odsud ze Žižkova, tady bydlí samá holota, ale z Vinohrad a z Karlína, ba i některé dámy z Prahy dávají k ní prát, protože vědí, že ona, babí, se vyzná v praní fajnového prádla, a pere poctivě, jen čistým mýdlem, bez sody; kdyby to jemnostpaní Bornová líběla s ní zkusit, ona, babí, si od ní prádlo odnese a odvede je čisté a voňavé jako květ. Tisíckrát za všechno jemnostpaní děkuje a Pánbůh ať jí tisíckrát všechno vynahradí; takových věcí, takových věcí!

– A klaďte všechno pěkně na postel, botky pod postel, napomenula holčičky, nakládajíc jim do drobných jejich náručí svršky, jež jí podávala, vytahujíc je z koše, služebná; a děvčátka, rozpálená horlivostí, nosila a nosila do domku a vracela a vracela se s prázdnou, a umazané košilky jim vlály kolem ťapkajících nožiček. – Ta krása! zvolala babí a spráskla, jak často činila, ruce, neboť služebná právě vylovila z koše něco nevídaně skvostného, letní úbor z šatníku nebožky první Bornovy ženy, hráškově zelený, pošitý žlutými stuhami. – Škoda, že má snacha už není naživu, ty by jí slušely, ty by jí padly jako rukavička!

A osušila si oči cípem zástěry.

– Jakže, vaše snacha už není živa? zeptala se Hana.

– Není, ani tomu není rok, co jsme ji pochovali, ale to nevadí, já z těch šatů ušiju něco tady pro ty sirotečky, odpověděla babí. – To vědí, jemnostpaní, ona Fanka, jako má snacha, dělala v octárně,

a to škodí na prsa, on Matouš, jako můj nebožtík syn, taky stonal na prsa, dokud dělal v octárně. A Karel, to je můj vnuk, taky dělal v octárně, a já jsem si tedy povídala, když Fanka zavřela oči, to že přece nejde, aby ta octárna vyhubila celou mou rodinu, a poprosila jsem jednoho známého políra, jestli by chlapce nevzal do učení, a co jim mám, jemnostpaní, povídat? Kluk byl takovýhle, celý zelený a vycmrdlý, ale co dělá na čerstvém vzduchu, má zase tváře jako slabikáře a jen kvete. Tak mám z něho radost, ale já nevím, já nevím, jemnostpaní, dnes už lidi nejsou, jako bývali, já nevím, čím to, ale nejsou! I já jsem za mlada dělávala v octárně, a kouknou se na mne, jemnostpaní, ublížilo mi to? Neublížilo, a tenkrát se dělalo šestnáct hodin denně, a dnes už jen čtrnáct. Lidi jsou dnes jako hniličky, nikdo nic nevydrží, ale jen když aspoň mně Pánbůh ráčil popřát kousek toho zdraví, abych mohla uživit a vychovat ty sirotky, to nemají, jemnostpaní, představu, co toho snědí a co toho zamažou a jak na nich všechno hoří. Valentino, j-j-edeš mi z tý louže?!

Nakonec Hana ještě podarovala obé děvčátka hračkami, uloženými na dně koše, a odjela domů maličko zaražena, zamyšlena.

– Děti jsou špinavé, ale zdravé jako řípa, vyprávěla pak při obědě Bornovi, – babička jako čamrda, pere pro slušné rodiny a jistě si pěkně vydělá. A žijí uprostřed krásy, je tam třešňový sad, škoda, že jsem ho nezastihla v květu, a starý zpustlý dům, který má veliké kouzlo.

– Zkrátka Háfner pořádně přeháněl, že, poznamenal Born.

– Ovšem, přeháněl, řekla Hana. – Byla jsem připravena, že uvidím bůhvíjakou bídu, ale ve skutečnosti se těm lidem, když považíš, jaké už mají požadavky, vůbec nedaří tak zle… À propos, bylo by dobře, kdybys Nedobyla znovu pozval, aby viděl, že stojíme na jeho straně a že se na něho nehněváme, že toho Háfnera tak pokousal.

KAPITOLA TŘETÍ
Když padly hradby

Tak jako padnou zděné a kamenné hradby mezi námi,
tak také padnětež mezi námi hradby jakékoliv jiné,
ať se nazývají politické, takové nebo onaké.
Národní listy, 2. dubna 1874

1

S čím Martin Nedobyl počítal a co přivolával od počátku šedesátých let, po čem toužil ještě v dobách, kdy formanil mezi Rokycany a Prahou, a na čem založil, koupiv Komotovku a přičleniv k ní Opařilku, velikou svou životní spekulaci, mělo se uskutečnit teprve o čtrnáct let později: na počátku roku čtyřiasedmdesátého koupila obec pražská od vojenského eráru, chtějíc je dát zbourat, velikou část hradeb mezi bránou řečenou Koňskou na konci Václavského náměstí, přes brány Novou a Poříčskou až k pravému vltavskému břehu. Rozhodnutí, že to staré, věkem rozsedlé stavitelské dílo bude srovnáno se zemí, že budou rozmetány bašty, tupými hroty daleko vybíhající do kraje, že budou zrozkotány a odvaleny ty nesmírné spousty zdiva a hlíny, odedávna porostlé křovisky a stromy a odedávna zdupávané zástupy Pražanů, kteří tam chodívali v neděli na procházku – rozhodnutí, že pražské hradby budou rozvaleny, bylo neodvolatelné. Zbývalo jen rozřešit otázku, co vznikne na jejich místě, zda ozdobné parky, jak si přálo občanstvo pražské, anebo domy a ulice, jak si přála správa města Prahy, obecní starší.

Rozčilení, k němuž zavdal podnět tento konflikt mezi krasocitem a praktickými hledisky finančními, mezi sadaři a uličníky, jak se říkalo, bylo nesmírné. Že tu šlo i o otázky zdravotní, zasáhli do boje lékaři. Nejdřív Spolek německých lékařů v Praze sepsal a poslal magistrátu obrovité memorandum, v němž na padesáti stranách hustého písma shrnuty přesvědčivé, přesnými statistickými daty podepřené důkazy, že města nemající vyhovujících sadů mají daleko větší úmrtnost než města opatřená dostatečnými sady. Nechtějíce se dát zahanbit, čeští lékaři pak sestavili memorandum ještě větší, v němž na stovce stran hustého písma tvrdili totéž, co jejich němečtí kolegové, jenže vzletněji. Hradby, jichž zbourání se připravuje, stálo mimo jiné v pamětihodném tom elaborátu, tísnily, pravda, matičku naši Prahu krunýřem, jak praví básník, železným, a proto právem od nepaměti byly všem poctivým Pražanům solí v očích, ale měly aspoň tu přednost, že na vrcholu jejich věkovitém vyrůstalo *něco zeleně*, něco křovisek a trávy a něco stromů, takže Pražan, vyšel-li sobě na procházku, měl aspoň tam, na hradbách, kýženou možnost nadýchat se vůně květin a pohověti sobě ve stínu listnatých korun. Ale teď, nastojte, i tato pohova mu má býti odepřena; nikoli stromy, leč zase jen suchopárné ulice a činžovní domy mají vyrůst na místě někdejších hradebních promenád! Běda, běda našemu městu! Pohlédněme na plánek Prahy: kde, povězme si, kde naskýtá se na pravém břehu Vltavy nejbližší kouštíček zeleně? Pouze na Olšanech, ano, na Olšanech, v hřbitovní té zahradě, kdež hnije v zemi, zhruba počítáno, na šedesát tisíc mrtvých! Běda, opakujeme, běda našemu městu! Sady jsou plíce měst, a bez plic žíti nelze; z toho plyne nezvratně, že Praha zahyne, nedostane-li se jí sadů. *Caveant consules!*

Máte pravdu, plnou pravdu, odpovídali napadení konzulové; i my jsme Pražáci, a přáli bychom si právě tak jako vy, aby naše

město bylo co nejkrásnější a nejzdravější; ale kde na to vzít a nekrást? Město Vídeň dostalo od vojenského eráru hradby zdarma a mohlo si tudíž dovolit luxus nádherných okružních tříd s parky, jež založilo na jejich místě; město Praha však musilo hradby od vojenského eráru koupit a zaplatit krvavými penězi, a jsouc chudé, hledí, aby ty peníze dostalo aspoň zčásti zpátky; proto, ač neradi, jsme nuceni získanou půdu rozparcelovat a rozprodat soukromým stavitelům.

Takové byly hlavní myšlenky a argumenty obou svářících se stran.

Martin Nedobyl, ač povahou nebyl krasocitný, přidal se k sadařům. Bál se, že kdyby magistrát provedl svou, nastala by inflace stavební půdy a jeho milovaná Komotovka a Opařilka, namísto aby byly zhodnoceny, klesly by na ceně. Naproti tomu krásným a obchodně indiferentním pásem trávníků, ozdobných křovisek, záhonů a ušlechtilých stromů, který by vznikl na místě hradeb, by město jeho srdce, Žižkov, bylo povzneseno k slávě neslýchané a Komotovka a Opařilka by se staly tím, čím je Nedobyl odedávna chtěl mít, ostrovem přepychu a krásy, sídlištěm bohatých a šťastných – proč? Prostě proto, že v sousedství parků se, jak známo, odevždy stavějí domy palácové, nikoliv chudinské, nikoli baráky, jaké staví horce nenáviděný Nedobylův nepřítel architekt Herzog, prznitel Žižkova.

Že si Americký klub emancipovaných žen za devět let své existence dobyl u pražské veřejnosti vážnosti, úcty a slávy nemalé – věru nebylo závažné události vlastenecky politické či prostě lidumilné, k níž by Náprstkovy chráněnky nezaujaly stanovisko povždy ušlechtilé, pokud k ní aktivně nepřiložily pomocnou ruku, nebylo národní slavnosti, na níž by zástupkyně Amerického klubu nezaujaly jedno z nejčestnějších míst – Nedobyl, ač od neblahého

svého střetnutí s Háfnerem nedal se u ní vidět, zašel jednou ve středu ke konci dubna do Hanina salónu, aby se jí zeptal, proč se Americké dámy k otázce zužitkování hradebního prostoru dosud nevyjádřily, a požádal ji s naléhavou vážností, aby se té věci ujala a uvedla ji v klubu na přetřes. Byl by ji k tomu vyzval už dřív, kdyby byl tušil, že je údem toho výtečného, veskrze sympatického spolku; zvěděl to teprve, když hledaje, na koho se v té věci obrátit, prohlížel seznam členek, vyvěšený u Halánků.

Ve snaze potlačit trvalý a zmrzující pocit vlastní své marnosti, Hana se v těch letech horlivě chápala každé příležitosti k veřejnému působení. Proto se ihned dala získat Nedobylovou myšlenkou a slíbila mu, že svolá schůzi Amerických dam, sama na ní promluví a dá sepsat petici, kterou všechny členky zajisté s obvyklou svou obětavostí podepíší.

– Promluvím, ovšem, ovšem, ráda promluvím, ujistila Nedobyla. Pak, jata pochybností, dodala: – Jenže co jim řeknu? Vždyť já o té věci dohromady nic nevím!

– Řekněte, že sady jsou plíce velkoměsta, poradil jí Nedobyl. – A že bez plic se nedá žít. A dodejte: Caveant consules!

Hanu ještě tlačila otázka, nepřestal-li se Nedobyl zajímat o slečnu Marii Schönfeldovou, ale že sám o tom nezačal mluvit a že pouze letmo, zdálo se, zabloudil zrakem ke krásné dcerušce filosofově, potlačila svou zvědavost. Vyřídiv své, Nedobyl se ihned odporoučel, a slečna Schönfeldová se pak Hany zeptala svým odsudivým způsobem pyšného, příliš milovaného dítěte, kdože byl ten hromotluk, s nímž právě hovořila, nebyl-li to ten hrozný Nedobyl, který zavinil smrt pana Pecolda a který se zde před rokem ošklivě pohádal s panem Háfnerem?

– Ovšem, byl to on, řekla Hana. – Jak je to možné, že ho už nepoznala?

– Nepoznala, řekla Marie. – Připadá mi, že loni byl mnohem větší.

Hana se zasmála.

– To je tím, že hodně vyrostla za ten rok, drahé dítě. On nebyl loni větší, ale zato ona byla mnohem menší.

Odkvapila pak za svými povinnostmi hostitelky a zůstavila Marii, aby dumala o svém omylu, z filosofického hlediska dojista velmi zajímavém.

Hned v příštích dnech se pak Hana vší vahou své osobnosti vložila do konfliktu mezi sadaři a obecními spořivci a promluvila o té věci v Americkém klubu s úspěchem zcela přesvědčivým. Lékaři, pravila mimo jiné, pronesli už k tomu mnoho vážných připomenutí. Není-li na čase, aby se teď po nich přihlásily o slovo pražské matky, dbalé prospěchu a rozkvětu svých dítek? V této chvíli váženým členkám Amerického klubu nemá jít o problémy emancipační a osvětové, nýbrž o výsostné otázky národního zdraví, o otázky odpovědnosti za prospěch nastupujícího pokolení, o otázky, pro něž muži nemají a nikdy neměli dostatek svědomí, porozumění a citu.

Petici, kterou pak citlivým svým perem nastylizovala spisovatelka Eliška Krásnohorská, podepsalo šest set členek Amerického klubu. I jest možno, že v době, kdy se toto dělo, městská správa už sama o sobě dospěla nebo dospívala k názoru, že nebude lze nedbat tolikerých rozhořčených hlasů, především hlasů lékařských, a využít hradební prostory jen a jen na prospěch městské pokladnice. Jest možno také, že ve chvíli, kdy Americké dámy doručily pražskému magistrátu pamětní svůj spis, byla vahadla konečného rozhodnutí ve vratké rovnováze a že černo podpisů rozhořčených emancipovaných dam vskutku způsobilo, že miska sadařů nabyla převahy. Buď jak buď, neuplynulo ani devět dní,

když městská rada dala otisknout v novinách závazné prohlášení, že v prostoře mezi branami Koňskou a Novou před nádražím Františka Josefa Prvního, na místě dnešních hradeb, bude zřízen přepychový park.

Jak bude naloženo s obrovským ostatkem hradební půdy, o tom se v prohlášení městské rady nemluvilo; nicméně Pražané byli spokojeni a hrnuli se v zástupech na výstavku maket, plánků a návrhových kreseb budoucího toho parku, kterou městská rada uspořádala ve veliké síni radnice na Staroměstském náměstí. Nádhera, kterou jim výstava ta vykouzlila před vnitřním jejich zrakem, byla nesmírná. Uprostřed prostory parku, na výši hlavního vchodu do budovy Františkova nádraží, bude vztyčena umělá skála s umělým vodopádem, řítícím se do umělého jezírka. Přes cestu, na pláncích vyznačenou slovem „corso“, naproti jezírku, bude se rozkládat obrovský záhon, tak řečená květinová pohádka. Vpravo i vlevo od květinové pohádky budou stát hudební restaurace a kúrsalón. Na jihozápadním cípu parku, který bude ústit na Václavské náměstí, na místě Koňské brány, bude vybudováno obrovské muzeum s fontánou, na druhém konci parku, na místě Nové brány, bude stát mezinárodní hotel s velikým sálem, v němž v případě potřeby bude možno pořádat koncerty a divadelní představení. V parku samém, ve stínu kaštanů a líp, uprostřed smavých pažitů, četné kiosky s limonádou a sodovkou, maskované jako květinová loubí, budou skýtat osvěžení žíznícím. Na kraji pěšin a cest, úhledně posypaných pískem, zeleně natřené lavičky budou zvát k odpočinku. A i na to ptactvo nebeské bude pamatováno vkusnými krmítky.

To je má zásluha, myslila si Hana, opět jednou šťastna, když prohlížela úchvatné ty projekty. I kdybych až do konce života už prstem nehnula, přece si mohu říci, až jednou budu navždy odcházet: Nebyla jsem tu zcela zbůhdarmo.

V příštích měsících pak pražské noviny dennodenně ubezpečovaly netrpělivé obecenstvo, že už to bude co nevidět a s bouráním hradeb se doopravdy započne v době nejbližší, v čase nejdohlednějším. Vypsána oferta na rozkopání dílu hradeb mezi Státním nádražím a Vltavou; vyhrál ji zednický mistr Saller jménem, který se uvolil vykonat tu práci za akurátně vyčíslenou částku dvaceti tisíc čtyřiceti tří zlatých a osmdesáti krejcarů, ani o chlup víc, ani o chlup míň. A pak se zase týdny a týdny nedělalo pranic; bude to někdy, dočkáme se toho ještě za svých krátkých životů? křičeli Pražané.

Štěstí pro něho, že nepřišlo v obecnou známost, že člověk, který zahájení odklizovacích prací zdržuje, je kupodivu tentýž Martin Nedobyl, který se na pád hradeb nejnedočkavěji těšil. Když totiž městská rada, jak pověděno, rozřešila otázku, jak naložit s hradební prostorou, přišla na pořad otázka další, jak naložit se získaným rumem a hlínou, zda je dopravovat po železnici ze Státního nádraží na venkov, anebo zda je odvážet vozy, přesněji řečeno vozy Martina Nedobyla, neboť on to byl, kdo tuto myšlenku prosazoval, do Nuselského údolí. Sám osobně členem rady města Prahy nebyl, ale měl tam své nastrčené a podplacené lidi, kteří houževnatě bojovali o jeho zájmy. Půtka, jak už bývá, končila kompromisem: část rumu a hlíny bude odvezena po železnici, část do Nuselského údolí.

Dne dvacátého pak července o čtvrté hodině ranní četa statných mužů s kárami, naloženými krumpáči a lopatami, zednický mistr pan Saller v čele, vystoupila na most, překlenující seřadiště Státního nádraží, a odtud na nejsevernější cíp hradeb Nového Města pražského. Jitro bylo spanilé, v korunách stromů, rostoucích na valech, zpívali ptáci, v smaragdových trávnících se leskla rosa, ojedinělé stužky dýmů, stoupající z komínů spícího města, čárovaly nebe, zkadeřené růžovými beránky. Muži byli nemluv-

ní, zaražení, protože cítili možná všichni do jednoho, že nastává historický okamžik a že jest na nich, aby tomu historickému okamžiku dali průchod; že odklizením šancí bude odklizeno i dějiště jejich vlastního mládí; že bourajíce hradby, zbourají velikou část tisícileté minulosti města Prahy.

– Nu, tak se tedy do toho pustíme, řekl zednický mistr pan Saller.

A rozmáchnuv se krumpáčem, zabořil jeho špici do měkké rozmoklé prsti.

2

Jak patrno z toho všeho, Martin Nedobyl tedy vyhrál svou životní hru, stromy, jež před lety zasadil, konečně přinesly ovoce, i nezbývalo mu, než aby vztahoval ruku, trhal šťavnaté plody a nosil k ústům. Pravda ovšem, že plody ty nebyly zcela a nadobro bez kazu: především libosad, projektovaný městskou radou, neměl podle plánů sahat, jak by si Nedobyl přál, až docela k železničnímu mostu, za nímž začínala Olšanská silnice, přirozená to budoucí tepna jeho drahého Žižkova a jižní hranice jeho milované Komotovky, a že mezi mostem a libosadem, jak víme, měl být vybudován mezinárodní hotel; rovněž ve věci odvozu hradební hlíny a rumu, jak pověděno, neurval Nedobyl sousto celé, nýbrž toliko polovinu toho sousta. Ale jestliže na bídném tomto světě skutečnost povždy žalostně pokulhává za ideami, stává se naproti tomu nezřídka, že člověka z ničeho nic potká štěstí, o němž se mu ani nesnilo. Právě ve chvíli, kdy Martin Nedobyl zachmuřeně studoval v Staroměstské radnici tytéž makety a plánky, jež v Haně vzbudily přechodnou iluzi osobní záslužnosti a životní plnosti, městská rada vinohradská – obec našeho zájmu, Žižkov, budiž

připomenuto, spadala v těch letech ještě pod správu města Královských Vinohrad – jednomyslně odhlasovala po šestihodinovém permanentním zasedání důležitou rezoluci, jejímž vnitřním a přitom hlavním záměrem a smyslem bylo vytřít zrak těm úzkoprsým, lakotným a bačkorářským tatíkům, obecním starším města Prahy, kteří z obrovité hradební prostory dovedli obětovat estetickým a zdravotním zájmům veřejnosti jen maličký, nanicovatý kousek místa, na němž hodlají založit zahrádku, již se směšnou vypínavostí nazývají parkem nebo dokonce, div se, světě, libosadem! To my, obecní starší vinohradští, jsme jinačí pašáci. Královské Vinohrady jsou město teprve vznikající, hotové nic proti matičce Praze, spíš předměstí než město samotné, kterýžto předměstský charakter naší obce bude tím patrnější, až budou povaleny hradby, které nás od Prahy dělí. Ale ač malí, chudí, nepatrní, bez tradice, bez historie, dovedeme onačeji než vy pamatovat na zdraví svých dětí a na vzhled svého města, jež budujeme krvavými svými mozoly. Založíte-li vy *pod* nádražím Františka Josefa Prvního svůj ukoptěný parčík, my založíme *nad* týmž nádražím, na svém území, na rozhraní vlastních Královských Vinohrad a Žižkova, za budovami plynárny, nádherný vzdorosad třikrát větší umrněné vaší zahrádečky, park, za nějž by se největší evropská města nemusila styděti. My ovšem netrpíme velikášstvím jako vy, a proto svůj velepark nenazveme veleparkem, nenazveme jej dokonce ani parkem, nýbrž zcela prostě, lidově a po česku zahradou, ovšem ne obyčejnou zahradou, nýbrž zahradou Rajskou.

Tolik o rezoluci rady starších města Vinohrad. Vyprávím tu o té věci proto tak obšírně, že vršina, na níž měla být založena Rajská zahrada, je vzdálena od Nedobylovy Komotovky, co by kdo kamenem dohodil, a že tedy oč Nedobyla ošidila městská rada pražská, to mu nahradila trojnásob městská rada vinohradská. I není divu,

že když se o tom dověděl, byl Nedobyl od přílišné radosti stižen návalem krve do hlavy; a když se uklidnil studenou vodou, kterou si dal napumpovat na krk, poručil zapřáhnout své krásné kočárové grošáky, a převléknuv se do nejlepších svých šatů, jel navštívit slovutného architekta Bühla, který mimo jiné byl i autorem návrhů na sad pod Františkovým nádražím.

– Tuhle sad, tamhle sad, tuhle park, tamhle park, řekl mu, dosud rozčilen. – Kdekdo zakládá parky, a moje Komotovka s Opařilkou, které leží *mezi* oběma těmi parky, mají zůstat ležet ladem, zarostlé černým bezem? Tůdle nudle, pane architekte. Rozhodl jsem se už před lety, že až město začne bourat hradby, já začnu *stavět nový Žižkov*, a k čemu já se rozhodnu, to také provedu. Znáte mou Komotovku, znáte mou Opařilku?

Ano, pan architekt Bühl znal Nedobylovu Komotovku, znal také Opařilku. – Rošťárna, odpověděl krátce, čímž chtěl říci, že to je území zarostlé roštím.

– Ano, dnes je to rošťárna, odpověděl Nedobyl. – Ale vy mi z toho uděláte jediný nádherný sad, na který budou koukat tatíci pražští i vinohradští s otevřenou hubou, pergoly, altány, květinové pohádky aspoň tři, zkrátka sad, který bude tvořit důstojné okolí mého domu.

– Jakého domu? Podivil se pan architekt Bühl. – Pokud se pamatuji, na Komotovce jsou nějaká hospodářská stavení, stáje či co, ale o žádném domu nevím.

– Budete o tom vědět, protože ten dům mi postavíte vy sám, odpověděl Nedobyl. – Právě na kraji Komotovky, palácový třípatrový činžák s kalichy na střeše. Ty stáje, ta skladiště a ubikace, které dnes na Komotovce stojí, dáme zbourat, a postavíme nové o kus dál, na Preclikářce, která mi také patří, Herzogovi na vztek – znáte stavitele Herzoga?

Ano, pan architekt znal až tuze dobře stavitele toho jména, a Nedobylův úmysl postavit do samého středu Herzogova vznikajícího urbanistického díla, mezi oba konce rozestavěné Libušiny ulice, skupinu koňských stájí, skladišť a ubikací, zřejmě ho příjemně pobavil a potěšil.

– A pak, pokračoval Nedobyl, – až můj dům bude stát a až Komotovka s Opařilkou bude zbavena roští, až bude zcivilizována, začnu ji pomalu parcelovat a rozprodávat, ale o nic dřív, než dokud se její cena nezdvihne na sto zlatých za sáh.

– A safra, poznamenal pan architekt. – To je hodně peněz.

– O nic dřív, o nic dřív! zvolal Nedobyl, a Bühl shledal s podivem, že v očích toho drsného, větrem ošlehaného muže kamenných dlaní zaplál podivný jakýsi svit, jakým někdy hořívají zraky náboženských a politických fanatiků. – Myslíte si snad, že sto zlatých za čtvereční sáh na Komotovce je cena přemrštěná? Vůbec není přemrštěná, vážený pane. Kolik stojí sáh stavební plochy ve středu města, na Václavském náměstí? Bratru sto sedmdesát zlatých. A jak daleko je z Komotovky na Václavské náměstí? Dvacet minut pomalé chůze, vážený pane, dvacet minut. Jen se spolehněte, já vím, co dělám. Že můj dům bude nádherný, že nepřipustím, abyste mi jej postavil jinak než skvěle, to je jisté. Ale kdo mi ručí za to, že budou krásné i ty domy, které jednou vzniknou na dnešních mých pozemcích? Nikdo. Proto je nesmím prodat levně a musím je držet a držet. To si přece každý rozmyslí, aby na parcele v ceně sto zlatých za sáh stavěl z písku a vody, jako staví Herzog. Já po sobě, pane, zůstavím takový kus Žižkova, že ještě děti mých vnuků se jím budou chlubit.

Úmysl, jejž tu Nedobyl přednesl, byl nesporně velmi chvalitebný; ovšem aby se děti jeho vnuků mohly jednou chlubit památkou, již on, Nedobyl, po sobě jednou zůstaví, musil by ty vnuky mít,

a aby měl vnuky, musil by mít děti. Ale i o této věci už pojal v onom pohnutém čase překotných změn a smělých projektů své pevné, své konečné rozhodnutí.

3

Výsměšný, hrubý krach jeho výpravy za nevěstou, totiž neúspěch loňské návštěvy u Bornů, kde před očima své vyvolené byl z ničeho nic obviněn z nevděku, nelidskosti a bezmála nařčen z vraždy, přestal v té době už Nedobyla zlobit, pomyšlení, že byl uražen a zneuctěn, pozbylo svého ostří. Také stín nebožky Valentiny, který ho někdy trápíval, znatelně v průběhu minulého roku zprůhledněl, a naproti tomu poslední jeho hospodářské úspěchy, spojené s pádem městských hradeb, přivolaly mu s náležitou naléhavostí na mysl dávnou týravou otázku, pro koho že to vlastně dělá a kdože to jednou po něm podědí. Též poznání, jež si loni odnesl od Bornů a kterým ulehčoval tíži své prohry, že Marie Schönfeldová je dosud nic víc než dítě, „vůbec ne ženská“, jak si po svém formuloval tento fakt, padlo, když byl za nedávné své obchodně lidumilné rozmluvy s Hanou spatřil v jejím salónu filosofovu dcerušku povyrostlou a rozkvetlou tím překvapivěji, že rok, který uplynul od posledního jejího spatření, uplynul jako vítr, nepozorovaně, jako nic. Hergot, ta je, říkal si, a pokud v příštích týdnech nemyslil na hradby, na odvoz rumu a hlíny a na přestavbu Komotovky a Opařilky, vzpomínal na líbeznou harfenistku a filosofku, na růžová její ústa a ovál čisté tváře, rámované pískově zbarvenými vlásky.

Jednou pak ve středu na počátku září téhož roku, kdy zednický mistr Saller byl na hradbách provedl svůj historický první kop, dal se Martin Nedobyl odvézt do Ostruhové ulice, k příbytku mi-

mořádného profesora, jímž před několika měsíci byl jmenován, Hugona Schönfelda.

Vypravil se k němu právě ve středu, protože věděl, že Marie toho dne bývá u Bornů; nečinil si totiž valných iluzí o sympatii, již filosofova dceruška k němu, Nedobylovi, chová, a proto nechtěl, aby zvěděla o jeho návštěvě jinak než ze šetrných úst svého otce. A jelikož myšlenka „tahle nebo žádná jiná" vězela mu netoliko v mozku, ale prostupovala celou jeho bytost, jako jemné elektrické fluidum protékající uzlinami jeho nervů, byl Nedobyl rozechvěn a silně trpěl něčím, čemu se v mluvě studentské a divadelní říká tréma, když kráčel po terasovité pavlači, na niž ústila okna starosvětského učencova příbytku, zalité sluncem pozdního odpoledne a oživené čimčarováním vrabců. V posledních letech začasté už pomýšlel na to, že by bylo dobře zaplnit mezeru, již v jeho životě zůstavila Valentina, ale mimoděk dopouštěl se přitom omylu, obracel-li svůj hledající zrak k ženám, jež mu Valentinu připomínaly, jsouce jí více nebo méně podobné ať temperamentem, ať postavou či tváří, ať věkem, ať řečí, ať hlasem; odtud pak stálé marné srovnávání, marné přivolávání něčeho, co lépe by bylo odsunout do temnot paměti, oživování něčeho, co dávno už mělo přebolet. Ale dceruška filosofova, aj, toť jiná; s Valentinou neměla společného pranic, leda to, že i ona byla rodu ženského; získat ji, znamenalo znovuzahájit svůj život milence a manžela z konce zbrusu nového, ničím nedotčeného, neopotřebovaného; získat ji, znamenalo omládnout jejím mládím a přeorat zatvrdlý úhor svého citu stejně důkladně, jako kopáči architekta Bühla právě tou dobou začínali svými krumpáči přeorávat jílnaté a skalnaté dějiště jeho prvního milostného zážitku, Komotovku.

Visí u Schönfelda na klice ještě ten dřevěný svatý? pomyslil si, když stanuv na rohoži, ozdobené nápisem SALVE, zatáhl za zvonec.

– Kdo tam? ozval se zeza dveří, jako před rokem, tichý, maličko mečivý učencův hlas. Bezpečen dívčinou nepřítomností, Nedobyl vyslovil své jméno hlasitě a zřetelně. Naprosté ticho, jež pak následovalo, bylo velmi podivné, těžko vysvětlitelné; hergot, myslil si Nedobyl, buď otevři, nebo řekni, abych táhnul, ale nenechávej mě tu stát jako žebráka. Ale když se pak dveře pootevřely, učencova tenká tvář, jež vyhlédla z šera, jevila stopy takového rozčilení a jeho unavené oči knižního muže byly tak rozhárané, tak úzkostlivé, jejich pohled svědčil o takovém napětí, že Nedobyl, ač si nedovedl představit proč, pochopil, že uslyšev jeho jméno, Schönfeld možná zápasil s mdlobami, možná se posiloval modlitbou, a dojista prožíval chvíle velmi pohnuté. Blázen, pomyslil si. Blázen, učiněný blázen.

Ale pomyšlení, jak mu filosof loni urval o pět tisíc zlatých víc, než kolik mínil obětovat za jeho Preclikářku, hned vzápětí ulomilo hrot tohoto odsudku.

– Prosím, vstupte, pane Nedobyle, promluvil svou akurátně vyslovovanou češtinou, podávaje návštěvníkovi chladnou ruku. – Právě jsem na vás myslil, a okolnost, že jste se objevil v téže chvíli, kdy jsem se myšlenkou na vás obíral, velmi mne překvapila, ano vzrušila. Prosím, račte mne následovati.

A zavedl pak hosta do své pracovny, přeplněné knihami, a Nedobyl stěží potlačil zaklení, když zapomenuv na otázku, která ho před několika chvílemi byla napadla, naslepo sáhl za sebe po klice a stejně jako loni nahmátl hlavu dřevěného oběšence.

– Pražské hradby, pravda, se bourají, pravil Schönfeld, když byl pro Nedobyla uprázdnil jednu z židlí, zavalených knihami. – Zpráva o tom, že pražské hradby vezmou za jejich – říká se tak? Za jejich? Nebo za své? – stihla mne v tom monstrózním okamžiku, kdy jak můj kolega, profesor Riemer, tak dobrý můj přítel, český

vlastenec pan Born, oba svorně a nezvratně mi potvrdili mou obavu, že mé akcie, jichž chovám truhlík plný zde tu, nikdy nebudou revalorizovány, neb Generální banka, na jejíž jméno zní – nebo znějí? – zní, byla s konečnou platností likvidována, vymazána, přestala existovat, a že já a dcera má Marie jsme na mizině tím úplněji, že já nejen své jmění do nedobrých papírů jsem investoval, ale i svou Prodavačku preclíků jsem vám, pane Nedobyle, prodal za mrzký, žebrácký peníz.

– Za žebrácký peníz! zvolal Nedobyl s úžasem. – Pětatřiceti tisícům říkáte mrzký peníz?

Pan profesor Schönfeld trochu zčervenal v pobledlé své tváři a chvíli se zřejmou úzkostí hleděl na Nedobyla, než navázal chvějícím se hlasem:

– Tak tak. U předpokladu, že hradby města Prahy zůstanou státi, částka třiceti pěti tisíců byla velmi slušná. Ale u předpokladu, že budou zbourány, částka ta jest mrzká. Já předpokládal, jistě se na to pamatujete, pane Nedobyle, že budou zbourány, též pan Born to předpokládal. Ale vy jste tvrdil, že zbourány nebudou, a já, běda, jsem vám uvěřil a prodal jsem vám svou Velkou a Malou Prodavačku preclíků za pouhých třicet pět tisíc. Když nyní jsem se dozvěděl, že měl jsem pravdu a že hradby vskutku budou zbourány, vzpomněl jsem si na vás, pane Nedobyle, netajím se tím, s hněvem a trpkostí. Ošidil mne, myslil jsem si na vaši adresu. A ošidiv mne, nikdy se už u mne neukáže. Takto jsem soudil, vyvozuje důsledky ze své důkladné znalosti lidských povah, praktické to psychologie. A tu, hle, zvonec, a hle, pan Nedobyl. Toť velmi, jsem nucen říci, od vás slušné, pane Nedobyle. Velmi slušné. Nuže, kolik mně míníte doplatiti za mou *Kleine und Grosse Brezelverkäuferin*?

A znovu se na Nedobyla upřeně, s velikým nepokojem v srdci zadíval; třebaže byl, jak patrno z předchozích jeho slov, veliký

optimista, nebyl si přece nadobro jist, že se co do účelu Nedobylovy návštěvy nemýlí. A Nedobyl, překonán, tupě hleděl, neschopen čelit dětinně důvěřivému učencovu zraku, do kouta, a myslil si: Ne, to není možné. Ne, tohle se mi jen zdá. Ne, tohle svět neviděl a pes to nežral. Já z toho dostanu mladé.

– Dovolte mi otázku, řekl Nedobyl. – Vy jste byl jmenován mimořádným profesorem, že ano, máte to na dveřích na cedulce. Povězte mi, prosím: dávají vám za to něco? Dostáváte za svou mimořádnou profesuru nějaký plat?

– Nikoliv, odpověděl filosof překvapen. – Mimořádná profesura, která mi byla udělena, jest bezplatná. Ale co to má společného s mým doplatkem za Malou a Velkou Prodavačku preclíků?

– Moment, řekl Nedobyl. – Trochu zdravého rozumu, pane profesore. Dejme tomu, že bych se pominul a že bych vám za Preclikářku opravdu něco přidal, třebaže žádný paragraf, žádný soud na světě mě k tomu nemůže přinutit. Nuže: co by vám to, vážený pane, bylo platné? Na jak dlouho by vám to dopomohlo k živobytí?

– Na velmi dlouho, odvětil filosof, osušuje si čelo kapesním šátkem. – Na velmi dlouho, jsem velmi skromný, pane Nedobyle, a má dcera jest rovněž velmi skromnou. Ale prosím, pane Nedobyle, nemučte mě, nevykládejte mi nic, já sám velmi dobře vím, že má situace jest zoufalou. Nestarejte se, pěkně prosím, o to, co mně to bude platné, doplaťte mně za mou *Brezelverkäuferin* deset tisíců. Dovolávám se prozatím jen vašeho mravního svědomí, pane Nedobyle.

Nedobyl se usmál. – Prozatím? zeptal se.

– Ano, prozatím, neb nedovolám-li se, budu nucen předati tu věc soudu. Vy jste mě ošidil, pane Nedobyle, neb zajisté dobře jste věděl, že hradby se budou bourati a že pozemky za hradbami

nesmírně budou stoupati. – Učenec, stále rozčilenější, počal se chvěti na celém svém útlém těle. – Jsem v strašlivé situaci, a proto jsem schopen všeho, pane Nedobyle. Já musím dokončiti své dílo, neboť filosofický systém, toť klenba, v níž žádný kámen nesmí chyběti, a rovněž musím dovršiti výchovu své dcery, jež nesmí zvěděti, jaký tanec nad propastí jest můj život v posledním roce, po nešťastných oněch událostech na vídeňské burze.

Na to Nedobyl, uznamenav, že nastala pravá chvíle, aby promluvil k věci, odpověděl soucitně, že to všechno velmi dobře chápe, i jest ochoten poskytnout panu profesorovi pomoc, ale ne tak, jak si to pak profesor představuje. Doplatek, jehož se Schönfeld beze všeho právního důvodu dožaduje, by mu byl, jak už řečeno, málo platný, protože pan profesor by jej zakrátko utratil a byl by zase tam, kde je. Proto mu on, Nedobyl, nabízí doživotní apanáž čtyřicet zlatých měsíčně, což je daleko víc, než kolik platíval svému vlastnímu otci a mamince, kteří od něho, Nedobyla, dostávali všeho všudy tři sta padesát zlatých ročně, tedy okrouhle asi třicet zlatých měsíčně. Ovšem Nedobylovi rodiče si drželi slepice, kachny, prase a krávu, což pan Schönfeld si držet nemůže. Proto bude dostávat o celých deset zlatek měsíčně víc.

Tvář pana profesora Schönfelda, zatímco Nedobyl takto hovořil, byla poznamenána výrazem naprostého nepochopení.

– Ale to přece nemyslíte vážně! zvolal, když Nedobyl domluvil. – Co mi to nabízíte, a proč? Já nechci žádnou apanáž, já chci svých deset tisíců! Za čtyřicet zlatých měsíčně bych přece se svou dcerou Marií nemohl žíti!

– O svou dceru Marii se, prosím, neračte starat, řekl Nedobyl. – Já bych vám těch čtyřicet zlatek apanáže vyplácel pouze tehdy, kdybyste mi dovolil, abych si vaši dceru odvedl k sobě, domů.

Povstal a maličko se uklonil.

– Mám tímto čest, požádat vás o její spanilou ručku.

Pan profesor Schönfeld se s hrůzou zadíval na zavalitého, hrubého muže, který tu před ním stál, a jen stěží potlačil výkřik odporu a nevole, když si představil, že paže, jejichž mocné bicepsy k prasknutí nadouvaly rukávy černého kabátu, do něhož byl Nedobyl nadit, by směly objímat křehké, líbezné tělo jeho dcery. Ale zvyklý krkolomným skokům myšlenky, připomněl si, jak trapné pohnutí zakusil před deseti dny, dne jedenadvacátého srpna, když všechny noviny přinesly zprávu o *šestnáctých* narozeninách Jeho císařské Výsosti nejosvícenějšího arcivévody korunního prince Rudolfa, což znamenalo, že i jeho Marie, nejsladší, nejmilejší, rovněž dosáhla věku šestnácti jar. Tvář budoucího Mariina nápadníka, až dosud – stejně jak tomu bylo u Laury, než se zamilovala do Helebranta – prázdná, s křivkou místo nosu, s puntíkem místo úst, zaplnila se před uděšeným profesorovým zrakem plebejskými rysy Martina Nedobyla, ovál obličeje, do té chvíle bílý, ztemněl opálenou Nedobylovou pokožkou; a pan profesor Schönfeld, mimoděk přiloživ dlaň levé své ruky k srdci, jež mu pukalo, zaplakal.

4

Po sedmé hodině, dovezena ekvipáží pana tajného rady Straky, vrátila se Marie domů a přihrnula se k otci jako vždy, když přicházela od Bornů nebo odjinud ze společnosti, vesele, s hlukem, rozpustile, jako by se chtěla odškodnit za to, že tolik hodin se musila chovat způsobně, že tolik hodin musila sedět pospolu se starými lidmi. Vtrhla do učencovy pracovny, a aniž za sebou zavřela dveře, jež byla rozrazila, objala ho kolem krku a vzdušnými

polibky jemně se růžovými ústy dotýkala hedvábné šošolky bílých vlasů, přerůstající myslitelské jeho čelo, a ať uhýbal, ježto ho to lechtalo, jak uhýbal, ať kroutil hlavou jak kroutil, celovala ho takto dál a dál, neúprosně, stále na totéž místo, až ji se smíchem začal prosit o milost.

Vyprávěla mu pak, dovádějíc mu na kolenou a tisknouc skráň k jeho starostmi přetížené hlavě, o tom, že paní Hana získala pro svůj salón nového hosta, jehož si všichni nesmírně váží a tuze mu poklonkují, českého to básníka Zeyer jménem, a že tento básník, pán velmi uhlazený, s mystickým – takto se Marie vyjádřila – přísvitem v očích, měl dnes u Bornů první své slavnostní entrée, a že předčítal společnosti dlouhou jakousi epickou báseň vlastní své výroby, velmi sic procítěně, melodicky, pěstěným přednesem, ale v češtině tak starobylé a kroucené, že ona, Marie, pranic mu nerozuměla, byla tam prý samá „lunošírá chumlava" a „hořem mru a kromlu" nebo tak nějak podobně, samá slova a obraty, jichž ona, Marie, z úst paní Nápravníkové nikdy neslyšela. – Paní Nápravníková, budiž tu řečeno na vysvětlenou, byla učitelka z Vyšší dívčí školy, u níž se celá Schönfeldova rodina učila češtině. – A paní Hana, pokračovala Marie, prý měla překrásné šaty z bledě modrého taftu, poslané přímo z Paříže; ach, ta se umí oblékat! Také manželé Smolíkovi, jimž uplynula doba smutku, zase už chodí do společnosti; paní Paulína za ten rok velmi ztloustla v pase a pod bradou a velmi jí to nesluší. Zato pan Náprstek, jemuž loni zemřela maminka, se mezi lidmi neukáže a neukáže, a ona, Marie, toho tuze lituje, ježto měla toho hodného, vzdělaného a navíc všeho ušlechtilého pána jak náleží ráda. Sestřička Laura se svým Jaroslavem dnes u Bornů nebyli – jí, Marii, se zdá, že to mezi nimi začíná neklapat; pozorovala už před týdnem, že Laura je na svého manžela až běda zlá a utrhačná, loupe po něm očima, a on se tváří

jako pejsek, který ukradl klobásu; zdá se, že před ní má špatné svědomí, máslo na hlavě.

Takto žvatlala, takto vyprávěla otci o všem, co toho odpoledne viděla a zažila, s kým mluvila a co jí kdo řekl, a on jí naslouchal sklíčen, zdrcen, smrt v srdci. Dnes naposled, myslil si, dnes naposled takto hovoří, takto vypráví na mém klíně, takto švitoří, neboť až zví, co se dnes odpoledne přihodilo a za koho se má vdát, umlkne dětský štěbot a smích na smavých jejích ústech; a až bude dokonáno, až stane se to nevýslovné a až cizí onen muž povede ji k oltáři, pak opravdu a neodvolatelně nastane to krákorané *never more*, to temné *nikdy víc*, a mně nezbude nic než vzpomínka, tím trýznivější, čím sladší. Ach, Lauro, ani tvého skutečného odchodu z mého domu, odpusť mi, jsem neželel tolik, jako želím budoucího, teprve nastávajícího odchodu Mariina. Proč plodíme, proč milujeme děti, je-li souzeno, abychom je viděli odcházet, proč krášlíme skráně svých dcer hvězdami svého citu, je-li určeno, aby cizí ruka naši setbu zpustošila? Jaká to krutost, jaký to nesmyslný, nelítostný řád! Děsivá je myšlenka, že Nedobyl odvede Marii do svého domu, a ještě děsivější je myšlenka, že Marii do svého domu neodvede, ježto ona se vzepře jeho nabídce; a *tertium non datur*, třetí možnost žádná není. Jak zoufalá bezvýchodnost, jak nelítostná to Charybdis a Scylla!

Když učenec dospěl k tomuto bodu svých úvah, udělalo se mu mdlo od žaludku, a cítě, že každou minutu slábne a stárne, musil se notně přemáhat, aby při večeři, kterou jemu a Marii přistrojila jejich věrná hospodyně, pozřel několik posilujících soust. Jedli v pokoji tak řečeném hlavním, jejž někdy též zvali hudebním, ježto v něm stála Mariina harfa a malé harmonium, u nevelikého čtvercovitého stolu, v čas jídla vždy pokrytého ubrusem a ozdobeného květinami. Květinami byl též pokryt čalounový papír, pokrý-

vající stěny pod nízkým klenutým stropem, květinami byly pošity potahy vídeňského filigránského nábytku, drobet odřeného, též koberec byl popestřen květinovým vzorem; i cizí návštěvník by poznal ihned, že ráz tohoto příbytku byl povždy určován bytostmi něžných duší.

Bývali jsme čtyři, přemítal filosof, soukaje zadrhlým hrdlem sousto sekané pečeně – pak, po ženině skonu, jsme tu byli tři, a teď, po Lauřině svatbě, jsme dva.

A zanedlouho tu budu sám.

Ač velmi zaujata sama sebou, Marie si nakonec přece povšimla otcovy zamlklosti, i otázala se ho, necítí-li se nemocen nebo nepřihodilo-li se mu něco nemilého. A on, bolestně se usmívaje bledými ústy, chvíli jemně vrtěl hlavou, až najednou, sám sebe překvapiv, vyhrkl:

– Byl tu pan Nedobyl, a požádal o tvou ruku.

Užaslá Marie se na otce podívala kulatýma očima, a pak vyprskla.

– Nedobyl? zeptala se, nevěříc. – Ten speditér? Ten… ten ramenatý?

– Ano, ten speditér, ten ramenatý, přisvědčil filosof, oči zavřené, vážně kývaje. A výraz jeho tváře byl tak utrápený, jeho rysy tak ztrhané, že Marie pochopila, že věc je vážná, i přešel ji všechen žert a smích.

– Co ho to napadlo? zeptala se. – Proč žádal právě o mou ruku? A co vy jste mu odpověděl, tatínku? Ukázal jste mu dveře?

Jata úzkostí, přivinula se k otcově hrudi.

– Ovšem, ukázal jste mu dveře, přece nechcete, abych se provdala za takového lancknechta! Povězte mi, co jste mu řekl a jak jste ho vyhnal! Vy přece víte, že takového hrubiána nemohu chtít za manžela!

– Já jsem universitní profesor, dcero má, odpověděl Schönfeld, s hrdinným přemáháním se snaže mluvit s ní úsměvně a poučlivě, jako by jí rozmlouval dětinný jakýsi vrtoch, – tvůj děd, otec můj, byl lékař, tvůj praděd byl kapelník, varhaník a učitel hudby, a teprve tvůj prapraděd vzešel přímo ze selské hroudy; nicméně i on zatížil svého ducha studiemi a stal se vesnickým kantorem. Je tedy výsostně třeba, aby se naše krev, unavená posedavě studiózním životem pěti generací, osvěžila přílivem krve nové, dravé a prudce pulsující, krve takové, jakou má pan Nedobyl, původem forman, který vlastníma železnýma rukama... vlastníma železnýma rukama...

V té chvíli Schönfeld, zmučen užaslým pohledem, jejž Marie na něj upírala, zatímco on takto hovořil, zalapal po vzduchu a hlas se mu zlomil.

– Odpusť mi, dítě, odpusť mi! zaúpěl, sepjav ruce. – Už přes rok před tebou tajím, že jsme oba dva zničeni, ty a já, vinou mé nerozvážnosti, a že akcie, do nichž jsem vložil rodinné jmění, byly vídeňským černým pátkem přeměněny v hromadu bezcenného smetí. Slituj se nade mnou, Marie, a nedívej se na mne tak tvrdě!

– Vídeňský černý pátek, řekla Marie, oči přimhouřené, a její hlásek, jímž dovedla tak líbezně švitořit, se chvěl zlostí, – vídeňský černý patek byl loni v květnu. A v červnu, tedy o měsíc později, jste Helebrantovi vyplatil na prkno třicet tisíc zlatých Lauřina věna. A mně jste při této příležitosti znovu opakoval to, co jsem od vás slyšela už mnohokrát, že až se budu vdávat, dostanu také tolik. Odkud jste vzal těch Lauřiných třicet tisíc, když naše akcie, jak pravíte, se měsíc předtím proměnily v bezcenné smetí? A odkud jste mínil získat mých třicet tisíc, jež jste mi sliboval? Anebo jste mi řekl vědomou nepravdu? Vy, tatínku? To není možné.

A nic nedbajíc, že otec tím nevýslovně trpí, dívala se na něho utkvěle, přísně a vyzývavě, hlavu, sedící na tenkém krčku, držíc zpříma, v malém záklonu, jako by byla dalekozraká.

Dlouze vzdychal, oči zavřené, čelo opíraje o chladnou svou ruku anemika, a pátral ve svém nitru po vhodné odpovědi, jíž by Marii dokázal mravní svou nevinu.

– Neřekl jsem ti nepravdu, a tím méně vědomou, řekl, když nalezl to pravé. – Mé tvrzení se ovšem neukázalo pravdivým, ale nelze je nazvat lží, neboť jeho vztah k pravdě není konkrétní, jako je tomu například ve vztahu pojmu ryby k pojmu savce, pravdy ke lži, nýbrž kontradiktorický, jako je tomu například ve vztahu pojmů živého a neživého. Pojmy konkrétní, jak dobře ti známo, lze graficky znázornit dvěma uzavřenými kruhy, kdežto k znázornění pojmů kontradiktorických stačí kruh jediný, kruh, v jehož obvodu, mluvíme-li o našem případu, leží pravda, kdežto nepravda leží mimo tento okruh, zaujímajíc nesmírný, až do nekonečna jdoucí prostor, v němž se křižují a prolínají oblasti nepravd mravně omluvitelných a nepravd mravně nepřípustných. Nevědomá nepravda, kterou jsem ti řekl, mé dítě, leží v oblasti nepravd mravně omluvitelných. Chceš-li a zajímá-li tě to, znázorním ti to jednoduchou kresbou.

A umdlévaje studem nad nesmírnou nevhodností svého počínání, kterou si uvědomil, teprve když už tolik pokročil ve svém povídání, že nebyl s to se zastavit, počal třesoucíma se rukama hledat v kapsách papírek, na nějž by graficky znázornil vzájemný poměr kontradiktorických pojmů.

– Tatínku, nechte toho, řekla Marie, když ho byla sdostatek potýrala svým zkoumavým hleděním. – Dnes je středa a hodinu logiky míváme v pondělí. Chci vědět, odkud jste vzal peníze na Lauřino věno. Prodal jste *Brezelverkäuferin*, že?

Filosof nachýlil svou sivou hlavu.

– Prodal, dcero má, prodal. Ale matka tvá jistě by mi to prominula, protože by uznala, že jsem to učinil v krajní nouzi. A jejímu přání, aby *Kleine und Grosse Brezelverkäuferin* zůstala v držení naší rodiny, bude učiněno zadost, provdáš-li se za pana Nedobyla, neboť on to byl, kdo ji ode mne koupil.

– A kolik za ni dal? zeptala se Marie.

– Pětatřicet tisíc, řekl filosof. – Nebyl bych mu ji odstoupil tak levně, kdybych byl věděl, že hradby do roka budou zbourány, a kdybych také byl věděl, že mé ubohé akcie zůstanou navždy bezcenné! Ale já věřil, dcero má, já pevně věřil, že papíry Generální banky budou zhodnoceny, a proto jsem s lehkým svědomím prodal *Brezelverkäuferin*, s lehkým svědomím jsem vyplatil Lauřino věno a tobě jsem s lehkým svědomím slíbil, že dostaneš také tolik; jenže pak, ach, jsem s těžkým svědomím žil z pěti tisíc, které mi zbyly, a s těžkým svědomím jsem před tebou předstíral, že jsme finančně stejně dobře zabezpečeni, jak tomu bývalo v dřívějších letech lehké a bezstarostné pohody. Ach, jaký to byl rok, Marie, jaký to byl rok. Těch hrůz, těch bezesných nocí, těch děsivých pohledů do prázdného budoucna! Kterak to, že za takových okolností jsem byl schopen zdárně dopsat svou *Philosophie der Gegenwart* a odevzdat ji tiskárně? Sám to nechápu a divím se, kde jsem k tomu vzal klid a mravní sílu; a přece zažil jsem přitom i chvíle krásné, když shledávaje, že mé myšlenky ničeho nepozbyly na novosti a hrdém rozmachu, a že pokud jde o styl, mé větné periody si stejně jako dříve v ničem nezadají před slovní architekturou Schopenhauerovou, uvědomoval jsem si zplna sílu a slávu filosofie, jež mi umožnila, bych za okolností, kdy každý jiný by klesl, já kráčel pevně a neotřesen plnil svůj veliký úkol.

– A kolik vám zůstalo, tatínku, z těch pěti tisíc, které vám zbyly po vyplacení Lauřina věna? zeptala se Marie.

Filosof se zachvěl pod šlehem této střízlivé otázky.

– Abych nerozvracel duševní svůj klid, k plnění toho úkolu nutný, promluvil pak s obtíží, – uložil jsem stoh bankovek, představující onu částku pěti tisíc, do spodní zásuvky svého pracovního stolu, jediné, která se dá zamykat, a odtud jsem pak po celý ten čas, který po prodeji naší *Brezelverkäuferin* následoval, čerpal a čerpal, kdykoliv jsem potřeboval něco platit, vždy naslepo, a i to opatrně, snímaje pouze svrchu, bříškem prostředního prstu pravé ruky, jednu bankovku po druhé, právě tak, jako to dělá obratný hráč karet, když, jak se v karetní mluvě říká, nakupuje.

Marie, ač zvyklá svéráznostem svého učeného otce, užasla.

– A proč, probůh, proč? zeptala se. – Proč naslepo, proč jen svrchu, bříškem prostředního prstu?

– Protože jsem chtěl ubývání svých finančních prostředků *ignorovat*, odpověděl filosof – a proto jsem nechtěl vidět zrakem aniž cítit hmatem, jak se onen štůsek bankovek ztenčuje, jak, možno-li se tak vyjádřit, hubne. Ale rozum, žel, mě neustále upozorňoval na nevyhnutelnost onoho ubývání, na nutnost onoho hubnutí, a nepříjemnost takového upozorňování byla navíc všeho zesilována trýznivou nejistotou, nakolik se tedy můj stoh ztenčil, nakolik se zhubl; a k tomu všemu se přidávala otázka ze všech nejstrašnější: a co pak? Stejnou měrou, dcero má, jako tvůj smích miluji, jsem smíchem tím i trpěl, neboť věděl jsem, co jsi nevěděla ty, že totiž v naší situaci není čemu se smát.

– Vy tedy nevíte, tatínku, kolik nám zbylo z těch pěti tisíc? na to Marie.

– Vím, dcero má, teď už to vím na krejcar přesně, odpověděl Schönfeld. – Uvědomil jsem si nedávno v noci, že utrácíme-li měsíčně, neb v ničem se neomezujeme, stejně jako za starých časů sto osmdesát až dvě stě zlatých měsíčně a uplynulo-li už patnáct mě-

síců od chvíle, kdy jsem své bankovky do zásuvky uložil, zbývá jich tam v nejlepším případě dva tisíce tři sta, v nejhorším dva tisíce. I počal mě pokoušet ďábel, abych šel a přesvědčil se o správnosti tohoto svého výpočtu, a tak dlouho mě pokoušel, až jsem podlehl, a otevřev zásuvku, nahlédl jsem do ní.

– A kolik v ní zbylo? zeptala se Marie.

– Devět set, řekl filosof se zdrceným povzdechem. – Zapomněl jsem na tři sta zlatých, jež jsem vyplatil zálohou své tiskárně. A zapomněl jsem též na dvě stě padesát zlatých, jež stála svatební hostina Lauřina, a tak dále. Zkrátka devět set zlatých nám zbývá, což znamená, že při způsobu života, jejž vedeme, neodpírajíce si ni dobrého bytu, ni chutného pokrmu, hospodyně, fiakrů, vína, šatů, knih a časopisů, divadel a koncertů, zbývá nám pět měsíců života. A pak bude konec, ledaže se provdáš za Nedobyla.

– Žádný konec nebude a já se za žádného Nedobyla neprovdám, vyhrkla Marie a velmi zčervenala. – Helebrant nám musí vrátit polovinu Lauřina věna.

Na to Schönfeld, aniž se díval na svou dceru, oči i čelo maje opřeny o obě své dlaně, že na toto řešení už sám také připadl, a že poháněn zoufalostí, jež přemohla jeho odpor k takovému způsobu jednání, navštívil svého zetě v jeho nádherné, zbrusu nové kanceláři na Václavském náměstí. Po hodině trapného čekání přijat Helebrantem, zasvětil ho do hrůzy své situace a požádal ho ne o vrácení části Lauřina věna, ale – o zápůjčku; ale Helebrant bryskně jeho žádost zamítl, poukázav na to, že celé Lauřino věno investoval do zřízení své kanceláře, a poradil mu, Schönfeldovi, aby si odpomohl ze svých nesnází tím, že byl – což ovšem je nesmysl – vymohl od některého z velikých lipských nakladatelů honorovanou reedici svých spisů. S tímto ho propustil, a ježto rozmluva ta se odbyla v jeho, Helebrantových přijímacích hodinách,

poslal pak za ni Schönfeldovi účet ve výši dvaadvaceti zlatých šedesáti pěti krejcarů. – Z právního hlediska, dodal Schönfeld, – je tento zeťův počin zcela nezávadný. Žel začínám se na stará kolena přesvědčovat stále častěji o tom, že oblast nezávadnosti právní se tuze nepřesně kryje s oblastí nezávadnosti mravní a že etické minimum, vymezené zákonem, jest vskutku minimální.

– Za pěkného ničemu, tatínku, jste provdal Lauru! vykřikla Marie. – A já se mám provdat za lotra ještě horšího, za netvora, za vraha?

A dotázána svým zděšeným otcem, pročže pana Nedobyla, toho dobrého muže železných paží a přímočarých způsobů, nazývá lotrem, netvorem a vrahem, vyprávěla mu pomalu a se všemi podrobnostmi o srážce Nedobyla s redaktorem Háfnerem a o děsných hanebnostech, jež přitom na Nedobyla vyšly najevo. Naslouchal ji, šetře zraku, se zavřenýma očima a na jeho jemné, vzdělané tváři nebylo ani v nejmenším znát, co se v něm děje; ale Marie, jež ho znala lépe než sebe samu, vycítila, že zatímco otec vnímá její vyprávění, horečně přemýšlí, jak Nedobyla ospravedlnit, jak vyvrátit její odsudek; a bylo tomu vskutku tak.

Co se Marii, vychované v umělém a laskavém závětří, odpověděl jí, když skončila, jeví jako zločin, je ve skutečnosti pouze projev jisté bezohlednosti, již musí uplatnit každý, kdo u zápase s ničivými přírodně-společenskými silami chce nejen obstát, ale i vítězit. Žasneme v němém obdivu nad obrovitým politicko-vojenským, jinak řečeno státnickým dílem kancléře Bismarcka, právem zvaného Železným; aj, aj, aj, jaké bezmezné bezohlednosti bylo třeba, aby dílo to bylo dovršeno! Promíjíme mu tuto bezohlednost, vímeť, že jde tu o projev zdravé a dravé prasíly, vědomě napřažené k velikým cílům organizačním; ale zda nemůžeme totéž říci i o muži typu Nedobylova? Bismarck je zakladatel, gründer sjednoceného

císařství německého, Nedobyl je zakladatel, gründer velikého podniku spedičního. Omlouváme-li bezohlednost gründeru politických, proč máme hanět bezohlednost gründerů hospodářských? A Nedobyl je gründer nikoli bezvýznamný; Born, rovněž český gründer, je – při vší přátelské úctě, již on, Schönfeld, k Bornovi chová – vedle Nedobyla hotová nula; Nedobylův podnik, jak možno se přesvědčit na každé ulici, oživené jeho slavnými vozy, je velkolepý, jeho jmění nesmírné; latifundie za hradbami, které vlastní, nabyly stržením hradeb hodnoty nepředstavitelné.

Shledav, že Marie při těchto slovech zpozorněla a že nepřátelské napětí, patrné na její tváři, trochu povolilo, usoudil, že bude zdrávo, rozvine-li tento motiv do náležité šíře a využije-li při této příležitosti také Mariiny nevraživosti vůči Lauře a Helebrantovi. – Pan Nedobyl, pokračoval, vlastní dobrou polovinu vší stavební plochy na Žižkově. Co to znamená, může Marie posoudit nejlépe, uvědomí-li si, že třicetitisícové Lauřino věno, veškerý to majetek Helebrantův, bylo realizováno prodejem Preclikářky, a že tato Preclikářka jest toliko nepatrnou částí pozemkového majetku Nedobylova. Vskutku takových dvorců, jako je Preclikářka, vlastní Nedobyl na Žižkově celou řadu. Je to muž nesmírně ctihodný.

– Ach, řekni ano, řekni ano! zaprosil mroucím hlasem, neboť živě názorná představa hrůz, jež nastanou, odmítne-li Marie Nedobylovu nabídku, vhrkla mu v této chvíli do hlavy s prudkostí nebývalou. – Řekni ano, dceruško, řekni ano! Tvé ano znamená život, ne znamená něco horšího než smrt. Všechno bude v pořádku, přivolíš-li, budeš velikou paní, budeš mít dokonalou základnu k rozvíjení své osobnosti, Laura ti bude závidět, neboť kdežto ona potřebovala veliké věno, aby se provdala, ty provdáš se bez věna daleko, daleko lépe, *Brezelverkäuferin* se vrátí do tvých rukou, a nakonec i mně bude spomoženo a já budu moci v klidu dokončit své

dílo, neboť provdáš-li se za něho, Nedobyl mi do konce mých dní bude vyplácet apanáž osmdesáti zlatých – Schönfeldovi se vskutku podařilo zdvojnásobit původní Nedobylovu nabídku – měsíčně. Smiluj se, Marie, a řekni ano!

Takto žadonil, takto přemlouval svou dceru, a její odpor slábl. – Rozmyslím si to, řekla nakonec, a aniž otci políbila, jak činila před spaním, jeho vlasovou šošolku, odešla do své ložnice; a on ji po chvíli s uspokojením uslyšel, jak tiše, ale usedavě pláče. Pláče, řekl si; to znamená, že se smiřuje s myšlenkou, že se stane Nedobylovou ženou, neboť kdyby trvala na svém odporu, neplakala by. Ach, do jakých nížin jsem klesl, že se raduji z bolesti svého dítěte!

Seděl dlouho, schýlen, u stolu, zrak upřený na zlatou Mariinu harfu, a myslil si, že by snad bylo lépe zemřít než zakoušet takové hoře. Vzpomínal na tu skvostnou chvíli před šestnácti roky, kdy žena znalá umění sokratického, vulgárně řečeno porodní bába, přinesla mu po prvé ukázat, zatímco nebesa se otřásala slavnostní kanonádou, novorozeňátko, už stažené peřinkou a povijanem a přikryté rouškou. Domníval se, že jde o šetrné opatření, mající uchránit holčiččin zrak před denním světlem, a proto, když rouška spadla a on žasna maličko se nadíval na drobounkou, hluboce spící tvář, vyzval bábu úzkostlivě, aby dítě zase přikryla; z jejího údivu pak pochopil, že rouška, přesněji řečeno plena, nebyla tu proto, aby dítě kryla, nýbrž aby byla odkryta, a že bába tedy improvizovala něco, čemu v dětství pomníků a soch se říká inaugurace či slavnost odhalení.

Krásné to chvíle, přemítal snící filosof, a nelze na ně vzpomínat bez tesknoty – chvíle výsostného, jak praví Platón, hledění a zírání, chvíle neutuchajícího úžasu, který podle hlubokého učení starých jest pramenem vší myšlenky. Té horoucí, té sladce mučivé netrpělivosti, s níž otec vyčkával té chvíle, kdy v jeho dítěti, až do té doby stejně nevědomém jako travina nebo strom, procitne rozum,

tento pyšný bratr vůle a citu, a chopí se otěží, zvaných Příčinností, a okrášlí se odznaky královskými, žezlem, které se nazývá Pojem, hermelínovým pláštěm, jemuž se říká Úsměv, a korunou, zvanou Snem! Té radosti, když se pak ukázalo, a když se ukazovalo stále zřejměji, že rozum Mariin, ač ženský, je vskutku královských svých klenotů hoden! Ano; jenže líbezná ta bytost, s níž jsem prožil tolikerou blaženost, leží teď v temnotě a pláče, neboť se má provdat za hrubého vozku, za nevzdělaného, jak sama řekla, lancknechta, a já její pláč schvaluji, přitakám jejímu utrpení; já, který jsem s obavami hleděl vstříc chvíli, kdy odejde z mého domu, sám ji nutím k trapné té mezalianci, sám ji vyháním. Jak je to možné? Čí vinou došlo k tomu zrůdnému zvratu? Byl-li snad celý můj minulý život šalba a sebeklam a pramenilo-li všechno mé štěstí nikoli z čistého prožitku myšlenky a krásy, nýbrž především z privilegovaného mého postavení, kdy nebylo mi starati se o hmotný svůj byt, pak trpký tento čas není časem zvratu, jak měl jsem za to, nýbrž časem prozření, časem poznání, časem rozčarování, časem pochopení pravdy v nahé její ohyzdnosti a chudobě.

Schönfeld zhasil lampu, jež začala čadit, a potřásaje hlavou, hleděl oknem do tmavé šachty dvora, v němž probleskovala vzdálená světélka. Mariin pláč zmlkl a nastalo takové ticho, že filosof slyšel tep vlastního zkormouceného srdce.

Nazítří Schönfeld vstal dosti časně, a když obléknuv se opustil svou ložnici, aby posnídal, zastihl Marii v plné činnosti, jak pobíhajíc po bytě, shání za pomoci hospodyně obnošené šaty, zanechané zde Laurou, a ukládá je do cestovního kufru. Dotázána po příčině tohoto svého činění, Marie jen pohodila hlavou a odpověděla otci, teprve když spolu pili kávu.

– Ten dělník, kterého můj skvostný nápadník dohnal k sebevraždě, řekla mu, – byl otec téže rodiny Pecoldů, které jste laskavě

dovolil, tatínku, aby se ubytovala na naší *Brezelverkäuferin*. Když jste mi včera řekl, že *Brezelverkäuferin* nám už nepatří a že Pecoldovi znovu upadli do moci téhož netvora, který je už jednou vyhnal na ulici, přepadla mě starost, cože se s těmi ubohými lidmi stalo a nevyhnal-li je Nedobyl zase, jak už je jeho zvykem.

Marie mluvila suše, tvrdě, nenávistně, slovními obraty zřejmě připravenými, a pan profesor Schönfeld se polekal této nové komplikace.

– To ne, to ne, proč by to byl udělal? zvolal. – Pecoldovi přece nikomu nepřekážejí.

– Uvidíme, řekla Marie. – Pojedu se na ně podívat. A vezměte na vědomí, tatínku, že ublížil-li jim nanovo a nesetkám-li se s nimi tam, kde jsem je vídala, když *Brezelverkäuferin* byla ještě naše, nechci už o ctěném panu Nedobylovi ani slyšet, staň se s námi, co se staň.

Poručila pak hospodyni, aby zavolala drožku a aby do ní odnesla kufr s milodary, a odjela, zůstavujíc otce úvahám o podivné nepředvídatelnosti výsledků kteréhokoli člověkova počinu.

Roztržitě, aniž kloudně věděl, oč jde, vyhověl před lety nářku neznámé české stařenky, která ho prosila, aby jí dovolil se ubytovat se snachou a s vnoučaty v opuštěné chajdě na Preclikářce; a nyní, hle, osud těchto lidí se stal determinujícím činitelem jeho, Schönfeldovy budoucnosti, jakož i života jeho dcery. Toť – v drobounkém ovšem měřítku – něco, čemu mladistvý Schönfeldův kolega, lipský profesor Wilhelm Wundt, jehož šestisvazkové *Grundzüge der physiologischen Psychologie*, po česku Základy fyziologické psychologie, způsobily letos ve filosofickém světě nemalé vzrušení, říká heterogenie účelů, hluboká maxima, podle níž člověk nikdy neví, k čemu jeho skutky povedou. Ano, ano, z filosofického hlediska, myslil si Schönfeld, jsou mé dnešní trampoty, úzkosti

a nesnáze velmi zajímavé. Ale čert, pomyslil si s nezvykle drsnou upřímností, mi všechnu tu zajímavost byl dlužen.

Idylicky zpustlá samota Preclikářky, jeviště někdejších Mariiných kratochvílí, proměnila se v posledním roce v rušnou výpadovou stanici těžkých Nedobylových vozů, v pastvisko jeho valachů, v tábor neklidu, buchotu, křiku, skřípotu a ržání. U vozovky, spojující oba přerušené konce Libušiny ulice, podstatně rozšířené a vyztužené škvárou a štěrkem, tam, kde ještě loni melancholicky trouchnivěly trosky starého panského domu, stálo teď patrové dřevěné stavení kasárenského tvaru, vrhající přísný svůj stín na ohromný dvůr, jemuž padl za oběť dřívější višňový sad, okrouhlý, připomínající cirkusovou manéž, to tím spíš, že ve chvíli, kdy Marie s hospodyní projížděly mimo, z jedné z maštalí, dlouhou lomenou řadou přiléhajících k pravému boku hlavní budovy, vyběhlo krásné hříbě a divokým cvalem, ocas vzhůru, pádilo kolem dokola, a uhýbajíc chlapům a výrostkům a ženským, s křikem a láním se snažícím je lapiti, proplétalo se mezi prázdnými vozy a nakonec vyrazilo na cestu, mihlo se za zadkem Mariina kočáru, a to tam po stráni dolů. Vlevo od dvora pak, rozsáhlá jako menší vesnice, ležela skupina pedantsky rozmístěných kůlen, oddělených od sebe rovnoběžnými ulicemi, dosti širokými, aby jimi pohodlně mohl projeti veliký stěhovací vůz.

Všechno to bylo nové, vonící a svítící čerstvým dřevem, tak nové, že maličký zahradnický domek, který tu zbyl ze starých časů a který stál těsně za zadní frontou maštalí, vypadal poblíže vší té novosti starší, než ve skutečnosti byl, jakoby zbloudilý do devatenáctého století až odkudsi ze středověku. A před starým tím domkem stála jako vždy stará babí Pecoldová a jako vždy prala v starých svých neckách. Aha, zase nějaké hadry, pomyslila si, když uhlídala bystrými svými očky kočár, z něhož sestoupila

vyparáděná jakási dívka a ubírala se k ní, následována hospodyní, opatrně nesoucí, jako by byl plný křišťálového skla, cestovní kufr. Namoutě, pomyslila si dál, člověk aby si tu už otevřel vetešnictví. A jezuskote, ona to sama jemnostslečna Schönfeldová!

Rychle si otřela spařené své ruce do spodku zástěry a drobnými krůčky vyběhla zeza necek filosofově dcerušce vstříc, aby jí vzdala náležitou čest.

– Takových věcí, takových věcí, a všechno jak nové, že si jemnostslečna dělá takovou škodu! volala u vytržení, berouc do náruče odloženou Lauřinu parádu, kterou jí kus po kuse podávala, vytahujíc ji z kufru, hospodyně; a dovolí-li jemnostslečna, ona, babí, si to hned odnese do chalupy – nezve jemnostslečnu dál, protože je tam drobet nepořádek, jak už to bývá, když se pere. To budou mít děvčata radost, až přijdou domů a až jim ona, babí, poví, že to všechno je od jemnostslečny Schönfeldové! Kdeže jsou? Inu ve škole jsou, kde by byly, vždyť Růžence už bude osm a Valentince bude sedm, už to nejsou panenky, s kterými si jemnostslečna hrávala, jako by byly z cupaniny, když sem ještě jezdívala se svou jemnostslečnou sestřičkou. Ale teď, když jemnostslečna dovolí, ona, babí, si ty krásné věci odnese domů a hned zase bude jemnostslečně k službám.

A odběhla, malinká, hbitá, hlučně luskajíc mokrými dřeváky.

Nevyhnal je, myslila si Marie zaražena, a stařenka se má jak náleží k světu.

– Slyšela jsem, paní Pecoldová, o velikém neštěstí, které potkalo vašeho syna, řekla, dloubajíc do země špicí slunečníku, když babí se vrátila z chalupy.

Co pořád každý s tím Matoušovým neštěstím má, že ho nenechají v klidu spát, pomyslila si babí, zvedajíc cíp zástěry, aby si oťupala oči.

– To vědí, jemnostslečno, odpověděla, – ale co se dá dělat, neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. Já pořád Matouši, Matouši, nelez na ten Žižkaperk, a on, chomout jeden pitomá, měl svou hlavu, a tak to nakonec dopadlo. Ale jen když vnoučata jsou zdravý, Karel dělá na stavbách a je jak řimbaba, a já mám, zaplať Pánbu, porád co dělat, jemnostpaní Bornová mi dává prát, a to je velká pomoc, ta má prádla, že člověk ani nepochopí, jak dva lidi můžou tolik prádla unosit, to aby se převlíkali zrovna dvakrát za den. A pán, který koupil Preclikářku, je hodný, dá občas Karlovi vydělat, zavolá ho někdy na melouch, když je třeba, a tak se v bázni boží protloukáme.

– Co jste řekla? otázala se Marie s úlekem, cítíc, že ztrácí půdu pod nohama. – Pán, který koupil Preclikářku, že je hodný?

– Pravdaže hodný, odpověděla babí s nedůvěrou, kose k ní zvedajíc svá černá očka. Bodejť budu před tebou, frcno, Nedobyla pomlouvat, pomyslila si. – Takových kdyby bylo, to by bylo na světě hej, pokračovala žehnavě. – Hodný, hodný je pan Nedobyl, ten má srdce na pravém místě. Ten kuřeti neublíží, ani mouchu nezabije.

Marii připadalo, že se jí to zdá.

– Říkáte, že ani kuřeti neublíží? zvolala netakticky, dávajíc se unést mladým svým elánem. – A vám neublížil, když vás tenkrát vyhnal z vašeho bytu, zatímco váš syn úpěl ve vězení? A vašemu synovi neublížil, když ho pak nepřijal zpátky do služby, ač jste hlad a bídu trpěli?

Babí zostražitěla ještě víc. Co to má být, myslila si, jak to všechno ví, a proč ze mne tahá rozumy?

– I, co bylo, to bylo, a Matouš, jako můj nebožtík syn, si to všechno zavinil sám, odpověděla opatrně. – Já mu vždycky Matouši, Matouši, seď si za pecí a nehas, co tě nepálí. A on, Matouš, hasil,

hasil, až se dostal do kriminálu, a ještě si z toho dělal čest, že sedí v žaláři pohromadě s panem Bornem. A panu Bornovi je dnes hej, já mu peru košile a kaťata, a můj Matouš už na čtvrtý rok hnije pod drnem.

Babí, nepřestávajíc hovořit, znovu si oťupkala oči.

– Hodný syn byl Matouš, ale trouba, jemnostslečno, trouba, že by takového pohledal, a co si měl pan Nedobyl počít s takovým? Snad ho za to všechno nebude hubičkovat? Snad mu neřekne, jdou sem, tu mají zlatku za to, že mi rozmlátili vokna, jemnostslečna jistě o tom slyšela? A že nás vyndal z Komotovky? Já to věděla, já s tím počítala, že nás vyndá, přece si nás tam pro nic za nic nenechá v nejlepším bytě na semeno, copak se to dělá? Copak nevím, jak to na světě chodí? Copak jsem se narodila včera? Tak jsem se porozhlédla, když jsme ještě byli na Komotovce, kde by se dalo ostávat, kdyby nás vyndal, jako že jsem věděla, že nás vyndá, a poprosila jsem jejich vašnostu tatínka, jemnostslečinko, aby nás tu nechal ostávat, a ostáváme tu v bázni boží dodnes, protože tady nikomu nepřekážíme, a ještě si přivyděláme, když pán zavolá Karla na melouch, a kdyby si to pán rozmyslel a kdyby ten domek, co v něm ostáváme, potřeboval, no tak s pomocí boží potáhneme zase jinam.

Takto babí Pecoldová obezřele, leč mrštně hovořila, netušíc, že pronáší velikou chvalořeč zásnubní. Byla jsem dost vopatrná, neřekla jsem nic, z čeho bych mohla mít malér? myslila si znepokojeně, když dívka se poněkud chladně odporoučela. Nedbajíc jejího odporu, maličko snad štítivého, pocelovala mladé své návštěvnici ruku, a stojíc na kraji cesty, sledovala pak zrakem kodrcavý odjezd kočáru, od jehož ponuré, zaprášené černě se odrážel půvabný ovál roztaženého dívčina slunečníku, zeleného, lemovaného jemnými krajkami jantarové barvy.

Před pány je nejlíp mlčet, to je nejjistější, myslila si babí, když se vracela k svým neckám – ale copak člověk může mlčet, když ona si přijede, přiveze tři sukně, dvě blůzy, dva páry punčoch, jednu šněrovačku, to bych ráda věděla, co s ní budu dělat, jednu mantilu, když z ní odpářu to zdobení, tak bych ji sama mohla nosit do kostelíčka, a to zdobení našiju Valentince na ten sametový límeček, jedny rukavice, Růžence by už mohly být akorát, nu, o holky by bylo postaráno, ale Karlík nemá rajncenkrecht co na sebe, samou ženskou parádu vozejí ty dámy, ale že člověk má na starosti taky kluka, na kterém všecko hoří, na to nevzpomene žádná – jo copak člověk může mlčet, když ona si přijede, přiveze to všechno, a chce za to něco užít, chce si přijít na své, chce slyšet klepy? Tak mladá, a už jí zajímají klepy! Ale proč, proč chtěla slyšet klepy zrovna na pana Nedobyla?

Sáhla do necek; to se rozumí, zase mi vystydla voda. Už se začíná dělat chladno, proto stydne tak rychle – dlouho-li a máme na krku zimu, zase budu musit prát v baráku, to bude zase život v té páře a smradu, ještě štěstí, že holky chodějí do školy a že jsou celý den z domu pryč.

Nespokojeně si pobrukujíc a nepřátelsky hledíc na prkennou stěnu maštalí, stojících vedle domku – měla ji hrubě v nelásce, protože jednak uzavírala polovinu jejího obzoru, jednak budila v ní ne neoprávněný dojem, že Nedobylovy dřevěné novostavby se sápou na její příbytek a nevraživě na něj vystrkují zadek, neboť stojí, nepatrný, zchátralý, v cestě jejich nedočkavému bujení – vstoupila do kuchyňky, kdež na železné plotně, naložené žířícími kořeny vykácených višňových stromů, stál plecháč, po okraj plný dýmající vody. Tak jsem si myslela, že to už budu mít na máchání, mrzela se babí, přikládajíc do plotny – a teď abych to zase přidala do necek a hřála vodu nanovo. Ještě štěstí, že tu pokáceli ten sad

a že je pořád čím topit. Uchopila za obě ucha plecháč, s heknutím jej zvedla, a opírajíc si jej o hubené břicho, chráněné prkenně tvrdou šedivou zástěrou, vynesla jej ven, k neckám.

Ještě štěstí, myslila si, že mám, zaplať pámbu, trochu tý síly.

Mezitím otázka, cože od ní mladá Schönfeldová po pravdě chtěla, neustále se jí vracela na mysl, dotěrně jako moucha, jež stokrát zahnána, stokrát se vrací k sladkému koláči. Její první bylo o Matoušovi, myslila si, zatímco mydlila a drhla na valše jemné Bornovy košile; co tady chtěla slyšet ještě víc? Kdo by to byl řek, chlapče drahá, že půlčtvrta roku po tvé smrti tak nóbl fajnový lidi se na tebe budou ptát! Co chtějí, proč se o to zajímají, co z toho zase bude? Že nic dobrého, to je věc jistá, ale dá-li pámbu, snad taky nic zlého, protože já naštěstí umím si dávat pozor na hubu, já naštěstí pamatuju, že chudák nemá chodit s pány na led, protože mnohý případ známe, jak pán uklouzne a chudák si za něj nohu zláme. A to jsi ty, Matouši ubohá, nevěděl; a prej já nejsem obyčejný kriminálník, já jsem politický, zrovna tak jako pan Born je politický, a nějaký pan Háfner se do toho já nevím jak zamíchal, a ti všichni vesele běhají pod tím božím sluníčkem, jen ty ne, jen ty ne, mé dítě, jen ty jsi vzal tak hrozný konec. Ale to nic, Matouši, to nic, já ti nehraju, jako jsem ti hrávala, dokud jsi byl naživu, protože teď už by to nebylo nic platný; jen klidně spi, můj synku, a nic si z toho všeho nedělej, protože naštěstí jsem tu zbyla ještě já, a já budu za tebe držet hubu a já vychovám tvé mladé a já je ochráním, aby je páni nesežrali, jako sežrali tebe, a i kdybych tu sto let měla být a ty svý ruce až po lokty si ušoupat, já nedopustím, aby dopadli, jako jsi dopad ty. To ti, Matouši, slibuju.

A babí prala a prala, až ji poledni zvony upozornily, že je čas postavit na plotnu brambory.

5

Budowali Biały Dom,
Stupiętrowy Biały Dom,
Budowali dom szalony,
Stupiętrowy, marmurowy.
Julian Tuwin

Jak pověděno, k historické Nedobylově rozmluvě s architektem Bühlem o přestavbě Komotovky došlo v druhé půli července roku osmnáctistého sedmdesátého čtvrtého. Hned vzápětí nato, když byl detailně prozkoumán terén a když byl vzal na vědomí všechna Nedobylova přání, zasedl Bühl k rýsovacímu stolu, aby nakreslil plány domu. Že to měl být dům výstavný a příkladný, dům, na němž ničím nemělo být šetřeno, dům to Nedobylových snů, dům reprezentační, dům, na jehož výstavbu zajisté i dobrá Valentina v nebi se nedočkavě těšila, dům, který měl stát na samém začátku ústřední tepny žižkovské, Olšanské silnice, budoucí to třídy Karlovy a dnešní Kalininovy – že tedy, slovem, šlo o práci velmi náročnou, dal si Bühl na plánech jaksepatří záležet a pracoval na nic plných pět neděl, až do konce srpna. A prvního září téhož roku se začaly kopat základy.

Dvě křídla měl mít tento dům, dvě mohutná křídla po třech patrech, jedno obrácené k jihu, k Olšanské silnici, druhé, rovnoběžně s železničním valem dráhy Františka Josefa a tvořící, rozumí se, s jižním křídlem pravoúhlý roh, mělo čelit západu. Jižnímu křídlu přisouzena délka třiceti čtyř metrů, západnímu třiceti jednoho metru. Základové průčelní zdi měly mít na nejnamáhanějších místech tloušťku devadesáti šesti centimetrů, na méně namáhaných místech osmdesáti centimetrů; zdi střední, ty, v nichž budou

umístěny komíny, měly podle plánu být také osmdesát centimetrů tlusté.

Promluvme nyní o fasádě vznikajícího Nedobylova domu, jak ji pan architekt navrhl, jak ji Nedobyl schválil a jak nakonec opravdu byla realizována. Kterak ji charakterizovat jedním slovem? Palácová to fasáda, inspirovaná fasádami domů šlechtických, citlivě přizpůsobená zřetelům merkantilně rozumovým, rozšafně měšťanským, šloť koneckonců nikoli o sídlo knížecí, nýbrž o dům činžovní, arci o lepší dům činžovní. Nicméně na původním Bühlově nákresu spatřujeme – nelze to vzít na vědomí bez jistého pohnutí – nad oběma parádními balkóny v druhém poschodí na jižní frontě, jakož i nad oběma balkóny v druhém poschodí na frontě západní jakési ozdoby, nápadně podobné šlechtickým erbům: štít, břevno napříč toho štítu, přilba a klenot. Ale to zůstalo jen na plánu. Nedobyl byl muž, pokud šlo o jeho drahou Komotovku, ctižádostivý, ale nikoliv hochštapler, a proto Bühlovi tento výstřelek neschválil; balkóny ozdobeny nakonec, jak se o tom můžeme přesvědčit ještě dnes, úhlednými vypouklými ozdobami, nesoucími Nedobylovy iniciály M. N.

Na druhém poschodí záleželo Nedobylovi nejvíc, do druhého poschodí, až se podruhé ožení, mínil uvést mladou svou choť, zde chtěl bydlit a plodit ony děti, jejichž děti, jak pověděno, se měly jednou jeho životnímu dílu obdivovat. Proto balkóny v privilegovaném tom patře byly ozdobeny netoliko zmíněnými okrasnými iniciálami skromného Nedobylova jména, ale i pilastry, rozuměj reliéfními polosloupy, jejichž korintské hlavice sahaly až k podstřeší, z každé strany každého balkónu dva, dohromady tedy osm pilastrů; okna pak výtečného toho poschodí převýšena trojhrannými tympanony, kdežto oknům patra prvního a třetího přisouzeny římsy střízlivě hladké, a okna přízemku, obloženého

napodobeninou rustiky, byla jednoduše klenutá. První patro mělo také čtyři balkóny, dva k jihu, dva k západu, ale bez iniciál, bez pilastrů, a patro třetí nemělo balkóny pražádné.

Korunou impozantní této fasády pak měly být a také nakonec vskutku byly krátké, v rozích obou křídel umístěné sloupkové balustrády, lemující střechu a nesoucí, jak si to Nedobyl vždy přál, obrovské pískovcové kalichy, hlásající každému chodci, přicházejícímu z vlastní, to jest z vnitřní Prahy, že město, do něhož vstupuje, opírá se o patu historické hory Žižkovy a že obyvatelé tohoto domu jsou na blízkost dějiště slavného Žižkova vítězství jaksepatří hrdi.

Táže se teď zaujatý čtenář na materiál, z něhož pozoruhodný Nedobylův dům byl budován? Aj, možno ho ujistit, tak znamenitý to materiál, že nikde nebylo lepšího. Nedobyl výslovně a co nejdůtklivěji upozornil architekta Bühla, že si nepřeje, aby jeho dům byl postaven z písku a vody, jako z písku a vody staví nesvědomitý Herzog, a Bühl si vzal toto připomenutí jak náleží k srdci. K přípravě malty užito starého, už před rokem vyhašeného vápna, vody dešťové a písku jen plaveného, říčního, nikoli kopaného. Zdivo kleneb spojováno maltou nastavovanou, to jest smíšenou z cementu a vápna; i byla oprávněná naděje, že malta ta předrží věky.

Na výběr cihel si Nedobyl dohlédl sám. Deset let už vozil cihly na pražská staveniště, i znal se v cihelnách lépe než leckterý stavitel. Věděl, že na Jenerálce pečou cihly hanebné, měkké jako z perníku, plné cicvárů. Pěkným vzhledem, jasným zvukem a čistou barvou cihel vyráběných na Kotlářce se dá oklamat jen neznalec, jsou až hanba křehké; on, Nedobyl, na to už kolikrát doplatil, když polovina nákladu, jejž lidé dovezli na místo, byla popraskaná. Čest, dodat cihly k výstavbě jeho domu s kalichy, přináleží jedině cihlárně na Podbabě; ať mu pan architekt Bühl nic nevypráví, on, Nedobyl,

jiné cihly nechce a nechce. Pravda sice, že jsou snad drobet drsné a že nemají tak dokonalý tvar jako cihly z Kotlářky; jejich drsný povrch však, jak tvrdí všichni zedníci, má tu výhodu, že malta na nich lépe lpí.

Nahlédněme nyní do nitra domu, jak jej Bühl ve shodě s Nedobylovými sny koncipoval, to jest, nakreslil, a jak nakonec vskutku byl realizován. Široká, po pravdě palácová vrata vedou do průjezdu, který spojuje ulici s dvorem, velikým, obdélným, vtuleným do kouta, jejž vytvářejí zadní trakty obou domovních křídel, na severní straně pak zakončeným svislou kamennou stěnou často už zmíněné skalnaté hůrky, tvarem podobné lebce. Průjezd sám je impozantní rozměrem i výzdobou. V prvé své části, přilehlé k ulici, má tři metry deset centimetrů šíře, v druhé části, přilehlé ke dvoru, ještě o šedesát centimetrů víc; a že jižní křídlo Nedobylova domu je široké patnáct metrů, jest průjezd, tímto křídlem napříč vedoucí, patnáct metrů dlouhý, což je dosti pochopitelné.

První, užší část průjezdu měla být, byla a dodnes jest po obou stranách ozdobena falešnými sloupy, pilastry, a bohatě oštukovanými, falešnými, to jest zazděnými průchody do přilehlých přízemních místností, jedním vpravo, druhým vlevo. V případě potřeby by se arci falešné tyto průchody daly hravě prorazit a proměnit v průchody opravdové; pro pořádek jest snad dobře poznamenat, že od chvíle, kdy Nedobylův dům byl dostavěn, tedy od pětasedmdesátého roku minulého věku, až do doby přítomné, kdy toto zde vyprávíme, to jest do osmapadesátého roku dvacátého století, potřeba ta nenastala.

Druhá, širší část průjezdu pak je ozdobena ne už pilastry, ne už sloupy falešnými, ale sloupy opravdovými, tříčtvrtečními, dvěma z každé strany, se zlacenými korintskými hlavicemi, sloupy to mohutnými, jako už všechno v tomto domě je mohutné, sloupy

předstírajícími, že podpírají příčná stropní břevna průjezdu. Ze středu stropu, připevněna na dlouhou tyč, visí bronzová, bohatě zdobená lucerna.

Mezi dvěma – hledíme-li ke dvoru – sloupy, jež mu tvoří impozantní stafáž, nalézá se široký, tympanonem ozdobený vchod do lóže portýrovy, místnosti to neveliké, s nepřímým světlem, totiž s jediným oknem na úzkou vedlejší chodbičku, vedoucí k místnostem kancelářským a skladištním. Byty nejsou, správněji neměly být v přízemí žádné. Zmíněné lóži portýrově přisouzena podle původního Nedobylova snu funkce lóže, ničeho víc. Představoval si neurčitě – proto mluvíme o snu, nikoli o přesně vytyčeném záměru –, že v ní bude sedat některý z těch krásných velikánů s dlouhou bradou, kteří střežili vchody do pražských domů šlechtických, do paláce Fürstenberského na Malé Straně, Ledeburského, Thunovského, Schönbornského a nesčetných jiných; v rozmachu fantazie, vybíhající ze střízlivého rámce měšťanských zvyklostí a možností, přiřkl tomuto muži zlatem se lesknoucí portýrskou uniformu, premovaný plášť až na paty, funebrácký klobouk a v levé ruce dlouhou, mosazí okovanou hůl s třapcem. Ovšem kde tento impozantní portýr bude bydlet se svou rodinou a s dětmi – majíť lidé ve zvyku zakládat rodiny a plodit děti – na to Nedobyl nepomyslil; v jeho snech portýr prostě a dobře existoval, kraloval ve své lóži a v nádherném průjezdu, a pak, po ukončení denní své služby, se ztrácel do neznáma. Ovšem když v roce sedmdesátém pátém byl dům dostavěn, zabydlen, a když polevila Nedobylova horečka, již mu přivodilo nesmírné jeho zbohatnutí – v té době jeho parcely stoupaly na ceně tak rapidně, že se mu z toho hlava, byť silná, zatočila – všední denní praxe rozprášila beze zbytku jeho portýrský sen: do lóže s tympanonem se nastěhoval střízlivý domovník pan Jůza s chotí paní Jůzovou, a ti spali a vařili a prali

a vychovávali své dcery v nezdravém tom kutlochu až do sklonku svých dní, a po nich další a další generace domovníků a domovnic, potahmo domovních správců a správkyň po desetiletí živořily v tmavé oné díře mezi korintskými sloupy, jež teprve za našich dní, v roce osmapadesátém dvacátého věku, byla rozšířena spojením s velikou vedlejší místností s okny do ulice, až dosud kanceláří, a učiněna lidsky obyvatelnou.

Pokračujme teď v zkoumání Nedobylova domu.

Přesně proti portýrské lóži, také rámován sloupy, vede z průjezdu klenutý vchod do prostory schodiště. Ani zde, snad netřeba už podotýkat, nešetřeno místem, nákladem, výpravou. Schody visuté, trojramenné, žulové, dodnes, po třiaosmdesáti letech služby, bezvadně rovné. Jako by byl tušil, že v tomto domě jednou bude zřízen výtah, architekt vyšetřil mezi nimi šachtu bezmála dva metry širokou, půlčtvrta metru dlouhou. Strop třetího patra nad schodištěm ozdoben sytou malbou, představující modrou oblohu se zářícím sluncem a – dosti kupodivu – hvězdami nebeskými. Nevkus, řekne někdo? Možná, ale ne nevkus pro nic za nic. Ač neměl mnoho smyslu pro věci mimosvětské a ač tehdy už, jak víme, brousil za dceruškou profesora Schönfelda, Nedobyl se v době výstavby svého domu těšil představou, že Valentina, navzdory všemu nezapomenutelná, pozoruje z nebe vzrůst jeho díla; a že jí nemohl, své jediné pravé choti, zřídit ve svém domě bydliště pozemské, ozdobil svůj dům aspoň obrazem jejího bydliště nebeského. Nezdravá sentimentalita? Právě naopak; nebeská výzdoba stropu jeho schodiště svědčila o dokonalém Nedobylově zdraví, neboť ztráta Valentiny ho už natolik přebolela, že mohl na ni vzpomínat bez nesnesitelné duševní trýzně a bez obavy, že přijde, jak tomu bylo v dřívějších letech, o rozum. Mohl si to, mluveno jeho slovníkem, dovolit.

Valentinin nadzemský příbytek pak strašil nad schody Nedobylova domu dlouho, až po čas vypuknutí první světové války, kdy jeho synové dali k domu přistavět čtvrté patro, čímž původní strop třetího patra vzal zasvé.

V každém poschodí, prvním, druhém i třetím, ústí přepevné žulové ty schody na chodbu, sledující část zadní fronty jižního křídla, s okny vedoucími do dvora. Západní křídlo – bolestno to říci – chodeb nemá. Tady Nedobyl selhal, tady nabyla převahu jeho skoupost, tady vzal vrch neblahý sklon českého plemene zklamat před cílem, ochabnout před koncem, dát si před odpískáním vstřelit rozhodující branku, pokazit divadelní hru, jinak výtečnou, mizerným posledním aktem. Na původním návrhu architektově západní křídlo je obmyšleno chodbami, přirozeně navazujícími na chodby křídla jižního; ale když měl tento návrh schválit, Nedobyl se najednou zhrozil strašlivých nákladů, najednou začal koukat, kde by ušetřil, najednou se mu zazdálo, že – podle jeho výrazu – „nula od nuly pojde", což znamená, že zisk, který mu padl do klína překotným vzestupem hodnoty jeho parcel, bude pohlcen stavbou. Usoudil tedy, že *postačí*, dostane-li západní křídlo namísto chodeb pavlače – tak, tak pavlače; je to smutné, ale je tomu tak, dvůr Nedobylova domu, jinak palácového, je zhyzděn pavlačemi, ano, ano, na chodby prvního, jakož i druhého a třetího patra navazují pavlače.

Představme si, co to znamená. Na hůrce, jak víme, od severu uzavírající dům, vykouzlil pan architekt Bühl malý francouzský parčík s květinovou pohádkou, to jest s maceškovými záhony, s ohromným altánem, podobným ptačí voliéře, s pergolou, popnutou psím vínem, a s houštinou šeříku a zlatého deště. Aby květinová pohádka nezahynula suchem, zařídil k ní umělé zavodňování na ruční pohon; pan Jůza vždy pak, tiše klna, dole na dvoře pumpoval,

paní Jůzová nahoře kropila; jejich nástupci si počínali také tak, a ještě dnes lze na hůrce tu a tam najít rzivé zbytky trubek. Ovocné stromy žádné, jen ušlechtilé stromy okrasné, akáty, kaštany, břízy. K nádheře této vedly ze dvora nahoru pohodlné cihlové schody, rámované dvěma zděnými sloupy, jeden ozdobený pískovcovou sochou panny nesoucí na hlavě ošatku, druhý zakončený pohárem plným ovoce, rovněž z pískovce. Vlevo od sloupu s pannou ošatkovou nádherná kašna s lví hlavou, chrlící užitkovou vodu, a dále vlevo pak ještě jeden sloup s druhou pannou, pojídající hrozen vína. Kdo pak seděl nahoře v altánku, obrácen k domu zády, připadal si, každý si snadno představí, jako v ráji; francouzský park na dosah ruky, macešky, šeříky, pergola, a dále k východu, až k dnešní Orebitské ulici, nepřehledný komplex Nedobylových parcel, Komotovka to s Opařilkou, již architekt Bühl přetvořil na přirozený park anglický. Kouzlo tohoto pohledu však zmizelo naráz, když pozorovatel se obrátil tváří k domu, spatřilť, hu, pavlače. Nedobyl ovšem nepřijímal partaje, které by větraly na pavlačích pruhované peřiny nebo které by si i jinak pavlačovitě vedly, ale co platno, pavlače jsou pavlače. Dnes, kdy vnějšek Nedobylova domu je už hodně zašlý věkem, je to lhostejné; v dobách však, kdy byl v plném lesku a kdy byl z větší části zabydlen jeho krasocitnou rodinou, bývalo to bolestné.

Každé poschodí má osm velikých obytných místností po třiceti metrech a tři místnosti poloviční, s okny hledícími k jihu a k západu, tedy do ulice a k železničnímu valu, a tři kuchyně a tři malé, pro služebné dívky určené pokojíky, hledící do dvora. Počítáno tedy s třemi byty v každém patře, s dvěma lepšími, do nichž by se vcházelo z chodby, a jedním horším, s vchodem na pavlači; ale komu libo, může obsadit celé patro, jelikož všechny místnosti, malé i velké, s balkóny i bez balkónů, jsou v jednom sledu, takže

projít takovým bytem od jednoho konce k druhému znamenalo by urazit trať osmdesáti metrů.

Tolik o celkovém habitu domu, který se nadále stane ústředním dějištěm příběhů dlouhého našeho vyprávění, příběhů rodiny Nedobylů a Bornů. Ale aj, v době, k níž jsme dospěli, dům ten teprve vzniká, i vraťme se honečkem tam, kde prve jsme přestali, k podzimu roku čtyřiasedmdesátého, kdy na Komotovce se zarojil dělný lid od staveb, zedníci a nádeníci, maltaři a tesaři, kopáči a studnaři, učňové a tovaryši. Přitrhli jak velká voda, postavili ohradu, založili studnu, okolíkovali půdorys, postavili prkenné baráky pro vápno a cement, a už to šlo, už to jelo, už se zaryli do země, do tvrdé kamenité půdy Komotovky, na níž dům Nedobylových snů bude spočívat jako na skále; do hloubky tří metrů šedesáti pěti centimetrů se zakopali a ještě patnáct centimetrů navíc pod dlažbu budoucího sklepa, to po celé ploše půdorysu o celkové rozloze sedmi set dvaceti čtverečních metrů. A hned kopali jámy pro základy, a už múrovali základové zdivo z dobré opuky, kterou si nalámali na místě, ze skalnaté hůrky lebečního tvaru; odlamujíce kámen, lamači nejen získávali přepevný materiál stavební, ale rozšiřovali též prostoru dvora, činíce jej takovým, jak si jej Nedobyl přál mít, dosti velikým, aby se na něm mohl otočit kočár.

Dům jako hrom tu budovali neznámí stavbaři, sami jako hrom chlapi, muži od řemesla zednického, tvrdí pracanti, dobří odborníci. Neznámí: jako voda přitrhli, a až si odbudou své, jako velká voda přitrhnou jinam, budovat jiné domy, a na jejich místo nastoupí fasádníci a omítkáři, dlaždiči a pokrývači, a potom klempíři a sklenáři, a nakonec zámečníci a malíři. Jsou nám neznámí a neznámí nám zůstanou, s výjimkou jednoho jediného chlapce, učedníka to zednického, věkem asi čtrnáctiletého, velmi dlouhého

na svůj věk a velmi hubeného. Nevypadá jako řimbaba nebo jako živobytí, jak tvrdí jeho babička, má vpadlé tváře a prsa, a ač dítě, výraz jeho dlouhého obličeje je vážný a hloubavý – přilepit mu knír podkovovitého tvaru, celý to jeho otec, nebožtík Matouš Pecold.

A právě na svého otce myslil, když míchal maltu z vápna vznikajícího Nedobylova domu, onu výbornou maltu z vápna před rokem hašeného, plaveného písku a dešťové vody – myslil na svého otce a na svou matku, jež zemřela na souchotě, a na Nedobyla. Myslil: babička mu zakázala o Nedobylovi mluvit jinak než s pochvalou, neboť se bála, aby se do něčeho nezapletl, ale aby myslil, to mu nikdo zakázat nemůže. I myslil si, jak je to ohavné, že všude je toho Nedobyla plno: Nedobyl je vyhnal z Komotovky, když on, Karel, byl půlsedma roku stár, Nedobyl koupil Preclikářku, a teď on, Karel, pomáhá Nedobylovi stavět dům, dům jako horu, třípatrový, s tak tlustými zdmi, že když polír poprvé uviděl plán, prý nevěřil svým očím a myslil, že v něm je chyba. Divná to věc: někdo potřebuje dům jako horu, někomu stačí domeček jako dlaň. Ano, Pecoldům, to jest jemu, Karlovi, babičce a sestrám, by stačil ten domeček jako dlaň, kdyby jen bylo jisto, že budou smět v něm ostávat, ale ono to není jisto, protože Nedobyl se na své Preclikářce roztahuje a roztahuje stále blíž a blíž a blíž k tomu domečku jako dlaň, a on, Karel, mu v tom přisluhuje, když je třeba někde něco vyzdít a když Nedobyl ho zavolá na melouch; a tak je to pořád, Nedobyl a zase Nedobyl, a věčně je z Nedobyla strach a hrůza.

Čert aby tě vzal, myslil si Karel, otáčeje v maltě lopatou. Ať tě zkroutí podagra a ať se zalkneš a pukneš. A ať se ti všechno tvé bohatství zkroutí v hrdle. – Jak se Nedobylovi mělo jeho bohatství zkroutit v hrdle, to si Karel Pecold přesně představit nedovedl, ale byl to obraz velmi působivý. A ať zčernáš. A ať zemřeš tady v tom domě ještě hůř, než jak umřel můj tatínek.

Takto proklínal Karel Pecold Nedobyla a měl dojem, že vmíchává do malty, určené k stavbě jeho domu, hořkost své nenávisti. A protože nebyl tak mírný a trpělivý, jako býval nešťastný otec, počínal si při této práci tak horlivě, že polír pan Rambousek, který ho měl jak náleží v merku, velmi se podivil jeho píli.

6

Po své návštěvě Preclikářky, po rozmluvě s babí Pecoldovou přestala se Marie stavět proti tomu, aby byla provdána za Nedobyla, a jedenáctého listopadu téhož roku, kdy padly hradby a kdy Nedobyl začal stavět svůj dům, stal se tichý příbytek filosofův dějištěm Mariiných zásnub. K slavnostní hostině, kterou pod dohledem nevěstiny protectrice, paní Hany Bornové, připravily žačky hospodyňské školy Domácnost, sezváni jen členové rodiny a přátelé nejintimnější, tedy Helebrant s Laurou, Bornovi, Strakovi a Smolíkovi; ohleduplný Schönfeld nepřizval nikoho ze svých německých přátel, protože se nechtěl dotknout národnostních citů ženichových. Snažíc se nahradit nevěstě v této rozčilující době matku, Hana se zasadila vší vahou své osobnosti o to, aby průběh slavnosti byl co nejhladší, diskrétně připomněla Nedobylovi, že je nezbytno, aby Marii poslal koš květin s bílou stuhou, sama s ním vybrala, aby byl co nejvkusnější, zásnubní prsten s drobnými brilanty a modrým safírem, sama nastylizovala a objednala tištěná oznámení zásnub, sama vybírala vína, najala pro ten den pravého lokaje ve fraku a bílých rukavičkách, slovem byla skvělá, mateřská, nenahraditelná. Nevěsta, bledá, zvážnělá, zaražená tímto překvapujícím obratem životních svých osudů, byla překrásná ve své prosté róbě z bledě modrého atlasu, snoubenec, oděný zbrusu novým redingotem z jemného anglického

sukna, zářil spokojeností a zdravím, i vypadal, jak se vyjádřil pan profesor Schönfeld, jako personifikovaný zdar.

A zatímco v kuchyni zuřila tichá, slzná tragédie – Schönfeldova stará hospodyně, uražena vpádem řečných a důležitě se tvářících žaček Domácnosti, dala filosofovi výpověď na hodinu – hosté spokojeně požívali skvostné menu. Při dezertu, k němuž naléváno mělnické šampaňské, zaťukal Born na skleničku a povstal, aby dal zaznít svému hraběcímu, jak říkávala paní Valentina, hlasu.

Český národ s německým, pravil mimo jiné, si tímto významným aktem zásnub dcery vynikajícího pražského německého vědce s významným českým speditérem a majitelem realit bratrsky podávají ruce, filosofie s obchodem si tu padají v náruč; vážná to událost, a jak radostná, jak povznášející! Jak veliký to krok vstříc oněm kýženým dobám, kdy nebude už řevnivosti mezi oběma plemeny, německým a českým, kdy vědci s obchodníky a průmyslníky budou křepce a svorně spěti vzhůru k nejvyšším lidským metám, k uskutečnění ideálů, které nám, dětem věku páry a magnetismu, teprve nejasně se rýsují v dálavách!

Takto a podobně hovořil příjemným svým barytonem, a nikdo z přítomných se neubránil zamyšlenému pohnutí.

Hned po zásnubách začal Nedobyl Schönfeldovi z titulu dodatečného doplatku za Preclikářku poskytovat měsíční apanáž osmdesáti zlatých, a učenec, urovnav takto své hmotné potřeby, klidně usedl a začal psát knihu, o níž si hrdě sliboval, že bude vrcholem jeho životního díla, svou *Psychologie der Persönlichkeit*, Psychologii osobnosti, a večer co večer, jak tomu byli zvyklí, sedal se svou dcerou v hudebním pokoji, naslouchal její harfě a předčítal jí, co toho dne napsal.

Život plynul dál jako za stara, jako by se nic nebylo přihodilo, neboť zajistiv si svou nevěstu, Nedobyl se plně věnoval dohledu na

stavbu svého domu, a že chtěl svou mladou choť uvést pod vlastní střechu, do patra s okny ozdobenými tympanony a s balkóny opatřenými jeho iniciálami, nepospíchal s ženitbou. Nepospíchala ani Marie, ale myslila na vdavky vstávajíc lehajíc, a její myšlenky nebyly radostné. Způsob jejího života, jak praveno, se prozatím nezměnil, ale ona sama se změnila do základů, ta tam byla její bezstarostná veselost, zvážněla nejen v řeči, nejen v chování, ale i v chůzi, v pohledu, ve všem; dokonce i její pískově zbarvené vlasy jako by byly zvážněly, zvážněla její levá ruka, na níž nosila prstýnek s briliantky a modrým safírem, zvážněl obrys jejích úst. Učenec si dobře všímal této změny a trpěl jí velice. Zamilovaná Laura, myslil si, byla protivná, byla eklhaft. Marie prostě a dobře nedovede být protivná, nedovede být eklhaft; ach, oč lépe by bylo, kdyby dovedla, kdyby byla protivná a eklhaft a kdyby ve mně budila ne lítost, ale hněv!

Za pěkného počasí vozíval Nedobyl Schönfelda s dcerou v neděli kočárem za město, do Chuchelských lázní, na Zbraslav, do Petrovického údolí, a Marie bývala k svému snoubenci tak odměřená, že Schönfeld, obávaje se, aby ho svým chladem neodradila, snažíval se ho zabavit poutavým rozhovorem; i ukázalo se k nezměrnému jeho překvapení, že nastávající kočovský jeho zeť má slušné vědomosti o aristotelsko-thomistické filosofii, scholastickou logiku že má v malíku, pojem Prvního Hybače že mu je jasný, že je příkrým odpůrcem teorie libera arbitria, to jest naprosté svobody rozhodování, a že za bezesných nocí přemítá o Anselmově ontologickém důkazu boží jsoucnosti. Jeho novostavba, jeho parcely, jeho vozový park, nic z toho nemohlo Marii zaimponovat tak silně jako tento věru nečekaný projev filosofického jeho vzdělání.

– Odkud to, probůh, víte? zeptala se ho, otvírajíc na něj oči dokořán.

Pokrčil rameny.

– Proč bych to neměl vědět? odpověděl otázkou, neboť usoudil, že bude lépe, zůstaví-li ji v pochybnostech co do rozsahu své učenosti, než aby se jí přiznal, že to na školách nedotáhl o nic dál než do septimy piaristického gymnasia. A její chování k němu se tehdy nápadně změnilo, už mu neuhýbala zrakem, a přistihl ji několikrát, jak si ho prohlíží se zamyšlenou otázkou v čistých svých očích. Kdo by to řekl, že ty pitomosti, které mi ve škole cpali do hlavy, mi jednou budou dobré! myslil si.

Ovšem pravda je, že zachovávala-li Marie od Nedobyla odstup a zůstávala-li mu cizí, on jí nikterak neusnadňoval, aby se s ním sblížila; choval se k ní tak vážně, s dvorností tak nemotornou, tak staromódní, jako by byl ne dvakrát, ale čtyřikrát tak letitý jako ona. Jak s ním mám mluvit, myslívala si, když se ke mně nemá, když nic neříká? Ještě než se s ním seznámila, představovala si, že až se jednou zasnoubí, bude se svým snoubencem chodit lesem, a až z toho lesa vyjdou, on ukáže vztaženou pravicí na krajinu před nimi se prostírající a řekne: Ejhle lány. – Tato představa byla přesná, ničím nezaměnitelná; pojem zásnub byl v její mysli spojen právě s tímto a nejiným obrazem, právě s tou a nejinou větou – procházka lesem, pak gesto, a: Ejhle lány. Dovedl by Nedobyl říci Ejhle lány? Zdá se, že by nedovedl. To je mi, to je mi snoubenec! myslívala si. Jako bych se měla provdat za vlastního dědečka.

Ale když jim jednou na bídné cestě za Hostivaří upadlo kolo, ukázalo se, že ten dědeček dovede hravě, bez viditelné námahy uzvednout zadek kočáru.

– To dělá cvik, řekl skromně na Schönfeldův i Mariin výkřik úžasu. Cvik! myslila si. On se cvičí v zvedání kočárů! Cvik! myslil si Schönfeld, zděšen. Vždyť on mi mou Marii přelomí, až budou svoji! Dítě, dítě, přežiješ-li to, bude naše krev věru osvěžena přílivem nových sil!

– Z toho si nic nedělejte, drahé dítě, tak to už v životě chodí, řekla jednou v důvěrném rozhovoru Hana, když se jí Marie svěřila, že Nedobyla, s nímž má napřesrok mít svatbu, nemá *vůbec*, ale ani trošičku ráda, a že se ho spíš bojí. – Láska, pokračovala, aniž si uvědomila, že užívá téměř týchž slov, jimiž svého času její vlastní neemancipovaná maminka působila na její rozum, – láska je smyšlenka, která má zastřít ten trapný fakt, že soužití muže se ženou je samo o sobě cosi velmi ošklivého, pozůstatek zvířeckosti, který v člověku přežívá. Člověk před narozením prochází stadiem červa, mloka, ryby, což je velmi ošklivé, a to, co tomu předchází, je právě tak ošklivé. Až jednou bude vyřešen problém umělého plození dětí, až se děti budou rodit ne z matky, ale ze zkumavky, jak jsme o tom onehdy u nás v klubu měly debatní přednášku, romantická lež, zvaná láskou, padne sama sebou. Ale prozatím nic takového vynalezeno nebylo, a lidé se musí ženit a vdávat jako za stara. Je to ošklivé, ale lze si na to zvyknout, ujišťuji vás, Marie, lze si na to zvyknout.

– Mezi vámi a panem Bornem to také bylo ošklivé? zeptala se s obvyklou svou přímostí Marie.

V té chvíli přicházel nový návštěvník.

– Dovolte mi, drahé dítě, abych vás seznámila se vzácným naším hostem, akademickým malířem Mistrem Chittussim, řekla Hana.

Míjely měsíce, a Marie se začínala na nedělní vyjížďky v Nedobylově kočáru těšit. Pro jeho grošáky, jež obzvláště si oblíbila, mívala vždy v kabelce několik kousků cukru, a vlhké polibky jejich měkkých pysků, jimiž jí celovali dlaň, když jim pamlsek podávala, jí působily tak živé potěšení, až výskala. Tak se mi všechno zdá, myslíval si Nedobyl zachmuřen, že se vdáváš za mé grošáky, ne za mne. Ale počkej, až budeme svoji, pak ti ukážu, čí jsi.

Se svatbou, jak pověděno, Nedobyl nepospíchal, ale rozněcován blízkostí své panenské nevěsty, rozrušován opětovnými pohledy na nevinné její vděky, s nimiž zanedlouho bude smět bez výhrady nakládat, jak mu libo, chodíval v té době častěji, než bylo jeho zvykem, na štamprličku, jak svého času doznal Bornovi, k harfenicím a i jinam. Objevoval se pak u Schönfeldů korektní, trochu neohrabaný, v nových šatech, nehumorný, značně nudný to strýčínek, a vozil otce a dceru do Šáreckého údolí, do Modřan, do Liboce, a hledě na Mariinu malou, pevnou ruku, představoval si se slastí, jak ho v manželské posteli ta ruka laská na obnažené hrudi a na zádech.

A Marie si na něj zvykala a přestávala se ho bát.

– Kam pojedeme na svatební cestu? zeptala se ho jednou. – Bornovi, pokračovala, – jeli do Paříže.

– Ať si Bornovi jeli třeba na Kamčatku, odpověděl jí, – my pojedeme do Vídně.

Protáhla obličej.

– Do Vídně? řekla. – Ale tam už jsem dvakrát byla s tatínkem! Helebrantovi jeli *aspoň* do Drážďan!

Aspoň do Drážďan. Drážďany sice jsou blíž Praze než Vídeň, byla tedy Lauřina svatební cesta skromnička, ale leží za hranicemi Rakousko-Uherska, je to tedy cizí město, do něhož nejezdí kdekdo, kdežto do Vídně jakožto hlavního města říše jezdí každý za záležitostmi nejvšednějšími, úředními a obchodními; kolikrát sám Born za několik těch posledních let, kdy Marie k němu chodila do salónu, zavítal do Vídně! Marii zahořela líčka, když si představila, jak se Laura ofrní, pak nakrabí svá krásná, pohrdavá ústa, až se dozví, kam Marie pojede na svatební cestu. – Jen do Vídně? řekne. – To už byste mohli rovnou zůstat v Praze.

Ale Nedobyl trval na svém. Před čtrnácti roky prý, vysvětloval Marii, sloužil ve Vídni u vojska jako sprostý kmán, a už tenkrát si

sliboval, že se tam jednou vrátí jako velký pán a ubytuje se v nejlepším hotelu; to teď udělá, a prosí Marii, aby mu tu radost nekazila.

Na to Marie, netroufajíc si svému hromotluckému snoubenci s náležitým důrazem odporovat, ať se tedy stane, jak on si přeje. A co takto způsobně přitakala, tři myšlenky se jí zrodily v hlavě, posazené na dětském, dosud tenkém krčku, a proplétaly se tam jako zlá, nebezpečná háďata, především: Před čtrnácti roky, když on sloužil ve Vídni jako sprostý kmán, ach, to jsem byla robě sotva tříleté; jaký to děsivý, jak kámen starý kmet, *ein steinalter Greis*! Dále: Když tenkrát, před čtrnácti roky, sloužil ve Vídni jako sprostý kmán, byl prý podle Háfnerova vyprávění odsouzen k smrti umrskáním; jaká to hrozná, krvavá minulost, a jakou chybu udělal, že Marii tuto temnou kapitolu svého mládí – lze doufat, že *aspoň* tehdy, před čtrnácti roky, byl mlád – připomněl! A konečně: Sliboval si prý tehdy, že se tam vrátí jako velký pán a ubytuje se v nejlepším hotelu! Velký pán! Její otec je velký filosof, a proto velký pán, tajný rada Straka je velký pán, neboť má titul Excelence, a velký pán je i Born, neboť je to na něm vidět na první pohled; ale Nedobyl? Lancknecht, který si představuje, že když se ve Vídni ubytuje v nejlepším hotelu, bude z něho naráz velký pán. Co si s ním, probůh, budu povídat, když spolu nebudeme chodit po Ringstrasse a když s námi nebude tatínek, který vždycky ví, o čem mluvit?

Marii bylo úzko a mdlo z těchto myšlenek a přála si často, aby se ani nebyla narodila.

7

Protože v Praze nebylo zvykem pronajímat čerstvě dostavěné domy, jak se to dálo v Paříži, *osušovačkám omítky*, zařídil se Nedo-

byl ve své novostavbě s kalichy, když tam ještě pracovali klempíři a dlaždiči a když dům páchl mokrou maltou.

Byt v druhém poschodí, jejž si vybral, s vchodem ovšem z chodby, nikoli z pavlače, měl čtyři veliké pokoje po šestatřiceti čtverečních metrech půdorysu a dva poloviční, dlouhou předsíň s okny do světlíku, umývárnu – tuto místnost nenazýváme koupelnou, protože neměla přívod vody – kuchyň a pokojík pro služebnou; byl dokonalý. Tři z těchto šesti pokojů měly okna k jihu, dva k západu, a rohový pokoj mezi nimi měl místo oken dva balkóny, jeden jižní, druhý západní. V této místnosti, pro nedostatek stěnové plochy jinak těžko použitelné, bylyť v ní kromě dvou balkónů ještě dvoje dvoukřídlové dveře, umístil Nedobyl Mariinu harfu a harmonium – její věno, jak říkal s drsnou ironií – a svou vlastní akvizici, klavír značky, rozumí se, Bechstein, koupený za obětavé asistence Hany Bornové.

Zde se tedy měla provozovat hudba.

Přilehlé místnosti západní přiřčena úloha salónu. Protože Nedobyl, jak naznačeno jinde, před lety prodal starý fialový salón Valentinin, zakoupil teď pro tento pokoj – rovněž za dohledu Hany Bornové – nové stylové zařízení, zdařilou napodobeninu empíru, bohatě zdobenou vyřezávanými podobami sfing.

Zde se měl rozvíjet život společenský.

V posledním Nedobylově pokoji v západním křídle, polovičním, byl Mariin budoár; zde se měla Nedobylova mladá choť, vzato doslova z francouzštiny, oddávat sladkým vrtochům.

V posledním pak z pokojů v jižním křídle domu, přilehlých k rohové místnosti hudební, byla jídelna; zde, jak bývalo v pražských domácnostech zvykem, mělo být dějiště všedního pospolitého života Nedobylů, tady zkrátka a dobře měli bydlet.

Další veliká místnost v jižním křídle, spojená tapetovými dveřmi s umývárnou, byla ložnice, zařízená novým nábytkem dojista pěk-

ným, s manželskou postelí, jejíž vyřezávaná pelest sahala bezmála k stropu, ale velmi tmavým, takže působila dojmem hrobky.

Zde měla kvést láska Martina Nedobyla, bývalého formana, a Marie, rozené Schönfeldové.

Poslední pokoj, poloviční, snad budoucí dětská jizba, prozatím moudře ponechán prázdným.

Zařízen tedy byl Nedobylův byt přepychově, jak se slušeno na zakladatele prvního českého spedičního podniku v Praze, ale ostávat se v něm dosud nedalo, byloť v něm – navzdory teplému letnímu počasí, chladno a páchl syrovinou. Nicméně Nedobyl, jemuž se jeho milostný apetyt na hezoučkou, každým dnem hezčí dcerušku filosofovu stával už nesnesitelným, začínal být nevrlý; prý nevídáno pro trochu chladu, pro trochu pachu; kdyby měli čekat, až byt začne vonět, mohli by čekat do soudného dne.

Hana Bornová, zkušená, mateřská, urovnala nakonec tento konflikt radou, aby Nedobylovi učinili jako svého času oni, Bornovi, a aby hned po svatebním obřadu odjeli na cestu. Jejich služba ať mezitím topí od rána do noci, bez přetržení, při otevřených oknech; a ona, Hana, ráda na ni občas dohlédne, aby svou práci neodbývala. Zůstanou-li Nedobylovi na cestách aspoň tři neděle, bude byt po jejich návratu dojista již dobře obyvatelný.

Rada shledána moudrou, přijata, a svatba stanovena na dvacátý srpen. Poslední večer, jejž Marie strávila se svým otcem, byl velmi stísněný. Mariina harfa už byla odstěhována, i nebylo na co hrát, filosof toho dne nenapsal ani řádku, i nebylo co předčítat, a ani jíst nebylo lze, protože otec i dcera měli hrdla, jako když jim je provazem stáhne. Dnes naposled, myslil si Schönfeld. Dnes naposled, myslila si Marie, a oba dva byli velmi bledí. Tolik štěstí, tolik pohody a lásky, myslil si Schönfeld; a teď najednou je konec, konec, jednou provždy konec.

– Člověku nelze žíti sám, poznamenal. – A osobnost nemůže žít v stádu. Jest tedy manželství nutným kompromisem mezi nemožností žít sám a nemožností žít v stádu. To dobře chápal svatý Pavel, který nadobro postrádal smyslu pro biologický účel manželství.

– Hodinu dějin filosofie, namítla Marie, – máme až pozítří.

– Ano, ale pozítří..., namítl Schönfeld.

– Už tu nebudu, dodala Marie. – Už tedy nebudeme mít hodinu dějin filosofie.

Tichému svatebnímu obřadu, který se pak odbyl v kostele Nanebevzetí Panny Marie, byli jako hosté přítomni jen Schönfeld s Laurou, Hana, a Born s doktorem Helebrantem jako svědci. Po příkladu Bornových a na Haninu radu novomanželé byli oblečeni do cestovních šatů, Marie do jednoduchého drapového kostýmu, ozdobeného bílým květem. Hned po oddavkách odjeli s hosty na nádraží Františka Josefa Prvního, kdež požili v restauraci první třídy malou přesnídávku. Schönfeld, nevyspalý, nemluvil, jen se díval na Marii široce rozevřenýma modrýma očima; tvářil se ne jako otec, který právě výtečně provdal svou dceru, ale jako milenec, když mu milou od oltáře vedou. Born dával vhodně zaznívat svému hraběcímu hlasu; když prý dlel s Hanou na svatební cestě v Paříži, cítil se tam vykolejen, nesvůj, a trpce prý litoval, že raději nejel do Vídně; bylo to tedy prý šťastné a rozumné rozhodnutí, zvolili-li Nedobylovi za cíl své svatební cesty Vídeň.

Marie se statečně usmívala na svého manžela, který seděl, vážný, protektorský, vedle ní a vedl si velmi způsobně a dvorně, podávaje jí, čeho třeba, tu sůl, tu ocet, a povzbuzuje ji, aby se jak náleží posilnila na dlouhou cestu. Nálada byla velmi stísněná, i byli všichni rádi, když vrátný zatřepal zvoncem a oznámil, že rychlovlak Praha–Říčany–Benešov–Veselí–Vídeň je připraven na prvním nástupišti.

– Proboha tě prosím, piš, hned mi napiš, Marie! řekl filosof, když se před vagónem naposled objali. – Vzpomeň si, že dnes večer už budu úplně sám.

Pomyslila si, že nevídáno; jí, Marii, by bylo lépe o samotě než ve společnosti muže, který před čtrnácti roky byl odsouzen k smrti a který holýma rukama dovedl zvednout kočár. Když pak nastoupila do oddílu první třídy, do něhož nosič uložil jejich zavazadla, a když se vyklonila z okénka, Nedobyl k ní přistoupil a poprvé za dobu její známosti ji objal, položiv jí, zatímco se s ní vykláněl na perón, odzadu ruku na rameno. Když se pak vlak hnul, filosof vyrazil dvěma drobnými, slepičími krůčky, jako by v poslední chvíli ještě chtěl naskočit do vagónu a zabránit Mariině odjezdu, ale zarazil se a sledoval ji očima, shrben žalem, dřevěnými pohyby natažené ruky, v níž držel bílý šátek, mávaje jí na pozdrav.

Hned vzápětí vjel vlak do dlouhého tunelu, proraženého pod Královskými Vinohrady, a tu Nedobyl přitočil Marii pevným trhem k své hrudi a lačně ji políbil na ústa.

– Ne! Ještě ne! zaprosila cípem dechu, jehož pozbyla v jeho železném sevření, ale její hlásek byl pohlcen duněním kol, hřmících ve tmě, čárované rudými jiskrami. Ostatně bylo marno se dovolávat jeho šetrnosti; ve chvíli, kdy pocítil na svých rtech vlahé teplo její pleti, mrazivý žár mu projel tělem a rozumová jeho rozvaha byla zahlcena zuřivostí býka, jež učinila ho neschopným lišiti dobré od špatného. Nedbaje Mariina žebravého nářku, jejž dusil divokým polibkem, strhl ji na sedadlo, i počínal si bezuzdně a bezohledně, a neustal, ani když vlak vyjel z tunelu do světla slunečného srpnového dne.

Když asi po půl hodině průvodčí, který se šoural po nebezpečném stupátku od vagónu k vagónu, vstoupil do jeho oddílu, stál Nedobyl rozpačitě u okna a Marie seděla schoulena v koutku,

podobna malému vrabci, který vypadl z hnízda, tvář v plameni, oči vytřeštěné, a tiše, zmučeně bědovala pohmožděnými ústy.

– Mé paní se udělalo nevolno, řekl Nedobyl.

Na radu průvodčího vystoupili na nejbližší stanici, v Říčanech. Protože mladá žena byla stižena vysokou horečkou, takže blouznila, vrátili se nejbližším vlakem do Prahy.

8

Brzo po svém návratu ze zmařené svatební cesty shledala Marie, že je v požehnaném stavu, a v květnu pak onoho roku sedmdesátého šestého, kdy anglická královna Viktorie se stala císařovnou indickou a kdy bourání pražských hradeb pokročilo až za Koňskou bránu, povila s lehkostí, překvapující při útlosti její postavy, chlapce, jemuž na prosbu jeho kmotra, Borna, dáno jméno Metoděj.

Byl velmi sličný, růžový, modře okatý, naprosto ne poznamenaný „krutostí lidského zrození“, jak Schönfeld zapsal do svého deníku po Mariině příchodu na svět, a mladá matka, nesmírně zamilovaná do jeho odzbrojujícího půvabu ducatého mláděte, našla nový smysl svého naruby převráceného života v tom, že si předsevzala vychovat z něho osobnost, diametrálně odlišnou od jeho tvrdého, hamižného, omezeného otce.

Neboť že Nedobyl je tvrdý, to dokázal Marii přesvědčivě už na jejich započaté svatební cestě do Vídně; svou hamižnost projevoval pak stále a napořád tím, že se od své ženy denně dožadoval přesného vyúčtování všech výdajů za domácnost, že netrpěl, aby do svých výkazů, když si nemohla vzpomenout, kde co utratila, vpašovala položku „různé“, a že nedovoloval, aby překročila částku sto dvaceti zlatých, kterou jí přesně, s akurátností, která

jí šla na nervy, vyplácel vždy prvního každého měsíce. – Jejímu otci platím osmdesát zlatých měsíčně, říkal jí potom pokaždé, – spotřebujeme tedy dvě stě zlatých, a to je daleko víc, než kolik může unést můj podnik, když obchody nejdou, vozy se rozpadají, koně stárnou a chromnou, dům nic nenese, parcely nestoupají na ceně, nikdo nic nestaví, nikdo se nestěhuje, a vůbec všechno jde od deseti k pěti.

Obchody tedy šly, jak aspoň Nedobyl tvrdil, špatně; nicméně nemluvil o ničem jiném než o svém obchodním podnikání, čímž dokazoval své mladé choti, zvyklé jemným a hlubokým rozhovorům s otcem, svou, jak pověděno, omezenost. V září předešlého roku byla v Praze zavedena tramvaj, tažená koňmi, a Nedobyl, když navečer přicházel domů, znovu a znovu nadával na pány z radnice, že prý nechtějí přistoupit na návrhy jeho nastrčenců, aby k této trati byla připojena linka, která by vedla z Příkopů Hyberňáckou ulicí na Žižkov. Dovede-li si prý Marie představit, co by to znamenalo pro jeho parcely, především pro Komotovku a Opařilku, kdyby před nimi vedla tramvaj? Ale paprikové z radnice o tom nechtějí ani slyšet. Prý Olšanská ulice vede příliš do kopce, a koně by to neutáhli. – Mně, mně budou vykládat, že by to koně neutáhli! rozčiloval se Nedobyl. – Málo-li jsem se tudy najezdil, málo-li jsem tudy honil své valachy? Ale já dobře vím, proč preferují Karlín před Žižkovem. Protože v Karlíně sedí slovutný pan Jerusalem, kdežto na Žižkově žije pouhý Nedobyl, pouhý poctivý syn země české, který, to se rozumí, nemá tolik důležitosti a váhy jako židovský přivandrovalec. On má ve všem prsty, já to dobře vím, nikdo mi nebude nic vykládat. On mi to tenkrát zkazil, když jsem se ucházel o odvoz šutru z hradeb, a teď mi to zase kazí s tou tramvají. Ale ještě nepadlo poslední slovo, vaše blahorodí, však se časem ukáže, na čí straně je právo a kdo je v Čechách doma.

Takto hovoříval bez konce, i byly ty tam jeho subtilní zájmy, jež před svatbou předstíral; v noci spával zdravě a tvrdě, aniž přemýšlel o Anselmově ontologickém důkazu boží jsoucnosti nebo o Prvním Hybači, a ustaly i výlety v kočárku taženém grošáky. V neděli se bavil tím, že chodil sem a tam na protější straně Olšanské ulice, pokuřoval viržinko, jehož si dopřával jen v den odpočinku, a díval se na svůj dům, nikterak nemoha se dosytit jeho krásy. Měl velmi rád, když Marie, zatímco se takto procházel, vyšla s dítkem v loktech na balkón, zdobený pilastry a iniciálami jeho jména. Můj dům, říkal si tehdy, má žena, můj syn a nástupce. Začal jsem s třemi páry koní a s formanskou archou, a hle, co všechno mi teď patří! A to si nemyslejí, pane Jerusalem, že jsem sklap kudlu a dohrál svou partičku.

Pokud měsíční rozpočet dovoloval, zvávala Marie svého otce na nedělní oběd, ale buď že filosof se cítil nedobře v masívní přítomnosti svého zetě, na němž byl trapně existenčně závislý, buď že soulad otce a dcery byl porušen odloučením, jeho návštěvy bývaly dosti skličující. Vyprávěl Marii o své nové knize, přičemž zabíhal do podrobností nejjemnějších, ale jejího manželství se dotýkal jen otázkami nejpovšechnějšími. A on, který nad kolébkami svých dcer, hlavně Marie, vysnil tolikerou básnicky filosofickou myšlenku a který věnčil jejich skráně hvězdami svého citu, k svému vnukovi se choval s uctivým respektem, jímž špatně zastíral podivný jakýsi odpor. Nedovedl mu odpustit, že v jeho žilách proudí krev muže, který mu násilím odvedl dceru a který dovedl pouhýma rukama zvednout kočár. Moučný červ, myslil si, když před ním svého tlustého, bělostného synáčka převinovala. Moučný červ, syn lancknechta, ne Mariin, vnuk českého formana, ne můj, dítě krutého věku, kdy lidé doplácejí jměním a životním štěstím na jediný neopatrný krok.

Vskutku, nebýt neblahé rady kolegy Riemera, nebýt černého pátku na vídeňské burze, nebyl by Metoděj Nedobyl přišel na svět; byl tedy plodem neštěstí, plodem zhroucení Schönfeldovy životní rovnováhy, a filosof hledíval s nepotlačitelnou tísní, jak Marie vykrmený ten plod objímá a hýčká, jak mu líbá baculaté nožičky a jak s ním žvatlá a dělá mu šmik šmik pod bradičkou, aby se rozesmál bezzubou hubinkou.

– Každé novorozeně je praobrazem egoismu, řekl jednou. – Nedovedouc lišit svůj vlastní subjekt od objektu, své já od ne-já, vyplňuje svým bezbřehým já celý vesmír. Není prsu přikládaného k jeho ústům, je jen jeho sytící se já, není hladu v jeho bříšku, je jen jeho bolest zakoušející já. On sám je veškerá libost i trýzeň kosmu, není nic než on.

– Všiml jste si, tatínku, jaký má hladký flíček na zádíčkách? na to Marie. – Jak je to vůbec možné, mít tak malinká zádíčka?

Věru, baže věru, jejich soulad byl porušen nenapravitelně.

Marie arci nebyla ani tak povrchní, ani tak nevšímavá k sobě samé, aby se nezamyslila nad touto změnou a aby ji nezvážila kriticky. Marná to věc, přemítávala, když sedala u své harfy v hudebním pokoji nebo když se procházela s Metodějem v náručí pod mladými stromy, jimiž architekt Bühl osázel Komotovku a Opařilku – marná to věc, filosofie je záležitost mužů, a nás, žen, se netýká. Největší a pro můj život nejprospěšnější pravda, kterou jsem kdy uslyšela, nebyla z úst mého otce, nýbrž paní Hany, když mi prozradila, že to, co muži dělají s ženami, je ošklivé, ale že tomu lze přivyknout. Že to je ošklivé, že to dokonce je ohavné, o tom jsem se přesvědčila naplno; a zdá se také, že si vskutku začínám zvykat. Ale mám proto důvod, abych zavrhla celé své mládí, které jsem prožila vedle otce? Nemám k tomu důvod, protože to bylo mládí krásné a já jsem si z něho odnesla jeho učení o osobnosti

jakožto cíli všeho stvoření. Budeš osobnost, Metodějku, budeš veliká, krásná osobnost, to ti slibuji, můj synáčku, budeš filosof nebo vědec, a kdyby Nedobyl z tebe chtěl udělat kočího, jímž je on sám, pak teprve pozná, koho si vzal.

A sklánějíc se nad svým děťátkem, žertem je lechtala na čelíčku pískově zbarvenou kadeří, která se jí uvolnila z účesu, a Metoděj se smál červenými dásničkami, až se zalykal, sám veškerý smích kosmu, jak by snad řekl učený jeho děd, malý smějící se bůh.

Koncem listopadu téhož roku sedmdesátého šestého, kdy Metoděj spatřil světlo světa, Marie shledala, že otěhotněla podruhé, i vyprosila si od svého manžela, aby jejímu druhému dítěti bylo dáno jméno německé. Přivolil, aby se mu dostalo, bude-li to chlapec, jména Theodor, a bude-li to děvče, Barbara.

Ale o tom už budeme vyprávět jinde a jindy.

KAPITOLA ČTVRTÁ
Moravské dvojzpěvy

1

V téže nebo přibližně v téže době, kdy Nedobyl dosáhl či dosahoval vrcholného bodu svého vzestupu, též Born si směl říci, že jeho životní dílo se zdařilo a že čtyřiačtyřicet let svého života nepromarnil. Všechno, čeho se svýma jemnýma rukama dotkl, kvetlo a prospívalo, jeho slovanský velkoobchod se rozrůstal filiálkami, jež založil jednak v rodném Rychlebově, jednak na Královských Vinohradech, a vůně Císařských fialek se nepřestávala linout z dámských kabelek, rukávníků, kapesníčků. Jediný mrak na jeho nebi, debilita syna z prvního manželství, se rozplynul díky Bětušině taktní a vytrvalé vychovatelské péči. Míša v učení sice nikdy nevynikl nad průměr, ale postoupil do páté třídy obecné školy bez obtíží, jež by stály za řeč, a ač zlomyslnost, trvalá rozmrzelost a samotářské sobectví zůstaly nejvýznačnějšími rysy jeho nešťastné povahy, mohl si o něm Born říci, když ho občas vzal na vědomí: Nu, génius už z něho asi nikdy nebude, ale *na Lízina syna* je Míša chlapec dosti dobrý.

Born byl zakládajícím členem Spolku pro podporování moravských, slezských a slovenských studujících na odborných školách v Praze, jemuž se dostalo názvu Radhošť, přispívajícím členem Ústřední matice školské a činným členem tělocvičné jednoty Sokol, pěveckého spolku Hlahol, Sboru pro zřízení Národního divadla v Praze, Slovanské besedy ve Vídni, Museálně Slovenské společnosti, První řemeslnické záložny, Družstva českého národního divadla

v Brně, Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách, Umělecké besedy v Praze, jakož i spolku pro podporování českých spisovatelů, zvaného Svatobor. Když na podzim třiasedmdesátého roku navštívil s Hanou Londýn, přivezl odtud copelandskou kameninu; v Berlíně kupoval čínské stříbro. V roce čtyřiasedmdesát odjel – tentokrát sám, bez Hany – do Ruska a získal tam pro svůj obchod čaj, sibiřský oves a juchtu. Na zpáteční cestě zabrousil do Rigy a nakoupil tam z jakési konkursní podstaty za dva tisíce zlatých lněného semene – byly ho plné čtyři vagóny – a po návratu do Prahy je prodal za šest tisíc zlatých městu Pelhřimovu, v jehož okolí se len silně pěstoval.

Juchta udělala senzaci netoliko v Praze. Pan Rudolf Waas, šéf vídeňské firmy Max Jessel na Wollzeile, kdež Born před lety býval prokuristou, přilákán slavnou pověstí Bornovy nové akvizice, přijel do Prahy, aby se na červenou ruskou kůži podíval, i nakoupil jí pro svůj sklad za tisíc zlatých. Už o čtrnáct dní později přiobjednal dva vagóny. Tehdy dostal Born nápad založit ve Vídni filiálku svého slovanského závodu.

Uskutečnil jej o rok později. Vedoucím této filiálky se stal Bornův dosavadní první prodavač pan Trampota, snaživý mladý muž, elegán, který dělal šéfově juchtě reklamu tím, že si z ní dal ušít slušivou vestu, chodil v ní po Příkopech a dovoloval mimojdoucím, aby mu ji ohmatávali. Born vysoce ocenil tento jeho čin. Mám rád lidi, řekl mu, kteří se neomezují na trpné plnění svých povinností, anobrž přemítají stojíce, chodíce, sedíce i ležíce, jak práci svou zlepšit. Nuže jeďte, milý pane Trampoto, postavte se v čelo mé nové filiálky a pilně mějte na paměti její historický význam. Až dosud zakládali vídeňští podnikatelé filiálky svých závodů v Praze, ale teď se poprvé v historii českého obchodu karta obrátila.

Takto hovořil Born svým hraběcím hlasem dlouho, a pan Trampota, odjev do Vídně, ujal se svého poslání s nadšením. Slavná pověst Bornova velkozávodu pronikla už dávno předtím do hlavního města rakouské říše; proto když filiálka byla otevřena, vzali ji vídeňští Češi, jichž bylo na dvě stě tisíc, šturmem, i opakovalo se to, co se odehrálo před třinácti lety v Praze, když Born zahájil provoz v mateřském závodě u Prašné brány: Za jediný den bylo všechno zboží vyprodáno, regály vymeteny, pulty vybrakovány, takže Born, který byl této inauguraci ovšem přítomen, mohl plným právem zatelegrafovat do Prahy Haně: *Vítězství – Vídeň je naše – Born.*

Než se navrátil do Prahy, nařídil panu Trampotovi, aby dal otisknout do všech hlavních listů vídeňskou verzi anonce, která měla svého času pronikavý úspěch v Praze, že totiž firma Jan Born v Praze, s pobočným závodem ve Vídni, Elisabethstrasse 17, má na skladě zásobu jednoho z Oloronových parfémů z předválečné, císařské Francie, jakž o tom svědčí jeho název *Les violettes impériales*. Císařské fialky; kupujte, dokud zásoba stačí. A císařské město Vídeň, jak se pak ukázalo, mělo pro Císařské fialky ještě větší porozumění než královské město Praha. Když anonce vyšly, poslal Trampota hned nazítří Bornovi telegram tohoto znění.

Pošlete císfialy vše co máte
Trampota

Sotva telegram došel, už uháněl Bornův poslíček na poštovní úřad, aby podal do Paříže na Oloronovu adresu depeši:

Expédiez vingt grosses de violimpes
Born

Což znamená, vyjádřeno po našem, že Born svou obvyklou objednávku deseti veletuctů císfial zvýšil na dvacet.

A Oloron ihned replikoval:

Compliments et félicitations Oloron

Což je po česku: Komplimenty a blahopřání Oloron.

2

Měl tedy, jak pověděno, Born plné právo, aby si řekl, že jeho životní dílo se zdařilo. Nicméně, významný to znak jeho mravní velikosti, si to neřekl, a naopak stále častěji ve svém privátním kontoru, vystlaném vlasteneckými hesly vlastní ražby, oddával se nespokojeným úvahám.

Český živel v Praze – taková asi je tresť, takový asi je smysl úvah, jež snoval pod svým temenem, jehož vlasový porost už začínal znatelně řidnouti – český živel v Praze, pravda, sílí, hlahol sladké mluvy naší mateřské mohutní, přibývá českých škol, novin a časopisů, máme své stálé divadlo, naše umění se ve všech oborech uplatňuje vždy živěji a úspěšněji, sebevědomí se upevňuje, poněmčené rodiny se počešťují, Praha se zbavuje cizáckého nátěru a marné jsou všechny nepřátel našich vzteky: český život jde vpřed, stále vpřed. Ale co já, zakladatel prvního slovanského závodu v Praze? Zda nezůstávám za tím slavným postupem českého života pozadu? Zajisté, zajisté, bohatnu, můj závod košatí, císfialy vynášejí pěkné peníze, obchod s juchtou je vysoce rentabilní, ale kam jste se poděly mé ideály vlastenecké a buditelské, aj, kam jste se poděly?

Když jsem svého času svůj slovanský velkoobchod založil, byl to přinejmenším vlastenecký čin; dnes však už ryze český závod v Praze není vzácností, češství obchodních firem, viz červeno-bílé tabule Nedobylovy, přestaly být rizikem a staly se vlasteneckou módou, a dnes už dorostla v Praze nová generace mladých lidí, kteří si ani představit nedovedou, co to znamenalo, když se před čtrnácti lety poprvé objevily na Příkopech firemní štíty psané rusky, polsky a česky. Můj tehdejší úspěch, pravda, se teď v zdrobnělém měřítku opakoval ve Vídni, ale bez slovanských firemních štítů, takže cizinec, vidoucí mou filiálku v Elisabethstrasse, nemůže si pomyslit, že to je závod český; projevili-li mi čeští Vídeňáci svou přízeň a vykoupili-li můj krám do posledního hřebíku, učinili to u vděčné vzpomínce na *někdejší* mé průkopnictví, na někdejší mé prvenství. Ale co děláš teď, Jene Borne, čím se vyznamenáváš, kde ostaly tvé zásluhy o milovanou vlast? Nezastínil-li tě mnohonásob skromný Vojta Náprstek? Chceš jen bohatnout a nic než bohatnout, napořád přitom zklamávaje matku Čechii, jež s důvěrou na tebe upírá zrak, čekajíc na nové tvé zásluhy, jimiž by ses navždy vepsal u nehynoucí paměť vděčného národa?

Když vlastenecké straně v Rychlebově se podařilo odtrhnout se od dvojjazyčné školy a zřídit samostatnou školu českou, založil Jan Born při této české škole nadaci, aby z ní bylo vždy po ukončení školního roku podarováno deset nejlepších žáků, pět chlapců a pět děvčat; každý měl dostat vkladní knížku rychlebovské záložny s deseti zlatkami rakouské měny a kartón se skvostně tištěnými pokyny pro další život. Text těchto pokynů Born sám nastylizoval takto:

POUČENÍ NA CESTU ŽIVOTNÍ

1. Cti jazyk svůj mateřský a zůstaň mu věren do smrti.
2. Rodu svému zjednávej cest a dobré jméno po rodičích zachovej si jako klenot vzácný.
3. Svého si važ, cizího nech na pokoji.
4. Střádej krejcar po krejcaru a dočkáš se zdaru.
5. Třeba s málem začal, budeš-li poctivý, pravdomluvný, dojdeš uznání všech slušných lidí.
6. Nekuř, za marnosti neutrácej, neoddávej se pití lihovin, nehraj o peníze a brzy dobré toho účinky poznáš na jmění a na zdraví svém.
7. Šetři času, nezahálej; v práci pilně týden stráviv, v neděli odpočívej.

Pamatuje denně na rady tyto a řídě dle nich kroky své, budeš zámožným, samostatným a váženým občanem.

JAN BORN

Sláva z toho byla ovšem veliká. Při prvním udílení odměn, jež Born, nelituje dlouhé cesty, sám osobně odevzdal vyznamenaným dítkám, bylo celé jeho rodné městečko vzhůru nohama, vyrukovali sokolové i hasiči, vojenští vysloužilci i ozbrojení měšťané, bíle oděné družičky sypaly po ulicích květy, domy byly ozdobeny prapory v českých barvách, na rynku před tribunou zvlášť k tomu účelu postavenou byla hlava na hlavě, takže slavnostní akt se nemálo podobal těm proslulým táborům lidu, jichž se Born svého času obětavě účastníval. Muzikanti s klobouky okrášlenými kohoutími pery vyhrávali, pokud se neřečnilo, písničku za písničkou, volala se Výborně! a Nazdar! A ať žije svornost!; když promluvil sám Born, bylo ticho jako v kostele a Rychlebováci s pochopitelnou úctou a dojetím sáli slova znamenitého svého rodáka, pronášená hraběcím

jeho hlasem. Právem pak psaly *Rychlebovské obzory*, že „průběh slavnosti, jakou městys dosud nezažil, byl povznášející".

Tedy, milý Jene, myslil si Born, když se pak večerním rychlovlakem vracel do Prahy, sluch dosud zalehlý plechovým břinkem rychlebovské muziky – tedy, milý Jene, tohle se ti povedlo, tento tvůj čin se potkal, jak se říká, se zaslouženým zdarem, ale aby to bylo to pravé, nuže, není to to pravé. Když jsi před lety dlel v Paříži, bláhově jsi snil o tom, jak vlastníma rukama zvedáš na Václavském náměstí Triumfální oblouk nebo jak vlastní silou buduješ velkolepé Národní divadlo; co zbylo z těchto snův? Nadace pro deset rychlebovských vzorných dětí – hubené, věru hubené. Též o svém skvělém českém salónu jsi tenkrát snil – máš jej? Ano, máš; jenže co je na tom salónu, ruku na srdce, specificky českého? Neozývá-li se tam stále častěji a častěji, povážlivěji a povážlivěji německý rozhovor? Paní Laura Helebrantová se neženýruje, ta mluví v českém salónu po německu, jak jí zobák narostl, její manžel jí přizvukuje, excelencpán Straka je obojživelný, tomu je to z té duše jedno, jak se mluví, a i českému spisovateli panu Zeyerovi zřejmě lépe sedí němčina než náš prostý český hlahol. Ale, uváženo zcela poctivě a nezaujatě: lze se tomu divit, Jene, že tvůj salón se poněmčuje? Nelze se tomu divit, pěstujemeť výhradně jen německou hudbu; a divno-li, že hudba ta neviditelnými cestičkami proniká do hlav našich hostův a určuje ráz jejich myšlení?

Maje na paměti, jak nedobře svého času pochodil, když se odvážil poradit Antonínu Dvořákovi, aby k své tak řečené Tragické ouvertuře přikomponoval celou operu na způsob oper páně Smetanových, Born dlouho váhal, než odpověděl nedůtklivému muzikantovi o této své starosti; ale jednou navečer, když Dvořák byl obzvláště dobře naložen – bylo to v době, kdy dopisoval partituru Tvrdých palic a kdy mu ministerstvo kultu a vyučování udělilo stipendium čtyři sta zlatých – Born sebral odvahu a řekl, není-li

to po pravdě bědné, že tu, pěstujíce hudbu, pořád jen německé písně prozpěvujeme, dueta Schubertova a Mendelssohnova.

Dvořák zafuněl širokým nosem a podíval se na Borna daleko od sebe posazenýma očima s přísnou jakousi podezíravostí, i zdálo se chvíli, že bude zle, ale nebylo zle.

– Já vím, řekl pak, – mě už ten Mendelssohn taky omrzel, ale kde vzít česká dueta a nekrást?

Na to Hana, pamatuje-li se Mistr, jak jí před časem zkoušel hlas a jak jí řekl, že bude-li moc a moc pilná, dovolí jí za pár měsíců, aby zazpívala Šla Nanynka do zelí? Nuže – proč nezpívat Šla Nanynka do zelí? Nejsou-li po vlastech českých a moravských rozptýleny tisíce lidových písniček, po nichž stačí sáhnout a upravit je pro klavír a dva hlasy, aby zazářily v spanilé své kráse?

Takto hovořila, a Born, který vždy cítil před mohutnou muzikantskou osobností nepřemožitelnou tíseň, obdivoval se jí, jak taktně dovede Dvořákovi přednést jeho, Bornovy myšlenky, aniž ho pohněvala; povědět mu to já, pomyslil si, hned by se rozčepejřil, on že mně nemluví do mé juchty a do mých Císařských fialek a ať mu tedy nemluvím do jeho hudby.

– Za pokus by to stálo, řekl Dvořák. – Vyhledejte si pěkné texty a já se podívám, co by se dalo dělat.

A otočiv se ke klavíru, sáhl do kláves mocnýma rukama.

Hned nazítří zašla Hana k Náprstkovi a vypůjčila si z jeho knihovny sbírku moravských národních písní, a po dva večery pak s Bornem vybírala nejpěknější melodie. Ale Dvořák si vzápětí vše rozmyslil.

– Ne, tohle dělat nebudu, řekl. – Slova jsou pěkná, ale abych k tomuhle dělal druhé hlasy, to ne. Chcete-li, napíšu k tomu svou vlastní muziku.

A zakrátko přinesl k Bornovům partituru nejprve tří, a po přestávce pak ještě dvanácti Moravských dvojzpěvů.

3

K slavnému sezení, kdy před veřejností, to jest před vybranou společností Bornova salónu, měly poprvé zaznít Dvořákovy Moravské dvojzpěvy, došlo na konci listopadu roku sedmdesátého šestého. Tehdy tetinka Jindřiše Elsassová objevila a přivábila k Bornovům vzácný exemplář ženské emancipovanosti, malířku květin Jenny Schermaulovou, která před třemi roky, na Světové výstavě ve Vídni, vzbudila pozornost svou obrovskou kyticí jiřin. V době, kdy poprvé vstoupila do Hanina salónu, bylo jí asi padesát let, ale zlaté vlasy, vroubící měkkými vlnami její jasnou, zamyšlenou tvář, ubíraly jí věku. Chodila všude ve společnosti své starší sestry, s níž trávila všechny chvíle svého života a pro niž se vzdala svého osobního štěstí, protože sestřiny veliké modré oči byly od narození nevidomé. – Ona je můj zrak, říkala slepá slečna o své malířské sestře, a zdálo se vskutku, že vidí, protože mluvila často o barvách, jichž nikdy nespatřila, o stínech a o světle a o celém tom čarokrásném světě, který jí byl uzavřen clonou tmy a o jehož tvářnosti se přesvědčovala toliko hmatem.

Obě tyto tiché, zádumčivé bytosti, uvedeny k Haně, staly se středem přeuctivé pozornosti stálých návštěvníků salónu, k nimž, jak pověděno, přibyl v poslední době básník Julius Zeyer, jehož krátkozrakým očím za zlatým skřipcem Marie, tehdy ještě Schönfeldová, připisovala mystický jakýsi přísvit; malý, překotně uctivý, pružné nožky, jimiž zdobně a přeuctivě šoupal, samé „pardon“ a „ó prosím“ a „küsstyhand“, působil však spíš dojmem tanečního mistra než mystika.

Před nedávnou dobou pak přivedl Born do Hanina salónu – narazil přitom na nemalý její odpor, protože neměla ráda kleriky – po vší Praze známého překladatele Shakespeara, Danta a Ariosta,

pátera Douchu. Byl to vyzáblý stařec s hektickými ruměnci na hubené tváři, tenké, pevně sevřené rty vždy prohnuté linkou utkvělého úsměvu. V jedné z přemnohých kapes šosatého kabátu nosil provázek, na nějž byla navlečena soustava různobarevných ohmatanych cedulek, lístkový to materiál slovníku cizích výrazů v češtině zdomácnělých, jejž po léta sbíral a třídil.

Nuže, tito hosté, a též obvyklí Smolíkovi, jakož i Helebrantovi a Vojta Náprstek a mnozí a mnozí jiní, shromáždili se pamětihodné oné středy u Bornů v salónu, provoněném Císařskými fialkami, aby vyslechli nové dílo komponisty málo dosud známého, ale o němž Hana a Born dlouho už hlásali, že bude příjemným překvapením pro všechny milovníky české hudby. Společnost byla rozsazena na židlích, v půlkruzích rozmístěných před otevřeným klavírem, na jehož pultíku už ležela připravena partitura Dvojzpěvů, Mistrem vlastnoručně dedikována Blahorodému pánu panu Janu Bornovi a Jeho spanilomyslné choti, všechno bylo hotovo, ale Dvořák nikde. Slíbil Haně svatosvatě, že se objeví v její ubrebtané koncertní síni punkt o páté, ale blížila se šestá, a kde nic, tu nic; hovor, zdržovaný a zmrazovaný marným čekáním, vlekl se líně.

O šesté přišel Straka s bělovlasou svou chotí, přinášeje zprávu, která společnost, beztak už roztěkanou a rozladěnou, rozptýlila ještě hůř, že totiž redaktor Háfner, dobře známý většině panstva zde přítomného, byl včera večer zatčen ve svém bytě a odveden do vazby. Jak excelencpán Straka zvěděl z důvěryhodných pramenů, Háfner prý předsedal jakési zakázané schůzi sociálů, a někdo ho udal.

– Překvapuje to snad někoho? přičinil k této zprávě doktor Helebrant. – Já se naopak divím, že toho divného pána neposadili za katr už dávno dřív.

– Katr, katr, zajímavé slovo, řekl páter Doucha, a vytáhnuv z kapsy lístkový svůj růženec, zručně v něm zalistoval. – Vzniklo

z německého Gitter a znamená v původním smyslu stejně jako v němčině mříž; posadit za katr, hodit za katr je tedy totéž co uvěznit. Ale na Moravě kupodivu katrem slove lavice kolem kamen, jakož i, což je opět zas pochopitelné, mřížkové vyšívání.

Co takto šla řeč, do salónu, aniž se dal ohlásit, konečně vstoupil Dvořák, udýchaný, zardělý předčasným listopadovým mrazíkem, a přivítán potleskem, energicky po dirigentsku rozhodil ruce.

– Počkají s tím plácáním, až bude po produkci, řekl, rychle procházeje mezi židlemi k pianu. – Tak, milostpaní, milostslečno, připraveny?

Což o Hanu, ta byla připravena už dávno, ale nebohé Bětuši nebylo do zpěvu. Půlčtvrta roku už uplynulo od podivné té chvíle, kdy Háfner, vyznav se jí a požádav ji o ruku, hned vzápětí ji urazil zmínkou o fabričkách a služkách, jimž naroveň nepochopitelně ji postavil, ano, ji, dceru zemského rady jurisdoktora Mojmíra Váchy. Rozešli se pak, zdálo se, nenapravitelně a navždy, couvli před propastí, jež se náhle před nimi otevřela; nicméně Bětuše po celou dobu, jež po jejich rozchodu následovala, nepřestala na Háfnera myslit, nepřestala doufat, že se k ní vrátí a poprosí ji za prominutí a že všechno napraví stejně nečekaně, jako nečekaně všechno byl pokazil. Vzpomínala na Háfnera, zatímco v Bornově kontoru kladla na papír úhledné sloupce úhledných číslic, meškala myslí u něho, zatímco s Míšou probírala školní jeho úlohy, a s nepotlačitelnou lítostí si sama v sobě stýskala, pročže ona, která se tak dobře osvědčila jako vychovatelka cizího dítěte, nesmí mít své dítě vlastní. Trpěla, ale protože se nevzdávala naděje, zůstávala ve svém srdci mladá; proto tím hůř ji ohromila novina, již přinesl Straka. Nebylo to, pravda, poprvé, co Háfner byl uvězněn, vždyť před lety úpěl v žaláři současně s Bornem. Tenkrát však, v době protestních táborů, v době tvrdé perzekuce českého národa, za

časů krutovlády Beustovy, ocitali se za mřížemi nejlepší naši lidé, takže stát se politickým vězněm neplatilo za hanbu, ale za čest; zato nyní, kdy poměry se uklidnily, jsou odváděni za katr, jak ošklivě se vyjádřil doktor Helebrant, pouze lidé opravdu provinilí, zločinci a podvratníci, škůdci, kteří dobrovolně se vyřadili ze společnosti slušných lidí – a hle, muž, kterého Bětuše nepřestala milovat, je jeden z nich, ten, na nějž ona v panenském svém osamění čeká, sedí v chladné kobce, o člověku, k němuž se upínala poslední její naděje, mluví se jako o „divném pánovi", který pro své socialistické rejdy patřil do žaláře už dávno.

Dvořák, usednuv ke klavíru, zvedl víko klávesnice, a už se ozvaly, jako když ptáček zazpívá na jabloni, líbezně naivní tóny první písně, a Bětuše, potočená očka plná slz, začala chvějícím se hlasem: *A já ti uplynu preč po Dunajíčku…*

Dvořák, překvapen nezvyklým zabarvením jejího přednesu, vzhlédl k ní přísně, ale tu už Hana replikovala týmiž slovy: *A já ti uplynu preč po Dunajíčku…* a hned vzápětí oba hlasy, soprán i alt, splynuly jakoby v objetí, proplétaly se v šťastném souzvuku, unikaly si a opět se setkávaly: *A já chovám doma takovou udičku, co na ní ulovím kdejakú rybičku…* Bětušin hlas pak opět osaměl: *A já se udělám tú velikú vranú*, Hana navázala: *A já se udělám tú velikú vranú*, načež následovalo nové prolnutí, nové úsměvné setkání, a rozmile hravá melodie, podbarvená lehkou tesknotou, plynula dál jako čistý pramen v lese, křepká jako krok děvčat v pestrých suknicích, bosky spěchajících po orosené ranní louce. *A já se udělám hvězdičkú na nebi, a já budu lidem svítiti na zemi*. Vzpomínajíc, zatímco zpívala tuto sloku, na toho, pro nějž nesvítily hvězdy, protože seděl uzamčen v žalářní cele, Bětuše pocítila, jak jí slzička hrkem stéká po pravém a pak ještě jedna po levém líčku, ale nevadilo to, protože teď už mezi posluchači slzel kdekdo, paní Straková tichounce

plakala do malinkého kapesníčku, povzlykávala malířka Jenny Schermaulová a zvlhly i krásné, slepé oči její sestry.

– Viděla jsem, řekla, když dozněla první píseň a když posluchači, příliš dojatí, než aby mohli tleskat, seděli tiše jako pěna, – viděla jsem modrou oblohu a křivou cestičku uprostřed zrajících polí… a boží muka u té cesty a slunečnice před chaloupkou pěkně malovanou… Díky vám, pane Dvořáku, jsem dnes *podruhé* nabyla zraku…

Tím můžeme uzavřít druhý úsek dlouhého svého vyprávění. Protože skladatel po velikém úspěchu prvního předvedení svých Moravských dvojzpěvů si povzdychl, že sukces nesukces, nenajde se nikdo, kdo by mu ty písničky vydal, Born bez jeho vědomí odnesl partituru do tiskárny a vydal mu ji na vlastní náklad. – Z nákladu, napsala o tom Hana Bornová po třiceti letech ve vzpomínce, již otiskla v Národních listech, – ponechali jsme si jistý počet pro sebe a své přátele, ostatek obdržel Dvořák. Jednou za jeho nepřítomnosti rozhodnuto, že se dá několik exemplářů skvostně vázat a rozešlou se několika nejpřednějším hudebníkům, hudebním kritikům a vlastencům. Bez Dvořáka jsme to učinili proto, že jsme věděli, že by s naší akcí byl zajisté nesouhlasil… Dvojzpěvy dostal Brahms, Hanslick, tehdy muži předního slova v hudebním světě okolním. Slovanstvo zastoupil biskup Strossmayer a ještě jiní. Strossmayer dostal Dvojzpěvy s vlasteneckým přípisem, Brahms a Hanslick s uctivou prosbou za přijetí a posouzení. Dobrý skladatel arci ničeho netušil…

V oné době pak, která je dojista vrcholem Bornova života, darovala mu Hana syna, jemuž dáno jméno Ivan. Narodil se v srpnu roku sedmdesátého sedmého, právě když přišel na svět také druhý syn Martina Nedobyla, jemuž po pradědovi dáno jméno Theodor.

Vladimír Neff
Císařské fialky

Ilustrace na obálce z volných zdrojů
Korektura Regina Králová
Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 22. 5. 2026

ISBN 978-80-274-5028-2 (epub)
ISBN 978-80-274-5029-9 (pdf)
ISBN 978-80-274-5030-5 (prc)

KNIHOVNA?
KNIHOVNA!

Využijte **prostor** pro studium, setkání, kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma** z e-knihovna.cz, prohlížejte **digitalizované tituly** na digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty a přednášky** na youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce, audioknihu, CD, film nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem, barvami, kůží i látkami. Otevřený ateliér DOK16, Atelier Jezerka a Kreativní centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky, koncerty, autorská čtení, filmové projekce, akce pro děti. Sledujte mlp.cz/akce.

Vyzkoušejte svět **virtuální reality.** Více na mlp.cz/vr.

Městská knihovna v Praze

PRA HA
PRA GUE
PRA GA
PRA G